PETRE E. MIHĂESCU

TUTUNUL IN TRECUTUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI

ŞI AL

LUMII ÎNTREGI

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI — 1931

48.456

www.digibuc.ro

Memoriei scumpului meu **Marcel,**
unicul meu fiu.

www.digibuc.ro

Nu există plantă care să aibă un trecut mai bogat în întâmplări interesante ca tutunul.

Adus în Europa acum vre-o 400 şi ceva de ani, cultivat mai întâi prin grădini pentru frumuseţea lui, mai apoi ca o plantă miraculoasă de leac, ajunge, la vre o 100 de ani după introducerea lui în Europa, să fie întrebuinţat aproape numai pentru fumat şi prizat, întrebuinţare care s'a răspândit cu o repeziciune extraordinară.

Paralel cu răspândirea întrebuinţării tutunului, au început şi măsurile represive contra celor ce il întrebuinţau, măsuri cari, în unele ţări, ajunseseră până la pedeapsa cu moarte. Patima tutunului a fost însă mai tare chiar decât groaza morţii; ea a pus stăpânire pe oameni, s'a răspândit în toată lumea, iar conducătorii Statelor, în loc de a mai închide pe fumători sau de a le tăià nasurile sau chiar de a-i spânzurà, au găsit mai nimerit să impună tutunul la dări grele, sub motivul de a stăvilì răspândirea lui dar în realitate spre a creeà, pentru visterie, isvoare noui de venituri.

In primele pagini ale acestei lucrări, cetitorul va vedea peripeţiile prin cari a trecut tutunul în lumea întreagă, dela descoperirea Americei şi până în zilele când întrebuinţarea lui s'a generalizat.

In ce priveşte ţara noastră, notele şi însemnările vechi privitoare la tutun şi la fumat, deşi sunt puţine şi, şi acelea, răsleţite în diferite publicaţiuni istorice, totuşi constituesc un material documentar destul de bogat spre a aruncà puţină lumină în trecutul introducerii şi răspândirei tutunului prin meleagurile noastre. Acesta este şi scopul lucrării mele care, probabil, are unele lipsuri fiindcă sunt, desigur, încă multe documente, multe note şi multe însemnări nedate la iveală sau cari nu mi-au ajuns mie la cunoştinţă. Nădăjduesc însă că încercarea mea va fi un îndemn pentru alţii, mai competenţi ca mine, să o întregească, să o desăvârşească.

www.digibuc.ro

Eu m'am trudit să culeg, cu migală şi în vreme îndelungată, toate însemnările ce am putut găsi despre tutun, m'am străduit să le grupez şi să le încheg într'această lucrare căreia nu m'am încumetat să-i dau numele de **istoricul tutunului**, *pentru că eu nu sunt* **istoric**, *ci un* **tutunar**, *un pasionat al trebilor tutunului cărora le-am închinat activitatea mea zilnică timp de mai bine de* 30 *de ani.*

www.digibuc.ro

CUPRINSUL CĂRȚII

Pag.

I. **Tutunul înainte de descoperirea Americei** 9
II. **Tutunul la descoperirea Americei** 12

Tutunul în celelalte continente:

III. **Asia** 20
IV. **Africa** 23
V. **Oceania** 25

VI. **EUROPA:**

1. Spania 26
2. Portugalia 27
3. Franța 27
4. Italia 35
5. Anglia 36
6. Olanda și Belgia 38
7. Germania 39
8. Elveția 40
9. Austria și Ungaria 41
10. Polonia 42
11. Scandinavia 42
12. Rusia 42
13. Turcia 46

ROMANIA:

VII. **În ce vreme s'a introdus tutunul și obiceiul de a-l fumà** . . 57
VIII. **Dela cine am luat deprinderea de a fumà** 68
IX. **Măsuri restrictive contra fumatului și fumătorilor** 78
X. **Domnitorii și boerii fumători de tutun** 88
XI. **Tacâmuri de fumat și tabieturi de fumători** 99
XII. **Soiurile de tutun ce se fumau și cele cari se cultivau la noi** . . 127
XIII. **Regiuni și localități în care se cultiva tutunul înainte de monopol** 141
XIV. **Procedeele de cultivarea și lucrarea tutunului cunoscute înainte de monopol** 147

www.digibuc.ro

Pag.

1. Pământurile cele mai potrivite pentru tutun; plantele premergătoare tutunului; pregătirea pământului. 151
2. Sămânță, răsadnițe și răsădit. 152
3. Lucrările de întreținere, adică prășit, mușuroit, cârnit și copilit 155
4. Culesul, înșiratul și uscatul. 157
5. Păpușitul și fermentatul. 161
6. Recoltarea semințelor. 164

XV. **Negoțul de tutun și tabac** 165

XVI. **Dări și taxe vamale pe tutun:**

1. Tutunăritul 187
2. Veniturile din tutunărit 196
3. Taxe vamale 198

XVII. **Fabricarea tutunului și dările pe fabricatele de tutun** . . . 207

XVIII. **Monopolizarea tutunului:**

1. Primele încercări și propuneri de a se introduce monopolul în Principatele române 217
2. Introducerea monopolului în România. Legea din 1864 . . 226
3. Modificările legii monopolului din 1864 231
4. Prima încercare de a concesionà monopolul tutunului . . . 235
5. Desființarea monopolului. Inființarea de taxe pe tutunul importat și pe cel indigen 237
6. Reînființarea monopolului și concesionarea lui 240
7. Anularea concesiunii și trecerea exploatărei monopolului tutunului în administrarea directă a Statului 247

ANEXE:

XIX. **Cuvânt contra nicotianei, de Voevodul Neculai Mavrocordat** 257
XX. **Legende populare, din țara românească, despre tutun** . . . 261

1. Păca, zeitatea tutunului sau mama dracilor 261
2. Istorie pentru tutun 263
3. Istorie pentru pricina tabacului și a tutunului; de unde s'au izvodid 266
4. Istorie foarte de folos, pentru tutun, de unde iaste tutunul, etc. 268
5. Povestea tabacului 271
6. Tutunu-i dela dracu 274
7. Tutunul e făcut din sânge de drac 277
8. Altă legendă despre tutun culeasă din Bucovina 279
9. Buruiana dracului 281
10. Tutunu-i crescut din trup de drac 282
11. Iarba lui Nichipercea 284
12. De ce se zice tutunului *„tămâia dracului“* 289

www.digibuc.ro

I. TUTUNUL INAINTE DE DESCOPERIREA AMERICEI.

După părerea celor mai mulţi istorici, europenii n'au cunoscut tutunul şi nici obiceiul de a-l fumà sau prizà înainte de descoperirea Americei de către *Cristof Columb*, adică înainte de 1492, pe câtă vreme locuitorii băştinaşi ai Americei îl cunoşteau din timpuri imemorabile. La pieile roşii fumatul tutunului făceà parte din ritualul lor religios. Ei se închinau *soarelui* şi-i aduceau ca jertfă tutunul suflând spre înălţimele cerului fumul din lulea. Aveau lulele anume de răsboi din care bărbaţii fumau în comun înainte de începerea luptei şi pe care căpetenia lor o purtà pe câmpul de luptă. Aveau însă şi lulele de pace, făcute din lemn moale şi înzorzonate cu pene de vultur, panglici, păr de femee împletit, ghiare de porc mistreţ vopsite în felurite culori, pene pestriţe, şiruri de coral alb şi ciocuri de pasări. Fiecare trib îşi împodobeà luleauà într'un chip deosebit. Piatra specială din care se făceà luleaua (recipientul în care arde tutunul) erà extrasă din carierile unei regiuni care şi astăzi este socotită, de resturile triburilor indiene ce au mai rămas în America, ca un pământ sfânt.

Sunt însă scriitori, ca *Lothar Becker* şi alţii, cari susţin că tutunul şi obieciul de a-l fumà ar fi fost cunoscut în vechile continente cu mult mai înainte de descoperirea Americei, încă de pe timpul lui *Noe*.... şi că *Noe* s'ar fi îmbătat, nu cu *vin*, ci cu *fum de tutun*. Becker îşi întemeiază susţinerea lui, între altele, şi pe textul ebraic al povestirei vieţii lui Noe în care se spune că el s'ar fi îmbătat cu „*jain*", cuvânt care înseamnă *fum* iar nu *vin*. Profesorul *Comes*, citând pe Buxtorf (Lexicon hebraicum, pag. 309), arată că *jain* este cuvânt curat ebraic şi că înseamnă *vin* iar nu *fum*.

Adevărul este însă că din cea mai adâncă antichitate, europenii practicau, în anumite ceremonii rituale şi ca leac împo-

www.digibuc.ro

triva a diferite boli, atât afumatul (fumigaţiunile) cu fumul unor anumite plante, cât şi aspiratul fumului (fumatul) fie prin ajutorul unor unelte anume (lulele), fie direct arzând felurite plante sau seminţele lor. In adevăr, numeroşi arheologi citează cazuri dese când, în explorările lor, au găsit în Europa, alături de felurite obiecte întrebuinţate de om cu mult înainte de descoperirea Americei, şi lulele de felurite forme făcute din lut ars, fer, etc., cari au fost şi sunt şi astăzi expuse prin muzee.

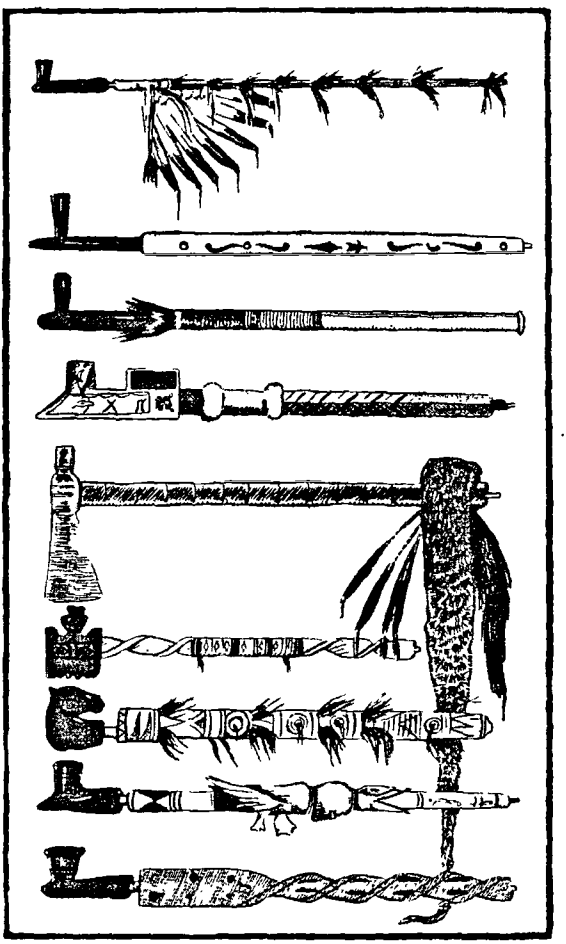

Fig. 1. — *Lulele indiene.* (De sus în jos: luleaua păcii; lulea de vrăjitor; lulea ornată cu ţepi de porc spinos; lulea pirogravată; lulea în formă de secure ornată cu pene de corb şi blăni; 4 lulele de societăţi secrete şi particulare).

In ceea ce priveşte aspirarea fumului direct din focuri aprinse, ştim că Tracii (după Pomponius Mela) şi Sciţii (după Herodot), cu câteva sute de ani înainte de Christos, aveau în mare cinste acest obiceiu.

De altfel practica afumatului cu felurite substanţe aromatice era cunoscută Egiptenilor cu 3000 de ani înainte de Christos; grecii şi Romanii au cunoscut şi ei acest obicei. In zilele noastre chiar, la multe popoare a rămas practica afumatului cu burueni de leac pentru vindecarea de anumite boli. La noi, de pildă, există încă în unele localităţi obiceiul de a se mătură ogrăzile în anu-

www.digibuc.ro

mite zile şi a se da foc gunoiului astfel strâns, iar prin fumul ce se face trec toţi ai casei ca să fie feriţi de boli şi de molime. In alte părţi, cel muşcat de un câine turbat sau bănuit turbat, ca să nu se îmbolnăvească de turbare, se afumă cu fum de păr luat chiar dela câinele turbat. La fel se face pentru sperietură. Sunt apoi atâtea alte descântece în cari nu lipseşte afumatul cu fel de fel de burueni de leac.

Dacă despre obiceiul „afumatului" într'un scop sau altul, practicat şi în zilele noastre, se găsesc notiţe în diferite scrieri vechi, şi dacă chiar s'au găsit în pământ anumite obiecte în forma lulelelor la un loc cu diferite alte obiecte antice (brăţări romane, monete etrusce, etc.)—nu se pomeneşte însă nimic, în nici o scriere veche, despre vre-o plantă (din cele ce se fumau sau cu care se afumau) care să se asemene cu tutunul, iar în scrierile celor dintâi botanişti, cari au descris plantele cunoscute în vechile continente, nu se vorbeşte nimic de tutun. Dacă în vechile continente ar fi crescut vre-un fel de tutun şi mai ales dacă ar fi fost cunoscută întrebuinţarea lui de către vechile popoare, desigur că s'ar fi pomenit ceva de dânsul, cum s'a pomenit de atâtea alte burueni şi obiceiuri, şi n'ar fi scăpat nici primilor botanişti cari au descris atâtea plante şi mai ales pe cele folosite ca plante medicinale.

Pare deci neîndoios că tutunul sau obiceiul de a'l fumà este de origină americană şi de acolo s'a adus în vechile continente.

Sunt, precum am spus, şi autori cari susţin că tutunul, ca şi întrebuinţarea lui, erà cunoscut în Asia cu mult înainte de descoperirea Americei şi că el ar fi fost adus în America din Asia încă din timpurile preistorice când, în părţile lor nordice, aceste continente erau legate între ele.

Că popoarele Asiei şi în special Chinezii la care se afirmă că întrebuinţarea tutunului erà reglementată încă din sec. al XI-lea — cunoşteau fumatul şi afumatul aşà cum îl cunoşteau şi Europenii, nu încape nici o îndoială, dar că ceea ce ei fumau *erà tutun* iar nu diferite *alte erburi* sau alte substanţe aromatice, nu există nici o dovadă cu adevărat serioasă.

Chiar admiţând că se cunoşteà şi întrebuinţà tutunul în Asia cu mult înainte de descoperirea Americei, totuşi rămâne fapt cert că în Europa el a fost adus şi răspândit din America, după descoperirea ei de către Cristof Columb.

www.digibuc.ro

II. TUTUNUL LA DESCOPERIREA AMERICEI

Se ştie că cel dintâi pământ din lumea nouă peste care a dat celebrul navigator genovez *Cristof Columb*, în noaptea de 11 spre 12 Oct. 1492, a fost insula *Guanahani*, căruia el i-a dat numele *San Salvadore* (Sfântul Mântuitor). Locuitorii insulei oameni sălbatici, cari umblau goi şi aveau pielea corpului roşie-arămie — la apariţia corăbiilor lui Cristof Columb se speriară mai întâi, dar repede îşi veniră în fire şi, cu oarecare sfială, începură să se apropie de ţărm unde oaspeţii cei cu pielea albă scoborâseră pe uscat. Bieţii indieni rămaseră înmărmuriţi în faţa minunăţiilor ce ve deau : corăbii mari, oameni albi, arme lucitoare, haine în culori frumoase, etc. Dar nu se îngroziră de noii sosiţi, ci îi crezură veniţi din cer, trimeşi de puternicii lor zei, şi, fără multă şovăială, îndrăsniră să se apropie de ei smeriţi şi supuşi, oferindu-le, drept închiăciune şi supunere, felurite daruri printre cari şi nişte foi uscate, *„unas yerbas secas"*, cum se zice în

(După o gravură de de Bry).

Fig. 2.—*Debarcarea lui Cristof Columb* în insula *Guanahani* în 1492.

www.digibuc.ro

jurnalul de bord al lui Columb, foi pe cari oaspeţii albi nu le cunoşteau dar cari nu erau alltceva decât *foi de tutun*.

Când, după vre-o 20 de zile, Cristof Columb erà cu flota lui în drum spre al doilea pământ descoperit de el — insula *Inaguasica*, pe care a numit'o *Fernandina* şi căruia mai târziu i s'a zis **Cuba**, nume rămas până astăzi a întâlnit o lotcă mânată de un singur indigen care, pe lângă merindele şi apa lui de drum, aveà aceleaşi foi de „unas yerbas secas" care, zice Columb, *„trebue să fie ceva foarte preţuit de ei fiindcă unii le aduseseră ca dar şi la San Salvador"*.

După ce ajunse în Cuba, Columb trimise 2 marinari însoţiţi de 2 indigeni ca să exploreze interiorul insulei, căci băştinaşii din noua insulă, la apariţia corăbiilor lui Columb, nu mai stătură pe loc ci fugiră. La înapoiere, cei 2 marinari povestiră, între altele, că au observat un obiceiu straniu la băştinaşii insulei— de asemenea oameni sălbateci, goi şi cu pielea arămie — şi anume că unii din ei, bărbaţi şi femei, aveau o ţeavă în mână, un fel de răsucitură de foi (*hombres y mujeres con un tizon a la mano*), din care aspirau fumul ţinând-o cu un capăt în gură iar la celălalt capăt erà aprinsă (*„encendido par una parte de el, par la otra chupan"*). Acestei răsucituri sau sul îi ziceau *tobac*, iar foile din care erà făcută erau adunate de pe o plantă pe care o numeau *petun*. Răsucitura erà făcută sau numai din foi întregi de *petun* sau din foi zobite şi răsucite într'o foaie de porumb.

In relatările lui *Ferdinand Columb*, după notele din jurnalul de bord al lui Cristof Columb, şi în descrierile făcute ulterior în *Istoria de las Indias*, de către *Bartholomé de Las Casas*,— cel dintâi cronicar al descoperirei Americei — nu se spune însă nimic despre vre-o cultură a acelei plante.

Din celelalte trei călătorii ale lui Cristof Columb — când avù ca însoţitori şi călugări cari se duceau în noul pământ cu gândul de a creştină populaţia băştinaşă — au rămas note mai precise şi mai amănunţite despre tutun şi întrebuinţarea lui.

Unul dintre aceşti călugări misionari, *Ramon Pane*, care a stat timp îndelungat între pieile roşii şi ajunsese să înveţe şi limba lor, ne-a dat descrieri mai amănunţite despre întrebuinţarea tutunului de către băştinaşii insulei *Charis*, căruia Columb i-a zis *Espanola* iar mai pe urmă *St. Domingo* (*Haiti*). Călugărul *Ramon Pane* vorbeşte de un fel de *„praf"* preparat din foi de

www.digibuc.ro

tutun pe care băştinaşii insulei îl numeau *„cogioba"* şi pe care îl întrebuinţau ca doctorie trăgându-l pe nas prin ajutorul unei ţevi „lungi de o jumătate de braţ punând un capăt în nas şi celălalt în acel praf". Tot călugărul Ramon Pane ne spune că preoţii pieilor roşii, cari făceau şi pe medicii, când erau chemaţi la un bolnav îşi începeau tratamentul prin a trage ei înşuşi pe nas praf de tutun până se ameţeau în „aşa hal încât nu mai ştiau ce fac" şi, buimăciţi cum erau, vorbiau aiurea zicând că vorbesc cu zeii. Numai după ce se desmeteceau începeau tratamentul bolnavului prin fricţiuni, fumegaţiuni sau dându-i să înghită felurite leacuri din cari tutunul nu lipseà.

(Din „Les Tockens Francois d'Hil" de Cortil).

Fig. 3. — *Tratarea bolnavilor* (indieni *cu fum de tutun*, după o gravură din America Partes, 1590—1592.

Tot de tutun se serveau aceşti preoţi când voiau să facă preziceri sau să se roage zeiilor ca să le dea noroc, bogăţii, izbândă în războaie, etc. Un şef de trib cand aveà de dus un război cu alt trib vecin, făceà mai întâi „cogioba", adică se închideà într'un templu şi trăgeà pe nas praf de tutun până se buimăceà şi adormeà, iar vedeniile din timpul somnului le povesteà apoi supuşilor săi cari le considerau ca revelaţiuni divine.

www.digibuc.ro

In afară de preoți și de șefii de triburi, chiar și simplii muritori întrebuințau tutunul, „făceau cogioba", ori de câte ori voiau să se ameţească și să aibă vedenii plăcute.

După descrierile ulterioare ale altor călători, și în special după ale lui *Gonzalo Hernandez de Oviedo y Baldes*, care a fost și guvernator al insulei *Espanola*, se pare că expresiunea lui Ramon Pane „*a face cogioba*" nu însemnă „*a trage praf de tutun pe nas*" (a prizà), ci „*a trage fum pe nas*" (a fumà). In adevăr, iată ce spune el : „medicii aveau obiceiul să fumeze ca să-și piardă simțurile. Ei făceau aceasta cu fumul unei buruieni care, după câte am putut eu înțelege, are proprietățile măselariței, cu toate că diferă de ea prin formă și mărime. In scopul acesta ei se serveau de un tub în formă de Y : puneau cele două ramuri ale tubului în nări și introduceau celălalt capăt în acea buruiană aprinsă și trăgeau astfel fum până se buimăceau și cădeau jos aproape leșinați. Țeava erà de trestie și se numea *tobaco* ; indienii numeau astfel instrumentul sau țeava prin care trăgeau fumul, iar nu buruiana pe care o fumau cum s'a crezut din greșeală de mai multe persoane".

Acest scriitor, care între 1513 și 1519 a trăit în acele părți și care mai apoi a fost multă vreme guvernatorul insulei Espanola, a tipărit cartea sa în 1526. De sigur că în scurtul timp de 20—30 ani, cât a trecut dela descrierea făcută de Ramon Pane până la publicarea notițelor lui Gonzalo Hernandez de Oviedo, băștinașii insulei Espanola nu și-au putut schimbà obiceiul de *a prizà* tabac în cel de *a fumà* ; probabil că traducătorul notițelor misionarului Ramon Pane, cari erau scrise în limba catalană, a înțeles și tradus greșit textul catalan.

Mai târziu, în 1519, când *Fernand Cortez* a debarcat în *Yucatan* (provincia Tabasco din *Mexic*), găsì plantații întinse de tutun iar obiceiul fumatului în mare cinste. *Bernard Diaz*, care făceà parte din expediția lui Cortez și care erà „un soldat oțelit și cronicar nepreţuit", scrie despre *Montecuzoma*, regele băștinașilor din Valea Mexicului, că pe masa lui aveà întotdeauna 3 lulele din care fumà după masă până adormeà. Băstinașii din Yucatan aveau credința că în tutun este încarnată zeița lor *Cihuacohuatl*, prima femee pe pământ (Eva), și, ca atare, îl socoteau ca ceva sacru și-l întrebuințau în ceremonii religioase, ca leac, în comemorarea evenimentelor importante din viața lor, la încheerea păcii cu dușmanii sau la declararea războiului, etc.

www.digibuc.ro

De aceia pipele lor aveau forme şi podoabe diferite după natura ceremoniei sau actului pentru care fumătorul o întrebuinţà.

Ei cultivau două soiuri de tutun : unul cu floarea galbenă pe care îl numeau *Yetl* sau *Pycietl* (Yelt, Picyelt), care erà *Nicotiana rustica* şi altul cu floarea purpurie, căruia îi ziceau *Quauhyelt*, şi care erà *Nicotiana tabacum*.

Spaniolii găsind în acele ţinuturi plantaţiuni întinse de tutun, îi deteră numele de *Tabasco*, dela numele *tabaco* pe care ei îl dăduseră tutunului, nume însă necunoscut băştinaşilor cari întrebuinţau numirile de *Yetl* şi *Quauhyelt*.

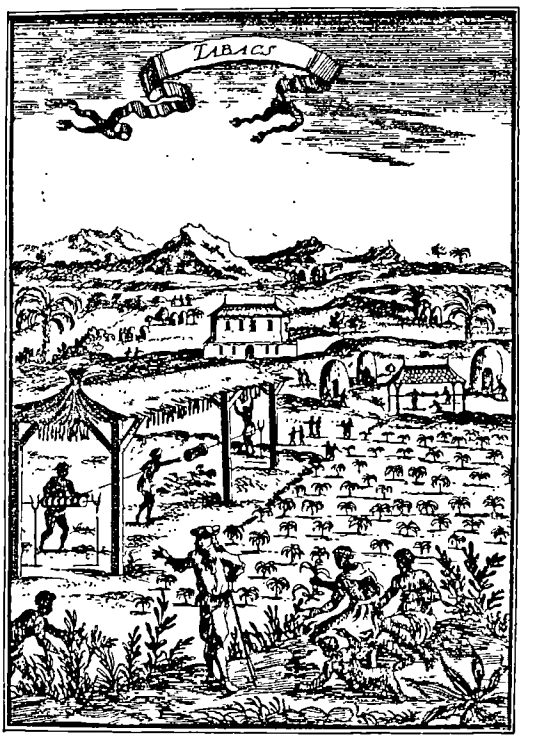

Fig. 4. — Gravură veche inchipuind o *tarla de tutun*.

Trebuie deci de reţinut că numirea de *tabac* dată de spanioli acestei plante, numire adoptată mai apoi aproape de toate popoarele, nu vine nici dela numele sub care băştinaşii noului pământ cunoşteau acea plantă şi nici dela vre-o localitate, vre-un ţinut sau vre-o insulă în care creşteà, se cultivà sau se fumà şi care să fi purtat acel nume, cì dela acel tub sau ţeavă prin care băştinaşii aspirau fumul de tutun şi căruia îi ziceau *tobaco*.

In **Guatemala, Nicaragua** şi celelalte părţi ale Americei Centrale, tutunul creşteà în mod natural, iar întrebuinţarea lui în felurite chipuri de către băştinaşi erà cunoscută cu mult înainte de venirea europenilor. Nu se făceau însă *culturi de tutun* propriu zise decât în *Mexic*, în provincia *Tabasco* din *Yucatan*.

www.digibuc.ro

In America meridională de asemenea tutunul era cunoscut şi întrebuinţat însă se pare că nu era cultivat decât în *Guiana*. Şi pentru ţările din această parte a Americei abundă notiţele diverşilor exploratori şi călători despre felul cum băştinaşii întrebuinţau tutunul. E interesant însă de reţinut observaţia făcută de celebrul călugăr francez *André Thevet* în *Brasilia* şi anume că băştinaşii din acele părţi obişnuiau să fumeze un fel de ţigări *făcute din tutun zobit şi apoi înfăşurat în foi de palmier*, adică aşà cum mai fac încă, în zilele noastre, sătenii cari întrebuinţează foaie de porumb (de pe ştiuleţi) în loc de hârtie de ţigare.

(Din „Die Trockene Trunkenheit" de Corti).

Fig. 5. — *Indian fumând* dintr'o *lulea în formă de secure*
(Din „Die Trockene Trunkenheit" de Corti).

A. Thevet, în operile sale *„France antarctique"* (1558) şi *„Cosmographie universelle"* (1575), dă multe amănunte de felul cum băştinaşii Braziliei preparau şi întrebuinţau foile de tutun: *„culeg cu grijă această plantă şi o usucă la umbră în micile lor bordee. Felul cum o utilizează e următorul: iau o oarecare cantitate de foi uscate din acea plantă, o pun într'o foae de palmier în care o răsuceşte în forma unui sul de mărimea unei lumânări"* şi *„apoi îi dau foc la un capăt iar din celălalt trag fumul în gură şi pe nas"*.

www.digibuc.ro

Brazilienii numeau tutunul *petun* sau *betun* iar planta, *Pytuma*.

In America septentrională, la fel, tutunul erà cunoscut peste tot. In *Florida*, care a fost cel dintăi pământ al Americei septentrionale descoperit de europeni, fumatul erà foarte răspândit iar foilor de tutun li se ziceau *upawoc*.

In *Virginia*, după notele lui *Harriot*, -- care făcuse parte din expediţia faimosului *Walter Raleigh*, —băştinaşii considerau tutunul (*apooke*, cum îi ziceau dânşii) ca ceva sfânt, iar fumatul erà socotit ca un act religios. Dânşii aveau credinţa că şi zeii lor fumează şi deaceea *„aveau obiceiul ca în sacrificiile lor să ardă şi foi de tutun, iar pe mare, pe timp ae furtună, navigatorii lor asvârleau în aer şi pe mare fărâmituri de foi de tutun"* ca să domolească, desigur, supărarea zeilor.

Cele dintâi culturi de tutun sistematice, în Virginia, au fost făcute în 1612 de către *Iohn Rolfe*, iar primele începuturi de export de tutun de Virginia datează din 1618.

Din *Virginia*, cultura tutunului s'a întins în *Maryland* apoi în *Kentuki*, *Ohio*, etc.

Jacques Cartier, care a explorat *Canada* prin 1534, a lăsat de asemenea câteva notiţe foarte interesante: „creşte acolo, scrie dânsul, un fel de buruiană din care băştinaşii strâng de cu vară mari provizii pentru iarnă" şi pe care numai bărbaţii o întrebuinţează.

Aceştia aveau întotdeauna tutun la dânşii şi-l ţineau *într'o pungă de piele*, iar ca să-l fumeze se foloseau *de un mic corn de piatră* sau de lemn de care nu se lipseau niciodată. Şi iată cum descrie Cartier că fumau canadienii: *„fac un praf din acea iarbă, îl pun în capătul cornului iar peste el un cărbune aprins. Din celălalt capăt al cornului trag (sug) şi-şi umplu trupul de fum în aşà fel încât le ese şi pe nas şi pe gură ca dintr'un coş de sobă"*. Cetind descrierea lui Cartier, îţi vine în minte băşica cu tutun strânsă cu băeri şi nelipsită dela brâul uncheşilor noştri de mai de mult, apoi scena pufuitului tacticos din lulea şi mai ales gestul acela al îndesării cărbunelui din când în când în lulea ca să ardă bine.

E iarăşi interesantă legenda tutunului din Canada, legendă povestită tot de Jacques Cartier: nişte vânători împuşcase un vânat oarecare şi, pe când îl frigeau pe un jar mare, zăriră în apropiere, pe o colină, o femee tânără stând şi privind spre dânşii. Bănuind că-i o femee nevoiaşă căreia i-e foame, vânătorii miloşi

www.digibuc.ro

se grăbiră să tae o bucată de friptură şi să i-o dea ca să-şi aline foamea. Femeia, care a primit friptura bucuroasă şi a mancat-o cu plăcere, nu erà însă o biată femee sărmană cum crezuseră vânătorii noştri, cì un *spirit, o zână*, care, drept mulţumire pentru bunătatea lor, le-a făgăduit un dar pe care îl vor găsì peste 13 luni pe locul unde a stat dânsa de s'a ospătat. In adevăr, exact după 13 luni vânătorii noştri au găsit, chiar în acel loc, trei plante : *un fir de porumb, un fir de bob* şi *un fir de tutun. Firul de porumb* răsărise acolo unde zâna atinsese pământul *cu mâna dreaptă, firul de bob* unde îl atinsese cu *mâna stângă*, iar cel *de tutun* unde stătuse şi-l atinsese cu..... *şezutul.*

Fig. 6. — Scenă dintr'un *lagar indian* (Sec. XIX).

Din cele expuse până aci reese că printre toţi băştinaşii noului continent întrebuinţarea tutunului erà cunoscută, şi că cei dintăi europeni cari au călătorit în America şi s'au interesat de viaţa populaţiunei băştinase, au fost impresionaţi de obiceiul lor de a fumà, prizà, etc. Fără îndoială că mulţi din acei călători au încercat asupra lor însăşi efectele acestei plante şi de sigur că marinarii au fost aceia cari cei dintăi s'au dedat acestui obicei şi l-au introdus în celelalte continente şi în special în Europa.

www.digibuc.ro

TUTUNUL IN CELELALTE CONTINENTE.

III. A S I A.

In scrierile diferiților călători, cari au cutreerat Asia până la finele secolului al 16-lea, nu se pomenește nimic despre tutun și nici despre obiceiul de a-l fumà, prizà sau mestecà, deș unii din ei au descris foarte amănunțit obiceiurile popoarelor asiatice și plantele ce se cultivau și întrebuințau prin ținuturile ce le străbătuseră. De aceia, aproape toți cei cari au scris istoricul tutunului în Asia sunt de acord asupra părerii că el a fost introdus tot din America de către europeni, mai întâi în *Indiile orientale*, în *Japonia* și *China*, de unde s'a întins apoi în *Indochina*, *Persia*, *Turcia din Asia*, *Turkestan* etc,

In **Indiile Orientale** probabil că l'au adus navigatorii portughezi cari, prin 1497, au debarcat cei dintâi în această parte a Asiei și au stabilit, ceva mai târziu, primele lor colonii. De sigur că prin aceștia s'a introdus obiceiul fumatului la populația băștinașă, mai ales pe vremea marelui monarh al hindușilor, *Akbar* (1545—1605), sub care se întețiseră legăturile cu europenii. Acest *Akbar* a chemat la dânsul, în repetate rânduri, călugări misionari europeni ca să-i deslușească și lui religia lui Christ. Cert este că pe la 1638 se fumà de toți și peste tot, chiar și în temple. Se fumà însă cu *narghileaua*.

Este interesant de știut că narghileaua, care s'a crezut multă vreme că ar fi fost născocită de către perși, își trage origina dela hinduși. In adevăr, aceștia se serveau de *nuca de cocos* ca vas de băut și aveau credința că băutura pusă într'un astfel de vas se curățà de orice otrăvuri, se purificà. Când mai târziu au prins patima fumatului, au născocit o pipă a lor, specială, cu ajutorul căreia fumul tutunului trebuià să treacă, înainte de a fi aspirat, printr'o nucă de cocos plină cu apă purificatoare.

Pipa aceasta, născocită se zice de regele lor Akbar, erà foarte simplă : o nucă de cocos întreagă dar golită de conținutul ei și umplută pe jumătate cu apă, în care erau introduse 2 țevi : una (mai scurtă) pătrundeà până sub nivelul apei, iar alta (mai lungă) nu străbăteà de cât în partea goală (cu aer) de deasupra apei. Căpătul liber al țevii

www.digibuc.ro

celei mai scurte, erà mai larg și în el se puneà tutunul și un cărbune aprins, iar prin capătul țevii celelalte (celei lungi) se aspirà. Golul produs prin aspirație, atrăgeà aerul exterior prin țeava cu tutunul aprius, și, odată cu aerul intrà și fumul de tutun care străbătând apa din nucă, se purificà și apoi eșeà în locul liber de deasupra apei de unde erà aspirat de fumător. Hindușii numeau acest aparat *gurgori* sau *gurguri*, iar nuca de cocos, *norel*. Persanii, când au luat dela hinduși obiceiul fumatului, au împrumutat și unealta lor de fumat, căruia însă i-au dat numele nucii de cocos care în limba persană se numește *nargel*. De ací și numele de *narghilea* luat de turci odată cu acest fel de a fumà tutunul.

In Persia, pe la 1637 obiceiul fumatului erà așà de răspândit încât toată lumea fumà, bărbații, femei, copii, și fumau până și în localurile de rugăciuni.

Se povestește că un șah al Persiei, *Abbas*, care nu puteà suferì tutunul și pe fumători, ca să desguste pe căpeteniile țării sale de urâtul obiceiu al fumatului, despre care el aveà credința că slăbește facultatea de reproducere, — poftì pe toate acele căpetenii la un mare festin. La sfârșit, le oferì narghilele poftindu-i să fumeze în voe. Avusese însă grijă din vreme ca în narghilele să pună în ascuns, în loc de tutun, balegă uscată de cal. Când toți sorbeau cu nesațiu din narghilele, Abbas îi întreabă cum le place tutunul ce le-a servit. Toți, într'un glas, au răspuns că e excelent și că altul mai bun nici că poate fi! Atunci șahul, înfuriat și scârbit, a strigat: „blestemată să fie această buruiană care nu se poate distinge de baliga de cal" și, imediat, a și luat hotărârea ca tuturor celor ce vor mai fumà să le tae nasul și buzele...

Fig. 7. — *Persan* fcerșetor fumând cu *narghileaua* (Sec. XIX).

Amenințările șahului rămaseră însă zadarnice ca și pedeapsa mult mai grozavă dictată de urmașul său, *Seffi*, care porunci să toarne plumb topit pe gât celor ce vor mai fi prinși că fumează. Persecuțiile luară sfârșit sub *Abbas al II-lea*, care erà un fumător atât de pătimaș încât, într'o bună zi, când narghilegiul întârziase să-i aducă narghileaua (și răspunsese „ai puțină răbdare" servitorului trimis de șah să-i spue să vie mai repede), îi tăià pur și simplu limba.

Dela Perși, patima fumatului s'a întins în Arabia, Mesopotamia, Siria, Anatolia, Armenia, etc.

In Japonia tutunul și obiceiul de a'l fumà a pătruns cam pe la finele secolului al 16-lea, adus tot de europeni. In adevar, într'o

www.digibuc.ro

scriere veche (1607) a medicului japonez *Sako* se spune că moda tutunului (tabako) a fost adusă de *„nanbani"* (barbarii de sud), nume sub care japonezii înțelegeau pe europeni (portughezi, englezi și olandezi).

Fig. 8. — *Japoneza fumând* cu luleaua.

Și în Japonia a fost aspru pedepsit fumatul, ceeace însă nu a împiedecat răspândirea lui.

In China probabil că tutunul a fost adus de japonezi, întâi în Corea, apoi, în Manciuria și de aci în China de nord și apoi, treptat treptat, în China occidentală și centrală. N'ar fi exclusă însă posibilitatea ca în China occidentală patima fumatului să fi fost adusă de persani cari, cu caravanele lor, făceau dese călătorii în China pentru schimb de mărfuri.

Spătarul Milescu în *„Călătoria în China"* nu pomenește nimic despre uzul tutunului în China, deș descrie amănunțit anumite obiceiuri și festinuri dela curtea „împăratului" la care el însuși a luat parte. Cu câțiva ani mai târziu, în 1693, un alt călător, *Isbrand Ides*, care și el fusese poftit de împăratul Chinei la un banchet solemn, povestește în notele sale de călătorie că „după masă" viceregele și mandarinii beau ceaiu și fumau".

In Siberia, unde asemenea uzul tutunului este foarte răspândit, *Comes* ne spune că cea dintâi notă despre tutun a lăsat-o *Gmelin* și datează din 1733. Se spune anume că preoții siberieni (Dona) se foloseau, în anumite ceremonii religioase, de praf de tutun pe care îl amestecau în rachiu și apoi îl beau.

Găsesc însă în scrierea *„Călătoria în China"* a spătarului *Nicolae Milescu* următoarea însemnare referitoare la trecerea lui prin Siberia: „La 1 Ianuarie (1676), *șeful însăși al tungușilor veni la noi ca ostatic, dar fu refuzat după ce i se dădù vin și tutun*". Această notă ar fi deci cea mai veche știre despre întrebuințarea tutunului în acele părți.

Ostiakii, tot un popor siberian, au un obiceiu curios: pe lângă că îl prizează și mestecă în felul obișnuit, dar, ca să se apere de gerurile tari, să nu le degere fața, își umplù nările cu un amestec de praf de tutun și cenușa foarte alcalină a unui liken și apoi le astupă cu un tampon de un fel de vată făcută din scoarța moale a unui arbust. Praful acesta, foarte iute, le provoacă o congestie și inflamație a feții și astfel o apără de degerare...

In extremul nord-est al Siberiei există un popor, *tsuktsi*, la cari obiceiul de a prisă și mestecă tutunul e tot așà de vechi ca la băștinașii Americei. Acest popor desigur că a luat obiceiul direct dela popoarele nordice ale Americei, cu care de altfel se înrudesc având aceiași origină, aceiași limbă și aceleași obiceiuri.

www.digibuc.ro

IV. AFRICA

In Africa tutunul și obiceiul de a'l fumà a fost adus tot din America și tot de către europeni.

Seneg·mbia și *Guinea* au fost primele țări din Africa occidentală în cari au pătruns europenii făcând primele legături comerciale între Africa și America.

Au contribuit mult la răspândirea fumatului sclavii pe cari portughezii, încă de pe la începutul secolului al XVI-lea, îi luau din aceste locuri și-i duceau în America la munci, ei fiind mai docili și mai buni muncitori de cât pieile roșii. La înapoiere, toți acești nenorociți sclavi veneau cu patima fumatului care s'a răspândit cu repeziciune până și la triburile cari nu văzuseră încă oameni albi. Pe la începutul secolului al XVII, spun călătorii cari cutreieraseră acele regiuni, patima fumatului erà peste tot răspândită. Senegalezii, cari erau foarte avizi de tutun, au și o băutură grozavă numită *sangara* și care e făcută din spirt în care s'au plămădit foi de tutun și piper.

Fig. 9. — *African fumând* cu luleaua (sec. XIX).

Concomitent cu fumatul s'a introdus și cultura tutunului cu semințe aduse din America. Numai femeile se ocupau cu această cultură și tot numai ele pregăteau și îngrijeau de pipele bărbaților.

Pe țărmurile Nigerului, Senegalului și Gambelui, pe unde s'au făcut primele culturi, condițiunile de climă și teren erau atât de favorabile creșterii tutunului încât nu mai erà nevoie să fie cultivat, creșteà singur din sămânța scuturată, ca ori și ce buruiană sălbatecă. Aceasta a făcut pe unii călători să creadă că în acele regiuni tutunul crește în stare sălbatecă, iar pe temeiul acestora, *Lother Becker* și-a întemeiat în bună parte părerea că în Africa tutunul erà cunoscut înainte de descoperirea Americei și de venirea europenilor.

www.digibuc.ro

Primii călători însă cari au cutreerat regiuni întinse din Africa occidentală şi australă, imediat după descoperirea Americei, şi cari în notele lor au dat amănunte despre tutun şi întrebuinţarea lui în America, nu pomenesc nimic despre tutun când vorbesc de Africa deşi descriu amănunţit traiul şi obiceiurile africanilor.

In Africa australă tot europenii l-au introdus şi tot cam în acelaş timp, căci, în drumul lor spre America, navigatorii europeni acostau în acea parte a Africei ca să se aprovizioneze cu apă, vite, etc. Prin contactul marinarilor albi cu băştinaşii africani, aceştia s'au molipsit şi de această patimă care printre marinarii europeni erà în floare.

Când mai târziu, în 1652. olandezii s'au stabilit în Colonia Capului, patima fumatului stăpâneà atât de puternic pe băştinaşi, cafri şi otentoţi, încât pentru o mână de tutun un hotentot erà în stare să-şi dea tot până şi femeia... Olandezii au ştiut să profite de această slăbiciune, şi, în schimbul tutunului, rachiului, etc. luau, pe lucru de nimica, vite, blăni, pene de struţ, mărgele etc. Pentru o pipă de tutun, un hotentot dedeà un bou.

In restul Africei, deşi s'a introdus mai târziu, prin a II-a jumătate a secolului al XVII-lea, s'a răspândit totuşi cu o repeziciune uimitoare. Il fumau toţi, şefii de triburi, simplii muritori, bărbaţi, femei, copii etc. şi în toate ocaziunile. Cultura tutunului se răspândì iarăşi foarte repede şi ajunse a fi un mijloc important de schimb între diferite triburi.

Il fumau curat sau în amestec cu foi de cânepă şi diferite alte plante sau substanţe aromatice.

In regiunile nordice ale Africei, dominate de mahomedani, fumatul tutunului devenì o patimă aproape religioasă.

A fumà dintr'o narghilea sau dintr'un ciubuc, artistic lucrat şi bogat împodobit, şi a sorbì cafea dintr'un filigean aurit, e, pentru un musulman, chiar şi în zilele noastre, una din fericirile pământeşti. Ei sunt mândri de această patimă şi socotesc că e o mare cinste să ofere mosafirilor de seamă, de cum le trece pragul casei, filigeanul cu cafea şi narghileaua sau ciubucul cu tutun aromatic.

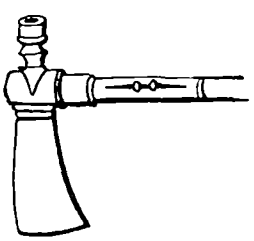

www.digibuc.ro

V. OCEANIA.

In Oceania băştinaşii diferitelor insule nu cunoşteau, înainte de venirea europenilor, nici tutunul şi nici obiceiul de a-l fumà, în afară de unele triburi din noua *Galie de sud* (Australia), cari aveau obiceiul să mestece frunzele unei plante numite *o iri* pe care *Helms* a determinat-o a fi *N. suaveolens* (syn. N. undulata) şi care creşte în abundenţă prin terenurile marecagioase din partea locului. Nici un călător însă n'a observat, în nici o parte a Oceaniei, obiceiul de a fumà sau prizà. Pe măsură ce europenii au pus stăpânire pe insulele acestui continent şi obiceiul fumatului a prins să se răspândească.

Fig. 10. — Scenă din Oceania

In *insulele Filipine, Iava, noua Guianà* şi *în Arhipel. Moluscelor*, s'a introdus cam pe la începutul secolului al 17-lea. In *Sumatra, Borneo, Polinesia, noua Caledonie* etc. mult mai târziu, pe la finele secolului al 17-lea. Cultivarea tutunului, care a fost introdusă de coloniştii europeni încoace târziu, a luat o desvoltare destul de importantă.

Astfel în *Sumatra*, care produce astăzi imense cantităţi de tutunuri pentru ţigări de foi, cultura tutunului n'a început să se desvolte decât pe la finele sec. al XIX-lea, când olandezii au început ei înşişi, prin specialiştii lor, să se ocupe de aproape de această cultură. Se ştie, de altfel, că cel care a făcut primele încercări de culturi de tutun sistematice în Sumatra, în 1863, a fost *Nieuhuis* care a şi organizat prima mare întreprindere de cultura şi exportul tutunului de Sumatra. Astăzi valoarea tutunului produs în Sumatra şi exportat cifrează la 81 milioane fl ol. (circa 5 miliarde 500 mii. lei).

www.digibuc.ro

VI. EUROPA

Ţările din occidentul Europei au fost acelea în cari a pătruns mai întâi patima fumatului şi prizatului. Faptul este explicabil. Din aceste părţi ale Europei s'au recrutat primii marinari şi din ele au pornit primii călători şi mai ales acei aventurieri cari, în înfrigurarea primului entusiasm şi orbiţi de mirajul bogăţiilor fantastice de care se svonise că geme noul pământ, l-au cutreerat în lung şi lat şi au luat primul contact cu populaţiunea băştinaşă. La înapoere, puţini au venit încărcaţi de bogăţii, dar mulţi cu năravul tutunului şi, şi mai mulţi, cu boli şi păcate neştiute de bătrânul continent.

Spania şi *Portugalia*, *Franţa*, *Anglia*, *Ţările de jos* şi *Italia*, au fost incontestabil cele dintâi ţări în cari a pătruns tutunul, la început ca plantă de ornament, mai apoi ca plantă medicinală şi a rămas, în cele din urmă, numai pentru prizat şi fumat. Literatura acestor ţări este bogată în note şi scrieri referitoare la trecutul tutunului.

In cele ce urmează mă voiu mărginì să redau numai părţile mai interesante :

1. **Spania** este de sigur cea dintâi ţară din Europa în care a pătruns buruiana *Jetl* a pieilor roşii.

Numeroşii călători şi misionari trimişi din Spania, imediat după descoperirea noului pământ, au fost impresionaţi, de sigur, de straniul obiceiu al pieilor roşii de a aspirà fumul acelei burueni sau de a uzà de ea în felurite chipuri în ceremoniile lor rituale.

Curiozitatea europenilor nu se puteà mărginì numai în a se minunà de acest obicei, cì, după cum se va vedea mai departe, unii au încercat ei înşăşi să aspire din acel fum sau să tragă pe nas praf de tutun, iar alţii, la înapoera lor în Europa, au luat cu dânşii foi uscate şi chiar seminţe ca să le semene şi să vadă dacă cresc şi în Europa.

www.digibuc.ro

Se crede că cei dintăi cari ar fi adus în Spania foi şi seminţe de tutun ar fi fost *Ramon Pane* (1518) şi *Cortez* (1519). Dela cel dintăi au rămas însemnări foarte interesante despre uzul tutunului în *St. Domingo*, iar despre *Cortez* se ştie că, după ce în 1519 a debarcat în *Jucatan* cu misiunea de a pune stăpânire pe *Mexic*, a trimis în *Spania* mostre din toate produsele acelor ţinuturi dintre cari tutunul n'a putut lipsi.

Note precise însă nu există decât de pe la 1559 când se ştie că *Francisco Hernandez de Toledo* a adus, sau trimis, din *Mexic* seminţe de tutun cari s'au semănat prin grădini ca plante de ornament şi mai apoi ca plante medicinale. Mersese vestea despre această plantă nouă că-i bună pentru dureri de cap şi de stomac (în cataplasme), pentru astm (în fumigaţiuni), pentru ulcere, răni (în alifie) etc. etc. Obiceiul fumatului sau al prizatului nu-l deprinsese însă nimeni la început fiindcă erà socotit ca un obiceiu păgânesc. Probabil însă ca marinarii, firi mai năsdrăvane şi cari trăiseră vremelnic printre pieile roşii, nu s'au prea sinchisit de păgânitatea obiceiului, şi, mai din curiozitate, mai din slăbiciune pentru noutăţi, l-au încercat, iar cu vremea s'au dedat de-a binelea la această patimă. Următoarea întâmplare petrecută prin 1521 pare a dovedì că fumatul la marinari erà un ce intrat în obiceiul lor de toate zilele. Se povesteşte anume că în 1521, când *Magelan* a debarcat în una din insulele Filipine, un băştinaş al insulei s'ar fi ascuns într'un tufiş de bamb ca să observe, dela oarecare distanţă, ce fac albii veniţi pe pământul lor. Seara el istorisì şefilor săi că albii, după ce terminau masa, se apucau „să mănânce foc" ! Pipele şi ţigările aprinse ale marinarilor dăduse bietului om impresia că albii îşi încheiau masa mâncând foc ! Aceasta la 1521.

Dar n'a trecut nici o sută de ani până ce patima tutunului să coprindă pe toată lumea, până şi pe călugări cari ajunseseră să uzeze de tutun chiar şi în biserici. Dovada despre aceasta o avem într'o foarte aspră bulă papală, din 1642, nu numai în contra călugărilor cari deprinseseră tutunul cì şi contra ori cărui fumător.

De altfel se ştie că încă de pe la 1611 se importà în Spania mult tutun din America şi se pusese şi o taxă de import.

In Spania s'a înfiinţat prima fabrică de tabac, în 1757, la Sevila.

2. **Portugalia**, Se ştie că pe la 1558 *Damian de Goes* cultivà în grădina regală din Lisabona fire de tutun. Erau din nişte seminţe aduse din Florida. Dela acest Damian Goes a luat primele seminţe celebrul ambasador al Franţei, *Jean Nicot*, pe cari le-a semănat el însuşi în propria sa grădină spre a experimentà personal proprietăţile medicinale atât de lăudate ale acestei plante.

De altfel peripeţiile introducerii şi mai ales a răspândirii tutunului în Portugalia se confundă cu cele din Spania.

3. **Franţa**. Cel dintăi care a adus şi cultivat tutunul în Franţa a fost învăţatul călugăr *André Thévet*, istoriograf al Franţei şi cosmograf al regelui. Acest *Thévet*, care a fost în *Brasilia* cu expediţia din 1555—1556 a amiralului *Villegaignon*, a adus la

www.digibuc.ro

înapoerea sa în Franţa seminţe de tutun pe care în anul 1556 le-a semănat şi cultivat în provincia *Angoulême* unde erà el stabilit.

Deşi *Thévet* a fost cel dintăi care a cultivat tutunul în Franţa şi, se pare, cel dintăi francez care a fumat [1]), totuşi nu prin el s'a răspândit întrebuinţarea tutunului în Franţa, cì prin ambasadorul *Jean Nicot de Villemain* şi mai ales prin regina

Fig. 11. — *André Thevet.*

Catherina de Medicis, soţia regelui *Henric al II-lea*, în împrejurările următoare :

1) In cartea lui intitulată „*Singularités de la France antarctique*" vorbind despre efectele fumatului spune între altele : „Ceste fumee cause sueurs et foiblesses jusques à tomber en quelque syncope : *ce que j'ay expérimenté en moy m sure*".

www.digibuc.ro

Jean Nicot, pe când erà ambasador al *Franţei* pe lângă regele *Sebastian al Portugaliei*, primise dela un curtean al regelui Portugaliei câteva seminţe de tutun pe cari, din curiozitate, le semănase şi cultivase în grădina sa din Lisabona. Cum pe acea vreme se spuneau atâtea minunăţii despre puterea de lecuire a foilor acestei plante, Nicot le-ar fi încercat şì el şi ar fì reuşit să vindece mai multe cazuri de ulcere şi fistule declarate de nele-

Fig. 12. *Jean Nicot.*

cuit de medicii din acele timpuri. Incurajat de aceste prime succese, se interesă şi mai de aproape de această plantă miraculoasă, devenì un propagator entusiast al ei, o lăudă şi o recomandă atât de mult încât, în lumea cunoştinţelor lui, tutunului nu i se mai ziceà „tabac", aşà cum îl botezaseră primii descoperitori, cì *„iarba ambasadorului"*.

www.digibuc.ro

E lesne de închipuit că Jean Nicot nu puteà să nu ţie în curent, chiar dela început, pe puternica lui stăpână *Catherina de Medicis*, cu miraculoasa buruiană de leac. De altfel, *Catherina de Medicis* care, ca fică de *medic* şi nepoată de *papă*, fusese crescută într'un mediu de superstiţii religioase, de vrăjitorii şi ştiinţe oculte, aveà o slăbiciune mare pentru ştiinţele şi practicele oculte şi se pasionà de tot ce erà extraordinar sau credeà ea ca atare. Or, tutunul, de care se spuneà că vindecă boli cunoscute până atunci ca fără leac, că e un talisman fără pereche în contra vrăjitoriilor, că purifică trupul de venin şi-l apără de înveninări, şi când auzise mai ales că preoţii pieilor roşii divinizează tutunul şi îl servesc cu succes în profeţiile lor, în ceremoniile lor religioase, etc. etc., într'un cuvânt că tutunul erà în adevăr ceva extraordinar, — nu se puteà să nu o atragă şi să n'o pasioneze această buruiană miraculoasă adusă din America. Ea primì deci cu cel mai viu interes primele seminţe de tutun ce-i trimisese Jean Nicot în 1558, iar când primì şi o cutiuţă cu praf de tutun cu instrucţiuni de felul cum să-l întrebuinţeze, nu stătù o clipă la îndoială ca să folosească tutunul ca leac chiar pentru boala fiului său, regele *François al II-lea*, care sufereà de nişte ulcere rebele. Se ştie că tânărul şi nenorocitul rege murì fără să se ştie de ce anume. Împrejurările însă în cari a murit şi mai ales simptomele ce au procedat moartea, au făcut mai târziu pe unii să bănuiască că această moarte s'ar fi datorat intoxicării cu nicotina din alifia de tutun cu care fusese uns trupul ulcerat al bolnavului.

Al doilea fiu al Catherinei de Medicis, *Carol al IX-lea*, care moştenì tronul tot sub regenţa mamei sale, sufereà de o durere de cap cronică şi fù sfătuit şi el să prizeze tabac ca să scape de această boală. Cronica timpului nu ne spune dacă s'a vindecat sau nu, ne spune însă că a rămas cu acest obiceiu pe care l-a adoptat mai întâi anturajul său şi apoi toată lumea.

Şi astfel prizatul sau „trasul tutunului pe nas" devenì o modă care, pornind de sus, se răspândì cu o repeziciune uimitoare în toată Franţa.

Ca buruiană de leac, tutunul ajunsese să fie socotit în acele vremuri ca ceva ne mai pomenit de eficace şi erà privit ca *„cea mai bogată comoară adusă din ţara aurului şi perlelor"*. Se ziceà că *în tutun sunt concentrate leacurile tuturor bolilor din lume şi că natura a fost nedreaptă, când, de atâţia mii de ani, nu hărăzise*

www.digibuc.ro

şi albilor, cì numai pieilor roşii, acest remediu extraordinar ! Nu se mai zicea tutunului decât *„iarbă Dumnezeiască"*, *„iarbă sfântă"* *„iarbă cerească"*, *„iarba paradisului"*, etc. etc.

Ducele de Guise, propuse în fine să ì se dea numele de *Nicotiana* pentru pomenirea lui *Jean Nicot* care l-a adus din Portugalia, nume consfinţit de marii botanişti, mai întâi de *Tournefort*, mai apoi şi de *Linné*, şi care a rămas până astăzi. Au fost şi încercări de a ì se da numele de *iarba reginei*, *Catherinaria* sau *Mediceia*, după numele reginei protectoare, dar n'au reuşit. Iar *Thévet*, cel care cu adevărat a introdus şi cultivat pentru prima oară tutunul în Franţa, a rămas uitat şi ignorat, ceeace îl amărî şi îl făcù să scrie în cartea sa „Cosmographie Universelle" din 1575 : *„mă pot mândri că eu am fost acela care cel dintâi am adus în Franţa seminţele acestei plante şi am numit-o „l'herbe Angoulmoisine"*, iar mai departe că, *„un oare-cine, care n'a făcut nici odată nici un voiaj, i-a dat numele său după aproape* 10 *ani dela înapoerea mea din Brasilia"*...

Cert e însă că lui *Jean Nicot şi Catherinei de Medicis le revin cu adevărat meritul de a fi făcut cunoscut şi de a fi răspândit în Franţa întrebuinţarea tutunului*, iar lui *André Thévet, meritul incontestabil de a'l fi introdus şi cultivat cel dintâi în pământul Franţei.*

Faima tutunului, ca buruiană de leac, nu dăinuì mult, căci repede veniră desamăgirile : boli cari nu numai că nu se vindecau cì din potrivă se agravau, bolnavi cari se intoxicau şi mureau, etc.

Dar şi prigonitorii ca şi propagatorii tutunului se întreceau în exagerări care de care mai extraordinare. Aşà de ex. un medic afirmà că *creerul* unui individ care avusese obiceiul să tragă „tabac" pe nas, *se uscase atâta încât rămăsese un grăuncior mic, negru şi compus numai din membrane...* Toate bolile şi toate relele din lume, până şi *„pelagra"*, numai tutunului se datorau !

Fapt e că tutunul a fost scos din rândul plantelor medicinale, şi scos a rămas până în zilele noastre. A rămas numai întrebuinţarea nicotinei în soluţiuni slabe ca remediu contra scabiei la animale, sau pentru stârpirea diferitelor insecte vătămătoare plantelor.

Obiceiul însă de a'l prizà sau de a'l fumà, a rămas, şi a început să se răspândească cu o repeziciune uimitoare.

Şi în Franţa fumatul tutunului a avut de suferit prigoniri. Prima măsură de prohibire fu luată în 1600, dar fără

www.digibuc.ro

să se indice şi anumite sancţiuni; nu întârziară însă nici acestea şi fură destul de aspre: închisoarea, baterea cu biciul, etc.

Pretextele de prigonire erau mai mult de ordin religios şi higienic, dar nu lipseau şi cele de altă natură cum de ex. teama de a nu se provocà incendii.

Printr'o ordonanţă din 1635. se opreà vânzarea tutunului „à peine de prison et de fouet", iar în altă ordonanţă a unui comandant de port se spuneà: „*nul ne pourra pétuner, soleil couché*" „*sous peine d'être calé trois fois et battu devant l'équipage*"; va să zică până şi marinarii, cei atât de pasionaţi de tutun, nu scăpau de astfel de prigoniri.

In Franţa, la început, fumatul cu pipa erà socotit ca un obicei potrivit numai pentru poporul de jos, nu şi pentru înalta societate care *prizà* fel de fel de tabacuri aromatizate şi păstrate în tabacheri scumpe, lucrate artistic şi chiar împodobite cu pietre preţioase.

In privinţa fumatului cu pipa, se istoriseşte o întâmplare foarte interesantă pe socoteala vestitului *Jean Bart*:

Se ştie că acest celebru corsar pricinuise marinei engleze pierderi enorme prin loviturile lui pe cât de neaşteptate tot pe atât de îndrăsneţe şi, de aceia, englezii îl urau de moarte. Intr'o zi, *Jean Bart*, debarcase într'un port din *Suedia*, ţară neutră, ca să se aprovizioneze. Un comandant al unui vapor englez, debarcat şi el în acel port şi care îl urmăreà pe Bart de mult, făcù ce făcù şi intră în vorbă cu Bart, căută să lege prietenie cu dânsul şi reuşì să-i capete încrederea. Intr'o zi îl invită la masă pe bordul vasului englez asigurându-l pe cuvânt de onoare, că nu ì se va întâmplà absolut nimic şi că, dacă el, comandant englez, ţine să-l invite la un dejun pe vasul său, face aceasta numai în dorinţa de a cinstì în persoana lui Jean Bart, pe un mare şi îndrăsneţ căpitan de marină pe care lumea întreagă îl admiră.

Jean Bart, fire cinstită şi curagioasă, primì. Nu mică fù mirarea marinarilor săi când îl văzură, în tovărăşia comandantului englez, mergând şi urcându-se în vasul inamic. Dar abia pusese Jean Bart piciorul pe puntea vasului englez că, comandantul englez, îşi schimbă atitudinea şi, cu o voce puternică, îi strigă:

„*Miserabile, am jurat să te duc în Anglia viu sau mort, am pus mâna pe tine, eşti prizonierul meu*!"; apoi adresându-se marinarilor: „*băeţi, ăsta-i Jean Bart, puneţi mâna pe el*!"

www.digibuc.ro

Jean Bart, care pufuià mereu din pipa lui dragă de care nu se despărțeà niciodată, căci erà un fumător pasionat, nu-și pierdù cumpătul, rotì ochii împrejur, zărì pe puntea vasului, mai la o parte, câteva butoaie cu praf de pușcă pe cari marinarii englezi le desfăcuseră să le revizuiască, și cât ai clipi din ochi, dintr'o

(Din Le livre des fumeurs de Spire Blondel).

Fig. 13. *Jean Bart* în anticamera regelui Louis XIV.

săritură, fuse lângă ele. Cu pipa în mâna întinsă deasupra butoaelor, gata să-i verse conținutul în butoaie și să le dea foc, strigă cu vocea lui tunătoare: *„ticăloșilor, cum veți îndrăsni să mă atingeți, veți sări cu mine în aer. Inapoi mișeilor!"*

www.digibuc.ro

Marinarii englezi rămaseră împietriţi locului de îndrăsneala căpitanului Bart şi mai ales de pericolul ce-i ameninţà; se desmeticiră însă repede şi, de groaza pericolului, o luară la fugă căutând fiecare să se salveze cum o puteà.

In acest timp marinarii lui Jean Bart, cari îl urmăreau dela distanţă, văzură scena, înţeleseră pericolul în care se găsea comandantul lor, şi, fără să piardă vreme, îi veniră în ajutor, uciseră pe toţi marinarii englezi şi apoi scufundară vasul.

Vestea acestei întâmplări străbătù ca fulgerul toată Franţa, impresionă atât de puternic pe toţi francezii încât fiecare se credeà dator, dintr'un sentiment naţional lesne de înţeles, să îndrăgească *pipa*, salvatoarea eroului iubit şi admirat.

Se zice că chiar regele *Louis XIV*, în palatul căruià nu erà îngăduită pipa, nu s'ar fi supărat de loc când *Jean Bart*, chemat la palat, şi-ar fi permis ca, în sala de aşteptare, să-şi aprindă pipa şi să o fumeze cu poftă fără să se sinchisească de curtenii palatului cari, consternaţi, nu ştiau ce să facă ca să pună capăt acestui îndrăsneţ gest...

Unui Jean Bart însă îi erà totul îngăduit. Regele îl primì şi-i vorbi prieteneşte, iar pipa începù a fi agreată şi de nobilime...

Literatura franceză abundă de interesante întâmplări referitoare la tutun, mai ales în perioada când obiceiul fumatului nu se generalizase şi când lupta între propagandiştii *pro* şi *contra* întrebuinţării tutunului erà foarte aprigă.

Concomitent cu întinderea obiceiului de a prizà şi fumà tutunul, se începù şi cultivarea lui. Cele dintâi îndrumări de felul cum trebuieşte cultivat tutunul s'au dat în „*L'agriculture et la maison rustique*" care s'a tipărit în 1572 de *Liebault*.

Cardinalul Richelieu a fost acela care cel dintâi s'a gândit să tragă din tutun un folos pentru veniturile ţării: în Noembrie 1629 el a introdus taxe vamale pe tutunul importat.

Intre 1629 şi 1674 cultura tutunului începuse să ia oarecare desvoltare. *Colbert*, ministrul de finanţe al regelui Louis XIV, introduse, pentru prima oară, în 1674, monopolul vânzării tutunului, astfel că şi tutunul indigen începù să fie supus la contribuţie. Acel monopol nu fù exploatat direct de stat, cì fù concesionat chiar din primul an al înfiinţării lui.

Situaţia aceasta s'a menţinut până la 1791 când cultura, fabricaţia şi vânzarea tutunului furà lăsate libere; se puseră însă taxe vamale la import iar debitanţii erau supuşi la o taxă

www.digibuc.ro

specială. Cum însă veniturile din tutun scădeau din an în an, se revenì iarăşi la monopol în 1810 [1]). La 1831, administraţia monopolului formă o direcţie specială care în 1848 fu unită cu Direcţia contribuţiunilor indirecte. Abia în 1860 administraţia monopolului tutunului devenì autonomă sub denumirea de Direcţia Generală a Manufacturilor Statului.

4. **Italia**. Primele seminţe de tutun semănate în Italia fură aduse tot din Portugalia de către cardinalul *Prospero di Santa Croce*, nunţiul apostolic de pe lângă curtea din Lisabona. Aceasta pe la 1560 sau 1561. Se pare că numirea de *erba santa croce* („iarba sfântacruce"). care se da tutunului în Italia la început, ì s'ar fi dat dela numele acestui cardinal, (Prosper Santa Croce), cu toate că unii scriitori susţin că ar proveni dela *forma de cruce* sub care apar *primele foiţe când răsare tutunul din pământ.*

Obiceiul de a fumà se pare însă că ar fi fost adus din Anglia, prin 1590, şi că tot un cardinal, *Crescengio*, ar fi fost acela care l-a obişnuit şi practicat mai cu temei şi dela el l'ar fi adoptat mulţi alţii şi în special călugării. De altfel primele încercări de a'l cultivà tot călugărilor se datoresc, căci primele seminţe trimise de *Santa Croce* fuseseră adresate *papei*, care le încredinţă călugărilor spre cultivare, iar aceştia nu numai că'l cultivară prin grădinile lor dar îl folosiră la început ca plantă medicinală iar mai apoi pentru prizat şi fumat.

Cu toate că papa şi călugării fură la început cei dintăi cari au patronat cultura şi răspândirea tutunului în Italia centrală, tot dela ei porniră primul semnal de prigonire. Papa *Urban al VIII-lea* (1642) şi mai apoi *Inocenţiu al X-lea* (1650) opriră întrebuinţarea tutunului pedepsind cu excomunicarea pe orice călugăr, preot sau laic l ar întrebuinţà. Şi această restricţiune priveà pe toată lumea creştină nu numai pe cea italiană. După vre-o 80—90 de ani, faimoasele bule papale contra tutunului fură revocate, căci patima prisatului şi fumatului fuse mai tare decât teama excomunicării, ba prinsese în mrejele ei şi pe marii pontifici.

O altă faţă bisericească care şi-a legat numele de tutun, a fost *Nicolo Turnabuone*, nunţiu papal şi ambasador al *Toscanii* pe lângă curtea *Franţei;* el trimisese, cam pe aceiaşi vreme cu cardinalul Santa Croce, seminţe de tutun unui unchiu al său, preot într'un sat din Toscana. Acesta l a cultivat şi dela el s'a răspândit în toată regiunea sub numele de *iarba Turnabuona.*

---

1) *Maxime de Camp* povesteşte că în iarna anului 1810, la un bal al curţii, Napoleon remarcă o doamnă împodobită cu atâtea pietre preţioase de mare valoare încât nu se stăpânì să întrebe cine este şi cu ce se ocupă soţul său. Când ì se răspunse că este D-na Robillard, soţia unui mare fabricant de tutunuri, Napoleon se şi hotărî să înfiinţeze monopolul fabricaţiei tutunului în folosul Statului şi în adevăr, după câteva luni, el şi luă fiinţă. Peste 600 de fabrici trebuiră să se închidă din această cauză.

www.digibuc.ro

După *Comes*, semințele trimise *din Portugalia* de către *Santa-Crocc* erau de *N. Rustica*, iar cele trimise *din Franța*, de *Turnabuone*, erau de *N. Tabacum*.

In celelalte regiuni ale Italiei de astăzi, cultura și întrebuințarea tutunului a pătruns în a doua jumătate a sec. al 16-lea, și s'au răspândit cu aceiași repeziciune uimitoare ca și în Franța.

Statele italiene de nord au fost cele dint i cari au adoptat sistemul introdus în Franța de a oprì importul și de a concesionà dreptul acesta persoanelor cari ofereau suma (arenda) cea mai mare. Sistemul acesta erà cunoscut sub numele de *apalt*. Unele state au extins această masură și la dreptul de a vinde sau cultiv tutun.

Sistemul a trecut din *Italia* în *Silezia* (1657), în *Boemia* (1667) și în *Austria* (1662).

Monopolul actual, exploatat direct de Stat, datează din 1884.

5 **Anglia**, Pe când în Franța tutunul își făcuse intrarea ca planta medicinală, și mai tarziu fù întrebuințat la prizat și mai apoi pentru fumat, în Anglia a pătruns dela început ca plantă de fumat.

(D i „D'e Trockene Trun ei [illegible] fe Corti).

Fig. 14. — *Walter Raleigh*

După unii scriitori, cel care ar fi adus înt i tutunul în Anglia ar fi fost *Iohn Hawkins*, în 1565, iar după alții, *F. Drake* sau capitanul *Ralph Lane* care l'ar fi adus din Virginia pe la 1586.

Coloniștii stabiliți în 1572 în *Virginia* de catre faimosul *Walter Raleigh* au fost, se pare, cei dintăi englezi cari au deprins fumatul dela băștinașii noului pamânt. Printre acei coloniști se află și fostul invățător al lui *Raleigh*, matematicianul *Thomas Hariot*, care se deprinsese și el sa fumeze și care în scrierile lui nu uită sa laude tutunul spunând că „fumul liberează capul de tran spirații nefolositoare, deschide porii și alte căi ale trupului", etc.

Când în 1586 *Francis Drake* se întorce din expediția ce făcuse în Indiile apusene, coloniștii lui Raleigh din Virginia îl rugară să-i ia și pe ei înapoi în patrie, ceeace el făcù, iar în drum, debarcând la *Plymouth*, nu mică fù surprinderea localnici o când văzură pe col onisti fumand tutun din niște *pipe de lut ars*, cari, cu vremea, începură să se fabrice și în Anglia. Pe la 1619 există chiar o corporație a olarilor fabricanți de pipe recunoscută în mod oficial.

Walter Raleigh, favoritul reginei Elisabeta a Angliei, se deprinsese să fumeze încă de când făcuse expediția sa în Virginia, adică

www.digibuc.ro

atunci când în Anglia numărul fumătorilor erà cu totul restrâns şi se reduceà la câţiva dintre cei cari luaseră parte la diferite expediţii în noul continent. Marea masă a populaţiei erà însă străină de acest obiceiu. Numai astfel se explică următoarea întâmplare haslie care se povesteşte pe socoteala lui *Raleigh*:

Intr'o zi, imediat după masă, după ce *Raleigh* îşi luase pipa şi şi-o umpluse cu tutun, se retrase într'o cameră anume ca sa fumeze în tihnă, poruncind în acelaş timp unui servitor, nou în serviciu, să i aducă acolo paharul cu bere. Pe când savurà deliciul primelor fumuri pe care le urmăreà cum se urcau în rotogoale spre tavan, servitorul intră ţinând în mână paharul de bere, dar ramase înlemnit în cadrul uşii când îşi văzù stăpânul într'un nor de fum iar din gură şi nas eşindu i valuri de fum. Fù atât de îngrozit bietul servitor, el care nu mai văzuse şi nu mai auzise de o asemenea drăcie, încât, fără nici o esitare, svârlì toată berea în capul stăpânului sau şi o rupse înapoi la fugă strigând cât îl ţinea gura la ceilalţi servitori, să sara în ajutorul stăpânului să-l stingă, căci s'a aprins şi ese fumul din el pe nas şi pe gură ca dintr'un coş...

(D'n „Die Trockene Trunkenheit" de Corti).

Fig. 15. *Regele Iacob I.*

Ceeace fù *Jean Nicot* pentru Franţa, fù *W. Raleigh* pentru Anglia. El populariză fumatul. *Regina Elisabeta* n'a patronat tutunul în felul Catherinei de Medicis. Ea tolerà fumatul dar nu şi prizatul. Obiceiul fumatului prinse astfel a se răspândì atât de repede încât prin 1600 se fumà în toate oraşele Angliei.

Urmaşul reginei *Elisabeta*, *Iacob I*, zis Solomon al Angliei, nu fù prietenul tutunului cì, din potrivă, un duşman înverşunat. El tipărì chiar o carte, în 1603, celebră în literatura tutunului, *Misocapnus sive de abusu Tobacci lusus regisus* (Londini, 1603), în care propovăduieşte cu înverşunare ura în contra tutunului: „asvârliţi departe această plantă luată din noroiu. Din neştiinţă aţi primit'o şi din prostie o folosiţi. Dacă nu urmaţi

1 *Walter Raleigh*, a fost vice-amiral al flotei engleze, poet, om de Stat şi diplomat isusit.

www.digibuc.ro

îndemnurile mele, veți trage asupra voastră urgia Dumnezeiască, vă veți ruina sănătatea, vă veți ruina punga, veți desonorà neamul în ochii concetățenilor și în ochii străinilor". Mai departe, compară fumul „negru și puturos" ce scot fumătorii pe nas și gură cu „vaporii otrăviți" ce țâșnesc din fundul iadului.

Călugării iesuiți din Polonia cari, ca și alte tagme călugărești din toată lumea, aveau foarte numeroși susținători și propagatori devotați ai tutunului, au scos și ei o carte, *Anti-misocapnos*, în care se apără tutunul contra învinuirilor aspre ale regelui englez.

Aceste două scrieri fură semnalul unor polimici foarte înverșunate, pro și contra tutunului, care îmbogățiră literatura tutunului cu lucrări interesante din punctul de vedere al exagerării calităților tutunului din partea unora și al defectelor lui din partea altora.

Ura și prigonirile regelui Iacob nu avură efectul dorit, căci obiceiul fumatului se întinse mereu și repede. Se recurse atunci și în Anglia, ca în toate celelalte țări, la instituirea de taxe mari atât pe tutunul produs în țară cât și pe cel importat. Primele taxe au fost în 1604, iar *la* 1625, *sub Carol I*, se instituì monopolul vânzării în folosul statului. Nu trecură însă 20 ani și acest monopol fu desființat revenindu-se iar la sistemul taxelor. In 1652 se interzise cultura tutunului în Anglia, permițându-se numai în colonii, rămânând în rigoare numai anumite taxe. Această stare ființează și astăzi. In Scoția s'a interzis cultura tutunului sub *George al II-lea* (1727—1760).

6. **Olanda și Belgia**. Tutunul a fost introdus mai întâi ca plantă medicinală pe la jumătatea secolului al XVI-lea. Pe la 1610 fumatul erà atât de răspândit în Olanda în cât și femeile fumau.

Marinarii și studenții englezi, mai ales aceștia din urmă, au fost aceia cari au adus în Olanda moda fumatului cu pipa. Pe vremuri Universitățile olandeze, și în special Universitatea din *Leiden*, erau foarte vestite și foarte frequentate de tinerii englezi. Incă din anul 1590 se vedeau la Leiden studenți englezi fumători; pilda lor fù repede urmată de tineretul olandez.

In 1610 tutunul erà un articol însemnat al comerțului olandez și se creeă repede și o industrie a pipelor care și astăzi e înfloritoare. In epoca de strălucire a pipei, erau în Olanda peste 300 de fabrici cari fabricau în fiecare an milioane de pipe de lut fiindcă erau foarte căutate în tot nordul și centrul Europei.

Ceeace a contribuit iarăși enorm de mult la răspândirea fumatului în Olanda, și probabil și în alte țări, a fost credința că fumul de tutun este un preservativ foarte eficace contra bolilor molipsitoare. Se citează în această privință scrierea unui medic olandez, *Osbrand von Diemerbrook*, care a supraviețuit unei grozave epidemii de ciumă și care în memoriile sale scrià că atât lui „cât și la mulți alții fumul de tutun le-a făcut mari servicii în timpul acceselor de ciumă". Nu ar fi de mirare ca ideia aceasta, că tutunul este un bun preservativ contra bolilor molipsitoare, să fi fost în vechime una din cauzele răspândirei fumatului în toate țările și poate și la noi.

www.digibuc.ro

Olandezii au fost dela început nu numai cei mai mari fumători dar şi cei mai mari importatori, fabricanţi şi neguţători de tutun. Ceeace este *turcul în sud-estul Europei*, e *olandezul în nord:* nu ţi-l poţi închipuì pe un olandez, fie tânăr fie bătrân, decât cu ţigara de foi sau cu pipa cea albă şi fragilă în gură.

Nu se ştie precis de când a început să se cultive tutun în Olanda; se ştie însă că pe la 1800 se făceau culturi de tutun întinse şi că, în

Fig. 16 — *Doi batrâni pescari olandezi fumând*, unul cu *luleaua* şi altul o *ţigara de foi.*

acel an, *Napoleon* a dispus să se facă la *Amerongen* primul antreposit de tutun care există şi astăzi şi e utilizat de un mare negociant de tutunuri.

Astăzi cultura tutunului e foarte restrânsă în Olanda, însă în schimb în colonii ì s'a dat o desvoltare extraordinară. De altfel Olanda este piaţa cea mai mare pentru negocierea tutunului de ţigări de foi.

7. **In Germania** a pătruns cam în acelaş timp, pe la 1565—1570. In *Palatinat* se pare că s'au făcut primele culturi de tutun.

Un călugăr franciscan, care prin 1587 trăià prin Germania, scrià că *spaniolii au introdus în Germania moravuri rele*, un fel de petrecere şi anume să *fumue tutun*. „*Soldaţii spanioli se fudulesc pe străzi mâncând foc împreună cu fum, iar norodul prost cască gura la ei*".

Războiul de 30 ani (1618 1648) a contribuit în cea mai mare măsură, şi în Germania, la răspândirea deprinderii fumatului ca şi în Suedia, Norvegia, Austria, etc.

www.digibuc.ro

Cu timpul cultura tutunului luase o estensiune atât de mare încât Senatul țării o interzise de teamă să nu se restrângă cultura cerealelor. Măsura aceasta, vom vedeà mai departe, a fost în vigoare și în Transilvania. Fumatul totuși se întinse atât de mult pe la 1642 încât guvernele *Renaniei* și *Bavariei* interziseră introducerea tutunului, interdicțiune adoptată în urmă și de celelalte state germane.

(Din „Die Trockene Trunkenheit" de Colt).

Fig 17. — *Schiller* fumând cu luleaua (La Karlsbad în 1791).

Cei cari au contribuit într'o foarte largă măsură la introducerea culturei tutunului în Germania și Olanda, sunt și călugării hughenoți (protestanți francezi), cari, fugiți din Franța din cauza persecuțiunilor începute sub regența Catherinei de Medicis, se aciuiară în țările vecine. Ei—cari cunoșteau această plantă și felul de a o cultivà dela celebrul misionar *Andre Thévet*, care se știe că făcuse primele încercări de a o cultivà în Franța — de sigur că au continuat, și în țările în care s'au stabilit, să se ocupe de cultura și de studiul proprietăților ei minunate.

Pe la începutul secolului al 18-lea, industria fabricațiunei tutunului în Germania luase o desvoltare destul de însemnată, iar la 1801 fu născocită prima mașină sistematică de tăiat tutunul de către *Michel Missel*, mașină care făcù mare sgomot în acele vremuri.

Unele state germanice au încercat monopolizarea fabricației și vânzării tutunului în scop de a restrânge consumul și sporì veniturile dar, ca și în Anglia, măsura nu s'a putut statornicì și, în cele din urmă, au rămas numai la sistemul taxării tutunului (taxe vamale și taxe interne), sistem aplicat și în zilele noastre.

8. **In Elveția**, tutunul erà cunoscut încă dela 1616 însă ca plantă medicinală, ca leac miraculos pentru răni.

Ceva mai târziu, pe la mijlocul sec. XVIII-lea, obiceiul fumatului erà atât de răspândit încât „și băeții de 12 ani erau văzuți adesea cu pipele în mână".

Cu toate măsurile severe ce s'au luat în contra fumătorilor, deprinderea n'a încetat de a se lăți într'atâta încât să îndreptățească

www.digibuc.ro

pe autorul unui referat al comitatului Kyburg să scrie în 1674 că „*tutunul, lăsat de Dumnezeu omului ca leac, s'a răspândit* (fumatul) *peste măsură în țara noastră, și astăzi, tineri și bătrâni, bărbați și femei, și mai cu seamă săracii, nu bogații, abuzează de el fără rușine bându-l mâncându-l și trăgându-l pe nas*".

Se înființase chiar un consiliu special, un fel de tribunal, în Berna, cu menirea de a urmări, judecà și pededsì pe fumători. Totul a fost în za ar.

Fig. 18—*Țaran elvețian* fumandu-și luleaua.

9. **Austria și Ungaria.** Austria, în a doua jumătate a sec. al 16-lea, fiind în strânsă legătură cu Spania prin familia domnitoare a Habsburgilor, a cunoscut tutunul încă dinainte de 1570 ca plantă ornamentală și medicinală. Sunt documente de pe acea vreme din care se vede ca multe familii de magnați unguri cultivau în grădinele lor fire de tutun ca pe niște plante cu totul rare.

Fumatul însă a fost introdus și răspândit în timpul războiului de 30 de ani și mai ales prin 1631 de către soldații cari fuseseră prin Bavaria și se înapoiaseră cu patima fumatului.

Și în Austro-Ungaria s'au luat măsuri aspre contra fumătorilor, dar fără efect.

Se povestește că prin 1724 un cismar, cu numele de Carol Covaci, își câștigase la Pesta un mare renume prin îndemânarea lui de a confecționà și sculptà lulele și care câștigase și favoarea contelui Andrassy. Acesta, întorcându-se dintr'o călătorie ce făcuse în Turcia, adusese o bucată mare dintr'o materie albă, un fel de piatră, căpătată în dar în Turcia și pe care el o prețuià pentru densitatea ei neobișnuit de mică. Cismarul o găsì foarte potrivită ca material de pipă și facù dintransa două lulele, una pentru conte și una pentru sine. Din cauza meseriei lui, cismarul nu puteà să aibă totdeauna mâinile curate, și astfel se întâmplă ca, fumând cu pipa cea nouă, să-i facă câteva pete de smoală. Curățind smoala, Covaci văz', spre marea lui mirare, ca petele de smoală sterse căpătară o culoare brună strălucitoare foarte frumoasă la vedere. Atunci ca să dea pipei o culoare omogenă, o unse toată cu smoală și, spre marea lui bucurie. văzù mai târziu, dupa ce o șterse cu îngrijire, că luleaua odinioară albă, se colorase foarte frumos și plăcù la toată lumea

www.digibuc.ro

Covaci devenì în chipul acesta inventatorul *pipelor de spumă de mare*.

Sisitemul impunerilor aplicat în Franța și Italia, fù introdus și în Austria. Prima fabrică de tutun fù înființată în 1676. Concesionara exploatărei *„apaltului"* tutunului (un fel de monopol) a fost la început o societate particulară.

La 1783 administrarea exploatărei monopolului tutunului a fost luată de Stat.

In Ungaria nu erà monopol; el s'a înființat abia în 1851, dar sub patronajul regiei austriace care dădea mari avantajii cultivatorilor unguri. La 1867 administrația monopolului unguresc devenì independentă ca o direcție a Ministerului de Finanțe. Abia în 1882 se creeă o administrație specială care ființează și astăzi.

10. **Polonia**. Tutunul a fost cunoscut încă din 1580, tot ca plantă medicinală. Se spune că în acel an, sultanul Turciei *Murad al III-lea* ar fi trimis regelui Poloniei, între altele, și niște foi de tutun. La 1590, un polonez care trăià în Constantinopol, un oarecare *Uchénski* a trimis primele semințe de tutun reginei văduve, *Ana Jagiellonska*, care le-a și semănat în grădina palatului.

Obiceiul fumatului a pătruns și în Polonia tot în timpul războiului de 30 ani.

Primul monopol (apalt) a fost înființat în 1776, iar în 1789 a început să fie administrat direct de Stat.

La 1922, după liberarea și refacerea Poloniei, monopolul a fost reînființat pe baze noui.

11. **Scadinavia**. Incă de pe la începutul sec. al 17-lea, se cunoșteà prin porturile peninsulei scandinave obiceiul de a fumà. El fusese introdus de marinarii englezi. Răspândirea lui însă datează tot din timpul răsboiului de 30 ani. Se spune că soldații suedezi se deprinseseră atât de mult cu fumatul încât, când nu găseau tutun, fumau foi de arbori.

In Suedia, monopolul de Stat a fost înființat în 1915.

12. **Rusia**. *A. Olearius* în cartea sa *„Voyages en Moscovie, Tartarie et Persie"* afirmă că obiceiul fumatului în nordul Rusiei ar fi fost introdus de marinarii englezi ca și în peninsula scandinavică.

Sterbacev, într'o lucrare istorică asupra culturei tutunului în Rusia, afirmă însă că ar fi venit din răsărit, dela popoarele musulmane. El se bazează în această afirmațiune pe cuvântul turcesc *tiotion* care se întrebuințà în sudul Rusiei, care e un cuvânt curat turcesc. Chiar și cuvântul *„bacun"*, cu care se numește un alt soiu de tutun din Rusia, ar fi, după acelaș autor, tot de origină turcă, căci rădăcina *bac* (din *bacun*) este turcească și se găsește în multe cuvinte turcești, cum de ex. *baccea* (grădină). Cuvântul rusesc *„mahorcă"*, cu care deasemenea rușii numesc

www.digibuc.ro

tutunul zis de noi *leşesc* (N. rustica), ar fi, după Sterbacev, de origină persană derivat fiind din cuvântul „*buhur*" (mireasmă) prin schimbarea literei *b* în *m* (muhur-mohur-mohurcu-mahurca), cum s'a întâmplat şi cu alte cuvinte persane, cum de ex.: mahroma din bahroma, musulman din busurman, etc.

Probabil însă că în nordul şi centrul Rusiei, tutunul a fost adus din apusul Europei şi numai în partea sudică a Rusiei, din

Din albumul Raffet.

Fig. 19. O *Familie de tatari* (interior).

orient, dela turci şi perşi. Tătarii, fumători pasionaţi şi tabietlii ca şi turcii, au fost de sigur cei dintăi cari au adus şi răspândit patima fumatului în partea de jos a Rusiei.

După scriitorul rus *Zasciuk*, tutunul şi obiceiul de a-l fumà ar fi fost cunoscut în partea de jos a Rusiei încă de pe la sfârşitul secolului al XVI. Ca dovadă pomeneşte un cântec popular despre hatmanul căzăcesc *Petru Sagaidacini* care în 1612 mergând în răsboi în contra turcilor „*şi-a schimbat nevasta, pe tutun şi o lulea*".

www.digibuc.ro

Fapt cert e că pe la 1630 obiceiul fumatului ajunsese atât de răspândit încât se fumà chiar şi în biserici, ceeace făcù pe ţarul *Mihail Feodorovici* să interzică cultura şi fumatul sub ameninţarea de pedepse foarte aspre.

Se motivà asprimea pedepselor nu numai prin pericolul „incendiilor" pe cari le-ar fi putut provocà neglijenţa fumătorilor cì, după sugestiile preoţimei, şì prin „păcatul de moarte" al creştinului care se dedă la un obiceiu păgânesc.

Cu câţiva ani mai târziu, ţarul *Alexe Mihailovici* înăsprì restricţiunea cu pedeapsa exilării în Siberia, iar în 1655 cu pedeapsa de moarte.

Iată ce scrie *Olearius* care, prin 1643, a fost prin Moscova :

„Ruşii sunt fumători pătimaşi ; toată lumea poartă în buzunar tutun. Omul sărac îşi dă ultima copeică, mai degrabă pentru tutun decât pentru pâine. Pentru că s'a văzut că patima aceasta nu numai că nu foloseşte dar aduce pagube însemnate, (căci din pricina tutunului pierd foarte multă vreme nu numai oamenii de rând, dar şi slujitorii şi sclavii lor ; şi uneori, din nebăgare de seamă, focul sau scânteile din pipă aprind casele), şi pentru că în timpul slujbei în biserică, în faţa icoanelor sfinte, care trebuesc cinstite cu tămâe şi arome frumos mirositoare, se răspândeşte cu tutunul un miros urât, — Ţarul, din îndemnul patriarhului, a oprit cu desăvârşire în anul 1634 negoţul cu tutun şi vânzarea rachiului şi a berei. Acei ce calcă ordinele sunt foarte aspru pedepsiţi ; li se tae nasul sau sunt bătuţi cu cnutul ; am văzut eu însumi cum se pedepsesc femeile şi bărbaţii prinşi asupra faptului. Pedepsele obişnuite împotriva celor ce au păcătuit sunt tăerea nasului, baterea la tălpi şi bătaia cu cnutul pe spinarea goală. Nasul li se spintecă celor prinşi trăgând praf de tutun ; am întâlnit mulţi oameni pedepsiţi în felul acesta".

„Baterea cu cnutul am văzut'o şi o privesc drept o pedeapsă foarte barbară. In 1634 am fost martor când s'au bătut opt bărbaţi şi o femee, care călcaseră porunca ţarului, vânzând tutun şi rachiu. Oamenii au fost desgoliţi până la brâu şi luaţi în spinare de un slujitor al călăului, pe care-l luau cu braţele după gât. Li s'au legat picioarele iar frânghia o ţinea alt slujitor, aşà ca omul să nu-şi poată mişca nici partea de jos a trupului. Indărătul păcătosului stăteà călăul şi-l loveà din răsputeri dela o depărtare de trei paşi cu un biciu lung şi gros, şi după fiecare lovitură ţâşneà sângele din spinarea celui bătut. Biciul avea la

www.digibuc.ro

capăt trei cureluşe late de un deget, din piele aspră netăbăcită, care taie ca cuţitul. Cei care au păcătuit mai rău sunt bătuţi până îşi dau sufletul."

„Bărbaţii au căpătat între 20 şi 26 de lovituri, iar femeea numai 16 bice căci a leşinat. Pe spinarea lor pielea nu rămânea nevătămată nici cât lăţimea unui deget, aşà că păreau cu toţii nişte animale jupuite."

„După aceea, negustorilor de tabac lì s'a legat câte o legătură de tutun de gât iar celor de rachiu câte o sticlă şi, legându-se câte doi cot la cot, au fost puşi între păzitori şi duşi cu lovituri de bice până la închisoare".

Dar totul fù în zadar, căci patima se întinse din zi în zi mai rău, până ce, în 1697, *Petru cel Mare* desfiinţă toate restricţiunile şi permise importul în schimbul unei taxe în folosul Statului.

Petru cel Mare, spre sfârşitul domniei lui, a luat chiar unele măsuri pentru perfecţionarea şi desvoltarea culturii tutunului în *Malorusia* poruncind printr'un ucaz, între altele...., *„sa se cerceteze gradele sub care creşte" tutunul cel bun*, şi sub aceleaşi grade din Rusia să se cultive tutunul din *„seminţe aduse de dincolo de mare"* iar *cultivarea lui să se facă de către specialişti aduşi tot de acolo „care să cunoască creşterea şi culesul tutunului la timp"*.

Impărăteasa *Caterina II-a* a luat măsuri mai intense şi mai eficace pentru perfecţionarea culturei tutunului în Malorusia. Intr'un ucaz al acestei împărătese din 14 Martie 1763,—după ce arată că tutunul ce se cultivă în imperiu nu-i pe gustul fumătorilor, căci cultivatorii n'au pricepere în alegerea pământului, la semănat, la cultivat, la cules, la prelucrat şi păstrat şi de aceea *nici „nu le aduce un venit mare"*, — porunceşte *să se dea tuturor locuitorilor Malorusiei gratis seminţe americane şi instrucţii tipărite"* (după proectul consilierului *Gr. Teplov*) de felul cum trebuie să se cultive, cum să se culeagă, să se aleagă, să se păpuşească şi păstreze. Sub ea nu numai că se înfiinţă un serviciu central cu menirea de a se ocupà de chestia tutunului, dar se dete autorizare cultivatorilor de tutun nemţi să se instaleze în *Podolia*, *Crimeea* şi *Ucraina* ca să se ocupe de cultura tutunului. Tot sub *Caterina II-a* s'au angajat pe regiunî aşa zişii *cultivatori-instructori cari aveau însărcinarea specială de a da sfaturi cultivatorilor de tutun*. Serviciul central, pentru a încurajà pe bunii cultivatori, cumpărà tutunurile bune şi le depozità în magaziile

www.digibuc.ro

sale *dând premii* (30 ruble pentru mia de puduri) *acelor cultivatori cari aduceau tutunurile cele mai bune.*

Adevărata reputaţie a tutunurilor din sudul Rusiei începe însă abia după introducerea varietăţilor de tutun turcesc, ceeace s'a întâmplat târziu încoace. Tutunurile produse în *Caucaz* şi în special în *Crimeea* aveau, înainte de războiul mondial, o reputaţie europeană bine susţinută. Tutunurile din *Basarabia* noastră, aveau aceiaşi reputaţie.

13. **Turcia**. Turcii, cari au introdus moda fumatului în toată peninsula balcanică şi în partea de sud a Rusiei, cari sunt socotiţi ca cei mai pătimaşi fumători (de unde vine şi vorba *„fumează ca un turc"*), şi, pe cari — înfăţişaţi cu narghileaua sau cu ciubucul în gură, cu fesul pe cap şi stând turceşte pe o sofà, — îi vezi zugrăviţi şi astăzi pe firmele sau reclamele multor debite de tutun din occident şi pe foarte multe împachetaje de tutunuri ei însuşi au luat obiceiul fumatului dela europeni, dela *englezi*... Credinţa populară a musulmanilor este însă alta : unul de al lor, *Rais Halil*, ar fi făcut cel dintâi înconjurul lumii şi ar fi adus în ţara turcească primele seminţe de tutun.

Fig. 20. — *Musulman fumând* cu *narghileaua.*

Există în Turcia şi o legendă din care reese credinţa poporului că tutunul e creat de marele profet *Mahomet*, legendă care caracterizează admirabil de bine efectele fumatului. Anume se spune că marele profet, *Mahomet*, preumblandu-se într'o zi de iarnă într'un pustiu, găsì o viperă amorţită, aproape moartă de frig. Fiindu-i milă de ea, o ridică de jos şi o băgă la căldură în mâneca hainei sale.

www.digibuc.ro

(Din albumul Kaf,et).

Fig. 21. *Piața Ali-Pașa din Smirna*, 1837.

www.digibuc.ro

Reptila, abia desmorţită, vrù să-l muşte de mână. Mahomet, surprins de ingratitudinea ei, îi zise :

De ce vrei să mă muşti, când eu vreau să-ţi fac bine, să te scap dela moarte?

Vipera îi răspunse :

De ce? Fiindcă între neamul tău şi al meu este un războiu de moarte.

— Dar, încercă profetul să-i spună, eu ţie ţi-am făcut bine : în loc să te las să mori sau să te strivesc cu călcăiul, te-am încălzit şi te-am înviat. Dacă totuş tu vrei să-mi faci un rău, asta înseamnă că eşti prea ingrată şi nu meritai mila şi ajutorul meu.

Vipera nu se înduplecă, cì răspunse :

— Am jurat moarte oamenilor şi nu-mi pot călcà jurământul. Dacă aş fi mare şi puternică, te-aş ucide strivindu-te dar fiindcă nu pot, te muşc ca să te înveninez şi să mori.

Zicând aceste cuvinte, veninoasa viperă îşi şì înfipse dinţii adânc în sfânta mână a profetului, care, necăjit, o isbì de pămant. Imediat Mohamet puse gura la rana dela mână, supse cu putere sângele înveninat din rană şi îl scuipă la pământ. Din acel loc a răsărit primul fir de tutun şi de aceea *tutunul conţine într'însul şì veninul viperei şì dulceaţa gurei Profetului.*

Cert este că tutunul a fost cunoscut în Turcia încă dela finele sec. al 16-lea, poate mai mult ca plantă medicinală decât ca plantă de fumat.

Istoricii turci precizează că obiceiul fumatului l-au luat dela europeni.

Astfel, un celebru scriitor turc şi mare şef religios, *Ibraim Licani*, a scris între alte cărţi şi o broşurică în care dedea sfaturi coreligionarilor săi *să se ferească de patima tutunului căci tutunul este „cea mai scârboasă şi mai infernală marfă ce-şi poate cineva închipuì"*, şi scrià că a fost introdusă în Turcia în anul 1011 (1602 din era creştină). Tot în această broşură *Ibraim Licani* scrie că i-ar fi căzut în mână o cărticică tipărită în *Anatolia* în care se spuneà că obiceiul fumatului vine dintr'o ţară de creştini numită *Englitera* şi că „orice drept credincios musulman ar fumà tutun" păcătueşte fiindcă înrădăcinează şi răspândeşte un obicei al ghiaurilor.

Un mare istoric turc, *Naima*, vorbind de evenimentele pe'recute în anul 1605, zice : „tutunul şi-a făcut apariţia în *Frâncinstan*" (turcii zic frânci la toţi europenii de occident). Introdus

www.digibuc.ro

în „Rum" (Anatolia) în 1014 (sau 1605 era creştină), el dădù loc, ca şi cafeauà, la nesfârşite controverse asupra chestiunei de a se şti dacă întrebuinţarea lui este sau nu oprită de coran.

Pe acea vreme, erà sultan *Ahmed I-iu*. El văzând că obiceiul fumatului se întinde din zi în zi mai mult, ascultă de în demnul muftiului care ziceà că *fumatul tutunului*, provocand ameţeală, trebue să intre şi el în rândul lucrurilor oprite de coran. Ca atare, *fumatul* fù socotit ca un păcat tot atât de mare ca şi beţia şi se dădù o „fetvà" în contra fumatului şi fumătorilor. Rezultatul fù o mişcare populară, o răscoală sgomotoasă, care cerù stăpânirei să desfiinţeze această restricţiune.

Sultanul *Osman al II-lea* (1618—1622) oprì din nou fumatul dar nu cu prea mare severitate, aşà că, mai ales după moartea lui, fumatul prinse a se răspândì iarăşi cu repeziciune.

Din „Die Trockene Trunkenheit" de Certi).

Fig. 22. — *Sultanul Murat al IV-lea, cel mai înversunat duşman al tutunului* (1623—1640).

Un alt istoric turc, *Petchevi*, se plângeà că această deprindere urâtă cuprinsese şi pe ulemale (teologi) şi chiar pe înalţii demnitari. In cafenele nu te vedeai de fum iar pe străzi trecătorii îţi asvârleau fumul în nas.

Sultanul *Murat al IV-lea* (1622 — 1639), la începutul domniei lăsă lucrurile în voia lor şi nu oprì fumatul decât în palat socotindu-l ca un act de necuviinţă.

Se mai atribuià fumatului de către învăţaţii de pe vremea lui Murat, şi păcatul de a provoca impotenţa la bărbaţi. In tot cazul, Sultanul şi şefii religioşi priveau cu ochi răi obiceiul acesta păgânesc şi nu aşteptau decât un moment prielnic spre a'l stârpì.

Acel moment venì. Se întâmplă pe la 1632 un mare incendiu în Constan'inopol; toată vina acestei nenorociri fù atri-

www.digibuc.ro

buită neglijenţei vre-unui fumător, şi deci fù aruncată în spatele obiceiului păgânesc de a fumà. In consecinţă, Murat al IV-lea luă cele mai sălbatece măsuri contra fumătorilor: închise cafenelele, făcù descinderi şi cercetări noaptea prin străzi dosnice şi prin casele oamenilor, iar pe cei pe cari îi prindeà fumând îi p depseà cu tăerea nasului, sau le găureà nasul şi le treceà un ciubuc prin el şi aşà, călare pe un măgar, îi plimbà prin oraş în râsul lumei. Mai în urmă aplică şi pedeapsa cu moarte.

Se zicea însă că adevăratul motiv al acestor măsuri aspre, nu ar fi fost de ordin religios, cì politic: taifasurile la care te îndeamnă ciubucul şi cafeaua sunt prilejuri de vorbărie şi deci şi de politică, iar lui Murat al IV-lea nu-i conveneau asemenea vorbării cari nu-i puteau fi de loc favorabile. Duşmanii săi chiar răspândeau svonul că ceeace voia Sultanul să oprească, nu er. fumatul tutunului, cì înălţarea fumului de tutun la cer pentru ca nu cumva, odată cu acel fum să se urce şi să ajungă la Alah suspinele şi gemetele celor asupriţi şi tiranizaţi „de sultan şi de favoriţii săi".

De pe timpul acestui sultan se istoriseşte următoarea întîmplare: un biet turc nevoiaş, ca să-şi satisfacă patima fumatului, îşi făcuse o groapă adâncă în pământ şi ori de câte ori avea poftă de tutun, se ascundea în ea şì-şi fumà ciubucul în tihnă. Intr'o bună zi fiind prins fumând în ascunzătoarea lui, fu luat pe sus şi adus în faţa lui Murad al IV-lea. La ameninţările sultanului, bietul turc nu-şi pierdù cumpătul cì răspunse: *„mă iartă stăpâne, dar eu am înţeles că firmanul tău nu se aplică decât celor de pe faţa pământului nu şi celor din adâncul lui"* ! Se spune că răspunsul a plăcut atât de mult sultanului, în cât l'a iertat.

Sub *Ibrahim* (1639—1647) şi *Mahmud al IV-lea.* (1647—1687), restricţiunile slăbiră şi începù să se fumeze chiar pe străzi. *Mehmed* paşa, vizirul sultanului *Ibrahim*, erà şi el un fumător pasionat. Istoricul *Naima* spune despre acest *Mehmed* că adeseaori se retrăgeà departe de ochii lumii pentru ca împreună cu prietenii săi, printre cari erà şi tatăl istoricului *Naima*, să poată fumà liniştiţi. Mahmud al IV-lea erà un fumător pătimaş. Se spune că sultana lui Mahmud, *Cosmina*, reproşă acestuia impotenţa matrimonială tocmai din cauza abuzului de tutun. Se povesteşte o întâmplare haslie pe socoteala acestei sultane:

Intr'o zi, pe când stăteà într'un balcon cu zăbrele, cum se obişnueşte la casele turceşti, balcon care dădeà într'o piaţă foarte

www.digibuc.ro

umblată, văzù lume multă adunată în jurul unui armăsar foarte neastîmpărat căruia un meşter se străduià să-i lege picioarele ca să-l castreze. Ea deschise fereastra şi întrebă pentru ce s'a adunat atâta lume acolo? La răspunsul că e vorba de un armăsar neastîmpărat care nu stă la operaţie, sultana le zise: *de ce vă chinuiţi atâta? Daţi-i tutun mult şi siliţi-l să beà caſea şi în câteva zile se va domolì ca sultanul: nu se va mai gândi să sburde şi va devenì neputincios ca şi dânsul*"....

(Din albumul Kaffel).

Fig. 23. — *Turci şi tatari fumându-şi ciubucele* în faţa unei măcelării (Crimea, 1837).

Sub *Soliman* (1678—1690), urmaşul lui Mahmud, toate restricţiunile fură complect şi definitiv desfiinţate, iar şeikul *Islam Behai*, şi el un mare adorator al tutunului, declară fumatul ca un obiceiu neoprit de religia musulmană şi deci fără păcat. Şi astfel obiceiul fumatului, ne mai întâmpinând nici o piedică, a putut să se răspândească în toată voia.

La nici un popor din lume fumatul n'a fost în mai mare cinste ca la turci. Luxul de ciubuce artistic lucrate, narghilelele scumpe şi bogat împodobite, tabacherile preţioase ce se ofereau

www.digibuc.ro

plocon oamenilor de consideraţie, graba de a cinstì un musafir cu ciubuc şi cafea, religiositatea şi satisfacţia cu care un turc îşi fumează narghileaua etc. nu le întâlneşti la alte neamuri.

In ce priveşte introducerea şi cultivarea tutunului în Turcia, se ştie că cele dintâi culturi de tutun s'au făcut în regiunea oraşului *Smirna* din *Asia mică* de unde s'au întins pe tot litoralul mării până la *Samsun* (*Anatolia*). In Turcia europeană a fost adus şi cultivat de către ţăranii din Anatolia.

Primele seminţe de tutun din regiunea Smirnei ce s'au adus şi cultivat în regiunea *Cavalei*, la *Zihna* (astăzi în Grecia), au fost aduse după unii de un notabil turc *Hagi Sachir Aga*, iar după alţii de *Ramasan Hasan*.

Primul impozit pe tutun în Turcia a fost introdus in 1687 *sub Soliman al II-lea*, ca o urmare a crizei financiare în care se găsea Turcia pe urma atâtor războae ce avusese în acea vreme. Această primă impunere s'a pus întâi pe tutunurile de Ienigea şi Kârjali; ea constà dintr'o taxă de 18 aspri pe oca de tutun şi se percepea parte dela cumpărător (8 aspri) şi parte dela vânzător (10 aspri).

In afară de aceasta, mai erà şi o taxă pe plantaţiile de tutun. Cam pe aceiaşi vreme se introdusese şi în principatele romane taxa pe pogoanele de tutun zisă *tutunărit*.

Ceva mai târziu, tutunul din cele două regiuni fù impus şì la o taxă de vamă în oraşele Adrianopol şi Constantinopol. La început vama erà numai de 10 aspri de ocă pentru tutunul de Ienigea şi de 4 aspri pentru cel de Kârjali, dar fù mărită curând la 40 şi 20 piaştri; taxa pe plantaţii fù mărită şi ea la 1 liră de dunum.

De obicei încasarea acestor impozite se dà în arendă, sistem întrebuinţat, după cum se va vedeà mai departe, şi în principatele româneşti.

Asprimea impunerilor n'a stingherit de loc obiceiul fumatului. Din potrivă el se răspândì din zi în zi mai mult iar pe la 1772 erà în floare moda de a se fumà cu ciubuce şi narghilele ornate cu aur şi pietre scumpe. Luxul acestor unelte de fumat ajunsese la o aşà exagerare încât Sultanul fù silit să dea o poruncă pentru pedepsirea celor ce se vor mai servì de asemenea ciubuce costisitoare.

La 1860 a încetat sistemul arendărilor şi s'a creeat un serviciu special care aveà sarcina de a încasà direct impozitele pe

www.digibuc.ro

tutun. Un an mai târziu acest serviciu a fost înglobat în Direcţia Contribuţiunilor indirecte şi s'a mai introdus o nouă taxă care varià, după calitatea tutunului, dela 6 piaştri până la aproape valoarea de vânzare a tutunului.

Abuzurile mari săvârşite de agenţii fiscului făcù să se revină iarăşi la sistemul arendărei cari s'a menţinut aproape 14 ani.

Primul monopol fù introdus în 1874 însă numai pentru Constantinopol, dar nu dură decât doi ani căci se introduse sistemul banderolelor.

La 1882 se înfiinţă în fine monopolul fabricaţiei şi vânzărei pentru consumul intern şi fù concedat unei Societăţi intitulate „Regia cointeresată a tutunului din imperiul Otoman". Dar cum Statul Otoman aveà dese nevoi de bani, prelevà avansuri dela Societate şi în măsura în care luà asemenea avansuri slăbeà controlul restricţiunilor obligatorii ale Societăţii, aşà că aceasta devenise aproape liberă şi autonomă.

Fig. 24. Turc fumand cu luleaua.

Noul regim (din 1920-1921) disolvă Soc. concesionară al cărei termen expirase de altfel, şi introduse un regim provizoriu în ce priveşte fabricaţia şi vânzarea. La 1925 Statul a luat asupra sa exploatarea directă a acestui monopol.

Se pare că cei dintîi cari au apreciat calitatea tutunului turcesc au fost Ruşii cari nu se lipseau de el nici când se duceau în străinătate. Pe la 1868 s'a îngăduit chiar unui lucrător rus să confecţioneze într'o fabrică franceză ţigarete speciale cu tutun oriental.

După ruşi au început să importe tutunul turcesc, egiptenii, apoi talienii, austriacii etc. Americanii au început să-l importe de pe la 1901 şi ei au fost aceia cari au ridicat enorm preţul tutunului turcesc. De aceea, în istoria comerţului tutunului turcesc, anului 1901 i se zice *„anul american"*.

www.digibuc.ro

Dela turci am luat, noi românii, deprinderea fumatului. Este interesant de cunoscut felul cum un autor străin, *D'Ohsson*, descrià prin 1791 tabietul şi tacâmurile de fumat ale fumătorilor turci:

Fig. 25. Ciubuc de lemn lucrat cu crestături.

„Dedat acestui obiceiu din copilărie, aproape nu este musulman care să nu fumeze 6, 10 şi chiar 20 pipe (ciubuce) pe zi. Reunind luxul cu plăcerea, ei pun tot atâta preţ pe frumuseţea pipei ca şi pe calitatea tutunului.

Ţevile (ciubucelor) cari sunt de obiceiu de iasmin, trandafir, cireş, alun etc. sunt garnisite în lungul lor cu aur sau argint şi sunt terminate cu bucăţi de chihlimbar alb, galben sau cu mărgean foarte artistic lucrat. Acelea ale femeilor de condiţie sunt împodobite cu pietre preţioase. Unii din cei mari au pipe persane adică narghilele.

Poporul de jos are numai ciubuce simple mai mult sau mai puţin lungi. La nici o clasă nu se văd acele pipe de pământ alb atât de obişnuite marinarilor mai tuturor ţărilor europene. Nuca în care se arde tutunul, şi pe care ei o numesc *lule*, este de pământ fin preparat cu o artă particulară, unele sunt chiar aurite.

Cum la ei este un act de politeţă de a oferì pipe la toţi mosafirii, în casele lor, în anticamere şi chiar în saloanele celor mari, se văd câte 20, 30 şi chiar 40 de pipe de acestea lungi aşezate într'un rastel făcut anume în acest scop.

Fumatul este atât de general şi atât de des în cât cei cari sunt mai pătimaşi nu ies nici odată din casă fără să ia cu ei tutunul şi pipa. Ei pun tutunul într'un mic săculeţ de satin sau de mătase, iar pipa, desfăcută în 2 sau 3 bucăţi cari se pot înşurupa cu ajutorul unor şurupuri de argint, este pusă într'o teacă de ştofă prinsă la centură (brâu) sub haină. Vara mai ales nici odată nu se duc să se preumble, fie în pieţele publice, fie în împrejurimile oraşului, fie la ţară, fără să aibă cu dânşii aceste obiecte de plăcere". Mai departe: „turcii au de obiceiu mulţi servitori. Printre ei numără şi un „*tutungiu*" care are grija ciubucelor şi tutunului şi un

www.digibuc.ro

„cafegiu" care are grija cafelelor. Plata lor e mică, dar au însă venituri din „bacşiş" sau „cafe-parasy".

Sunt interesante aceste obiceiuri şi dau descrierea lor fiindcă, după cum vom vedea ceva mai departe, ele se practicau aidoma şi la noi în vechime.

In vremea din urmă, cu mult înainte de interzicerea purtării fesului, turcii s'au europenizat şi în ce priveşte fumatul: narghilelele sunt rare, ciubucele şi mai rare, iar fumatul cu luleauà scurtă sau cu ţigarea este tot aşà de răspândit ca şi la celelalte popoare europene.

www.digibuc.ro

CĂRŢI CONSULTATE

O. Comes. *Histoire, géographie, statistique du tabac*. Naples, 1900.

Ch. Fermond. *Monographie du tabac* Paris, 1857.

E Payen. *Les monopoles*. Paris, 1920.

Ferdinando Alfonso. *Monografia sui tabacchi della Sicilia*.

Dr. H. A. Depierris. *Le tabac*. Paris, 1898.

Raymond Brunet. *Du tabac*. Paris, 1903.

Mémorial de manufactures de l'Etat. Tome troisième. Deuxième livraison. Paris, Mai, 1901.

I B Charcot. *Christophe Columb*. Paris, 1928.

M. de M* D'Ohsson**. *Tableau général de l'empire othoman*. Paris, MDCCXCI.

— *Le tabac d'orient*, No. 39 *du* 1928.

Eugen Marsan *Le cigare*.

Dr. A. Riant. *L'alcool et le tabac*. Paris, 1885

Khalil Muntaz et Mehmed Enver. *Le tabac en Turquie* (*Revue internationale des tabacs*, No. 12, 1926).

Egon Caesar Conte Corti. *Die Trockene trunkenheit*. Leipzig, 1930.

Zamfir C. Arbure. *Basarabia in sec. al XIX-lea*.

www.digibuc.ro

ROMÂNIA

VII. IN CE VREME S'A INTRODUS LA NOI TUTUNUL ŞI OBICEIUL DE A-L FUMA?

Sunt foarte puţine date şi însemnări precise în această privinţă. Puţinele documente scrise ce avem datează de abia din a doua jumătate a secolului al 17-lea, adică din vremea când patima tutunului cuprinsese aproape toate popoarele europene.

Sunt totuş câteva însemnări din secolul al 16-lea cari au importanţa lor şi, ca atare, merită să fie semnalate.

Astfel, *K. A. Romstorfer* în lucrarea sa despre ruinele cetăţii Suceava [1]), ne spune că mai pretutindeni în ruinele ei *„printre multele cioburi de vase de pământ şi de sticlă şi printre numeroasele unelte şi podoabe felurite"*, s'au găsit şi *„lulelele de pământ galben, cele mai multe de formă turcească"*. Majoritatea lor s'au găsit într'o încăpere în formă de pivniţă de sub unul din turnurile cetăţii. *„Parte din ele sunt lucrate simplu, din pământ.* In cazul acesta, ele sunt de regulă nesmălţuite. Partea cea mai mare sunt însă făcute cu ajutorul formelor. Culoarea smalţului trece din galben în brun şi din galben-verde în brun-verde şi albastru-verde". In planşa alăturată, reprodusă din lucrarea lui Romstorfer, se văd formele destul de interesante ale acestor lulele. Cum cetatea Suceava a fost dărâmată şi refăcută în mai multe rânduri, până în anul 1675 când a fost definitiv distrusă, nu se poate preciza timpul când obiectele şi lulelele în chestiune au fos îngropate în dărămăturile cetăţii. Ceeace este însă in-

1) K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevei* publicată în româneşte de *Al. Lepădatu*, 1913.

www.digibuc.ro

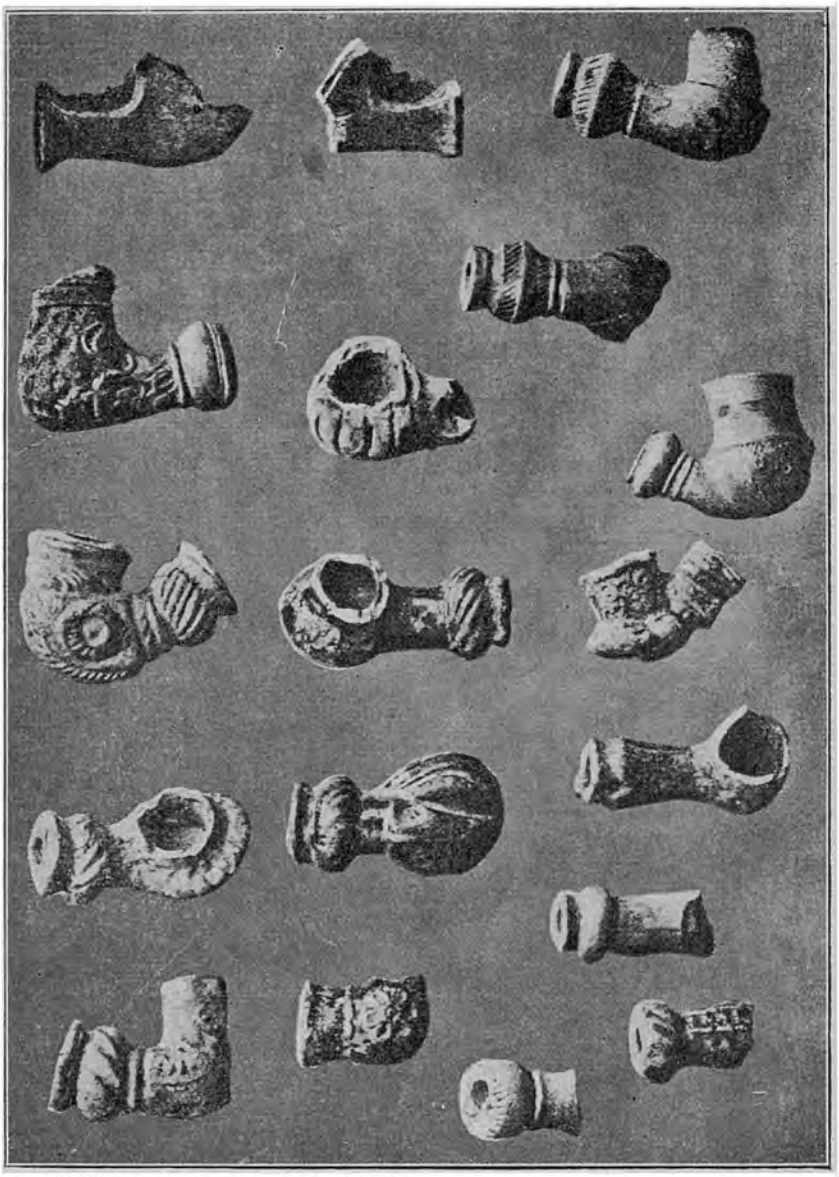

(Din „Cetatea Succava" de K. A. Romstorfer)

Fig. 27. — *Resturi de lulele* găsite în ruinele cetății *Succava*.

www.digibuc.ro

teresant pentru noi în descoperirile lui Romstorfer, *este un fragment de lulea turcească, de pământ, pe care se găseşte inscripţia, în cifre arabe, a anului* 1571. Dacă această unealtă este în adevăr *o lulea de fumat*, atunci ea ar constituì o dovadă indiscutabilă că în ţiunutrile noastre *se fumà încă dinainte de* 1571.

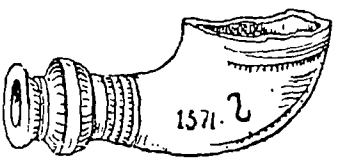

Fig. 28. — *Lulea, cu inscripţia anului 1571*, găsită în ruinele cetăţii Suceava.

Lucrul este prea posibil. Este adevărat că istoricii turci dau, ca dată a introducerii fumatului la ei, anul 1605 sau 1610, şi deci se poate deduce că la noi nu-l puteau introduce decât ulterior anului 1610, totuş mai există şi un alt indiciu care pune în îndoială exactitatea afirmaţiunilor istoricilor turci, şi anume relaţiunea geografului *L. Z. Marienburg*, despre care voiu vorbì ceva mai jos, în care se spune că în anul 1576 o solie turcească a *adus ca dar principelui transilvan Cristof Bathori, tutun şi o pipă*. Şi în Polonia se ştie că pe la 1580 şi 1590 se trimisese, tot din Turcia, foi şi seminţe de tutun (vezi pag. 42).

Romstorfer în lucrarea lui mai vorbeşte şi de nişte obiecte, găsite tot în ruinele cetăţii, *„asemenea întru toate cu lulelele"*, cari erau făcute din pământ sau piatră şi cari *serveau drept sfeşnice înfipte în perete* : „un astfel de sfeşnic mai aveà încă în gaura sa îngustă cuiul cu ajutorul căruia se fixà în perete. Deschizătura largă îndreptată în sus, erà pentru aşezarea în ea a lumânării de ceară ; chiar s'a găsit într'una din camere, în anul 1897,

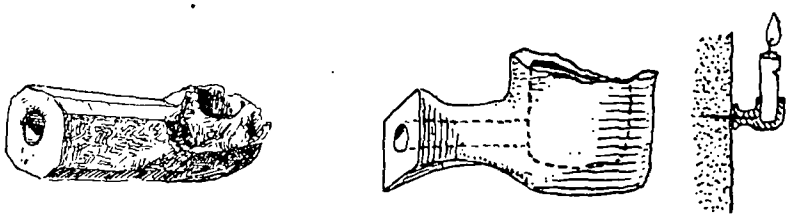

Fig. 29. — *Sfesnice, în formă de lulele*, de înfipt în perete.

un sfeşnic înfipt" într'un stâlp de mijloc. Nu se poate bănuì că Romstorfer ar fi confundat lulelele cu sfeşnicile în chestiune, deosebirea fiind destul de bătătoare la ochi [1]).

1) E locul acì să pomenim şi de lulelele preistorice cari s'au găsit pe la noi, cum s'au găsit în multe părţi în Europa. *Cesar Boliac* a scris despre

www.digibuc.ro

Faptul că la finele secolului al 16-lea fumatul tutunului cu pipa erà cunoscut mai de toate popoarele din Europa şi împrejurarea că se găsesc unele însemnări din cari reiese că tutunul erà cunoscut şi prin meleagurile noastre încă dela începutul secolului al 17-lea, ne îndreptăţeşte să admitem că lulelele, de cari ne vorbeşte Romstorfer, serveau în adevăr pentru fumat tutun.

Informaţiuni scrise, din acele vremuri, referitoare la vechile principate romîneşti, nu se găsesc. Precum am amintit însă mai sus, avem din Transilvania oarecari date cari se referă la acele vremuri.

Astfel în *„Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen"* (vol. I, pag. 44, 1813) de *L. Z. Marienburg*, se găseşte un pasagiu în care se spune că la 1576, voevodul Transilvaniei, *Cristof Bathori* [1]), a primit *ca dar dela Constantinopol, o pipă şi tutun.* Aceasta s'a întîmplat cu ocaziunea venirii la curtea Voevodului a unei delegaţiuni de turci trimisă de Sultan, turci cari, spre surprinderea curtenilor lui Bathori, aveau straniul obicei de a fumà, obicei neştiut şi nevăzut până atunci în Transilvania.

Nu ştiu cât temei se poate pune pe această afirmaţiune, pentrucă nu cunosc documentul pe care se sprijineşte. Istoricii turci, precum spusei, pun ca dată a introducerii tutunului la ei prima decadă a secolului al 17-lea şi anume între 1605 şi 1610. Ar urmà, după informaţia lui Marienburg, că turcii cu-

---

lulelele găsite la *Vădastra* în Romanaţi, *Huma* lângă Calafat şi *Piscu-Crăsan* pe Ialomiţa („Uzul fumatului din timpuri preistorice" în *Trompeta Carpaţilor*, Nr. 1045, An. IX) şi aveà părerea că ele serveau dacilor pentru fumat.... *Al. Odobescu* ironizând părerile şi concluziile lui *Cesar Boliac*, susţineà că în adevăr popoarele barbare, cari vieţuiau în antichitate prin meleagurile noastre, se îmbătau, se înveseleau şi se întăreau absorbind *deadreptul, fără pipe şi lulele*, fumul îndesat al unor plante, mai mult sau mai puţin cunoscute, precum cânepă, sovârf şi săbioară pe cari le aruncau pe foc. („*Fumuri archeologice din lulele preistorice de un om care nu fumează*" în *Columna lui Traian*, Nr. 1873). Mai adaugă Odobescu că negăsindu-se nici la alte popoare vre-o dovadă scrisă şi nici vre-o reprezentaţiune plastică din care să se poată deduce ceva despre existenţa uzului fumatului prin ţările în cari s'au mai găsit asemenea lulele, „nu este exclus ca micile instrumente în formă de pipă să fi servit celţilor, germanilor, ba chiar şi romanilor, la un alt uz decât fumatul, la o întrebuinţare pe care nu o cunoaştem, precum nu cunoaştem întrebuinţarea mai multor instrumente casnice şi multor mici monumente ce se descoper adesea sub pământ".

[1]) *Christof Bathori*, prinţ al Transilvaniei, încheiase pe acea vreme o alianţă cu turcii.

www.digibuc.ro

noşteau şi fumau tutunul cu vreo 20 30 ani mai înainte de data arătată de istoricii lor, ceeace este foarte probabil.

I. M. Salzer în *Birthelm Siebenbürgen* dă, tot după Marienburg, aceeaş dată, 1576, însă aduce şi informaţia că, în protocolul consiliului oraşului *Mediaş*, s'ar găsi o notiţă din care se dovedeşte că în 1621 *fumatul erà oprit* şi că cei prinşi se pedepseau cu o amendă de 5 florini, iar cei amendaţi erau închişi până ce plăteau amenda [1]).

Dacă încă dela 1621 se luaseră măsuri contra fumatului, apoi sigur că obiceiul fusese introdus mai de mult, poate la o dată nu prea depărtată de 1576.

Sunt însă şi scriitori cari afirmă că locuitorii Transilvaniei ar fi luat această deprindere mult mai târziu, prin *anul* 1659, în următoarea împrejurare: *Rakoczi al II-lea* capturând un mic detaşament militar turc împreună cu principele Transilvaniei *Acatiu Bartsai*, l'ar fi internat în *Sibiu* timp de câteva luni. Dela aceşti turci s'ar fi deprins locuitorii Sibiului să fumeze şi apoi, dela ei, s'a întins în toată Transilvania [2]).

Ceeace este însă sigur e că în a doua jumătate a secolului al 17-lea, tutunul şi negustoria de tutun erau bine cunoscute în Transilvania. O ştim aceasta şi din scrisoarea unui oarecare *Mareş* către un jude al Braşovului, *Draot*, în care stă scris: ...„şi mă rog mila şi bunătăţii Mării Tale. Pentru ce au *fost în cămară tutun* şi nişte piei argăsite şi o jumătate povară de lână de Dobrogea, albă, mă rog Mării Tale ca să se vânză mai cu preţ, ca să mă pot plăti şi eu de pe unde sunt" [3]) (1670).

Mai ştim apoi că prin 1671 *Apafi* îngăduise negustorilor de tutun, armeni şi greci, din ţara românească să poată *trece cu tutun prin Ardeal*, fără însă să aibă *dreptul de a vinde*, plătind totuş tricesima obişnuită [4]).

Se mai ştie, în fine, că în afară de măsurile restrictive contra fumatului, de cari am pomenit mai sus şi despre cari mai de-

[1]) *Im Mediascher Magistratsprotokoll findet sich die Notiz*, dass 1621 das Rauchen jedesmal mit 5 fl. bestraft und der Übertreter des Verbotes so lange ins Narrenhäuschen eingesperrt werden solle bis er zahle, 1670 war noch von den Ständen ein Landtagsbeschluss gegen Rauchen und Schnupfen gefasst worden. Das Verbot hat mehr gereizt als genuzt.

[2]) *Der Tabak in Siebenbürgen*, din *Neuer Volkskalender*, 1924, pag. 139.

[3]) *N. Iorga, Scrisori de negustori*, pag. 86.

[4]) *Mont. Com. Trans. XV*, pag. 206, Nr. 27 (30 Iunie), citat de d-l *Ştefan Metes* în *„Relaţiile comerciale ale ţării româneşti cu Ardealul"*, pag. 172.

www.digibuc.ro

parte voiu vorbì ceva mai pe larg, însăşi Dieta Transilvaniei s'a ocupat de chestiunea aceasta în diferite rânduri (în anii 1670, 1683, 1686, etc.), hotărând măsuri din ce în ce mai aspre contra fumătorilor.

Toate acestea ne probează că în a doua jumătate a secolului al 17-lea, obiceiul fumatului prinsese rădăcini numeroase şi adânci în Transilvania, că erà deci foarte răspândit, ceeace nu se putea întâmplà în câţiva ani, ci într'un timp mai îndelungat, poate în câteva zeci de ani,

(Din „La Transylvanie et ses habitants" d' Gerando).

Fig. 30. — *Un ferar şi un ţaran din Transilvania fumând cu 'luleaua.*

Deşi din ţările româneşti de dincoace de Carpaţi nu avem de pe acea vreme nici o însemnare scrisă în care să se vorbească despre tutun sau despre fumatul lui, totuş nu putem admite că în ele n'ar fi fost cunoscut tutunul şi obiceiul de a-l fumà.

Cele două însemnări pomenite mai sus (scrisoarea lui *Mareş* şi îngăduinţa lui *Apafi*) constituiesc un indiciu precis că în a doua jumătate a secolului al 17-lea se făceà în Muntenia comerţ de tutun şi că erau negustori cari treceau cu tutunul lor şi peste hotare. Poate că la început se negustoreà numai tutunul adus de aiurea, de peste Dunăre sau din Europa centrală, dar este cert că la mijlocul secolului al 17-lea erau, la noi în Muntenia, negustori de tutun.

Primele însemnări precise despre tutun le avem din *Muntenia*, din anii 1680 şi 1681, şi anume le găsim în două „gramate",

www.digibuc.ro

una din Aprilie 1680 a Patriarhului din Ierusalim, *Dosofteiu*, şi alta din Februarie 1681 a lui *Iacov*, Patriarhul Constantinopolului. Prin amândouă aceste gramate se întăresc daniile făcute de către Domnitorul *Şerban Cantacuzino* (1678—1688) mânăstirii *Cotroceni* zidită de el. In amândouă se vorbeşte de *scutirea de felurite dări* a satului *Petrei* din judeţul *Vlaşca* dăruit acelei mănăstiri, *dări printre cari se înnumără şi „haraciul tutunăritului"* [1]).

O altă informaţie o găsim în catastivul vămii Câinenilor dela 1691, catastiv „ce s'a scos după catastivul schilii dela *Duca Vodă* la *leatul* 7814" [2]) (1676), în care se găseşte trecut „80 *bani de o povară de tutun i lulea*".

Există documente precise din timpul domniei lui *Constantin Vodă Brâncoveanu* din cari se vede că pe acea vreme se făceà în interior un comerţ important de tutun şi deci fumatul, şi probabil şi prizatul, erà destul de răspândit. Există pe atunci aşà zisa *vamă din „lăuntru"*, adică vama ce se plăteà pentru mărfurile ce se vindeau pe la anumite târguri din ţară, iar printre mărfurile cari plăteau acea vamă, erà şi *tutunul*. Probabil că trebuie să fi fost veche vama pe tutun şi să fi adus un venit destul de însemnat pentru ca să poată fi dată în arendă, sau *„vândută"* cum se ziceà pe atunci. Deducem aceasta dintr'o *poruncă a lui Vodă Brâncoveanu dată la* 1 *Ianuarie* 1695 în care se zice: *„afar den vama tutunului pentrucă vama tutunului s'au vândut osebi"* [3]).

Dealtfel, de sub *Vodă Brâncoveanu* avem o seamă de alte însemnări interesante despre *vama* ce trebuie să se ià dela cei ce fac „negustorie" de *tutun*, de strângerea birului pe tutun, etc., etc. Toate acestea le voiu arătà când voiu vorbi despre dările pe tutun şi despre negoţul tutunului dinainte de monopol.

Şi de sub domnia lui Niculai Vodă Mavrocordat (1719—1730) se găseşte un hrisov domnesc din 1721 în care se vorbeşte

---

[1]) „Dar şi statul acela al *Petrei*, ce se află în jud. Vlaşca, împreună cu toate cele ce s'au spus, închinându-l ca stăpânire şi dăruindu-l acelei mânăstiri, şi dându-i scutire să fie necălcat, nepus la dare şi nesupărat de orice chip domnesc ori boieresc, la haraciul ce se dă în fiecare lună şi la dreptăţile leilor samii, la găleată, la fân, la miere, la ceară", *„şi de haraciul tutunăritului* şi dela orice altă dajdie şi slujbă ce este în ţara şi domnia aceasta a Ungro-Vlahiei". *N. Iorga, Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor*, în colecţia *Hurmuzaki*, vol. XIV, p. I, pag. 228 şi 234.

[2]) *N. Iorga, idem*, pag. 750.

[3]) *N. Iorga, Studii şi documente*, t. V, pag. 338.

www.digibuc.ro

de *tutunari* şi *tutunărit*. E vorba tot de o danie, de cea făcută mânăstirii *Văcăreşti* căreia i se dăruià, în afară de moşia Văcăreşti pe care erà zidită mânăstirea, şi moşia Suraia din judeţul Teleorman iar locuitorilor cari ar fi voit să vie să facă sat pe acea moşie, li se da scutire de *tutunărit* [1]).

Toate aceste însemnări dovedesc că în a doua jumătate a secolului al 17-lea existà în Muntenia, pe lângă o taxă pe pogoanele de tutun zisă *„tutunărit"*, şi anumite taxe de vamă pentru tutun, ceeace înseamnă că *atât cultura tutunului cât şi comerţul cu tutun luase o oarecare estindere. Aceasta erà, de sigur, o urmare a răspândirii deprinderii de a fumà.* Trebuie deci admis că tutunul fusese introdus cu cel puţin câteva decenii mai înainte, adică în prima jumătate a secolului al 17-lea, poate chiar la începutul acelui secol.

Privitor la *Moldova*, există o descriere [2]) a unui scriitor anonim polonez în care se povesteşte nunta domniţei *Ruxandra* (Roxana), frumoasa fată a lui Vasile Lupu, cu slutul *Timiuş cazacul*, nuntă care s'a făcut la Iaşi în 1652 Iunie 2. In acea descriere se spune că, pe când nevestele boierilor şi fetele moldovence bogat gătite jucau cu domnul în curtea palatului, mirele sta posac la o fereastră privind jocurile moldoveneşti şi *fumà un tutun puturos*. Nu pomeneşte nimic anonimul cronicar de fireasca mirare ce ar fi trebuit să cuprindă pe moldoveni la vederea unui obicei nou, necunoscut lor. Se înţelege deci că dânşii cunoşteau fumatul, nu erà ceva nou pentru dânşii, ba poate unii îl şi practicau.

In descrierea nunţii fetei celei mari a lui Vasile Lupu, domniţa Maria cu Ioan Radziwil, Palatinul Lituaniei, care a avut loc cu 7 ani înainte, în 1645, descriere făcută de *Everh G. Happelius* [3]), nu se pomeneşte nimic de acest obicei deşi se descrie cu destule amă-

---

) „Am orânduit Domnia mea să aibă toată voia acea sfântă Mânăstire să *strângă pe moşia Suraia oameni de aiurea şi fără dăjdii şi pricini* şi astfel să facă sat"... „iar pe cei se vor strânge, *îi ertăm de toate dajdiile ce vin* la visteria noastră pe tot anul"... „*iar pentru cât tutun vor pune în moşia Suraia, să nu aibă tutunarii voie a lua dela ei tutunărit*"... „iar nimeni dintre dijmari, oeri, văcari, *tutunari*, să nu îndrăsnească a intra în acel sat, căci îi sunt ertate de noi aceste toate, văcăritul, dijmăritul, oeritul şi *tutunăritul*". *N. Iorga Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor*, pag. 874 875. Colecţia *Hurmuzache*, vol. XIV)

[2]) Colecţia Hurmuzache, supl. II, vol. III, pag. 39.

[3]) Buletinul, *Ioan Neculce*, fasc. 4, 1924, pag. 253 261.

www.digibuc.ro

nunte nunta, obiceiurile şi ospăţul de atunci. Nici într'o altă scrisoare, dată în româneşte de *Al. Papadopol Kalimachi*, având data 1648 şi scrisă de Kemény Ianoş, (fost secretar al lui Ràcoczi I pe lângă Vasile Lupu) nu se găseşte nimic pomenit de tutun, deşi el dă multe amănunte despre casele „foarte împodobite cu „armoriuri", cu ceainice, scafe şi blide de argint".

Deasemenea nici într'o descriere făcută ceva mai târziu de călătorul italian *Cornelio Magni* [1]), care în 1672 însoţise în Moldova oastea turcească de sub comanda lui Mahomed al IV-lea şi în care este descrisă curtea domnească din Iaşi, odăile, mobilierul şi multe obiceiuri de ale Moldovenilor, nu se vorbeşte nimic de fumat deşi lui Magni îi era cunoscută întrebuinţarea tutunului fiindcă, în aceeaş descriere, vorbind despre turcii văzuţi de el în Smirna, zice: „turci cu bărbi lungi şi cu turbane albe", „jertfe ale cafelei, *tutunului* şi opiului".

Cred că pe acea vreme şi ai noştri deprinseseră obiceiul fumatului, fiindcă altfel nu s'ar fi găsit, 20 ani mai târziu, culturi de tutun în Moldova. Există în adevăr o însemnare precisă din anul 1694, de sub domnia lui *Constantin Duca Vodă* — fiul lui *Gheorghe Duca Vodă cel bătrân* şi ginerile lui *Constantin Brâncoveanu* — care se referă la *darea tutunăritului*, „un obiceiu nou pe ţară", cum zice cronicarul, şi care constă dintr'o taxă de 4 lei [2]) pe pogonul cultivat cu tutun [3]).

Se înţelege deci că la acea dată existau deja în Moldova culturi de tutun şi, de sigur, pe întinderi de oarecare importanţă pentru acele vremuri pentru ca taxarea lor să poată da perspectiva unui venit apreciabil.

Mai ştim că *Dimitrie Cantemir* era un fumător pasionat şi tabetliu [4]), ca şi frate-său *Antioh Cantemir* (1695—1700) pe care cronicarul ni-l descrie cum, într'o împrejurare oarecare, steteà pe scaun afară lângă coıt şi *bea tutun* [5]).

Alte însemnări referitoare la Moldova, din vremuri mai

1) *N. Iorga, Un călător italian în Turcia şi Moldova.*

2) Un leu avea pe acea vreme 40 parale sau 120 bani, sau 120 aspri. Ion Neculce, buletinul muzeului muncipal, 1928).

3) *Mih. Kogălniceanu, Cronicele Romăniei*, ed. II, 1872. *Letopiseţul ţării Moldovei* de *Ioan Neculce.*

4) *Ştefan Ciobanu. Dimitrie Cantemir în Rusia.*

5) „Aproape cu vre-o zece zile mai înainte de mazilie, două semne i s'au arătat proaste, şi nime n'au socotitu că nu este a bine. Antêia, şedând Antioh Vodă, pe un scaun den afară de corturi, bându *tiutiunu*"... *Letopiseţul ţări Moldovei de N. Costin* în *Cronicele ţării Moldoveneşti* de *M. Kogălniceanu*, ed. II, t. II, pag. 54).

www.digibuc.ro

apropiate de domnia lui *Constantin Duca*, n'am mai găsit decât în tarifful vamal dintre 1726 şi 1732, în aşà zisul *testament vamal* întocmit de *Grigore Ghica Vodă*, în care găsim înşirate, între alte mărfuri, şi următoarele categorii de tutunuri: *tutun furdà, tutun muntenesc, tutun de ţară, tutun de bocce* şi *tutun de miez* [1]).

Se mai găsesc în nişte „cărţi domneşti date pe jalobe" de pe vremea lui *Constantin Mavrocordat*, (actele unui proces din 1741 dintre un negustor evreu din Chişinău — „David din târgu din Chişinău" — cu mai mulţi „târgoveţi" români), că într'o dugheană de pe acea vreme se aflau, pe lângă alte mărfuri, şi „1100 *oca tiutiun*" [2]).

Ştim, în fine, că în 1749 *Constantin Vodă Mavrocordat*, „au pus de au făcut peceţi tipărite pe stupi şi pe mascuri şi *pe pogoanele de tiutiun*", care lucru n'a fost în pământul Moldovei [3]). Se înţelege că *nu fuseseră* până atunci „*peceţi*", dar taxa tutunăritului există încă din 1694 şi se ştie că ea s'a strâns şi în 1741 [4]).

Aşa dar şi în Moldova cultivarea tutunului şi negoţul cu tutun erau într'o oarecare desvoltare încă din a doua jumătate a secolului al 17-lea. Natural că aceasta era o urmare a răspândirii obiceiului de a fumà.

In ce priveşte *Basarabia*, a cărei istorie se confundă cu a *Moldovei*, d-l *Zamfir C. Arbore* [5]), citând pe scriitorul rus *Zasciuk*, ne spune că tutunul ar fi fost introdus prin anul 1612 de către hatmanul căzăcesc *Petru Conasevici Sagaidacini*. Un alt scriitor rus, *V. C. Sterbacev* [6]), pomeneşte şi el că acel hatman *Sagaidacini* ar fi adus obiceiul fumatului de la turci cu ocaziunea unui răsboi ce l-a avut cu dânşii şi în care a cucerit oraşul Caffa. Se deduce aceasta dintr'un cântec popular căzăcesc, în care se

---

1) *N. A. Bogdan, Din trecutul comerţului moldovenesc*, pag. 158, citat după *Arhiva moldovenească* a lui Mihail Kogălniceanu.

2) „In vremea Moscalilor, imblând oştile la locurile acelea, s'au ridicat tot târgul Chişinăului, cum şi alte sate toate s'au tras cu bejenia la codru, şi mergând şi el cu bejenia sa la codru i-ar fi rămas câtăva marfă în dughiană,- care marfă i-ar fi luat nişte feciori"!... anume un poloboc de holercă de 80 lei şi 1100 *ocă tutun*, 75 ocă bumbac torsu, fier şi orez de 129 lei"... *N. Iorga, Condica de porunci, corespondenţe, judecăţi* şi *cheltueli* a lui Constantin Mavrocordat.

3) *Enachi Kogălniceanu, Letopiseţul ţării Moldovei* în Cronicele României, ed. II de M. *Kogălniceanu*.

4) *N. Iorga, Studii şi documente*, vol. VI, pag. 381.

5) *Basarabia în secolul al XIX*.

6) *Obzor Tabakavodstva V. Rossii*, 1894, St. Petersburg.

www.digibuc.ro

spune că, în acel războiu hatmanul ar fi *„schimbat soția pe tutun și luleà"*.

Ca încheiere, din toate însemnările scrise ce am putut adunà și pe cari le-am expus până acì, putem admite că *deprinderea de a fumà erà destul de răspândită la noi încă din prima jumătate a secolului al* 17*-lea și că tutunul trebuie să fi fost cunoscut cu mult mai înainte, poate încă din a doua jumătate a secolului al* 16*-lea.*

Fig. 26. — *Ruinele cetății Suceava.*

www.digibuc.ro

VIII. DELA CINE AM LUAT TUTUNUL ŞI DEPRINDEREA DE A-L FUMA?

Dacă răsfoim istoria ţării noastre dela începutul secolului al 17-lea, adică de pe vremea când tutunul şi obiceiul de a-l fumà pătrunsese la acele popoare din orientul şi centrul Europei cu cari noi aveam legături mai apropiate, şi dacă ne reamintim descrierile cronicarilor şi istoricilor noştri despre vremurile de atunci, apoi nici o umbră de îndoială nu poate să rămână că deprinderea de a fumà tutun am luat-o dela turci. Dânşii ne cutreerau ţara în lung şi lat, dela dânşii împrumutam o sumedenie de obiceiuri şi ei de deau tonul modei la noi.

Din „tableau historique de la Moldaviae et de la Valachie" de W. Wilkin on 1820. Traducere in franţuze ţe de „au oer cl. II-a".

Fig. 31. — *Un moldovean şi un turc fumandu-si ciubucul.*

Dacă ne mai reamintim că în Turcia, pe la începutul secolului al 17-lea, în

www.digibuc.ro

timpul domniei sultanului *Ahmed* (acela care a încercat cel dintâi să oprească în Turcia fumatul), poporul s'a răsculat şi, în frunte cu ienicerii, a silit pe sultan să anuleze poruncile date împotriva fumatului, şi dacă nu uităm că toţi sultanii, cari s'au succedat la tronul Turciei între 1618 şi 1647, au luat măsuri cari de cari mai draconice în contra fumătorilor de tutun, apoi vom înţelege lesne că în acea mulţime de turci (ostaşi, ieniceri, slujitori, arendaşi, negustori, etc.), cari cutreerau ţările române, trebuie să se fi găsit mulţi fumători cari puteau să-şi satisfacă în toată voia, acì la noi, patima fumatului, fără cea mai mică teamă de sultan şi de spionii lui. Şi dacă aceştia fumau la noi în văzul tuturor, nu se puteà ca ai noştri, cari îi imitau în atâtea obiceiuri, să nu-i fi imitat şi la fumat.

(După o stampă din colecţia d-lui G. Olszewski).

Fig. 32. — *Tatar din Cernavoda*, sec. XIX.

Nu este exclus ca obiceiul fumatului să nu-l fi luat direct dela turci, cì dela tătari — tot musulmani şi ei, şi tot cu aceleaşi tabieturi şi tacâmuri de fumat ca ale turcilor — cari în trecutul îndepărtat făceau dese năvăliri în ţările noastre şi cari, mai în urmă, prin secolul al 16-lea şi al

www.digibuc.ro

17-lea, sub scutul puterii turceşti, începuseră să se aciueze şi pe la noi.

Fără îndoială că din contactul, deşi mult mai restrâns, pe care îl aveau ţările noastre pe acea vreme cu unele popoare din centrul şi nordul Europei, să fi împrumutat şi deacolo câte ceva din felul de a întrebuinţà tutunul, ba chiar unele soiuri de tutunuri.

Numirile ce le avem noi pentru această plantă şi pentru uneltele de fumat, precum *tutun*, *ciubuc*, *luleà* [1]), *tabac*, *ţigare*, etc., întăreşte în totul această părere. Cuvintele acestea, păstrate până astăzi în vorbirea de toate zilele, le-am împrumutat, de sigur, dela popoarele dela cari am luat planta sau deprinderea de a o întrebuinţà într'un fel sau altul.

Cele dintăi cuvinte cari apar în scrierile şi documentele noastre vechi sunt : *tutun* (tiutiun, tiutun tition) *luleà* şi *ciubuc*. Ele sunt curat *turceşti*.

Este adevărat că până acum în urmă în limba literară turcă nu se întrebuinţà cuvântul tiutiun cì *„duhan"*, care este de origină persană. Erà la modă la turci ca, în limba lor literară, să întrebuinţeze foarte multe cuvinte arabe şi persane. In vremea de acum curentul s'a schimbat, el este pentru eliminarea tuturor acelor străinisme şi înlocuirea lor cu cuvinte curat turceşti ; astfel monopolului tutunului ì se ziceà înainte *„inhisar Duhan"* iar acum *„tiutiun inhisar"*.

In vechile principate româneşti, în Basarabia şi aproape peste tot în Transilvania, cuvântul *tutun* s'a menţinut până în zilele noastre. Dacă în Transilvania, pe alocurea, se zice în loc de tutun, *duhan* (de unde *a duhăni*, adică a fumà) sau chiar *tăbac* [2]), apoi acesta se întâmplă mai rar şi numai în localităţile unde elementul românesc a fost copleşit de unguri sau saşi.

In ce priveşte felul cum ì se zice la noi, în popor, acţiunii fumatului, *„a bea tutun"*, şì turcii zic tot *a beà tutun*, *„tiutiun itchmek"*. Felul acesta de a numì acţiunea fumatului l-au avut

---

[1]) *Lulea* se zice la recipientul în care se pune tutunul să ardă, iar *ciubuc* la ţeava sau tubul prin care se soarbe fumul din recipient. In vorbirea obişnuită se întrebuinţează deseori cuvântul *lulea* pentru unelta cu tubul (ciubucul) scurt şi *ciubuc* pentru cea cu tubul lung.

[2]) O strigare din Ardeal, la joc :

Fetele din Arpătae
Mereu pipă la *tăbac*, etc.

www.digibuc.ro

toate popoarele peninsulei balcanice: grecii (poporul de jos) zic şi astăzi „*na pio ţigara*", adică „*voiu bea o ţigare*" iar nu „capniso" (fumez). In Bulgaria se mai zice încă în unele regiuni „*pia tiutiun*" (a bea tutun) în loc de „*puşa tiutiun*" (a fumà) cum se zice în restul ţării. Deasemenea în Rusia se întrebuinţà la început expresiunea „pit tabak" (a beà tutun) în loc de „*curitci* tabak" cum se zice în toată Rusia. In documentele vechi ruseşti se întrebuinţà numai cuvântul „*piti*". In aeca faimoasă ordonanţă prin care se decretà pedeapsa tăierii nasului celor ce vor fi prinşi că fumează tutun, este întrebuinţat cuvântul „piti" iar nu „*curitci*" [1]). Astăzi numai tătarii din Rusia meridională mai întrebuinţează, ca şi turcii, expresiunea „tiutiun itchemk"

Din „La Transylvanie et ses habitants" de Gerando).

Fig. 33. *Sicui cu luleaua lor tipică.*

Toate acestea ar constitui o dovadă că în tot sud-estul Europei, obiceiul fumatului a fost adus de către turci. Cum se explică însă faptul că şi francezii aveau, la început, expresiunea aceasta, „*boère le tabac*" (boire le tabac)? Nemţii, la fel, prin secolul al 17-lea, când se fumà numai cu pipa, nu întrebuinţau cuvântul de astăzi „*rauchen*" ci „*trinken*".

---

1) In Basarabia se întrebuinţează pe alocurea, foarte rar, cuvantul *cureşe*, adică a fumà.

www.digibuc.ro

Poate că pe vremuri se ziceà de toată lumea *„a beà tutun"* fiindcă se fumà numai cu pipa, din care se suge, se soarbe fumul cum ai sorbì un lichid oarecare printr'o ţeavă.

Cert e că în orient s'a păstrat mai multă vreme, decât în occident, denumirea *„a beá"*, şi faptul ar fi explicabil prin aceea că şi astăzi, în orient, aproape toţi fumătorii *sorb* fumul, îl aspiră în plămani, pe câtă vreme în occident, unde se fumează mult ţigara de foi şi pipa, se *pufuie*, nu se trage în piept. Cu narghileaua orientalilor nici nu se poate fumà decât trăgând fumul direct

(Din albumul Raffet)

Fig. 34. — *In pridvorul unei cafenele din Smirna* 1837.

în plămâni, iar nu întâi în gură şi apoi în plămâni cum se face cu ţigarea.

Probabil că la noi, la început, când moda ne veneà dela turci şi când nu se fumà decât cu luleaua şi ciubucul, toată lumea ziceà ca ei, *„beà"* tutunul, iar mai târziu, când moda franceză a luat locul celei turceşti, am introdus pe lângă atâtea franţuzisme şi pe *a fumà* de la *fumer*.

In ce priveşte *tabacul* şi *prizatul* (tragerea tabacului pe nas) trebuie să fi venit la noi, din occident, unde erà foarte răspândit. Călugării mai ales au fost cei mai pătimaşi adoratori ai prizatului şi au contribuit enorm de mult la răspândirea lui în toate ţările pe care le-au cutreerat, fie ca refugiaţi (cum fu-

www.digibuc.ro

seseră călugării hugheniți fugiți din Franța în Germania pe timpul Caterinei de Medicis), fie ca misionari trimiși de papă, cum s'a întâmplat să vie în atâtea rânduri și prin țările noastre. Călugării iezuiți polonezi veneau des la noi, chiar și în cete mai mari și se știe că din rândurile lor s'a răspuns în scris și s'a luat apărarea tutunului în contra faimoasei cărți, *Misocapnos*, tipărită în 1603 de regele *Iacob al Angliei*.

Când patima tutunului cuprinsese atât de tare pe călugări, încât unii, acolo în țara lor de baștină, nu-l abandonau nici chiar în biserică în timpul slujbei (ceeace determină pe capii bisericii apusene să ia măsuri extrem de aspre contra celor ce întrebuințau tutunul), se poate oare admite că cei veniți în țara noastră să nu se fi dedat în toată libertatea la practicarea acestei deprinderi, mai ales că mulți din ei duceau o viață de destrăbălare? De sigur că nu.

Au fost apoi domnitori cari trăiseră prin occident, ca *Petru Cercel*, protejatul regelui Henric al III-lea (fiul Caterinei de Medicis), *Ștefan Tomșa*, care servise în armata lui Henric al IV-lea, *Radu Mihnea* care fusese la învățătură în Veneția și trăise multă vreme acolo, etc., etc. Nu se poate ca aceștia să nu fi cunoscut tabacul, care pe acea vreme era „en vogue" în occident, și nu este exclus ca ei să-l fi întrebuințat.

In sprijinul părerii că tabacul ne vine din occident mai e și faptul următor: pentru denumirea prafului de tutun de tras pe nas, noi avem cuvântul *tabac* cu care francezii — și mai toate popoarele din occident — numesc planta și produsele fabricate din foile ei. De sigur că atunci când s'a introdus în țările noastre acest fabricat cu eticheta și numele lui de *tabac*, noi l-am luat cu denumirea de *tabac*, fără alt adaos, înțelegând prin *tabac* praful de tutun anume preparat spre a fi prizat, pe care nu-l cunoscusem înainte, lăsând pentru plantă, foi și foile tocate denumirea veche de *tutun*.

Dealtfel tabacul este cunoscut și întrebuințat la noi din timpuri foarte vechi, de pe timpul lui Brâncoveanu. *Del Chiaro*, vorbind de mesele pe cari acest domnitor le dedea boierilor săi la zile mari, ne spune, între altele, că celor ce strănutau în timpul mesii, domnitorul le făceà diferite daruri scumpe, însă numai dacă strănutul *erà natural*, iar *nu provocat de tutun* (adică de tabac).

Mai găsim apoi în catastivele vamale dintre 1726 și 1732, ca și în cele ulterioare, că *tabacul* figurà în mod regulat printre

www.digibuc.ro

mărfurile ce se importau şi pentru care se plăteà vamă După cum vom arătà cu alt prilej, tabacul, ca articol de import, aveà o însemnătate destul de mare şi ne veneà mai ales dela ruşi şi austriaci.

Probabil că prin mijlocirea acestoi popoare ne-a venit deprinderea tabacului, iar nu dela turci, cu toate că pe vremuri importam tabac şi din Turcia.

(Din „Tableau de la Moldavie et de la Valachie", 1828, tradus în franţuzeşte de „M * boer de cl. II-a").*

Fig. 35. — Grup de *ţigani ursari pe cari desenatorul îi da arept moldoveni.* Autorul acestei gravuri probabil că a lucrat din închipuire, căci altfel nu îmbrăcà personagiile tabloului său în costume necunoscute la noi şi nici nu punea în gura unuia din ei *luleaua tipica olandeza*, absolut neobicinuità la noi.

Dealtfel tabacul se fabricà şi la noi; erau localităţi (judeţe) cari îşi făcuse o specialitate din fabricarea tabacului [1]). iar primele încercări de monopolizare se refereau la tabac.

[1]) *N. Suţu* în *Note statistice asupra Moldovei*, arată că locuitorii din jud. Tecuci se îndeletniceau şi cu *„facerea tabacului de tras pe nas"*, spre deosebire de cei din jud. Putna cari se ocupau cu *facerea tutunului* şi de cei din jud. Bacău cari *„lucrau tutunul"* adică îl cultivau.

www.digibuc.ro

In ce priveşte *fumatul ţigărilor de foi şi al ţigării* (ţigaretei), nu se ştie precis care popor din Europa l-a obişnuit mai întâi şi nu ştim nici dela care popor l-am învăţat şi deprins noi.

Se afirmă că cu ocazia războiului din Crimeea (1854—1856), în care au luptat laolaltă armatele aliate *franceze, engleze* şi *turceşti*, ofiţerii turci fumau ţigări, iar cei francezi şi englezi, prin imitaţie, s'au deprins şi ei cu acest fel de a fumà. Aceasta ar însemnà că turcii cunoşteau ţigarea înaintea francezilor. Se ştie însă că în Franţa încă de pe la 1830 se începuse fabricaţia ţigărilor în manufactura Gros-Caillou. Se fabricau atunci ţigări din tutun zobit cu care se umpleà tubul de hârtie şi se astupà apoi cu un tampon de vată. Ţigara cu tutun tăiat (tocat), nu zobit, a început să se fabrice abia prin 1865, tot la manufactura Gros-Caillou, unde a fost adus înadins un lucrător *polonez* sau *rus*, ca să înveţe pe cei francezi cum să confecţioneze astfel de ţigări din tutun tocat. Acest fel de confecţionare, căruia francezii îi ziceau *„façon russe"*, constà în umplerea tuburilor cu tutun prin ajutorul unei bucăţele de pergament, aşà cum se obişnueşte şi astăzi la confecţionarea ţigărilor de mânà, iar tamponul de vată erà înlocuit cu un melcuşor (spiralà) de carton.

Cred că ţigarea a fost cunoscută la noi întâi dela ruşi sau polonezi, dar numirea de „ţigare" [1]) am luat'o dela francezi (dela *cigarette*) pe cari, în sec. al XIX am început să-i imităm în toate şi dela cari am împrumutat o sumă de cuvinte în vorbirea de toate zilele. Probabil că fumatul cu ţigarea, deşi erà cunoscut la noi încă dela începutul sec. al 19-lea, nu erà prea răspândit, fiindcă erà la modă luleauà [2]) şi ciubucul turcesc, iar când, înainte de mijlocul sec. al 19-lea, începuse să se generalizeze în Franţa

---

[1]) Noi zicem *ţigare* la ceeace francezii zic *cigarette*, adică la acel sul de tutun tocat înfăşurat (răsucit) într'o foiţă de hârtie, iar ţigării formate din foi de tutun răsucite, îi zicem *„ţigare de foi"* în loc de simplu „cigare" cum îi zice francezul. Numirea de *„ţigaret"* o dăm tubului sau ţevii cu cari obişnuesc unii să-şi fumeze ţigarea.

[2]) Se pare că fumatul cu luleaua (ciubucul scurt) erà pentru prostime iar ciubucul şi ţigarea pentru oamenii „de neam". T. Pamfile ne spune că în vremea de demult se fumà numai cu pipa iar fruntaşii cu ţigara. El ne dă în această privinţă următoarea poveste culeasă din jud. Tecuciu :

Unul pleacă cu unchiul său în peţit. Pe drum, unchiul spune nepotului :

— „Ascultă, nepoate; de-o fi să ne pună tutun, tu decât să fumezi cu luleaua, fiindcă nu poţi cu pârdalnica de ţigară, mai bine să nu fumezi de loc, *ca să nu zică cei cu fata că suntem sciu rău"*, etc.

www.digibuc.ro

fumatul ţigarii, noi l-am imitat luând şi numele francez de *ţigare* iar nu pe cel de *„papiros"* cu cari slavii şi chiar turcii numesc şi astăzi ţigarea [1]).

In ceeace priveşte *ţigarea de foi*, care în Europa e mult mai veche decât ţigarea, se pare că ea a fost întrebuinţată întâi în *Spania* unde i se ziceà *„cigaros"* [2]), cuvânt adoptat şi de francezi la început [3]).

La noi ştim că în 1872 în fabrica de tutun din Bucureşti se fabricau şi ţigări de foi. Noi românii însă n'am fost şi nu suntem adoratori ai ţigărilor de foi.

De sigur că ţigarea de foi a fost introdusă la noi în urma ţigării. Noi cunoaşteam numai ţigarea făcută din tutun tocat înfăşurat în hârtie sau în foaie de ştiuleţi de porumb şi-i ziceam simplu *„ţigare"*, şi în unele părţi, mai rar, *„sugare"*. Când am cunoscut şi pe cea făcută numai din foi de tutun, am păstrat numele vechiu de *ţigare* însă l-am complectat cu *„de foi"* spre a o deosebì de ţigarea din tutun tocat.

De sigur că ţigarea de foi ne-a venit tot din occidentul şi nordul Europei, unde erà cunoscută înaintea ţigării. Turcii, ca şi toate popoarele din sud-estul Europei, n'au fost şi nu sunt

---

[1]) Atât înainte de introducerea monopolului cât şi după introducerea ui, se fumà la noi foarte multe ţigări făcute de mână. In prima fabrică de tutun din Bucureşti, instalată în casele Grand (Belvedere) în anul 1864, nu se fabricà decât tutun tocat (tăiat) iar ţigări nu se confecţionau deloc, nici cu mâna, nici cu maşina. Dealtfel nici tăiatul tutunului nu se făceà cu maşina, ci tot cu mâna, cu aşà zisele *havane*. Erau 80 de caegii (tăietori de tutun). N'am găsit nimic precis despre data când a început la noi fabricarea ţigărilor; ştim însă că la 1872 funcţionau 4 maşini de făcut ţigări fără carton şi 12 maşini de tăiat tutun. Erau însă şi caegii, cari tăiau numai tutunuri superioare, cam 5 kgr. pe zi fiecare caegiu; se confecţionau deasemenea şi ţigări cu mâna tot numai din tutunurile superioare.

[2]) Este interesantă origina cuvântului *ţigare*. Spaniolii, cari au introdus şi cultivat cei dintâi tutunul, îl cultivau prin grădinile lor de pe lângă case *in care greerii* se prăseau în mare număr şi făceau atâta sgomot încât spaniolii ziceau grădinilor lor *„cigarralle"*, cum zicem noi astăzi „furnicar", „vespar", etc., unui loc plin de furnici, vespi etc. Numirea aceasta de *cigarralle* ajunsese atât de comună încât când proprietarul unei asemenea grădini ofereà cuiva o ţigare făcută din tutunul *crescut în grădina sa*, îi ziceà că *„es de mi cigarral"* adică *„este din grădina mea"*. Şi aşà a rămas ţigării acest nume care cu vremea s'a introdus aproape în toată lumea.

[3]) In *Dicţionărul universal de comerţ şi istorie naturală* a lui *Savary*, apărut în 1723, se găseşte şi cuvântul *cigaros*, adică *„sul de foi de tutun pentru fumat"*, şi se menţionează că e luat dela Spanioli.

www.digibuc.ro

fumători de ţigări de foi a căror fum este aspru, tare, şi, ca atare, nu-l pot trage în piept cum obişnuesc ei. Locuitorii ţărilor nordice, cari, probabil din cauza climatului rece şi umed, nu trag fumul în plămâni ci numai îl pufuiesc, sunt, din contră, şi astăzi mari fumători de ţigări de foi şi pipă.

Ca încheiere putem deci admite că *fumatul tutunu lui, cu tot tacâmul şi tabietul lui, l-am luat dela turci fie direct, fie indirect prin tătari cari, şi ei, la rândul lor, îl luaseră tot dela turci; probabil că în Basarabia şi Moldova de sus l-au introdus tătarii, iar în Muntenia şi Ardeal, turcii. Tabacul de tras pe nas l-am deprins dela popoarele din centrul şi vestul Europei de unde i-am împrumutat şi numele. Fumatul ţigării l-am cunoscut probabil întâi dela vecinii noştri: polonezi, ruşi sau chiar dela turci; generalizarea acestui fel de a fumà însă îl datorăm influenţei franceze. Ţigarea de foi am deprins'o de sigur din occident însă în urma ţigării.*

www.digibuc.ro

IX. MĂSURI RESTRICTIVE CONTRA FUMATULUI ŞI FUMĂTORILOR.

Nu am găsit nici o însemnare, nici o informaţie, din care să pot deduce că fumatul erà oprit şi pedepsit la noi pe vremea când în ţările vecine erau în vigoare pedepse foarte aspre contra fumătorilor. După cum vom vedeà ceva mai jos, o propagandă cu caracter religios în contra fumatului a fost şi pe la noi, dar că ar fi existat anumite măsuri restrictive, pedepse, etc., nu putem şti.

Fapt cert e că la noi, pe la finele secolului al 18-lea, fumatul intrase în obiceiul de toate zilele. Se fumà la curţile domneşti, fumau boierii acasă sau la preumblare, fumà poporul în cafenele, cârciumi, pe uliţe şi în toate părţile. Fumatul cu luleauà sau ciubucul pe uliţe ajunsese chiar un pericol de incendiu. Avem în această privinţă mai multe „*pitace*", din cari reproduc mai jos pe cel mai vechiu ce am putut găsì, din 29 August 1783 (sub Mihai Vodă Şuţu), pitac adresat „către vel Spătar şi vel Agă" :

...„aşişderea am poruncit D-voastre, ca să grijiţi şi pentru cele ce sunt spre străjuire de întâmplarea focului, lângă care acela să aibă D-ta., Vel Aga, a porunci ştrașnic la prăvăliașii de orice fel de isnaf şi la celălalt norod de oameni proşti şi nimeni să nu cuteze a mai şedea prin prăvălii cu ciubuce aprinse şi pe uliţe şi drumuri să umble cu pipa fiindcă şi dintr'acestea se poate face întâmplare, făr de numai prin casele lor sunt neopriţi, iar pe care-i vei prinde, să-l ridici şi să mi-l dai în ştire ca să se pedepsească" [1]).

Asemenea „pitace" se dedeau de regulă toamna sau la începutul iernii, când „primejdia de foc" putea venì nu numai dela coşurile sobelor, dela lumânările cu cari se luminà pe acea

[1]) *V. A. Ureche. Istoria Românilor* (1774—1786), pag. 487.

www.digibuc.ro

vreme, etc., cì şi dela „ciubucile aprinse" cu care se umblà pe străzi şi prin curţi.

Pentru *Moldova* deasemenea se găsesc astfel de porunci prin cari se pedepseau cei cari erau prinşi că fumează pe „uliţi şi prin mahalale", cum de exemplu cea din 22 Februarie 1834 dată de „departamentul din năuntru" de „a nu fi slobozi vezetii a umbla cu lulelele aprinse prin grajduri şi locuri cu fân, să nu îngăduească pe nimeni, orice faţă ar fi, să umble cu ciubucile aprinse pe uliţe şi mahalale cì numai în case a se *afumi*" [1]).

Ceva mai târziu, în 1849, vedem că în Iaşi, şi probabil şi în alte oraşe, erau puşi la *straf* (amendă) toţi cei cari erau prinşi că umblă „pe uliţe" cu ţigări sau ciubuce aprinse. Amenda erà dela „un sorcovăţ până la şapte" [2]).

Acelaş straf se aplicà şi în Bucureşti, pela 1847, celor cari fumau pe stradă, „mai ales că unii chiar pentru fanfaronadă umblă cu ţigările aprinse pe uliţă, încât nici să ştie unde leapădă aprinsă şi iată primejdia gata". Ba chiar şi „consulaturilor" lì s'a făcut cuvenitele împărtăşiri despre aceste opriri, fiindcă „se poate întâmplà din partea a multe feţe din acele supuse la streine protecţii de a purtà ţigări sau ciubuce aprinse pe uliţă". Dealtfel, Agenţiile străine ceruseră acele „ştiinţe" ca să ştie „şi ele" „ce porunci să deà sudiţilor lor" [3]).

N'a fost chip însă să se stăvilească fumatul pe uliţi, ba se pare chiar că s'a răspândit şi mai tare. „Sumeţia fumătorilor pe uliţe au ajuns acum într'un grad de ne mai suferit", scrià în 1849 şeful poliţiei *Iaşi* către departamentul „*din lăuntru*". Nici amenda de „o carboavă de fieşte care *persoană, fără nici o excepţie, ce s'ar întâlni fumând pe uliţe ciubuce sau ţigare*" şi nici măsura ca amenzile „să rămână în folosul subalternilor Poliţiei, cu care măsură ei se vor sârguì cu neadormire *a pândì pe fumători*" în nădejdea că aceştia „se vor părăsì de o deprindere atât de ră" [4]), n'a dat rezultatul dorit.

Precum se vede toate aceste măsuri restrictive, ce se luaseră de autorităţi împotriva fumatului „pe uliţe", erau pornite numai din grija de a nu se întâmplà vre-o „primejdie de foc," grijă foarte întemeiată pentru acele vremuri când nu existà un

---

1) *Artur Gorovei, Monografia oraşului Botoşani.*

2) *D. I. Gavriliu, Contribuţiuni la istoricul tutunului,* pag. 83.

3) *Lt. Colonel Popescu-Lumină, Paza de foc în* 1847.

4) *D. I. Gavriliu, Tutunul,* pag. 25.

www.digibuc.ro

serviciu de pompieri şi când marea majoritate a caselor erau construite din lemn, acoperite cu şiţă sau şindrilă, ba, pe la mahalale, chiar cu stuf, paie sau coceni de porumb. S'au luat de sigur, cu vremea, alte măsuri în contra „primejdiei de foc" — îndatorirea ca fiecare să aibă la îndemână putini cu apă, găleţi şi scări, mai apoi s'au creiat servicii de pompieri (tulumbagii) etc., — aşa că fumatul pe uliţi s'a putut continuà fără să mai fie stingherit de vre-o măsură poliţienească.

Cum am spus la început, despre vre-o măsură restrictivă luată împotriva tutunului din motive religioase sau higienice, nu am găsit nici o însemnare. Trebue însă să fi fost şi la noi cândva o propagandă împotriva tutunului. Cartea călugărului *Mitrofan*, scrisă în greceşte şi intitulată *„Elogiul nicotianei"*, erà de sigur o apărare a tutunului şi a fumatului, apărare care nu şi-ar fi avut rostul dacă nu erà nici o propagandă, nici un curent potrivnic acestei deprinderi. Cartea lui *Mavrocordat*, intitulată *„Cuvânt contra nicotianei"*, — scrisă tot în greceşte şi numai decât după cartea lui Mitrofan dar terminată de tipărit de abia în 1786, — conţine o seamă de învinuiri şi de cuvinte de batjocură la adresa tutunului şi fumătorilor ca răspuns laudelor exagerate din *Elogiul nicotianei*.

In anexe am reprodus în întregime această scriere a cărei traducere în româneşte a făcut'o, după rugămintea mea, D-l *Nasi Diamandi*.

Urmele propagandei de pe vremuri se mai văd şi astăzi printre unii săteni, cari socotesc ca un mare păcat nu numai „băutul" tutunului dar chiar şi gestul de a ajutà pe un fumător dându-i un cărbune sau un chibrit ca să-şi aprindă luleaua ori ţigarea, etc. In afară de acestea, există în popor o sumă de legende în cari se arată că tutunul este *„buruiana dracului"*, iar obiceiul de a fumà o *„ispită a diavolului"* spre a pierde pe om, etc. Am cules din diferite publicaţiuni şi manuscrise dela Academie câteva legende despre tutun pe cari le dau în anexă.

In *„Vămile Văzduhului"* sau *„Viaţa Sfântului Vasile cel nou"*, scrise în veacul al XI-lea, în loc de 21 vămi, câte erau la început, se arată 24 de vămi, din cari a 23-a este hotărâtă, în traducerea românească, tutunului [1]) : şi „mergând înainte, am ajuns la vama aceea care opreşte pe acei cari *fumează* sau trag *tabac* ;

1) *S. F. Marian.* Inmormântarea la români, pag. 451.

www.digibuc.ro

şi erau dracii păzitori acelei vămi, foarte grozavi şi plini de fum şi cu negură acoperiţi. Şi erau toţi cu lulele şi cu tabachere şi slobozià fum din nările lor ca dintr'un cuptor. Şi au alergat înaintea noastră şi văzându-mă că sunt muiere şi cercetându-mă, n'au aflat vreuna dintre acestea, să fi greşit eu. Şi se lăudau dracii tare, că vor umplea iadul de aceia care fumează tutun sau trag tabac. Şi am trecut vama aceasta blăstămată, cu darul lui Dumnezeu nesupăraţi. Şi ducându-ne, vorbiau sfinţii îngeri: vezi, *la această vamă se opresc toţi acei cari fumează tutun şi trag tabac*; şi fiindcă s'a dat după această blăstămată buruiană toată lumea, după cum a zis şi proorocul Isaia, se opresc şi se aruncă jos, în iad de această vamă, fiind de prisosinţa chirii (firii) omeneşti această rea obicinuire a tutunului sau a tabacului".

S. F. *Marian* ne spune că în mai multe biserici din Bucovina a văzut şi nişte icoane mari „cari represintau *raiul* şi *iadul*; fericirea şi desfătarea celor drepţi, munca şi pedepsirea celor păcătoşi. Pe acest tablou am observat (spune tot Marian) că între mulţi alţi păcătoşi din iad se află şi un om zugrăvit cu o lulea, mare cât o ulcică, în dinţi iar un drac, negru ca tăciunile, cu ochii roşii ca para focului, cu coarne şi coadă ca la vite, îi vâră o suliţă în gură. Va să zică aceasta e răsplata celor cari fumează: dracii în cealaltă lume le vor sparge gura cu suliţele"! [1])

De sigur ca legendele, ca şi credinţa că fumatul tutunului este un păcat mare pedepsit pe lumea cealaltă, au fost creeate şi răspândite în popor de către preoţi şi călugări încă de pe vremea când în alte ţări întrebuinţarea tutunului nu erà socotită numai ca un păcat dar erà şi aspru pedepsită. *T. Pamfile* crede că propaganda bisericei din răsăritul ortodox în contra tutunului îşi are origina în credinţa că creştinul trebue să ia anafura dimineaţa, pe *nemâncate*, *pe nebăute* şi deci, şi pe *nebăut tutun*. Erau, probabil, creştini cari fumau de dimineaţă, pe „inima goală", şi apoi luau anafura socotind că a beà tutun nu e tot una cu a beà vin sau rachiu.

De altfel la turci, când s'a pornit persecutarea fumătorilor, motivul a fost tot cam de acelaş fel: se ziceà că prin coran sunt oprite băuturile ameţitoare (vin, rachiu, etc.) şi cum băutul tutunului ameşeşte pe om, se înţelege dela sine că şi tutunul e oprit de coran.

---

[1]) *S. Fl. Marian*. Botanica poporală română. Albina Carpaţilor), 1879 pag. 312.

www.digibuc.ro

Dacă totuşi poporul a continuat să fumeze, şi încă să fumeze din ce în ce mai mult, apoi de bună seamă că la aceasta a contribuit, nu cu puţin, chiar feţele bisericeşti cari cu vremea s'au dat şi ele la această patimă.

Oare *Vlădica Racoviţă*, dela biserica Sf. Spiridon din Iaşi, care erà un adevărat sfânt, nu aveà „o adevărată patimă pentru tutunul cel bun", patimă pe care n'o ascundeà nici în faţa credincioşilor săi? [1]) Cuvioasele dar tinerele măicuţe de neam boieresc dela mânăstirea Văratec, nu fuseseră oare văzute de *Kotzebue* fumând într'una ţigarete de cele mici pe cari ştiau „să le facă aşà de bine în Moldova?" [2]) Pe la 1820, pe vremea mitropolitului *Dionisie Lupul*, nu găsim trecut în catastivul de cheltueli ale mitropoliei din Bucureşti, că s'a plătit 4 taleri pentru „dresul, la patru ciubuce, imamelile şi zevanelile", 1 taler pentru „un ciubuc ciuratoare englăzesc" şi 8 taleri pentru „una ocă tutun pentru musafiri?" [3]) Dela episcopul Buzăului, *Constandie Filitti*, mort în 1827, n'a rămas o întreagă colecţie de imamele, „vergele de ciubuce" şi tabacheri? [4])".

Se pare că nici pustnicii nu prea urau tutunul, Un neamţ eare a călătorit pe la noi în *1793* nu uită în notele sale să pomenească de bucuria ce a făcut unui asemenea pustnic dându-i puţin *tutun* [5]).

Cât despre preoţii fumători există şi un cântec popular:

Popii dela Răchiţele
Toţi aveau ciubuce şi lulele.
Când ieşiau la rugăciune
Toţi aveau câte-un tăciune.
Numai biet popa Stoian
Cu luleaua de cocian [6]).

De sigur că în fruntea slujitorilor bisericeşti fumători stăteau călugării greci, profitorii avuţiilor mânăstireşti, acei vestiţi

---

[1]) *R. Rosetti, Amintiri din copilărie.*

[2]) *Wilhelm de Kotzebue, Din Moldova, tablouri şi schiţe* din 1850.

[3]) *Ac. Română*, Ms. 2742, f. 26 verso şi 24.

[4]) *Revista Arhivelor*, IV, 1927, 160—161.

[5]) Heinric von Reimers, german, trecând prin ţările noastre în suita lui Kutuzov care mergea la Constatinopol, ne spune că ar fi întâlnit, nu departe de Focşani, un pustnic care le-a dat faguri de miere, iar ei, în schimb i-au dat între altele şi *tutun* care a făcut pustnicului mare plăcere. (Gh. Cardaş. Sfârşitul veacului al *XVIII*-lea în ţările noastre).

[6]) *Revista p. Istoria Arhivelor, filolog.*, III, pag. 381.

www.digibuc.ro

iubitori de arginţi şi de plăceri pământeşti pe cari părintele *Musceleanu*, prin gravura alăturată, pusă pe coperta unui calendar al său, ni-i înfăţişează înnumărând bani şi fumând din ciubuce.

In ce priveşte *Transilvania*, avem ştiri mult mai numeroase şi mai precise. Astfel „*amplisimus senatus*" din *Mediaş*, la 5 Mai 1621, oprind fumatul, fixase o amendă de 5 fl. pentru cei prinşi că fumează, bà erau băgaţi şi la închisoare până plăteau amenda. Pe acea vreme nu se cultivà tutun în Transilvania — bà chiar *erà oprità cultivarea tutunului* ca şi a porumbului [1]) —, iar importului ì se puneau piedici sau erà oprit; totuş lumea fumà în ascuns tutun adus în mod clandestin de peste hotare. Celor ce erau prinşi că aduc tutun în contrabandă, lì se confiscà tot avutul [2]). Pe măsură ce deprinderea fumatului se răspândeà, şi măsurile represive se înteţeau. Astfel dieta din 1670 dela *Alba Iulia* a decretat o serie de amenzi, destul de mari pentru acea vreme, şi anume: 50 fl. pentru magnaţi şi alţi gentilhomi, 12 fl. pentru nobili de „o sesiune", 6 fl. pentru ţărani [3]) etc. Fumătorii erau socotiţi şi urmăriţi ca nişte adevăraţi răifăcători. De prin 1670, din timpul lui *Apafi I*, s'a păstrat un fragment dintr'un interogatoriu-tip ce se luà populaţiei de către ofiţerii însărcinaţi cu urmărirea şi

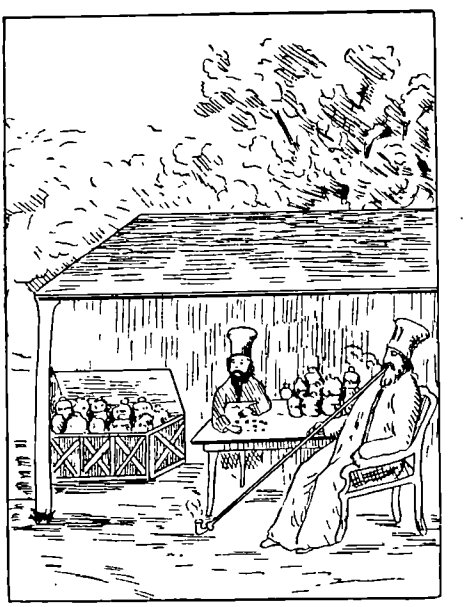

Fig. 36. — *Călugări greci fumând cu ciubucul şi numărând bani.*

1) *G. Bariţiu, Părţi alese din Istoria Transilvaniei* pe 200 ani din urmă, vol. I, Sibiu 1889: „dieta din Alba Iulia din 19 Octomvrie 1686 mai votă şi nişte legi, la cari generaţiunile moderne se pot uità cu patru ochi, că adică *opri semănarea şi folosirea a două plante, până atunci streine în aceste ţări, adică cucuruzul* (păpuşoiul, porumb) şi *tabacul* (tutun, herba nicotina)", pag. 59.

2) *A. de Gerando, La Transylvanie et ses habitants*, 1845, pag. 47.

3) *Idem*, pag. 47 şi 48.

www.digibuc.ro

prinderea răifăcătorilor, trădătorilor, vrăjitorilor, etc., interogatoriu în care figurează şi întrebarea „*cine fumează tutun*"? [1])

Dietele din 1683, 1686, 1688, etc., au continuat să se ocupe de prohibirea fumatului şi pedepsirea fumătorilor cu amenzi din ce în ce mai aspre; *la* 1689 amenzile ajunsese la 200 fl. pentru funcţionarii superiori, 50 fl. pentru cei inferiori, 12—30 fl., după grade, pentru nobili, etc. In anumite cazuri se da chiar şi închisoare.

Cu toată asprimea măsurilor restrictive, şi poate tocmai din cauza lor, patima fumatului s'a întins din ce în ce mai mult, până ce a cuprins şi pe membrii dietelor cari, în cele din urmă, au ajuns să reducă amenda la 1 fl.

In fine în 1702 chestiunea tutunului, şi în special al cultivării lui, începuse să intereseze „forurile" înalte. Contele *N. Bethlen*, vorbind de comerţul şi interesele Transilvaniei, nu se sfiia să pledeze călduros pentru cultivarea tutunului şi să demonstreze avantagele ce ţara ar trage din această cultură [2]).

In lucrarea, dejà citată, a lui *L. Z. Marienburg* găsim că între 1712—1736 un erudit şi evlavios episcop, *L. Graffius*, erà atât de convins de marile avantagii ale cultivării tutunului încât a şi făcut întinse culturi cu colibaşii săi din comuna *Fettendorff* care îi aparţineà.

In fine, tot o faţă bisericească, preotul reformat *Benko*, a şi scris o carte, „*Kozép Actai Dohany*", căreia, chiar cu concursul autorităţilor, i s'a dat cea mai mare răspândire în scopul de a contribuì la cultivarea sistematică a tutunului şi a ajutà astfel „bietul popor ca să poată duce sarcina" grea a dărilor către Stat.

Trebuie, în fine, să adăugăm că concomitent cu restricţiunile impuse de autorităţile civile, cele bisericeşti n'au stat cu braţele încrucişate, ci au alimentat zi de zi o campanie aprigă contra fumătorilor, campanie care s'a înteţit mai ales după încetarea măsurilor restrictive ale autorităţilor civile. Voiu citâ numai două însemnări: în cartea *Visitations-Büchlein*, apărută la finele secolului al 17-lea, se găseşte, pe lângă diferite îndemnuri şi poveţe pentru bunul creştin, şi recomandarea că „*a nu fumà*" şi a nu face abuz de băuturi alcoolice, *este a face o faptă plăcută lui Dumnezeu* [3]). Apoi Mitropolitul Atanasie, în marele sobor

[1]) *Idem*, pag. 44.

[2]) *Idem*, pag. 48.

[3]) *G. D. Teutsch, Geschichte der Siebenburger Sachsen*, 1929, vol. II, pag. 43.

www.digibuc.ro

(Din colecţia de stampe a D-lui G. Olszewski).

Fig. 37.— *Ţaran* (sas) din jurul Sibiului, cu *chiseaua* de tutun şi *amnarul* atârnate de curea.

www.digibuc.ro

din 1700, s'a pronunţat categoric contra „tragerii tabacului" pe nas [1]).

Firesc eră ca, sub influenţa acestei propagande, iniţiativa particulară să nu stea pe loc. Se citează în această privinţă cazul corporaţiei fierarilor saşi din *Heltan*, cari se legaseră între ei să nu fumeze, iar cei ce vor călcà jurământul să plătească în folosul corporaţiei o amendă de 25 denari. Aceasta pela 1695 [2]).

Se pare că saşii pe acea vreme nu prea iubeau fumatul, fiindcă într'un memoriu din 1711, pe care populaţia săsească îl înaintà guvernului Ardealului, se făceà, printre alte „propuneri de îndreptare", şi aceea de a *nu mai fi luaţi de strajă* „sub obligaţia de serviciu militar" invocând în sprijinul cererii lor motivul că „*sunt supăraţi de fumul tutunului* şi alte neplăceri" [3]). Dar, precum am mai spus, fumatul şi-a continuat drumul. Saşii astăzi fumează şi ei mult, poate mai mult ca alte neamuri, iar preoţii nu-l ocolesc deloc, ba unii chiar abuzează, şi abuzează de mult, cum e cazul acelui paroh din *Rodna* de care, pela 1740, populaţia se plângeà că între alte păcate aveà şi pe acela de „a fumà mult din cale afară" [4]).

De pe la 1700, când au slăbit şi s'au desfiinţat măsurile restrictive în contra tutunului, şi până la 1848, când s'a dat absolută libertate fumatului, mai rămăsese în sarcina fumătorilor din Transilvania, ca şi a celor din Valahia şi Moldova, numai vina că din neglijenţa lor se pot provocà incendii. In consecinţă, autorităţile comunale luau diferite măsuri pentru reglementarea fumatului. Ştim astfel că la 1723 Consiliul oraşului Sibiu nu îngăduià fumatul tutunului prin curţi „absolut deloc" iar „cel care fumează va fi amendat fără excepţie cu un florin". La 1794 găsim legiferare toate aceste măsuri de precauţiune, oprindu-se fumatul „în afară de cameră, în curte sau pe stradă, în câmpul liber, în căruţe încărcate cu grâu sau cu fân, iar cei ce contraveneau erau amendaţi cu 99 dr. [5]).

Despre felul cum se executau asemenea măsuri, avem o relaţie hazlie dela prinţul N. Şuţu, care prin 1821 sau 1822 eră

---

[1]) *N. Iorga, Sate şi preoţi în Ardeal*, 1902, pag. 183.

[2]) *G. D. Teutsch, Op. citat*, vol. I, pag. 583.

[3]) *Hurmuzache*, vol. XV, p. II, pag. 1554.

[4]) *Teutsch Friedr., Geschichte der evangelischen Kirche in Siebenburgen*, vol. II, pag. 189.

[5]) *I. M. Saltzer, Birthälm in Siebenbürgen*, 1895, pag. 550.

www.digibuc.ro

refugiat în Braşov şi care ne spune că *fiecare cetaţean era în drept să smulgă pipa din gura oricărui trecător care ar fi îndrăsnit să iasă cu pipa aprinsă pe stradă*, lucru ce i s'a întâmplat chiar dânsului [1]).

Multă vreme după încetarea prigonirii fumatului, mai rămăsese în moravurile noastre tradiţia de a se socoti fumatul în faţa celor mai bătrâni, mai mari, etc., ca un act de lipsă de bună cuviinţă şi de lipsă de respect. In zilele noastre însă a dispărut şi această tradiţie.

Din toate însemnările vechi ce s'au dat la lumină până acum în chestiunea prohibirii fumatului, pare deci a rezultà că, în vechile principate româneşti, nu au fost cunoscute acele pedepse grozave ce erau în vigoare în marile împărăţii vecine şi că toate restricţiunile cunoscute la noi în sec. al 18-lea nu erau decât măsuri preventive contra incendiilor. Nu rămâne însă nici o îndoială că o propagandă religioasă contra tutunului a existat şi la noi şi că urmele ei le mai găsim şi astăzi în unele legende şi credinţe populare.

1) *Panoioti Rizos, Mémoires du prince Nicolas Soutzo*, 1899, pag. 46.

www.digibuc.ro

X. DOMNITORI ŞI BOIERI FUMATORI DE TUTUN.

In afară de însemnările şi documentele referitoare la obiceiul fumatului pe cari le-am pomenit până aci, se mai găsesc diferite alte note şi însemnări în memoriile diferiţilor străini cari au stat sau au călătorit pe vremuri prin ţara noastră. Dau mai jos pe acelea cari privesc pătura conducătoare, domnitori şi boieri, cari însă nu sunt prea vechi cì numai dela începutul sec. al 18-lea încoace.

O singură ştire avem de la finele sec. 17-lea şi anume aceea lăsată de un călător ungur care a trecut prin Bucureşti în anul 1678 şi care ne spune că *boerii noştrii fumau tutun din ciubuce enorme trecând fumul prin apă ca să aibă mai mult fum şi să gâlgâe* [1]). Văzuse prin urmare boeri fumând cu *narghileaua* după moda turcească.

Primul străin care vorbeşte de întrebuinţarea tutunului la noi în sec. al 18-lea, este *Del Chiaro* [2]), care a fost în ţara românească prin 1709 sau 1710. El, vorbind de obiceiurile boerilor noştri, spune: *„după ce au sfârşit masa comesenii se întorc în camerile în care luaseră aperitivul"*, unde după ce fiecare îşi spală mâinele şi gura *se „aduce cafeaua înaintea căreia unii obişnuesc a bea un pahar cu vin, iar dacă cineva doreşte o lulea de tutun pe care s'o fumeze în timp ce bea cafeaua, ì se aduce imediat."*

Tot *Del Chiaro* vorbind de obiceiurile dela mesele ce se dădeau boerilor la zile mari de către *Constantin Brâncoveanu*,

[1]) *N. Iorga*, Istoria românilor prin călători, vol. II, pag. 68.

[2]) *Del Chiaro. Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia.* Veneţia, 1718, ed. Iorga.

www.digibuc.ro

ne spune: „dacă vre-unul din comeseni strănută la masă, imediat ì se aduce un pahar cu vin şi în plus ì se dărueşte o bucată de postav fin şi una de borangic", însă numai dacă strănutul este natural *iar nu provocat de tutun* sau de altă substanţă, căci, în acest caz, boerul s'ar alege cu bătaia de joc a tuturor".

Nu ştim dacă *Vodă Brâncoveanu fumà*, ştim însă, precum am mai spus, că şi *Antioh Cantemir şi Dimitrie Cantemir fumau.*

(Din „Istoria Bucureştilului" de Ionescu-Gion).

Fig. 38. *Boer muntean cu ciubuc*, dela începutul sec. al XIX-lea.

Acesta din urmă n'a părăsit ciubucul nici chiar atunci când, exilat în Rusia şi căsătorit a doua oară, a trebuit să-şi lepede portul lui oriental: „se sculà la orele 5 dimineaţa, *bea cafea turcească şi ciubuc* şi după aceea se închideà în cabinetul lui de lucru până la amiază" [1]).

Matei Ghica (1753 56) erà şi el fumător. Deducem aceasta dintr'un jurnal despre călătoria lui *Mniszeck*, şambelan şi mai apoi mareşal al Lituaniei, care, în drumul său din 1755 spre Constantinopol, ca trimis extraordinar al Poloniei, a trecut prin Iaşi. Cu ocaziunea vizitei ce *Mniszeck* a făcut Domnitorului, ì s'a *oferit cafea şi tutun*, iar când Domnitorul în persoană i-a întors a doua zi vizita, a fost servit la fel, după masă, cu cafea şi tutun [2]).

[1]) *Ştefan Ciobanu.* Dimitrie Cantemir în Rusia.

[2]) *N. Iorga.* Călători, ambasadori şi misionari în ţările noastre, pag 37 38 şi 39.

www.digibuc.ro

După 4 ani, în 1759 Iaşul fù vizitat de *Potocki*, trimis extraordinar al Regelui Prusiei, care, mergând tot la Constantinopol, a vizitat şi pe Domnitorul Moldovei. In jurnalul de călătorie a acestei „excelenţe" nu se vorbeşte de fumat, dar se spune de „o tabachere montată în aur" oferită Domnitorului [1]). Domneà

(Tablou de L. Dupré, reprodus din „Ţările român văzute de artişti francezi" de G. Oprescu).

Fig. 39. — *Cortul Domnului Mihail Suţu*, în apropierea Constantinopolului. Domnul stă jos, turceşte iar suita, în apropierea cortului, stă la taifas şi fumează ciubuce.

atunci în Moldova *Ioan Teodor Calimachi* (1758 1761) care probabil că obişnuià tutunul.

Să pomenim şi de mişeleasca ucidere a lui Grigore Ghica

[1]) Idem, Idem, p. 49.

www.digibuc.ro

Voevod, săvârşită în clipa când vodă îndeplinea ceremonia ciubucului „după rânduiala turcească" :

. . . . . .
„Tabacherea i-au deschis'o
Şi către Vod'au intins'o ;
Şi vodă când s'a plecat
La tabacherea ce i-au dat,
Au făcut semn Capigiul
Cu capul la bostangiul
Cu sabia să-l lovească
Şi între spete să'l rănească
Dându-i o rană de moarte" [1])
. . . . . .

Carra, fostul guvernor al copiilor Domnitorului *Gr. Ghica*, vorbind de obiceiurile dela noi, nu uită să spună că *„după masă se fumează ciubuc"* şi că la curte erà un slujitor anume, *ciubucciul*, care aveà grija ciubucelor pe care le serveà Domnitorului şi mosafirilor lui [2]).

Andreas Wolf, sas, care a fost medicul familiei Moruzi (1780—1804) vorbeşte şi el de ciubucciu care, după ce se servesc cafelele, apare cu ciubucele şi întinde pe rând fiecărui mosafir *câte un ciubuc „proaspăt aprins"*.El mai adaogă : *„dacă din întâmplare vine în vizită şi vre-o cucoană grecoaică, apoi nu stă pe gânduri să le ţină de urât (cu ciubucul), obiceiu căruia moldovencile nu-i pot prinde gustul* „(plăcerea) [3]).

Contele d'Hauterive, vorbind de cele văzute între 1785 1787, cât a stat el în Moldova, spune despre boerii noştri că *„merg dela unii la alţii să beà cafea, să fumeze şi să stea de vorbă"*, iar în altă parte, descriind o cârciumă în care fusese nevoit să poposească în drumul lui spre Iaşi, spune că erà o tavernă afumată şi „empestée" de tutun şi ovrei [4]).

Neale, un medic englez, care a fost în Botoşani prin 1805, vorbeşte de un negustor care, îmbrăcat grecește, steteà tot timpul pe prichiciul ferestrei cu picioarele sub dânsul (turceşte) şi trăgeà din ciubuc [5]).

---

1) *V. A. Ureche*. Istoria Românilor, 1774—1786, pag. 846.

2) *Jean Louis Carra*. Istoria Moldovei şi a Valahiei, traducere de G. Sion.

3) *A. Wolf*. Beitrage zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau. I, Hermannstadt, 1805, pag. 219.

4) *Hauterive*. Memoires sur l'état ancien et actuel de la Moldavie.

5) *N. Iorga*. Istoria românilor în chipuri şi icoane, pag. 167.

www.digibuc.ro

Un mare fumător de ciubuc a fost Al. Ipsilante care „*sta toată ziua cu ciubucul în gură în dreapta une sofale lungi cât o scenă şi acoperită cu perini foarte scumpe, iar Doamna (stà) în stânga*". D-l N. Iorga a dat de o statue a lui Ipsilante în oraşul Brün din Ceho-Slovacia de astăzi; erà aşezată deasupra unei case în care fusese internat Ipsilante în timpul exilului său. Statuia se găsea instalată mai sus de linia coperişului pe un pedestal lat şi scurt pe care este inscripţia „*Ipsilandi fürst V. Moldau*", iar în arcul porţii se vede scris anul 1788. Ipsilante e reprezentat *stând jos turceşte şi ţinând în gură un ciubuc lung*". Nu pot crede, zice d-l N. Iorga, că o intenţie caricaturală a determinat pe artist cì probabil Ipsilante a pozat aşà" [1]).

Fig. 40. *Bustul lui Ipsilanti*, la Brünn în Ceho-Slovacia.

Un ofiţer rus, *Prinţul de Ligne*, belgian de origină, care pe la 1788 a stat în Iaşi şi erà un fel de „fluture de salon", a lăsat în corespondenţele lui o sumedenie de note despre obiceiurile dela noi în cari se pomeneşte dese ori de ciubucele foarte lungi ale boerilor noştri, de slugile cari servesc ciubucele, etc. [2]).

[1]) Hurmuzaki, vol. X.

[2]) *Hurmuzaki*, Supl. I vol. III, pag. 77.

— Magazin istoric pentru Dacia · Epistolă către Marchiza de C., Tom. V, 184.

— Lettres et pensées du Maréchal Prince de Ligne, publicate de baroana Stail-Holstein, citate de N. A. Bogdan în „Oraşul Iaşi".

— *N. Iorga*. Istoria românilor prin călători, vol. II, ed. II, pag. 255.

www.digibuc.ro

La 1791, un emigrant francez, *Salaberry*, care a trecut prin Oltenia (în timpul ocupaţiei austriace) şi apoi prin Bucureşti, scrie că a întâlnit peste tot „*aceiaşi boieri fumând cu ciubucul şi iscălind hârtiile în palmă*" [1]).

Un alt călător, *Rohrer*, austriac, care a călătorit în Moldova prin 1802 şi a fost găzduit în multe case boereşti, ne spune că „*după cafea, servitoarea aduceà pahare cu apă rece şi* „*în fine, boerul veneà el însuşi cu o lulea lungă care atingeà mai totdeauna pământul*" [2]).

Englezul *William Mac-Michael*, în trecerea lui prin Iaşi pe la 1817—1818, a fost primit de Domnitor, (Scarlat Calimachi) într'o audienţă care „a fost strict turcească" stând pe sofale şi servindu-se „*cafea, dulceţi şi ciubuce*" [3]).

Tot el vorbeşte de căleştile boereşti la spatele cărora erau suiţi lacheii, „îmbrăcaţi după moda orientală", cu turbane pe cap, pistoale şi iatagane la brâu şi purtând de obiceiu în mână *lungile ciubuce cu vârfurile de chihlimbar ale stăpânului*".

Francezul *Langeron*, care în 1808 a călătorit în Moldova, vorbind de spaima ce turcii băgaseră în populaţia principatelor, povesteşte de un Sturza, ispravnic în Tecuci, care se perduse intratâta de frică în faţa unui curier (ienicer) turc în cât, la sosirea acestuia, nu numai că s'a sculat în picioare dar când *i-a cerut un ciubuc, l l'a oferit stând în genunchi* [4]).

O întâmplare identică ne-o povesteşte *Saint-Marc Girardin*, auzită dela comandantul oraşului Bucureşti: în 1839 Ahmet-Paşa, ambasadorul Turciei în Rusia, trecând prin Bucureşti, se găseà, împreună cu secretarul său şi comandantul, în vizită la „l'ex hospodar Ghica". Acesta, nu numai că uitase să poftească să stea pe Comandant, *dar când se serviră ciubucele*, fù servit *secretarul lui Achmet-Paşa înaintea comandantului, gest care supără întratâta pe ambasadorul Achmet în cât smulse pipa din mâna secretarului său şi o dete comandantului* [5]).

Francezul *Raoul Perrin*, care fusese în Bucureşti prin 1835,

---

[1]) *N. Iorga*. Istoria românilor prin călători, vol. II ed. II, pag. 270.

[2]) *Scarlat Callimachi*. Un călător străin, Ioseph Rohrer, în „Adevărul" din 10 Oct. 1928.

[3]) *N. A. Bogdan*. Craşul Iaşi.

[4]) *N. Iorga*. Istoria românilor prin călători, vol. III, ed. II-a, pag. 38.

[5]) Les voyages en orient en *Revue de deux monde*, Tom. XXXI (15 Janvier 1861) pag. 481.

www.digibuc.ro

descrie pe boerii noştrii fumători cum steteau pe divane moi, cu picioarele strânse „à la turque" *şi fumau flegmatic ore întregi din narghilele* (nargilecks) *sau din ciubuce frumoase cu capetele de chihlimbar*; fumau *„deliciosul tutun de Metilin sau Latakié" şi atâta timp cât fumul eşeà din preciosul „mamoule"* (*probabil imamea*), *se păstrà cea mai desăvârşită linişte* [1]).

Clausewitz, consilier de legaţie pe lângă legaţiunea daneză din Constantinopol, în trecerea lui prin Bucureşti în primăvara anului 1824 a fost primit de Grigore Ghica Vodă care i-a oferit dulceaţă, cafea şi *ciubuc*. Cum erau de faţă şi „cucoane elegante", bietului danez se simţea foarte încurcat să fumeze în faţa unui principe şi a atâtor cucoane mari [2]).

Demidoff, care în 1837 a voiajat prin ţările noastre întovărăşit de mai mulţi învăţaţi, pictori şi scriitori, pomeneşte în lucrarea lui [3]) dese-ori de fumătorii noştrii din toate stratele sociale, de ţăranul care, sărbătorea, stând pe vine la poartă îşi fumează pipa liniştit, de negustorii cari stau roată în faţa cafenelelor fumând din lungile lor ciubuce şi punând ţara la cale, *de boeri şi domnitor* (*Al.,Ghica*) *care, după ceremonia dulceţurilor ofereau ciubuce şi cafele mosafirilor a căror vizită doreau să o prelungească*, etc.

De altfel, străinii cari steteau mai mult pe la noi îndrăgeau şi ei felul boerilor noştri de a fumà cu ciubucul. *V. Alexandri* ne povesteşte că la 1859, într'o întâlnire ce a avut cu faimosul *Paul Kisseleff*, care pe acea vreme erà ambasadorul Rusiei la Paris, între altele i-a spus: *„am păstrat amintiri scumpe din Bucureşti şi Iaşi; iată ciubucul meu favorit; îl am din vremea când am fost guvernator şi de câte ori fumez, gândul meu sboară spre acele timpuri fericite* [4]).

Ca să încheem, revenim la domnitorii fumători, pomenind pe *N. Mavrogheni* care după masă obişnuià să-şi bea ciubucul pe marginea „havusului" în frumosul chioşc dela Isvorul

[1]) *Raoul Perrin*. Coup d'oeil sur la Valachie et la Moldavie, Paris, 1839 pag. 33.

[2]) *Const. I. Karadja*. Un diplomat danez la curtea lui Grigore Ghica Vodă. (*Revista istorică*, No. 10—12 din 1929).

[3]) *Anatole* de *Demidoff*. Voyage dans la Russie méridionale par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie. Paris, 1839.

[4]) *V. Alexandri*. Extract din istoria misiilor mele politice, 1878, pag. 154—155.

www.digibuc.ro

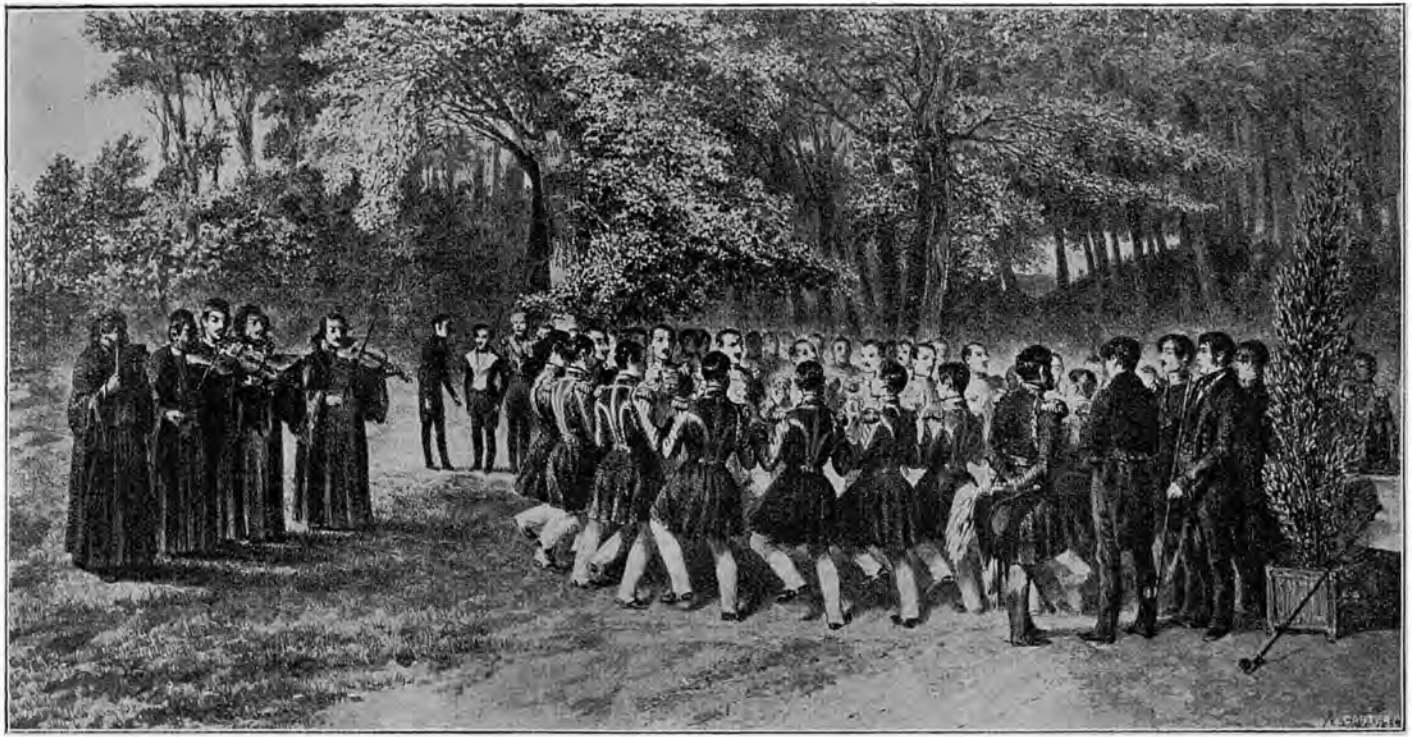

(Din albumul Raffet).

Fig. 41. – *Hora românească* jucată de muzicanții Reg. 2 din București, în fața Domnitorului, 1837.

www.digibuc.ro

Tămăduirei unde se duceà „răsturnat într'o caleaşcă poleită, trasă de 4 cerbi cu coarnele de aur". Caleaşca erà înconjurată „de ciohodari cu fuste albe şi işlice rotunde de samur pe cap, de arnăuţi şi de soitari cu căciuli lungi de postav pestriţ, împodobite cu coade de vulpi şi cu clopoţei, cari jucau chiocecurile pe lângă trăsura domnească, se strâmbau la trecători şi insultau femeile cu vorbe şi cu gesturi neruşinate. Cu astfel de alaiu mergeà *să-şi bea cafeaua şi ciubucul lângă havusul* din frumosul chioşc dela Isvorul Tămăduirei, în sunetul surlelor şi tobelor, al meterhanelei şi tumbelichiurilor" [1]).

(După un tablou de Liotard din colecţia prinţului Calimachi, din „Ţările române văzute de artişti francezi" de G. Oprescu).

Fig. 42. — *Al. Mavrocordat Delibey* (?) cu ciubucul în mână.

In *„Ţările române văzute de artiştii francezi"* de d-l G. Oprescu, este reprodus portretul lui *Alexandru Mavrocordat Delibery* după un tablou în ulei a pictorului francez J. de Liotard, tablou ce se află în colecţia prinţului *Calimachi*. Dacă acest portret este cu adevărat al lui Al. Mavrocordat Delibey, apoi înţelegem că şi acest domnitor erà fumător fiindcă îl vedem pozând cu ciubucul în mână.

Dar dacă au fost Domnitori pătimaşi rău de tutun, au fost şi de cei cari nu-l sufereau, ca *Niculai Mavrocordat*, care „din dragoman al împărăţiei" ajunsese „Domn al Moldovei în două rânduri şi al Vlahiei 11 ani şi mai mult, *„care urà cu adevărat deprinderea fumatului* şi care, după cum am mai spus, a şi scris în greceşte o carte, „o ocară" a nicotianei adică a tutunului, intitulată *„Cuvânt contra Nicotianei"* [2]).

[1]) *Ion Ghica.* Convorbiri economice, pag. 160.

[2]) Un exemplar din această carte a fost găsit de răposatul istoric *V. A. Ureche* şi dăruit Academiei Române în biblioteca căreia se găseşte şi astăzi In anexe am dat în traducere textul acestei cărţi.

www.digibuc.ro

Erà această scriere un răspuns, o ocoară în contra laudei ce a scris călugărul *Mitrofan Grigoraş* [1]), care de sigur că făcuse mult sânge rău cumpătatului Domn.

Şi *Constantin Vodă Mavrocordat*, fiul lui Vodă Nicolai, erà împotriva tutunului. Erà acest Domn un om foarte bun, milostiv

Fig. 43. Regele Carol I în 1861 (la Paris).

darnic, cucernic, mergeà cu evlavie la biserică, ceteà cărţi sfinte,

[1]) Despre acest *Mitrofan Grigoraş*, *Ipsilante Comen* spune că ar fi fost corectorul, ba poate şi autorul, scrierilor lui *C-tin Vodă Mavrocordat* şi care se dau sub numele său pe când în realitate n'ar fi fost compuse de el, ci de acest Mitrofan".

De sigur că acest călugăr, poet şi scriitor, trebue să fie fost un mare fumător ceeace nu l-a împiedicat să trăiască 104 ani în plină sănătate, căci el însuşi, într'o scrisoare, zice: „iubitorul de oameni „Dumnezeu" viaţa noastră sănătoasă păstrând o până la bătrâneţe, căci nu am fost bolnav niciodată şi nici am avut nevoe de pat, lipsind boala". (*Cronicari greci* de *C. Erbiceanu*, pag. 126).

www.digibuc.ro

posteà, ajunà, *nu fumà şi sileà şi pe boeri să facă la fel, aşà că pe timpul lui nici boerii nu mai fumau* [1]).

In schimb, fratele său *Ion Mavrocordat*, care a „domnit numai odată în Moldova mai mult de 3 ani", erà un fumător atât de pasionat încât veşnic stà cu ciubucul în gură. Fostul său mare secretar, Chesarie Dapontes, în „Catalogul istoric al oamenilor însemnaţi din sec. XVIII" ne spune că acest Ioan Vodă" *a murit mazil în Constantinopol, în seraiul său dela Mega-Revma, a doua zi după Paşti şezând în scaun cu ciubucul în gură*" [2]).

Dar, din vremea din urmă şi în special din sec. al 19-lea, avem, dela diferiţi călători străini şi dela scriitori de ai noştri, numeroase şi amănunţite descrieri de tabieturi de fumători şi de tacâmuri de fumat despre care vorbesc în capitolul ce urmează.

[1]) *D. Russo.* Cronica Ghiculeştilor. Buletinul Comis. Istorice a Rom. vol. II.

[2]) *C. Erbiceanu.* Cronicarii greci, pag. 184.

www.digibuc.ro

XI. TACÂMURI DE FUMAT ŞI TABIETURI DE FUMĂTORI

Unealta de fumat dela noi despre care găsim cea mai veche însemnare, este *luleaua*. In catastiful vămei Câinenilor din 1691 se zice „o povară de tutun i *lulea*". Despre forma ce aveau lulelele pe atunci şi despre materialul din care erau făcute, nu avem nici o însemnare. Nu ştim nici dacă se făceau în ţară sau se importau. Probabil că cele ordinare se fabricau şi la noi [1]) de către olari, din pământ galben—de unde a şi rămas vorba (pentru pământurile lutoase şi cleioase) „pământ de lulele" — iar cele de lux se importau la început, iar cu vremea probabil că s'au fabricat şi la noi. Precum am spus însă n'am găsit indicaţiuni precise în această privinţă.

In însemnările ce am găsit dela 1691 încoace se vorbeşte când de *lulele*, când de *ciubuce*, când de *narghilele* iar cu mult mai încoace de *tabacheri*, de *ţigări de foi* şi *ţigări*.

Luleaua şi ciubucul sunt deci primele unelte cu cari se fumà la noi. Ambele numiri sunt turceşti. Prin *luleà* se înţelege recipientul în care se pune tutunul să ardă, iar prin *ciubuc*, ţeava prin care se trage fumul din luleà. Cu vremea însă, sub numele de *luleà* s'a înţeles întreaga unealtă, ciubucul cu luleaua la un loc, dar numai acelea cari aveau ciubucul (ţeava, vergeaua) scurt, spre deosebire de cele cu ţeava lungă cărora li se ziceau *ciubuce*. De altfel tot *ciubuc* se zicea şi „ţigaretului" (ţevii) cu care se fumau mai târziu ţigările răsucite cu mâna în foae de porumb sau de hârtie.

Moda fumatului cu luleaua sau ciubucul fiind luată de la turci, erà firesc lucru ca să se păstreze şi la noi toate dichisurile şi obiceiurile turceşti.

---

1) *N. Iorga.* Istoria industriilor la români, pag. 21.

www.digibuc.ro

Poporul de jos se serveà numai de luleaua cu ciubucul scurt, pe care o ţineà în sân, la brâu sau în tureatca cismei, iar când aveà poftă de fumat, o puteà ţine în dinţi astfel în cât mâinile să-i rămână libere pentru muncă.

(Din „Romania in chipuri şi vederi").

Fig. 44. *Ţaran basarabean cu luleaua* în gură şi cu *chiseaua de tutun* atârnată de cingătoare.

Ciubucele pentru cei cu dare de mână se făceau din lemn de jasmin, nuc, trandafir (măceş), antep şi iasomie, iar pentru cei mai de mijloc, pentru ţărani şi oamenii nevoiaşi se făceau din vişin, cireş, alun, scumpie, soc şi chiar din trestie. Lemn pentru ciubuce se găseà mult în ţările româneşti. Dela 1692, de sub Al. Moruzi (Moldova), avem o „anafora" prin care se reglementà tăerea pădurilor în care găsim, între altele, şi dispoziţia că *pentru lemnele de ciubuce să se ia zeciuială, din* 10 *unul*[1].

Peyssonel ne spune şi el că din Moldova se exportau peste 200.000 ţevi de ciubuce de lemn de cireş şi de trandafir cu preţ de 1—10 parale bucata[2]). Erau 2 feluri de ciubuce (ţevi) : *tahta-ciubuc* cu imamele de fildeş, chihlimbar sau mărgean şi ciubuce *ghermechek* făcute simplu din lemn de cireş, măceş, etc. Cele dintâi se fabricau la Constantinopol iar cele din urmă veneau aproape numai din Moldova.

1) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor vol. IV, pag. 15.

2) *M. de Peyssonel.* Traité sur le commerce de la Mer Noire, Paris 1787.

www.digibuc.ro

Ciubucele de lux erau garnisite în tot lungul lor cu aur sau argint, iar în partea ce se ţineà în gură se înşurubà un fel

(După un tablou de Th. Aman).

Fig. 45. — *Interior dintr'o veche casa boereasca.*

de muştuc făcut din chihlimbar sau mărgean rotunjit frumos în forma unei pere şi care se numea *imameà*. Obişnuit imameaua

www.digibuc.ro

erà de mărimea unei nuci, dar câte odată erà şi de mărimea unei pere; ea nu îngăduià fumătorului să ţie ciubucul în gură între dinţi, cum ar fi ţinut o luleà, cì numai să aplice buzele pe ea şi să soarbă fumul. Cu ciubucele prea lungi erà mai greu de umblat la drum şi cum boerul nu se puteà lipsì de plăcerea fumatului prea mult timp, erà nevoit dese-ori când eşeà la plimbare, fie pe jos fie cu trăsura, să ia cu dânsul un servitor care să-i ducă ciubucul.

Se făceau însă şi ciubuce din 2 sau 3 bucăţi care se puteau înşurubà între ele prin ajutorul unor şuruburi de argint, iar atunci când boerul plecà la drum, îşi deşurubà ciubucul şi-l puneà într'o pungă specială care se purtà la brâu, ca şi punga (chiseaua) de tutun, care erà făcută din mătase pentru boeri, din beşică de porc pentru ţărani — astfel că atunci când fumătorul erà la drum şi-i venea poftă de fumat, aveà tot dichisul la dânsul.

O anexă a ciubucului lung erà şi farfurioara de alamă, în care se scuturà cenuşa din luleà şi pe care se aşezà luleaua când boerul, ocupat cu vorba sau altă treabă, erà nevoit să lase ciubucul din mână şi să-l rezeme de sofà sau de măsuţa turcească nelipsită din iatacul lui. Tot ca accesoriu al ciubucului erà şi aşà zisul *călîf*, adică tocul în care se învelea imameauà şi care se făceau din mătase sau alte ştofe fine şi se ornau cu fluturi, mărgele, etc

Luleaua, care se făceà din faianţă, porţelan, sau din pământ galben, lutos, foarte fin şi preparat în mod special, erà înflorată cu fel de fel de desenuri şi încrustături. Lulelele dela ciubucele lungi nu aveau mai niciodată capace, căci simţeà o plăcere deosebită fumătorul tabietliu ca să aibă luleaua încărcată cu vârf, *„cu caimac"* cum ziceau ei; la lulelele cele scurte se schimbà socoteala, trebuiau să fie neapărat cu căpăcel („pleaopă") pentru că omul nevoiaş bând tutun cu luleaua şi la drum şi la treabă, riscà să-i cadă tutunul din lulea sau cărbunele sau chiar tutunul aprins şi astfel să mai facă şi vre-o „primejdie de foc".

O altă unealtă de fumat care astăzi a dispărut cu desăvârşire la noi, ca şi ciubucele cele lungi, erà *narghileaua*. Nu se mai întrebuinţează astăzi decât în Orient dar tinde să dispară şi de acolo fiindcă luleauà (pipa) şi mai ales ţigarea îi ia locul. Pe vremea însă când Ţarigradul da tonul modei la noi, narghileauà luase înainte ciubucului şi nu lipseà din casa nici unui boer sau boerănaş mai de seamă. Tutunul zis „tumbechi" erà

www.digibuc.ro

anume pentru narghilea, se importă din Orient şi se găseşte des pomenit în „tabelele de importaţie". Acest fel de tutun se cultivă şi la noi [1]).

Un călător ungur care, precum am mai spus, prin 1678 a trecut prin Bucureşti, povesteşte că boerii noştri fumau din ciubuce enorme, trecând fumul prin apă ca să gâlgăe şi să aibă mai mult gust. Acest ciubuc enorm nu erà altceva decât „narghileaua" cu care nu se puteà fumà decât stând; erà deci indicată numai pentru cei cari se ocupau cu „şederea", adică pentru cei cu dare de mână. Se făceau şi ele împodobite şi înflorate cu metale preţioase şi pietre scumpe.

Se povesteşte că *Ion Vodă Caragea* ar fi dat *caftan de boerie* unui oarecare *David* sau *Davidescu*, argintar român din Bucureşti, pentru că în timp foarte scurt (în trei zile şi trei nopţi) i-a făcut o narghileà de o rară frumuseţe, pe care a putut s'o trimită la timp Sultanului ca dar de ziua ramazanului.

In afară de *ciubuc*, *luleà* şi *narghileà*, cari erau principalele unelte de fumat, a mai apărut, odată cu ţigarea, şi *ţigaretul* cu care se fumau ţigările făcute de mână. Şi această unealtă erà confecţionată din acelaş material ca şi ţevile sau vergelele ciubucelor. Orientalii escelau în împodobirea acestei unelte cu aur şi argint şi nu uitau să-i adaoge, ca şi la ciubuce, imameaua de chihlimbar.

Fig. 46. — *Ţigaret din lemn de cireş.*

Erà o adevărată artă în confecţionarea acestor ciubuce scurte (ţigareturi). Mai sunt şi astăzi prin orăşelele din orient meşteri cari se îndeletnicesc cu facerea lor. Un asemenea meşter am găsit şi eu în Turtucaia prin 1914 sau 1915.

Un articol important din tacâmul unui fumător erà *chiseaua* în care se ţineà tutunul tocat.

Chiseaua erà un săculeţ, un fel de pungă, făcută din pânză fină, satin, mătase, etc., în care se puneà tutunul şi se ţineà la cingătoare (brâu) sau chiar în buzunar. Ţăranii aveau chisele

[1]) *Holzschuler* în *Noul metod de cultura tutunului* (tradus de dr. H. Teodor de Chihak în 1864) vorbeşte de un tutun „Virginia" cu vinele groase „*introdus în Moldova sub numele de tumbeki*".

www.digibuc.ro

făcute dintr'o băşică de porc, strânsă la gură că băeri şi o ţineà totdeauna la brâu sau în sân. In ea ţineà *tutunul, cremenea, iasca,* ba şi *amnarul* de scăpărat dacă nu cumvà îl aveà prins cu un lănţug de cingătoare.

Fig. 47. — *Ciubuce* (ţigareturi) de argint cu imamele de chihlimbar.

Tot chisele se ziceau şi borcanelor de lemn, piatră, sticlă, porţelan, pământ ars, tablă (tinichea), etc., în care se păstrà acasă, pe masă, tutunul necesar pentru o zi, două. Erau şi chisele mari, nişte adevărate chiupuri cu capac şi lacăt mic, în care se păstrà încuiată provizia de tutun tăiat pentru toată luna; chiselele acestea mari se păstrau în camera ciubucciului, în care se păstrà şi provizia de tutun în foi (boccele).

Un alt obiect important din tacâmul fumătorilor a fost *tabacherea.* La început se întrebuinţau numai pentru tabacul de prizat şi erau mici, foarte mici chiar, artistic lucrate şi împodobite. Se cunosc în Occident exemplare de asemenea tabacheri cari erau adevărate capo d'operă de artă. Pe măsură ce tabacul de tras pe nas a fost înlocuit cu tutunul de fumat, tabacherile cele fine s'au împuţinat, luându-le locul tabacherile pentru tutun, şi ţigări, mai mari dar tot aşa de variate ca forme, ca material şi lucrătură. Cele mai de preţ se făceau din aur şi din argint (turcii preferau argintul), erau înflorate cu fel de fel de desenuri şi încrustături de pietre preţioase cari de cari mai fine şi mai artistic lucrate.

De sigur că lucsul unor asemenea tabacheri nu şi-l puteau permite decât feţele mari. Erau însă şi tabacheri pentru toate gusturile şi toate pungile: într'o catagrafie din 1794 ce se făcuse averii unor negustori din Ploeşti în vederea vinderii ei la mezat, găsim înşiruite şi diferite feluri de tabacheri ce se vindeau pe acea vreme şi anume: tabacheri de *„purţulan"* de *„her alb", „ipac", hârtie"* (papier maché) de *„alamă cu pietri", „galbene de alamă", „cu*

www.digibuc.ro

smalţ'' [1]) etc. Ţăranul în genere nu se serveà de tabachere, el aveà punga lui de băşică de porc.

Darurile cele mai obişnuite se făceau cu tabacheri. Nu de puţine ori cu o tabacheră scumpă se cumpărà tăcerea, bunavoinţa sau sprijinul vreunui puternic pământean sau străin. Oare mareşalul „Romanţov", comandantul armatelor ruse din Moldova, când cu uneltirile austriace pentru răpirea Bucovinei, n'a fost câştigat de faimosul prinţ Kaunitz (cancelar al Austriei) cu un dar de 5.000 galbeni şi o tabachere de aur împodobită cu briliante? Şi a fost aşà de bine câştigat, încât Kaunitz puteà scrie lui Thugut, internunţiul austriac la Constantinopol, că „a primit probe sigure despre buna atitudine a D-lui mareşal" [2]).

Până şi pentru obţinerea înaltelor demnităţi bisericeşti, darurile de tabacheri jucau câte odată rol de seamă, cum a fost cazul unui arhimandrit grec „Iacob", un aventurier dela Fanar, care „îmbrăcat în haine preoţeşti căutà prin lume norocul" şi care a reuşit să fie impus episcop la Roman prin stăruinţa câtorva oameni cu trecere la curtea domnească şi la patriarhie, pe cari arhimandritul îi câştigase de partea sa cu felurite daruri printre cari erau multe tabacheri de metale preţioase şi de bagà [3]).

Nu mai înşir o sumă de alte cazuri de schimburi de daruri între Domni, înalţi demnitari şi chiar între muritorii mai de rând. Ajunsese tabacherea un obiect atât de indispensabil şi obişnuit, încât o găsim până şi pe unele foi de zestre în rând cu alte odoare şi obiecte casnice sau de îmbrăcăminte [4]).

Să nu uităm, în fine, *tabacherile cu muzicuţă*. O astfel de tabachere cumpărase în 1816 *Hagi Toma Peşacov* din Tg.-Jiu, cu 250 taleri. Tabachere „ce am luat, zice Hagi Peşacov, dela capuchehaia *Meseoglu* şi am dat'o paşii *Gavano-Zoglu*, când m'au scos înaintea-i cu scopus ca să exercitez împlinirea banilor compromisului. Şi scoţând pe *Meseoglu*, au rămas treaba pe jos" [5]).

Printre documentele vestitului mare negustor *Hagi C. Pop* din Sibiu se găseşte şi o factură a unei Casse din Geneva cu data de 10 Februarie 1830, în care, printre alte obiecte (în special ceasornice) ce ì se trimiseseră spre vânzare în comision, erau şi

[1]) *V. A. Ureche*. Istoria românilor, seria 1786—1800, pag. 491.
[2]) Răpirea Bucovinei, Bucureşti 1875.
[3]) *V. A. Ureche*. Istoria Românilor, seria 1774—1786, pag. 236 şi 237.
[4]) V. A. *Ureche*. Istoria Românilor seria 1786—1800, pag. 433.
[5]) *Academia Română*, mss. 1279, f. 116.

www.digibuc.ro

câteva *tabacheri cu muzicuţă* („tabatières à musiques") cu 1– 4 cântece (arii) fiecare [1]).

Tacamurile de fumat ale boerilor noştri, şi în special ale Domnitorilor, costau o avere întreagă. Erà o întrecere între ei ca să uimească mosafirii cu luxul ciubucelor, narghilelelor şi tabacherilor lor. Nu ajunsese oare de pomina vaioarea blănurilor, covoarelor şi *ciubucelor* Domnitorului Mihai Gr. Suţu? [2]) Chiar la înaltele feţe bisericeşti se găseau asemenea obiecte de preţ cari, pentru acea vreme, însemnau o avere bună [3]).

(Din colecţia de stampe a d-lui G. Olszewski).

Fig 48 *Morlac cu ciubucul in spate* şi cu punga de tutun atârnată de cingătoare.

Moda întrebuinţărei unor astfel de tacâmuri de mare preţ ne venise tot dela turci unde ajunsese o adevărată nebunie. Pe la 1772 în Turcia, spre a se stăvili întinderea acestei nebunii, se pedepseau cu asprime cei ce întrebuinţau astfel de ciubuce ornate cu pietre scumpe şi metale preţioase.

Judecând numai după luxul tacâmurilor unui fumător, ne putem da seama cât de adânc pătrunsese în obiceiurile noastre deprinderea fumatului

1 *Dum. Z. Furnică.* Documente privitoare la comerţul românesc, pag. 354 şi 357.

2 *Postelnicul Manolaki Drighici.* Istoria Moldovei, t. II, pag. 109: „ciubucele, şalurile, blănile şi argintăria să puteau apreţui mai mult de un milion de lei, toate fiind luate însă din Ţarigrad pe credit cum s'a aflat pe urmă".

3 In Revista Arhivelor, 4, 1927, la pag. 160—166 d-l I. C. Filitti ne dă, sub titlul „Averea episcopului Costandie Filitti, + 1827", inventarul averii rămase dela bătrânul episcop, în care găsim „tabachere de aur cu smalţ; ipac de aur sadea. Tabachere de ghioc (scoică); tabachere de smalţ albastru cu diamanturi, cu cutia ei roşie; tabacheri de aur sadea; ipac de fildes cu 2 diamanţele înlăuntru; 4 imamele feluri chihlibar; hârtie cu o pungă de tutun; 5 vergele de ciubuce; tabachere de argint poleită".

www.digibuc.ro

şi cât de mult ţineau toţi, domnitori şi boeri, negustori şi ţărani, la acest obicei. Fiecare clasă socială îşi satisfăcea această patimă cu un anumit tabiet. Boerii, şi toţi cei cu dare de mână, nu fumau decât cu ciubucul cel lung, sau cu narghileaua: stăteau „toată ziua cu ciubucul în gură", vara în ceardac iar iarna pe sofà sau întinşi pe pat ori pe divan lângă fereastră ca să iasă fumul de tutun afară din odae. şi nu se silniceau boerii noştrii nici cu curăţitul lungilor lor ciubuc şi nici măcar cu umplerea lulelelor; aveau pentru treaba aceasta slugi anume rânduite cu grija ciubucelor. Domnii şi boerii mari aveau slujitori anume: pe un *„vel ciubucciu"* sau un *„ciubuci-başa"* sau un *„narghilegiu"* cari n'aveau altă treabă decât să aibe în grijă ciubucele şi narghilelele, să le cureţe, să le umple cu tutun şi să le servească stăpânului şi mosafirilor lui. Ciubucciul domnesc aveà leafă 15—20 lei sau piaştri pe lună [1]), iar narghilegiul 30 piaştri [2]), dar fireşte că nu se mulţumeau ei numai cu leafa, ci mai aveau şi ceva picuşuri şi ciupeli. Ba unii din ei, mulţumită felului cum au ştiut să-şi servească stăpânii, au căpătat chiar ranguri de boerie [3]). De altfel ciubucciul ca şi cafegiul, gramaticul şi feciorul de casă, erau slugile cele mai apropiate ale stăpânului; ei aveau odăile sus, lângă apartamentul boerului, şi deci în tot momentul la dispoziţia sa, fiindcă boerul de cum se sculà îşi făceà tabietul la care ţineà ca la ochii din cap. Istoricul *V. A. Ureche* descrie astfel acest tabiet: „se spală, gâlgaie lung apa menită a-i răcori gâtlejul, apoi înaintea iconostasului unde arde neîntrerupt candelă de argint, îşi face rugăciunea de dimineaţă, însoţită de cruci, apoi bate în palme şi feciorul îi aduce ciubucul de iasomie cu calâf de mărgele şi un tacâm de chihlibar, cu cărbune mare aprins în luleaua largă, roşie, sub care aşează o tăviţă, pe când pe altă tavă fumegă cafeaua de Moca, în feligean ciselat de meşteri argintari români dela Salonic" [4]).

Dumitru C. Moruzi în capitolul *„Tabietul de dimineaţă al*

---

1) *N. Iorga.* Studii şi documente, vol. XXII, pag. 15.

2) *Hurmuzaki.* Vol. XVI, pag. 1080.

3) In *Arhondologia Moldovei*, de Sion găsim cazul lui Iordache Boian care din ciubucciu la logofătul Todiraş Balş a ajuns serdar agă, prezident de judecătorie la Iaşi şi mai la urmă cilen la divanul de apel. Un Sofroni, ciubucciu la hatmanul Gheorghe Buhus, a ajuns polcovnic şi apoi sluger, pag. 55, 353 354).

4) *V. A. Ureche.* Legende române, Bucureşti, 1909 ed. IV, pag. 393.

www.digibuc.ro

unui Velit boer" din romanul „*Moartea lui Cain*" vorbind tot de tabietul de dimineaţă al unui boer (boer Costache Vulturescu) zice : „Abia îşi luă dulceaţa şi se aşează pe un jilţ-leagăn de pae jucându-se cu metaniile lui de odogaciu, că Mihalache se şi ivi pentru a treia oară, aducând pe o tăviţă scumpă filegeanul cu cafea turcească umplută de coniac pe care o aşează pe măsuţă lângă jilţ şi prezintă stăpânului său un ciubuc de iasumie cu imamea groasă de chihlimbar ; aprinse tutunul cu o bucată de iască şi aşează sub luleaua ciubucului o tăbliţă rotundă de alamă".

„Ciubucul acesta de dimineaţă era poate cel mai nepreţuit din odoarele cuconului Costache, şi cel mai temut de întrega suflare din curte şi de pe moşie, pentru că de el atârna toana bună sau rea a boerului de peste zi. Mai aveà d-lui şi alt ciubuc de lemn de cireş, numai de 3 palme domneşti, cu care se slujea în timpul zilei, apoi şi o ţigaretă de chihlimbar, în care omul cel mai voinic ar fi băgat cu înlesnire degetul său arătător şi pentru care Mihalache îl făurea nişte ţigări cât o havană. O întrebuinţa însă numai la oraş când se ducea la cărţi sau la teatru".

„Ciubucul însă, cel de iasumie, care atingea în lungime stânjenul lui Duca Duculeţ Voevod, era acel care se fuma pe îndelete în revărsat de zori şi hotăra de restul zilei [1])".

In odaia ciubucciului, în dulapuri anume făcute, se păstrau nu numai ciubucele şi narghilelele boerului cu imamelele lor mari de chihlimbar sau mărgean, ci şi provizia de tutun, aşezată în rafturi şi în chiupuri cari mereu se goleau şi se umpleau cu tutun proaspăt tocat. Odaia ciubucciului eià şi atelierul în care se tăià tutunul. Dumitru C. Moruzzi ne dă o admirabilă descriere [2]) a activităţei dintr'un astfel de atelier din casa boerului Lascăr Ruse Răducanu, ginerile lui Ghica Vodă :

„Când tutunul din chiupuri începea să se isprăvească, numai ce-l vedeai venind pe Domnul Inge tutungiul, însoţit de doi pui de armeni cu fesurile în cap şi cu nişte nasuri pe obraz cât furtunul tulumbei. Aşterneau pe podele o pânză groasă, vărgată în dungi roşii pe cari o duceau tot ei. D-l Inge da toate bocelele jos, le desfăcea, alegea foile după socotinţa lui amestecând foae cu foae în mici pachete, pe care le da băeţilor. Aceştia le aşeza într'un fel de ghilotină, a cărui nume turcesc îmi scapă [3]) şi începea tăerea. Când judecau că este destul

[1]) *D. C. Moruzi*. Moartea lui Cain, pag. 13 şi 14.
[2]) Idem. Pribegi în ţară răpită, pag. 123.
[3]) Havan.

www.digibuc.ro

tutun tăiat, şi niciodată nu se înşelau măcar cu un fir, d-l Inge porunceà calfelor să umple chiupurile pe când d-lui cosea şi pecetluia

(Din colecţia de stampe a d-lui G. Olszewski).

Fig. 49. — *Boer cu ciubucul în mâna* (şi jupâniţă) din sec. XVIII-lea de un autor necunoscut.

fiecare boccea cu îngrijire ca nimeni decât dânsul să nu umble la foi; le aşeza la loc, iar când totul era gata, încuià chiupurile dând cheile

www.digibuc.ro

lui Ienacache; băeții își luau pânza vărgată și nu-i mai vedeai decât luna viitoare; dar de se trecea cumva mai mult, îl chemai și iar venea. Nu era cu putință să prevezi cât tutun putea să se treacă într'o lună. Câte odată veneau musafiri mai puțini, câte odată mai mulți. Când veneau deodată douăzeci de musafiri, Ienacache aducea douăzeci de ciubuce dintr'o dată. De steteau unii mai mult și le mai veneau poșta de ciubuc, băteau din palme și-i spuneau lui Ienacache: „mai adă-mi, te rog, un ciubuc", pe când beizadea poruncea mai scurt: „ciubuc"! Atâta era deosebire între gazdă și mosafir; dar porunca tot poruncă era. Apoi mai veneau boernași scăpătați, cari de dragul beizadelei se înființau și la dejun și la masă, ceeace nu-i împiedica să dejuneze și să prânzească și pe la alte beizadele, pe cari le îndrăgeau tot atât de mult. Aceia încaltea nu mai cumpărau tutun niciodată! Intrau deadreptul în camaradinărie și luau tutun cât voiau. Putea Ienacache să le zică ceva? Nu erau și ei boeri și musafiri? Ba le mai cumpără din leafa lui și hârtie de țigară, căci nu prea obișnuiau ciubuc pe la casele lor. Era și Ienache de viță boierească și i se făcea milă de ai lui".

Vechile case boerești aveau și ele odaia lor specială de fumat zisă „*sacnasiu*", în care se primeau mosafirii, se fumă și se stà la taifas iarna sau și în alt timp când vremea erà urâtă. Erà în această odae nelipsità „sofà împodobită cu scoarțe, perne și pierdele de pânză înflorite cu frumoase cusături românești. Și nu lipseà din sacnasiu narghileaua și mescioara adusă tocmai din Țarigrad" [1]).

Pe vreme bună boerul își fumà ciubucul în cerdac, căci fiecare casă își aveà ceardacul ei, care se întindeà cât țineà fațada casei. Acolo stà boerul de vorbă cu mosafirii pe vreme frumoasă, acolo fumà și sorbeà tacticos cafeaua lui de Moca și puneà la cale treburile cu oamenii lui de casă.

Fumatul cu ciubucul sau narghileaua erà nedespărțită de băutul cafelei care erà precedată de dulcețuri și aromatisări după moda turcească. Cum soseau mosafirii și-și făceau binețele și temenelile obișnuite, boerul bătèà din palme și pe dată apăreà șerbegiul cu tablaua de dulcețuri, cafegiul cu tablauà plină de feligene cu cafea și apoi ciubucciul care aduceà și câte 4 ciubuce de odată. *Ceremonia cafelei și ciubucului* — astfel se ziceà acestui fel de a tratà pe mosafiri — erà un prilej de adunare la sfat și

---

[1]) *Zagoritz*. Case vechi, articol în „România viitoare". Citat de d-l A. Opresçu în „Ce putem ști despre tutun înainte de înființarea monopolului. *Viața agricolă*. No. 3 din 1921.

www.digibuc.ro

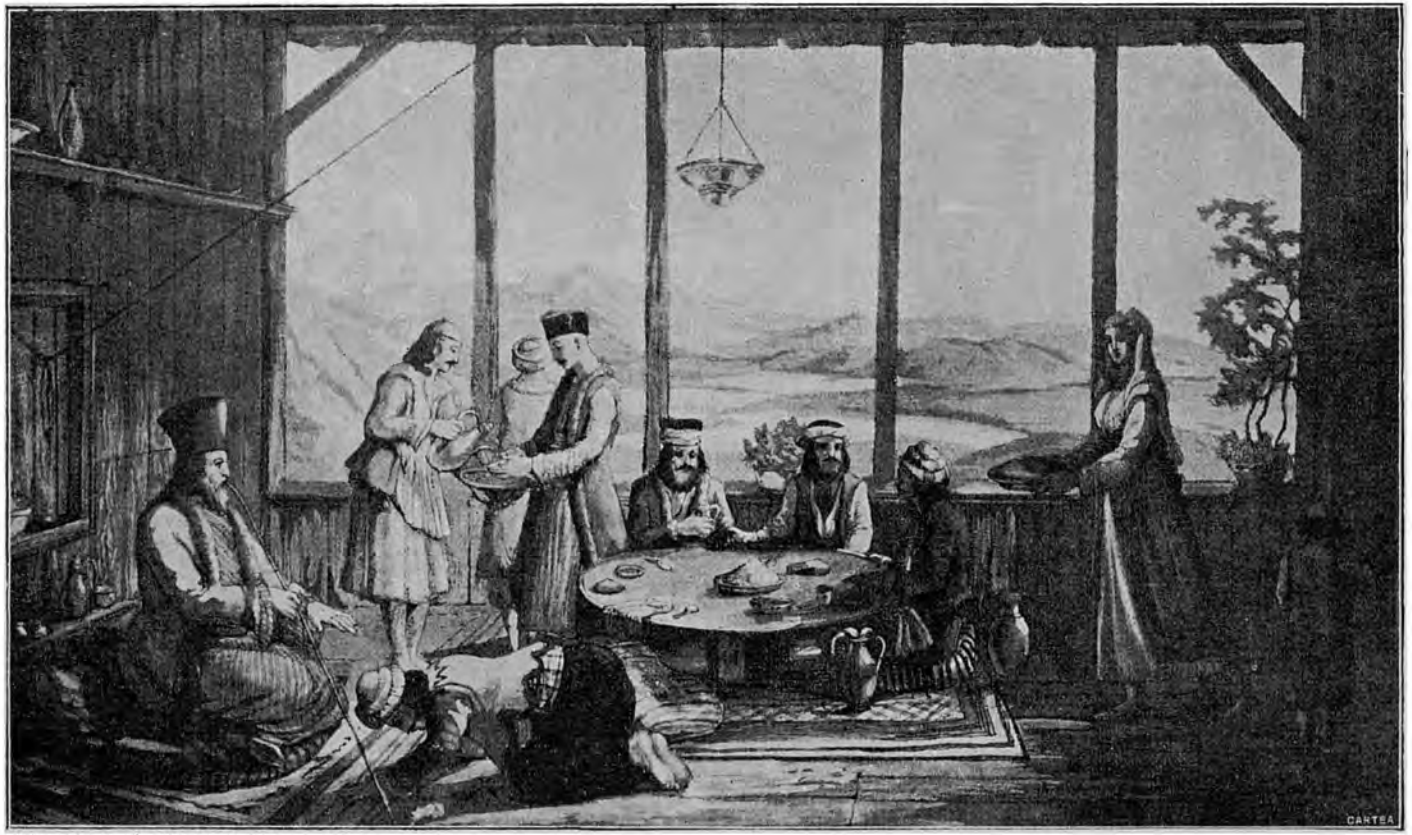

(Din colecția de stampe a d-lui G. Olszewski).

Fig. 50. — *Boer primind și ospătând mosafiri în ceardac,* în timp ce-și fumează ciubucul.

www.digibuc.ro

un semn de cinste deosebită pentru un străin şi mai ales o indicaţiune că stăpânul ţine să prelungească vizita mosafirului.

Despre această ceremonie avem următoarea descriere din 1788 făcută de Mareşalul *de Ligne* într'o scrisoare către Marchiza de C. [1]) :

„Şeapte până la opt servitori ai boerilor, şi alte atâtea fete tinere, care servesc pe femeile acestora, şi unii şi alţii tineri şi de o figură foarte plăcută, stau necontenit prin apartament". Fiecare din ei are despărţirea sa de serviciu. Indată ce a venit vre-o visită, unul din ei aduce 1—4 pipe. Unul aduce o farfurioară şi o linguriţă cu dulceaţă de trandafiri. Altul aprinde parfumuri sau varsă nişte esenţe cari umplu salonul de miros. Unul aduce o ceaşcă de cafea, cealaltă o cupă de apă, şi aceasta se repetă la 20 de boeri, în aceiaşi zi, de va merge cineva să-i viziteze. S'ar socoti ca o mare neomenie a refuzà aceste politeţe".

O altă descriere a acestei ceremonii din casele ceva mai modeste, ne-o face un alt străin, *Joseph Rohrer*, care prin 1802 a călătorit câteva săptămâni prin judeţele Dorohoiu şi Botoşani.

„De obiceiu, stăpâna casei, sau femeea care ţinea locul „boieroaicei", ofereà noului venit un fel de zeamă groasă, făcută din smeură sau mure şi zahăr, pe o tăviţă de argint, din care se luà odată, cu o linguriţă. Această mâncare se numeşte în Moldova *dulceaţă*. Acest cuvânt are mare asemănare cu vorba italienească „dolcezza". După dulceaţă, se serveà, într'o ceaşcă mică de porţel n, un fel de cafea, care conţineà mai mult za (toz) decât lichid. După cafea, servitoarea aduceà pahare cu apă rece şi, în fine, boerul venià, el însuşi cu o lulea lungă care atingea mai întotdeauna pământul. „*A trebuit să îndur multe căci orice refus erà, aproape, o ofensă adusă stăpânului casei*" [2]).

La curţile domneşti, ceremonialul acesta al servirei ciubucului şi cafelei erà de un fast cu totul special. V. A. Ureche ne-a lăsat o admirabilă descriere a acestei ceremonii [3]) :

„Uşa se deschise şi dete intrare unei adevărate procesiuni. Era Şerbegi-başa, după care urma al doilea Şerbegiu, purtând o bogată tavă cu dulceaţuri. Urma după el Cafegi-başa, îndărătul lui păşind solemn al doilea cafegiu, purtând pe tavă de argint, în zorfuri cu mă-

---

[1]) „Epistolă către Marchiza de C." în *Magazinul istoric pentru Dacia*, T. V. 1847, pag. 365.

[2]) *Scarlat Callimachi*. Un călător străin, Ioseph Rohrer. Ziarul *„Adevărul"* din 3 Octombrie 1928.

[3]) *V. A. Ureche*. Legende române, Bucureşti, 1904 ed. IV, pag. 400—402.

www.digibuc.ro

estrie ciselate, filigeane cu cafea fumegândă și împrăștiind un parfum delicios, care se amestecă îmbătător cu rotogoalele de fum albăstrui ce ieșeau din ciubucele elegant vânturate de Ciubucci-başa şi de al doilea Ciubucciu, cari urmau în procesiune, după Cafegi-başa și ajutorul său.

Procesiunea o închideau patru fete frumoase din haremul (curtea) Doamnei, îmbrăcate în feregele cu cusături de fir și agitând fiecare câte o cățue plină cu cărbuni aprinși pe cari presărau pulbere aurită de chilimbar. Norii de fum parfumați eșind din cățui, adăugiți la fumul ciubucelor și al cafelelor, umplură camera făcând o atmosferă fantastică, pe când în rândul în care intraseră slujbașii curții, după temenel le (salutările) de rigoare, prezentară dulceți, cafea și ciubuc Domnitorului prin Șerbegi-başa, Cafegi-başa și Ciubucci-başa, iar pe Aga îl serviră suljbașii de al doilea.

In aceeaș rânduială, cu aceeaș solemnitate, dar păşind deandaratelea până la ușă, ieși procesiunea.

Pe când după perdeaua uşii, în tindă, slujbașii își băgau cu oarecare sgomot în papuci picioarele cu meși (un fel de încălțăminte de piele subțire colorată cu care numai se putea intră în camere), Domnitorul, şezând turceşte pe sofa, ținând lungul ciubuc de iasomie ceva mai jos de calâful [1]) cusut cu mărgele, cilicuri [2]) și fluturi de aur, acum sorbea cu voluptate lichidul de Moca, acum mângâia cu buzele sale țuguiete gurluiul de chihlimbar, care termina șiragul de imamele (o specie de inele ori rotogoale înșirate pe o țeavă subțire adaptată la gura de sus a ciubucului) care de care mai frumoase și mai împodobite cu pietre scumpe".

Și în casele boereşti, când veneau mosafiri mulți și aceasta se întâmplă în toate zilele şi la orice oră din zi — ceremonialul erà aproape acelaş, dar fireşte, cu mult mai puțin fast: tablalele cu ciubuce și narghilele aduse de slugi nu se mai sfârşeau, iar chiseaua plină cu tutun turcesc, aşezată în mijlocul măsuței turcești, stà veşnic la dispoziția mosafirilor.

Când boierul se duceà la țară, la moşie, nu-şi schimbà de loc tabietul. Aveà iatacul lui unde îşi primeà mosafirii şi unde el însuşi, când erà singur, stà întins pe „divanul cel mare" şi „sorbeà tacticos când din filigeanul cu cafea turcească, când trăgeà puternic din ciubucul lung de iasomie cu imameaua scumpă dăruit pe vremuri de cine ştie ce important personagiu. Din când în când scuturà scrumul din ciubuc în tăbliţa rotundă de alamă, aşezată anume la picioarele fumătorului" [3]).

[1]) *Calâful* era o îmbrăcăminte scurtă a vârfului ciubucelor.

[2]) Mărgele de oțel lucitor.

[3]) *A. Oprescu.* „Ce putem şti despre tutun înainte de înfiinţarea monopolului", în revista *Viaţa Agricolă* No. 3 din 1921.

www.digibuc.ro

Când veneau mosafiri la moşie, la câte o partidă de vânătoare, fiecare veneà cu feciorul lui şi, nu rare ori, cu întreg tacâmul de fumat, cu toate că şi gazda aveà din berechet tot felul de ciubuce şi narghilele. Fiecare ţineà la tabietul lui : „îndată ce făceau ochi, înainte de a se spălà şi de a se îmbrăcà, se aşezau turceşte pe pat şi li se aduceau dulceţi şi apă, urmată îndată de cafea turcească. Apoi veneau ciubucele aduse de ciubucciul curţii sau de feciorii lor particulari, aprinse gata, „cu căimac cât un stog de fân" pe deasupra bucăţii de iască aprinsă. Mulţi din ei preferau narghileaua, cu tigaia plină de tumbekiu aromatic, *cumplit de tare*, al cărui fum, după ce trecea prin apa din vasul de sub tigae, erà dus în gura fumătorului printr'un conduct flexibil alcătuit dintr'o spirală lungă de 3—4 m., de sârmă subţire învelită în piele foarte subţire şi ea [1]).

După dejun, boerii într'o odaie, femeile într'alta, după moda turcească, se aşezau la vorbă şi la fumat : boerii fumau ciubuc după ciubuc, un ciubucciu stând necontenit în odaia de alături pentru a aduce un ciubuc aprins îndată ce auzeà bătând în palme, procedeu adoptat atunci la noi obşteşte pentru a chemà slugile, pe care l-am mai apucat şi eu, clopotele în copilăria mea fiind mai ales la ţară, o raritate. Fumau şi cucoanele, dar mai rar. Slujba de ciubucciu, având a ţine curate şi a umple ciubucele într'o curte primind mulţi mosafiri, erà departe de a fi o sinecură şi, când numărul mosafirilor erà destul de mare, ciubucciul casei mai erà ajutat de băeţi-ciubuccii şi de feciorii mosafirilor" [2]).

Nu se despărţeà boerul de ciubuc nici când eşeà cu trăsura la preumblare : „In capra dindărătul caretei, împodobită cu armuarii de baroni şi de conţi nemţi ori unguri, se ţineà trufaş arnăutul, cu fustanelă albă în mii de creţuri, cu fermeneaua înmuiată în fireturi ca şi mânecele atârnând spre pământ, cu turbanul cât dimerlia pe cap. De cingătoare îi atârna chiseaua cu tutunul, iar cu mâna dreaptă stoarce strâns canafurile prinse de poclitul caretei, pe când cu cea stângă îngrijeşte de ciubucul de lemn de iasomie, ori de cireş al boierului, ciubuc împodobit cu calâf de mărgele şi de cilicuri, care, ca un mic crac de pantalon de copil, acopereà partea de sus a ciubucului, legat la gura lui cu baiere de mătase viu colorate, strălucind de fluturi de aur. Deasupra calâfului se înalţă măreaţă o ţeavă subţire, băgată în ciubuc, ţeavă pe care stau înşirate în rotogoale de forme varii, care mai mari, care mai mici, imamelele de chihlimbar alternând cu imamele de diverse pietre colorate, unele bătute cu nestimate" [3]).

[1]) *Radu Roseti*. Amintiri Vol. I, pag. 58, 59 şi 60.
[2] *Radu Roseti*. Amintiri. vol. I. pag. 58, 59 şi 60.
[3] *V. A. Ureche*. Legende române. pag. 77.

www.digibuc.ro

Nici când se ducea la bae, nu uita boerul să-şi ia ciubucul. şi să-şi facă tabietul după moda turcească. Demidoff, care în trecerea lui prin ţară ne-a schiţat câte ceva din viaţa bătrânilor noştri, ne povesteşte despre plăcerea de a fumă un ciubuc după bae, plăcere simţită de el însuşi; „nimic nu se poate asemănà cu dulcea moleşeală care îţi cuprinde toate membrele ostenite, când la eşirea din aburul călduţ, după ce ai trecut printr'un masaj zdravăn şi prin fricţiuni aromatice, te vezi întins pe şaluri moi pe când pipa împrăştie în jurul tău mirosurile frumoase cu care a fost umplută" [1]).

(Din albumul Raffet).

Fig. 51. — *Bae turcească.*

Iar când boerul dădeà câte o raită ca să vadă ce mai erà pe moşie, tot nu-şi lăsa tabietul: în trăsurica în care plecà la câmp cum se luminà de ziuă, slugile aveau grijă să-i aşeze, cu dichis, ţacâmul de dulceaţă, cafea şi „ciubuc", pentru ca stăpânul să-şi poată face tabietul de dimineaţă ori unde i-ar place.

Dacă plecà într'o călătorie mai lungă cu trăsura sa proprie, pe lângă toate cele trebuitoare unui drumeţ, nu lipseà de sub capră „tacâmul de dulceţi şi de cafea turcească, iar pe din afară, legate de ferul caprei, chiseaua cu tutun şi ciubucile, unul de iasomie, şi altul de cireş [2]). Unde se opreau caii spre odihnă,

---

[1]) *Anatole de Demidoff*, Voyage dans la Russie méridionale, pag. 116.

[2]) *Dumitru C. Moruzi*. Pribegi în ţară răpită, pag 56.

www.digibuc.ro

luà dulceaţa pe iarbă verde şi sorbeà câte o cafeluţă şi câte un ciubuc „cum ar fi făcut-o în cabinetul lui turcesc" de acasă.

Nu clinteà boerul o iotă din tabietul lui nici chiar la petrecerile populare, cum de pildă erau cele ce se făceau la hramul unei biserici, când, după terminarea slujbei bisericeşti, boerul şi poporul se duceau să ia masa în vre-o grădină sau vre-un crâng apropiat. Aşà, de pildă, în Bârlad boerul N. Greceanu, proprietarul moşiei Simila, veneà regulat la hramul bisericei, în „antereu de cutnie", cu taclit şi cu işlicul în cap şi după ce eşeà din biserică, se duceà în paıc, pe iarbă verde, la mâncare şi chef. Pe la toacă, familia boerului se preumblà pe alee şi apoi se aşézau la mese dinanite aşezate, unde robii le aduceau tablale cu dulceaţă, *cafele şi narghilele de fumat* [1]).

Nici chiar când se duceà la Paris, tabietliul boer nu se puteà despărţi de ciubuc. Fumà el la hotel „nişte ţigăroaie" făcute în casă, cât degetul de mare dar parcă tot nu se săturà bine" ca de ciubuc. Făceà rost deci de preumblare prin împrejurimile Parisului, îşi luà sluga credincioasă cu tot tacâmul de cafea şi fumat şi „subt umbra stejarilor lui Louis XIV" din pădurea Fonteinbleau îşi beà în tihnă cafeaua sorbind cu nesaţiu din ciubucul lui drag. Adică vorba vine *în tihnă*, căci se mai întâmplà câte odată „tocmai când îi era lumea mai dragă" să apară, ca din pământ, câte un gardian care să-i dreseze proces-verbal de contravenţie pentrucă făcuse foc în pădure ! [2])

Nu de rare ori însă se întâmplà ca boerul să-şi verse necazul pe bietul ciubuc trântindu-l de pământ de se făcea ţăndări, cu imamea cu tot, ba câte odată îl rupeà pe spinaıea vreunei slugi sau pe a vreunuia din ai casei dacă nu chiar pe spinarea scumpei sale jumătăţi.

Sub titlul : „O căsătorie în secolul al 17-lea în Botoşani [3]), D-l *Andronic Ţăranu* ne povesteşte o astfel de întâmplare auzită dela bunica sa care a murit în 1872 şi pe care o auzise, şi bătrâna, dela un bunic al ei care traise vreo 100 ani :

Un boer, Andrei Tătaru, aveà un băiat, Ionică, pe care l-a însurat la vârsta de 20 ani cu Marioara, fata unui oarecare Lehădă. Dar însurătoarea s'a făcut ca pe vremea aceia : lucrurile se hotărâseră şi se aranjaseră de părinţii, iar Ionică nu văzuse fata nici odată

---

[1]) Memòriul lui *Ion Vasilescu*, în *Documente Bârlădene*, Vol. V, pag. 249.

[2]) *Dumitru C. Moruzi*. Instrăinaţii, pag. 73, 230, 231 şi 232.

[3]) *Universul Literar* din 29 Iulie 1923.

www.digibuc.ro

şi n'a văzut-o până în ziua cununiei; nici n'a îndrăznit să l întrebe pe bătrân dacă viitoarea lui soţie este înaltă, scurtă sau frumoasă, pentru că băiatul aveà mare frică de tatăl său şi cu nici un preţ nu voià să-i calce voinţa, căci pe atunci copii erau respectoşi şi ascultători faţă de părinţii lor.

In fine a sosit ziua nunţii. Mireasa erà cu faţa înhobotată, căci pe acele vremuri toate miresele erau acoperite pe faţă în timpul cununiei cu un voal gros, obicei luat dela turci. Numai când s'a aşezat la masă a văzut sărmanul Ionică faţa Marioarei, şi a rămas înlemnit de urâtă ce erà. S'a resemnat însă fiindcă n'aveà ce face.

După câteva zile, boer Tătaru cu nevastă-sa s'au dus pe la copii şi au găsit pe biata noră singură într'o odae, plânsă şi amărâtă, iar Ionică în altă cameră trântit pe un divan. S'a plâns fata că Ionică nu vreà să ştie de ea, iar Ionică a spus drept că nu-i e dragă, că n'o poate suferi şi că l'au nenorocit. Când a auzit bătrânul una ca asta nu se mai putù stăpâni:

— „Cum te-am nenorocit, ticălosule? Stai să-ţi arăt eu ţie nenorocire! şi, fără multă vorbă, eşì în ceardac, chemă 2 argaţi cu ajutorul cărora trântì la pământ pe Ionică iar bătrânul Andrei, care avea ciubucul în mână, i-a aplicat lui Ionică în mod sălbatec şi fără milă, *atâtea lovituri până şi-a rupt ciubucul în două*".

Sdravăn trebue să fi fost bătrânul, dar mai sdravăn ciubucul, căci „Ionică a stat în pat multă vreme până i s'au vindecat rănile depe corp". In schimb însă bietul Ionică n'a mai ocolit nevasta, ba a trăit cu dânsa 50 de ani în perfectă armonie!

Se pare că obiceiul de a folosi ciubucul drept băţ intrase atât de mult în deprinderile boerilor încât unii din ei chiar când erau în străinătate se încumetau să-l practice. R. Roseti povesteşte, în această privinţă, o întâmplare foarte hazlie a logofătului *Alecu Balş*, pe care îl conduceà prin Paris beizade Alecu Ghica:

Odată se duseră împreună, într'o trăsură, la o expoziţie oarecare. Logofătul Balş aveà în mână ciubucul aprins. „Când au ajuns în strada în care se află localul unde mergeau, au dat de o interminabilă coadă de trăsuri, aşteptând fiecare, sub ochii unui sergent de oraş, rândul ei să treacă la scară. Aşteptarea părându-i lungă, logofătul a spus fiastrului său:

—Da spune poliţistului celuià că sunt eu, logofătul Alecu Balş, să ne lese să trecem înainte".

Pe când bietul Alecu Ghica se căsneà să facă să înţeleagă pe logofăt că acolo, în Paris, nu merge ca la Iaşi, că sergenţii nu ştiu de el, că trebue să-şi aştepte rândul, etc. etc., iată că trece o trăsură cu un personagiu oficial, care aveà un *coup file*, şi toată lumea se grăbeà să-i facă loc.

— „Vezi, zise atunci logofătul, vezi cum ì se face loc dacă se ştie cine este. Am să-i spun şi eu, şi cu ciubucul face semn sergentului de oraş să se apropie.

www.digibuc.ro

Polițistul nu s'a mișcat, dar s'a uitat la boer în chip puțin prie-

(Din colecția de stampe a d-lui G. Olszewski).

Fig. 52. — *Boer moldovean din sec. XIX*, de un autor necunoscut.

tenos. Atunci logofătul, în ceiace își închipuià el că este franțuzească i a strigat că el este logofătul Alecu Balș și vreà ca trăsura lui să

www.digibuc.ro

treacă înainte, gesticulând totodată cu ciubucul în mână. Dar sergentul, cu glasul lui cel mai morocănos şi cazon:

— Voulez-vous taire vot'bec, bourgeois! Ou bien préférez faire un tour au poste?

Tonul sergentului de oraş supărând pe logofăt, el a zis lui beizade Alecu:

— Ce zice? Mi se pare că se obrăsniceşte! Spune-i să tacă şi să ni dee drumul că acum îl pocnesc cu ciubucul în cap!

Şi logofătul schiţă totodată gestul că ridică ciubucul, dar beizade Alecu, punând mâna pe ţeava de cireş, cu mare greutate l-a liniştit.

Şi când au ajuns în sfârşit la scara la care trebuiau să se dea jos, n'a fost mai uşor să-l facă pe logofăt să lase în trăsură ciubucul aprins pe care voia numai decât să-l ia cu el [1]).

Erà deci ciubucul un tovarăş nedespărţit al boerului, un tovarăş la care ţineà şi de care, de multe ori, nu se despărţeà nici la culcare de adormeà cu el în gură. Chiar pe vremea când începuse să se introducă modə europeană în locul celei turceşti şi când boerii se grăbeau să schimbe portul lor de moda turcească cu portul cel nou franţuzesc, nu le veneà de loc să se despartă de lungul lor ciubuc şi de deprinderea de a fumà din el stând jos turceşte.

Avem în această privinţă o descriere haslie a pictorului ungur *Barabas* care, prin 1832—33, fusese mai mult timp în Bucureşti. Intr'o vizită ce acest pictor a făcut boerului „Cantacuzeno", care şi el îşi metamorfozase de curând portul, mobilierul etc., de abia şi-a ţinut râsul intrând în odaia boerului unde a „văzut vre-o zece boeri fumând ciubuce lungi, însă şezând fiecare turceşte pe jos, lângă câte un scaun dar cu jobenul pe cap şi aripele fracului tăvălite pe duşumelele odăii! Cantacuzino singur şedeà pe canapea însă celorlalţi boeri le veneà mai bine să stea jos cu picioarele încrucişate după moda veche, şi, fiindcă pe atunci nici turbanele nu se luau de pe cap, uitaseră să-şi ia jobenul [2])".

Dacă boerii îşi satisfăceau patima fumatului într'un lux în adevăr oriental, cu ciubuce scumpe, tutunuri aromatice, stând pe sofale moi, cu cafele băute din filigene aurite, cu slugi gata să-i servească la cel dintâi semn etc., în schimb însă ţăranii se mulţumeau cu o lulea de pământ ars, înfiptă într'o ţeavă scurtă de soc sau vişin, cu un tutun „de ţară" câte odată atât de tare la gust încât i se şi ziceà „tutun tătăresc, iar în loc de cafea ei

---

[1]) *R. Rosetti.* Amintiri, pag. 275.

[2]) *Dr. Andrei Veress.* Pictorul Barabás şi Românii, 1930, pag. 240.

www.digibuc.ro

luau, la zile mari, câte o cinzeacă de rachiu pe care o beau pe îndelete din păhăruţe mici dar cu gâturi lungi, („ciocane sau ţoiuri") ca să se scurgă rachiul în gură cât mai încet şi deci senzaţia plăcută să dureze cât mai mult.

D-l *Anton Oprescu*, care a adunat şi publicat note foarte interesante despre tabieturile din trecut ale fumătorilor noştri din diferite clase sociale, ne dă o admirabilă descriere a tabietului ţăranului băutor de lulea;

(Din colecţia de stampe a d-lui G. Olszewski).

Fig. 53. – *Ţigan fumându-şi luleaua*, sec. XIX. Autorul, necunoscut, îl dă *drept ţăran muntean.*

„Scotea din tureatcă luleaua. Scotea şi băşica de porc în care îşi păstrà tutunul. Se aşeza pe scăunaş la vatră — în cele mai dese cazuri pe o buturugă — şi începea să-şi pregătească maşina de afumat. Ştergea şi lustruia puţin luleaua cu dosul palmei, vâra un pai sau un beţişor pe ciubuc, mai trăgeà în sec să vadă dacă nu cumva o fi ciubucul astupat; lua tutun din băşică, îl punea în podul palmei, îl frământa şi aşa îl îndesa în lulea. După ce isprăvea deîndesat, aşeza un cărbune deasupra şi punând coatele pe genunchi, cu nasul aproape de jăratec, începea să pâcâe şi să gândească, câte odată mormăia printre dinţi crâmpee de cuvinte" [1].

[1]) *A. Oprescu.* „Ce putem şti despre tutun înainte de înfiinţarea monopolului" în revista Viaţa Agricolă No. 19 şi 20 din 1920.

www.digibuc.ro

La țăranul român din Macedonia, găseai acelaș obicei, steteà la gura sobei și pufuià tutun din pipă :

„Cu cicioarele tu cinușe,
Ni'ușit nafoar di ușe ;
Cu ciubuca 'n gură ;
Muță ca niaclu ci suge țâță" [1].

Cu luleaua fumau și parte din orășenii cei nevoiași și chiar meșteșugarii cari trebuiau să aibe mâinele libere la lucru.

Negustorii însă, ca și boerii, erau în măsură să-și permită luxul ciubucului și chiar al narghilelei, fiindcă steteau pe loc, la tejghea, sau grecește pe prichiciul ferestrei sau în pragul ușei și puteau deci să pufue din ciubuc și chiar să-și bea cafeaua fără. să le stea treaba pe loc. Nu vorbim de negustorii înstăriți al căror tacâmuri de fumat erau tot atât de scumpe și luxoase ca ale boerilor. Avem în această privință o scrisoare din 1780 a unui negustor către marea casă de comerț a lui Hagi Pop din Sibiu, în care negustorul nostru îi scrià să-i trimită, între altele, și *„o lulea bună de spumă care să nu mai fie la altul, cu plopu"* (probabil pleopă, adică *cu capac*), *„să fie mare, să ia numai o jumătate de ocă tutun"*. *„De toate te va ierta, iar luleaua să nu rămâe"* [2].

La orașe cafenelele erau localurile publice în care se fumà și se bea cafea : într'unele numai poporul de jos, într'altele negustorimea măruntă și oamenii ceva mai înstăriți. In ele, și în zi de lucru și în zilele de sărbătoare, se adunau orășenii la taifas și fumau cu luleaua, cu ciubucul și chiar cu narghileaua, luau dulcețuri, beau cafea, ba chiar și rachiuri.

La noi cafenelele erau după moda turcească și existau încă de pe vremea lui Vodă Constantin Brâncoveanu. Ele erau pe atunci ținute de „oameni veniți din Stambul cunoscători ai celor mai noi deprinderi ale capitalei împărătești" [3].

Ion Gr. Ghica ne descrie o cafenea din Iași din 1849 cu caracteristica obișnuiților ei, mai toți străini. Pe acea vreme, cafenelele erau în plină prosperitate. „Nu vezi pe nimeni" când intrì în ea și „nici nu ești văzut de nimeni, fiindcă nori deși de

---

[1] Șezând cu picioarele în cenușă, nu ese afară din casă, cu ciubucul în gură trage ca copilul care suge țâța" *Din Etymologicum Magnum Romanie*, vol. II, pag. 1870.

[2] *D. Z. Furnică*, Din istoria comerțului, pag. 117.

[3] *N. Iorga*, Ist. Rom. în chipuri și icoane.

www.digibuc.ro

fum îţi ascund privirea obiectelor, până când obişnuinţa îţi îngădue să le recunoşti. Atunci zăreşti o sală imensă a cărei periferie o indică un divan circular. Pe ici pe colo mese încărcate cu orice fel de băuturi, într'o parte vezi un turc grav până în desfătare fumând lungul ciubuc sau narghilelul său, cu picioarele încrucişate sub el; armeanul cu straniul său port, ţinând mâna în brâu şi gustând tacticos cafeaua Moca, grecul cu gesturi mari, mai sgomotos el singur decât toţi ceilalţi împreună, evreul mângâindu-şi barba şi socotindu-şi paralele pe masă, neamţul

(Din albumul Raffet).

Fig. 54. — *Turci şi tatari fumându-şi ciubucele* în pridvorul unei cafenele Crimeea 1837).

contrastând cu ceilalţi ca înfăţişare, cu luleaua mică în gură stând înaintea unei mari halbe de bere" [1]).

Alexandri ne înfăţişează şi el o cafenea grecească din Iaşi (1844) „plină de fesuri mari, de fustanele, de figuri serioase cu bărbi lungi, de capete cu cealmale, care stau împrăştiate pe laiţele dela pereţi. Filigeanele de cafea, ciubucele şi narghilelele joacă roluri însemnate în acea sală, şi fumul de tutun domneşte în toată slava sa" [2]).

[1]) *Ioan Gr. Ghica.* „O iarnă la Iaşi (1849)" în *Revista catolică* No. 3 din 1913.
[2]) Citat de *A. Oprescu* în „Viaţa agricolă".

www.digibuc.ro

Pentru poporul de jos cafenelele erau mult mai sărăcăcioase, câteva ciubuce de dârmâz şi de răchită, cu imamele de sticlă în floarea petrei acre, câteva rogojini împestriţate cu bortele negre ale cărbunilor scăpaţi din lulele, înfăţişau tot mobilierul unei cafenele, — unde confortul erà înlocuit prin rogojini şi hrana prin ciubuce şi cafea — în cari poporul îşi înecà grija.

(După „Calendarul pentru poporul românesc pe anul 1845" Iaşi).

Fig. 55. — *Cârciuma românească.*

La ţară carciumile erau singurele localuri publice în cari ţăranii, pe vreme de iarnă şi în zile de sărbătoare, se adunau la sfat şi îşi plângeau necazurile şi nevoile pufuind din lulele şi bând „holircă' 'sau „basamac".

Femeile la noi nu fumau pe vremuri cu toate că adoptaseră şi ţineau multe obiceiuri de modă turcească. „Nu dese ori, zice Wolf, am văzut fumând şi femeile, mai ales grecoaicele şi ţigăncile, cari se cam asemănau la faţă între ele. Moldovencile de obârşie nu se gândise la fumat şi

www.digibuc.ro

socotesc ca o batjocură când văd pe ţarigrădence prefăcându-şi gura în horn" (coş) [1]).

Se găseà însă şi câte o cucoană, dintre cele bătrâne, mai îndrăsneaţă care se dedeà la acest obicei, dar pe ascuns căci s'ar fi făcut de ocară dacă ar fi fumat în lume. Avem în această privinţă o scrisoare din 1811 a lui Ioan Can(ano) către un oarecare „Moş Ilie", pe care probabil îl rugase să-i facă oarecari treburi prin vre-un oraşel din Moldova, şi căruià, după ce-i comunicase rezultatul însărcinării, Cananau îi scrià aşà : „Apoi giudecă părere me de rău că ţi-am pricinuit într'atâta supărare înû câtû înû britce jidoveşti să te primbli pe la nişte figuri ca cucoana Mariia Joroae, *ba încă s'o priveşti şi bândû tiutiunu*" [2]).

Cam de pe la 1850 încep să apară însemnări şi despre femeile fumătoare, dar numai despre cele dela oraş, din clasele înstărite. Ţărancele nu fumau. „Laudă femeilor noastre române sătene" spunea un scriitor român, „căci între ele până acum această buruiană nu s'a putut introduce ca între cele orăşene. Femeile cari mai întâi la noi au fumat tutunul, au fost ţigăncile".

Kotzebue, în scrierile lui, pomeneşte deseori de cucoane cari fumează tutun, chiar cu ciubucul. Tot el în descrierea unei călătorii ce a făcut cam pe la 1850 la mânăstirea Văratec, povesteşte, între altele, că tinerile maici de neam boeresc dela acea mânăstire, „fumau într'un ţigarete de cele mici, pe care ştiu să le facă aşà de bine în Moldova" şi că „râzând şi glumind, suflau nourii de fum spre cerul de seară" [3]).

Cu vremea, deprinderea fumatului a trecut şi la femeile din popor dela oraşe, cari au început să imiteze pe boeroaice şi pe slugile lor. Femeile dela ţară au rezistat însă mai mult la această patimă ; pentru fete erà o mare ruşine să bea tutun ; iar pe unde au încercat ca să se dedea acestei deprinderi, flăcăii le-au şi scornit cântecul :

Câte fete la strânsură
Toate stau cu pipa în gură.
Iese dracul dintr'o râpă
Şi le pune foc în pipă [4]).

---

[1]) *A. Wolf*, Beiträge zu einer statisticsh-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau, Hermannstadt, 1805, pag. 40.

[2]) *N. Iorga*. Studii şi documente. Vol. XXIV, pag. 287.

[3]) *Wilhelm de Kotzebue*" Din Moldiva" tablouri şi schiţe din 1850.

[4]) *Tudor Pamfil*. Mitologia românească, I, pag. 279.

www.digibuc.ro

In Ardeal e un strigăt la joc, tot de batjocura fetelor cari beau tutun :

Fetele din Arpătac
Mereu pipă la tăbac,
Iar cele din Satul Nou
Se întrec după băgău [1]).

Deprinderea fumatului a făcut totuşi mari progrese. Este adevărat că aproape au dispărut cafenelele cele în cari când in-

Fig. 56. — Macheta de I. Iordănescu, 1915.

trai nu mai vedeau nimic şi puteai să tai fumul cu cuţitul ; în schimb însă se fumează la fel în berării, „bodegi", restaurante, cofetării, etc., iar în locul acelor fumători de ciubuce, gravi, cu bărbile lor lungi şi costumele lor orientale, astăzi vezi fumând tineri, aproape copii, cot la cot cu bărbaţii vârstnici şi cu părinţii, mai toţi de altfel raşi ca'n palmă, iar, în rând şi la întrecere cu bărbaţii, femeile şi fetele tunse băeţeşte. A dispărut

[1]) *Bagău* este vorba de origină ungurească şi înseamnă *scrumul* din lulea. (Haşdeu, Etymologicum Magnum Romanie) Vol. III.

www.digibuc.ro

sfiala de altă dată a fiului de a fumà în faţa părinţilor, a soţiei în faţa soţului, a tinerilor în faţa bătrânilor. Erau, acestea toate, obiceiuri pe cari le luasem de'a turci odată cu fumatul. Astăzi am rămas numai cu fumatul. Bătrânii din vremea de acum — cari dacă nu au apucat, cel puţin au auzit în tinereţea sau copilăria lor despre obiceiurile vechi — privind astăzi cum se amestecă fumul din ţigarea lor cu acela scos de scumpele lor odrasle, se vor fi gândind : ce departe e vremea de acum 120 ani când trebuià să ceri iertare unuià, care, umblând pentru treburile tale, erà silit să se ducă pe la vre-o cucoană „Joroae" s'o vadă bând tiutiun ! şi mai aless de vremea când femeile marinarilor din Bayonne şi Saint Jean de Luz ziceau despre bărbaţii lor fumători, că „mieux vaut le derière du diable que la bouche de nos mari".

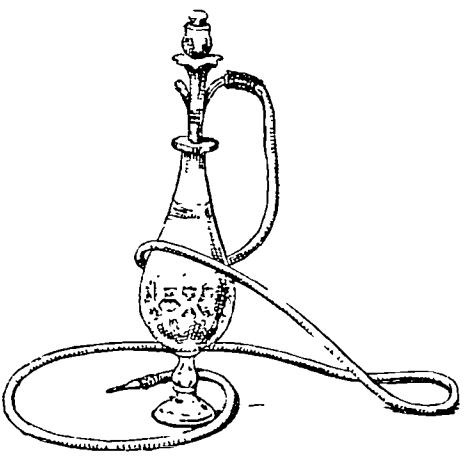

www.digibuc.ro

XII. SOIURILE DE TUTUNURI CARI SE FUMAU ŞI CELE CARI SE CULTIVAU LA NOI INAINTE DE INTRODUCEREA MONOPOLULUI.

Cea mai veche însemnare ce am putut găsi despre felurile de tutunuri ce se cunoşteau şi fumau la noi, datează de abia din 1722 : *„tutun românesc"* şi *„tutun leşesc"* [1]). In tarifele vamale, în vigoare în Moldova între 1726 şi 1733 [2]), se pomeneşte nu numai de *„tutunul de ţară"* şi de tutunul *„muntenesc"*, ci şi de *„tutun bocce"*, *„tutunuri de miez"* şi *„tabac"*, iar într'o scrisoare din 1704 scrisă de un boer către vară-sa Catinca Cantacuzino, la Paşcani, găsim : „mulţămim de ciubuce şi mă rog şi de ceva *tutun basma giubec"* [3]).

(Din „Die Trockens Trunkenheit").

Fig. 57.—Gravură din 1576 reprezentand *un fir de tutun.*

Deşi în aceste însemnări nu se vorbeşte de tutun *turcesc*, însă cuvintele : *„bocce"*, *„basma"*, *„giubec"* sunt numiri curat turceşti ce se dădeau în Turcia unor anume forme de baloturi de tutun şi unor

[1]) *N. Iorga.* Studii şi documente, vol. V, pag. 140.

[2]) *N. A. Bogdan.* Din trecutul comerţului moldovenesc, pag. 158.

[3]) *N. Iorga.* Studii şi documente, vol. V, p. 57.

www.digibuc.ro

anumite categorii de foi. Aceste numiri, cari astăzi s'au generalizat în tot orientul Europei pe unde se cultivă şi lucrează asemenea tutunuri, le-am adoptat şi noi de câteva decenii încoace, odată cu introducerea sistemelor turceşti de a fermentà şi manipulà tutunurile noastre. Noi am avut în trecut, şi le menţinem şi astăzi, numirile noastre, *„păpuşă"*, foi de „vârf", foi de *„poală"*, etc., pe cari le întrebuinţăm spre a grupa diferitele categorii de foi. Cuvântul *„teanc"* de tutun (adică balot de tutun) se găseşte pomenit într'un isvod *din* 1784 [1]). E un cuvânt probabil tot de origină turcă, dela *„denchiu"* sau *„denghiu"*, care înseamnă balot, legătură.

Numirile acestea turceşti, cari s'au menţinut în toate tarifele vamale din secolul al 18-lea, dovedesc că se aduceà la noi *şi tutun turcesc* şi decì nu se fumà numai *tutun românesc*. Boerii fumau desigur tutun turcesc, iar ţăranii tutun produs în ţară.

Abia pe la finele secolului al 18-lea apare, în tarifele vamale, numirea de *„tutun turcesc"* — în tariful vamal din 1776 al lui Al. Ipsilante — alături de numirile de tutun *„bocce"* care, ca şi astăzi, înseamnă cel mai bun tutun turcesc şi din care desigur că se delectau numai boerii şi cei înstăriţi.

Şi în coıespondenţele particulare din acea epocă se pomeneşte din când în când de astfel de tutunuri, cum de exemplu în acea din 1774 a lui Constantin Argetoianu către finul său, Constantin Hagi Pop din Sibiu, prin care îl rugà să-i trimită şi o *busce* adică o *buccea* de tutun [2]).

Tot pe la finele secolului al 18-lea începe să apară, în unele tarife vamale, cum de exemplu în cel din 1793, numele de tutun de *„Ianina* şi de tutun *„tombechiu"* [3]), etc. De altfel tutunurile ce se exportau din Turcia pe acea vreme erau cunoscute pe toate pieţele importatoare sub nume diferite după provenienţa lor şi anume: *tutun de Ienidgea* (2—2½ piaştri oca), *bocea-tutun* (40—45 parale oca), *Kirjali* (20—30 parale oca), *Aba-tutiun* (30—35 parale oca), *Rumeli-tutun* şi *Petridge tutun* (14—15 parale oca) şi *Dizi-tutun* (10—12 parale oca) [4]).

De pe la începutul secolului al 19-lea ştirile despre tutunul

---

[1]) *N. Iorga.* Studii şi documente, vol. VII, pag. 234.

[2]) *N. Iorga.* Istoria comerţului românesc. Epoca mai nouă, pag. 101.

[3]) In tariful vamal din 1804 găsim în loc de „tombechiu", „tombec, iar în cel din 1811 „tumbeki".

[4]) *M. de Peyssonel.* Traité sur le commerce de la mer noire. Paris 1787.

www.digibuc.ro

turcesc cu specificări de *„basma"*, *bocce„"*, *giubec"* sau *„dubec"*, *„gebel"*, *„trapunt"* (probabil Trapezund) *„Anadol"*, de *„Ienidge"*, de *Kirjali"*, de *„Rumelia"*, etc. etc. şi despre *„tutunul de ţara"*— apar mai numeroase şi mai precise. Găsim pentru unii ani chiar şi cantităţile de tutun ce se importau în Principate.

Epoca în care consumaţia tutunului turcesc a luat cea mai mare desvoltare la noi, a fost epoca fanariotă. Domnii, înalţii lor demnitari, curtenii şi slujitorii de toate rangurile, cari îi însoţeau când veneau în ţară şi cari mai toţi erau turci şi greci din Fanar, erau deprinşi cu tutunul turcesc şi, fără îndoială, că continuau să-l fumeze şi la noi.

Reproduc mai jos un pasagiu din *Istoria* lui *Elias Regnault*, tradusă în româneşte de *Ioan Fătu*, referitor la felul cum zarafii din Constantinopol îmbiiau cu bani de împrumut pe viitorii domni şi felul cum aceştia îşi recrutau slujitorii,—pasagiu din care se vede că tutunul cel bun erà una din ispitele cu cari solicitatorii de slujbe căutau să câştige favoarea noului Domn:

„La fiecare nouă numire de Domn se vedeau alergând în jurul fericitul ales, în casa lui din Fanar, toţi zarafii, formagii, de pe străzile Constantinopolului, greci, turci, armeni şi „jidovi" şi rând pe rând se înfăţişau viitorului domn cu oferte cari de care mai ademenitoare, printre cari firește nu lipseà vestitul tutun turcesc:

„Efendi, zicea unul, am tutun de Adrianopol de care tu n'ai băut niciodată, iasomie de Brussa din care ţi-ai putea face un turban, nuci de No de cari n'ai gustat niciodată, imamele precum le visai la vârsta de 18 ani" şi în schimb nu-i cereà nimic alt decât să-l ià cu el în Valachia şi să-l numească „becerul curţii" [1]). Altul, un zaraf ovreiu: „Strălucita ta Mărire are trebuinţă de averea sclavului său; acesta e la dispoziţia ei iar sclavul Mărirei sale nu-i cere alta decât *arenda tiutiunului* şi a hornăritului".

Dar dacă boerimea din preajma domnitorului a adoptat şi ea tutunul turcesc cu tot tacâmul şi toate dichisurile la modă în ţara turcească, apoi marea masă a poporului a rămas la tutunul pământean, şi cu ea o bună parte din boerii mai cu puţină dare de mână, cari îşi petreceau amarul zilelor pe la îndepărtatele lor conace de moşii. „Tutunul, scrià A. Wolf [3]) în 1805, se cultivă în Moldova foarte mult fiindcă partea bărbătească dela ţară,

[1]) *Elias Regnault*. Istoria politică şi socială a principatelor dunărene. Tradusă de Ioan Fătu, Iaşi 1856 pag. 90 şi 91.

[3]) *Andreas Wolf*. Beitrage zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Furstenthums Moldau. Hermannstadt, 1805, pag. 39 40.

www.digibuc.ro

fără deosebire de vârstă, fumează şi prizează tutun şi nu-i este teamă că turcii le-ar răpi această plantă, deoarece osmanii sunt prea pretenţioşi spre a se servi de tutunul moldovenesc".

Ceva mai departe, acelaş autor spune: „familiile boerilor, lumea intelectuală mai ales, şi negustorii se servesc exclusiv de tutunul turcesc, din care ocaua costă 70—80 parale, adeseaori chiar 3—4 piaştri".

Boerii mai scăpătaţi, mai nevoiaşi, se mulţumeau cu tutunurile pământene, cu acelea pe cari le găseau mai bune pe acea vreme. Ei îşi făceau proviziile lor de tutun pe care îl ţineau în teancuri. Intr'un isvod, din 1784 Februarie 10, „de cele ce s'au găsit la casa răposatului Cluceriu Grigoraş Costache", tatăl mitropolitului Veniamin Costache, se găseşte pomenit între altele şi „1 tiancu cu tiutiun moldovenesc" [1]).

Işi aveau deci şi boerii proviziile lor de tutun pământean, bun, din care când aveau nevoie puneau câte o slugă dibace să li-l tae chiar în faţa lor, cum făceà boerul Vârnav care fumà tutun de *Floreşti* şi pe care îl tăià ţiganul Mihalache întocmai ca pe tutunul turcesc [2]).

Nu găsim însă nici o însemnare din care să deducem ce soiuri de tutunuri, din punct de vedere botanic, erau acele „*tutunuri de loc*" („*tutun românesc*" sau „*tutun muntenesc*", „*tutun moldovenesc*", etc.) şi nici nu s'au mai păstrat în culturile noastre, nicăeri în ţară, astfel de tutun decât doar aşà zisul „*tutun leşesc*", din care se mai găsesc şi astăzi pe ici, colo, câte un fir răsleţ şi despre care ştim că este un *Nicotiana Rustica*. Credem însă că acest soi de tutun, despre care nu mai apare nici o însemnare în afară de aceia dejà pomenită de pe la începutul secolului al 18-lea, a fost de mult abandonat sau cultivat pe suprafeţe din ce în ce mai restrânse, pe lângă casă, prin grădini, etc., atât cât trebuià unui gospodar pentru lulea şi spre a-şi preparà leşià de spălat oile.

Ştim însă că pe la 1825 începuse să se negustorească pe la noi şi tutunul „*Persaciu*" [3]), în afară de tutunurile „turceşti" cunoscute în comerţ din vremuri mult mai vechi cu denumirea generală de „turcesc", sau cu denumirile de „basma", „bocce",

---

[1]) *N. Iorga*. Studii şi Documente, Vol. VII, pag. 234.

[2]) *Teodor Vârnav*. Istoria vieţei mele, pag. 14.

[3]) *N. Iorga*, Istoria Comerţului românesc.

www.digibuc.ro

etc., numiri păstrate şi astăzi în toată peninsula balcanică, şi cari se referă, toate, la soiuri de tutun din genul *N. Tabacum.*

Deşi în însemnările în cari găsim aceste numiri este vorba de felurile de tutunuri ce *se negustoreau* prin ţările noastre, eu însă cred că ele *se şi cultivau* pe la noi din sămânţa adusă, probabil, din Turcia. De altfel se ştie că încă de pe la începutul secolului al 18-lea erau culturi destul de întinse cu soiuri de tutun din genul N. Tabacum nu numai în Turcia ci şi în Rusia şi mai în toate ţările din Europa. Nu este deci exclusă ipoteza ca printre

(După o stampă din colecţia d-lui G. Olszewski).

Fig. 58. — *Sveniţa din Banat.*

soiurile ce se cultivau la noi să fi fost şi unele aduse din Rusia sau centrul Europei, cari, cu timpul, au fost abandonate sau au rămas în cultură alături de cele turceşti, dar cu numiri după localităţile în cari se cultivau.

In Rusia, bună oară, încă din 1723 (sub Petru cel Mare) şi mai ales din 1763 (sub Ecaterina II) s'au introdus tutunurile de *Maryland, Virginia*, etc., tutunuri de mult cunoscute şi cultivate în centrul Europei. Din acest punct de vedere este interesant de cunoscut trecutul culturei tutunului în Rusia, fiindcă Ruşii, cel puţin cei din partea sudică a Rusiei, au primit şi ei

www.digibuc.ro

tutunul şi obiceiul de a-l fumà tot dela turci ca şi noi, şi probabil că, în ce priveşte cultivarea tutunului, lucrurile s'au petrecut cam în acelaş fel şi în ţările noastre.

In adevăr, în Rusia, pe la începutul secolului al 18-lea se cultivau două feluri de tutunuri, ambele din genul *N. rustica* şi anume: *mahorcă* şi *bacun* sau *bachir*. Cel dintâi erà mai bun şi se întrebuinţà la fumat, iar cel de al doilea, mai prost, nu se întrebuinţà decât la prepararea tabacului de prizat. Tutunului *mahorcă*, i se ziceà pe vremuri şi simplu *tiotion*, mai apoi tabac, numire ce nu se dedeà niciodată celui zis *bacun* sau *bachir*.

V. Şterbacev [1]) citează în această privinţă nişte „însemnări zilnice" ale unui moşier rus, un oarecare Iacov Marcovici, care se ocupà şi cu cultura şi cu negoţul de tutun, şi în cari se găsesc dese notiţe ca acestea: „am trimis pentru ţările de jos *tutiun* şi *bacum*, 180 puduri, (12 Februarie 1731)": „am trimis la Astrachan 27 butoae de rachiu şi 5796 păpuşi (legături) de *tiutiun* şi *bacun*, (30 Iunie 1732)"; etc. Un alt document interesant se mai găseşte în textul instrucţiunilor întocmite în 1763 de către Consilierul Teplov, din ordinul Impărătesei Ecaterina a II-a, referitoare la măsurile de luat pentru desvoltarea şi perfecţionarea culturei tutunului în Malorusia, şi în care se recomandà să se cultive în afară de „*tiutiun*" şi „*bacun*", adică de cele două soiuri cunoscute şi cultivate deja, încă trei soiuri aduse din America şi Olanda şi anume „*Maryland*", „*Virginia*" şi „*Amersford*". Va să zică *tiutiun* erà cevà deosebit de *bacun* deşi erau amândouă de acelaş gen.

Acelaş autor rus mai arată că cele două numiri au existat şi există şi în alte ţări din imediata vecinătate a Rusiei: în Polonia (titun-tiuton, bacun), Galiţia (tiutiun, bacun), Basarabia (mahorcă, bacun), etc.

Că *bacun* şi *tiutiun* sau *mahorcă* erau 2 specii din genul Rustica ne-o spune autorul în chestiune bazat pe scrierile vechi ce a consultat şi pe faptul că el însuşi a găsit în diferite regiuni ale Rusiei aceste numiri dându-se la tipuri deosebite de tutun din genul Nicotiana rustica.

Se ştie, pe de altă parte, că Ruşii, cel puţin cei din partea de jos a Rusiei, au luat deprinderea de a „bea" tutun tot dela musulmani, ca şi noi, şi în special dela tătari. De sigur că tot dânşii le-au dat şi planta cu numele ei de „tiutiun" la început, şi de „mahorcă" mai apoi. De altfel turcii, şi mai ales tătarii, cari au fost mari fumători de ciubuc şi narghilea, trebue să fi întrebuinţat tutunuri tari, cum se întrebuinţează şi astăzi, pentru acest fel de a fumà, şi de sigur că, pe acele vremuri, nici un soiu de tutun nu putea aveà această calitate în măsură mai mare ca soiurile din genul N. Rustica. Chiar şi astăzi se întrebuinţează acest soi de tutun în Rusia, Polonia, etc., pentru prepararea tutunului de pipă. „Tiotionul" tătarilor trebue să fi fost straşnic de tare pentru ca să ajungă să

[1]) *V. C. Sterbacew.* Obzor Tabakovodstva v Rossii. Petersburg 1894.

www.digibuc.ro

se zică la noi, pe vremuri, de un tutun pământean care erà tare, că e „tutun tătăresc" [1]).

Ceeace s'a întâmplat în Rusia de jos, probabil că trebuie să se fi întâmplat şi la noi. Tutunul pe care, la începutul începutului, l'am învăţat să-l „bem" dela turci, trebuie să fi fost un N. Rustica. Probabil însă că cu vremea plugarii noştri au mai introdus şi alte soiuri luate fie dela turci, (cari cei dintâi au găsit şi reuşit să producă tutunuri mai bune, mai dulci şi mai aromate), fie dela alte popoare din centrul Europei, soiuri cărora le-au dat diferite numiri ca: *toporaş*, *sapă* (*capa* unguresc), *de Polonia*, *persaciu* (Prosoceanul din Grecia de astăzi), etc., numiri dispărute odată cu introducerea monopolului, a cărui administraţie a interzis cultura altor varietăţi în afara celor pe cari le dedeà ea şi cari eau toate de origină turcească.

De altfel agricultorii români, în cele câteva decenii dinaintea introducerei monopolului, începuseră se introducă în culturile lor felurite soiuri de tutunuri turceşti.

Iată câteva note şi însemnări în această privinţă:

Pastorul evanghelic *Holzschuler*, în cartea sa tradusă în româneşte de Dr. *Cihak* [2]) şi care a trăit în Moldova şi Basarabia până la 1855, citează printre cele 12 specii de tutun ce se cultivau pe acea vreme în Europa şi pe care le-a încercat el în Germania, şi un „*Virginia*" cu „*vinele groase*", „*introdus din Moldova sub numele de tumbeki*" precum şi „*tutunul turcesc*", care „dintre toate e cel mai plăcut" şi „*se întrebuinţează numai la ciubuc sau la ţigarete papiros*".

Litinski, în al său „*Manual de agronomie practică*" pentru Moldova, tipărit la Iaşi în 1853, vorbind de soiurile de tutun, enumără „*tiutiunul de Strasburg, de Maryland*, acel de *Podolia sau turcesc*, acel *Virginic* şi acel *toporaş cu frunze mari*".

P. S. Aurelian în „*Manualul de agricultură pentru clasele primare*" tipărit în Bucureşti în 1869, zice că la noi „se cultivau

[1]) *I. Ionescu* dela Brad. Agricultura în jud. Putna: „tutun indigen zis tătăresc de tare ce era".

[2]) *Pastorul evanghelic Holzschuler*. „Noul metod de cultura tutunului, tradus şi publicat de dr. *H. Teodor de Cihar*" Iaşi 1864. Acest Holzschuler era un pasionat horticultor şi se ocupà în special cu cultura florilor şi producerea seminţelor de flori. După ce s'a înapoiat în Germania şi-a continuat îndeletnicirile lui şi a început să facă diferite încercări ca să găsească un metod de a produce un tutun bun ca şi cel turcesc cu care se obicinuise el în Moldova.

www.digibuc.ro

mai multe soiuri de tutun şi mai toate aveau foile mari. Se cultivă şi tutun turcesc, care are *foile mai mici*", iar în „*Diurnalului Agronomia*" din 1861, al lui *Pană Buescu*, acelaş autor, Aurelian, scrie că „*tutunul cunoscut la noi sub numele de tutun românesc*", „*este cel mai răspândit în ţara noastră*" şi este un *N. Tabacum*.

Ion Ionescu de la Brad, ne vorbeşte [1]) şi el de tutunul românesc ce se cultivà la noi spunând că „frunzele tutunului românesc numit tătăresc sunt în mijlociu, mari, de 30 cm lungi".

Despre introducerea *seminţei* de tutun turcesc în ţară la noi nu găsim însemnări prea vechi, ci de abia din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel avem o scrisoare a lui *Costaki Negri*, scrisă din Constantinopol, către un prieten al său, şi care purtà data de 19/31 Ghenar 1861.

„Dacă pogonul este de 36 prăjini şi pe la voi, apoi nu te sfătuesc să faci cercarea culturii de tiutiun pe 25 pogoane, căci nu-i ajunge nici odată la capăt ca să le poţi lucra. Cearcă cu cinci pogoane, cel mult zece, dacă ai oameni de ajuns şi care să stee numai de astă treabă a tiutiunului, care este tare migăloasă şi cere muncă uşoară în adevăr dar de toate zilele.

Iţi voi trimite cel mult jumătate ocă sămânţă care ajunge şi pentru mai mult de 25 pogoane. Sămânţa să samănă în răsad, pe care îl transplantezi întocmai ca varza. Fii fără îngrijire, căci la vremea cuvenită îţi voi trimite *sămânţă de Ienige*, care produce cel mai bun tiutiun din Turkia". Şi termină scrisoarea: „adio, iubite Tache, studie mai cu luare aminte tabaco-cultura şi contează pe sămânţă" [2]).

Odobescu şi *Aurelian* vorbind despre tutunul nostru la expoziţia din Paris din 1867, zic:

„De câţiva ani cultura acestei plante s'a perfecţionat în mod considerabil; *s'au introdus în ţară seminţe străine şi mai ales din varietatea zisă Ienidgé*, care dă produse excelente. Cu toate că această sămânţă trebuie reînoită la fiecare doi ani căci foile ce produc crescând mari pierd o parte din aroma ce ele au în Turcia, totuş în solul românesc ele devin mai viguroase şi capătă un gust mai tare". Adaogă apoi că „producţia anuală a tutunului este evaluată la 1.480.660 oca; din această cantitate se exportà 350.356 oca în Turcia, *unde se amestecă* cu produsul indigen pentru a-i da mai multă tărie" [3]).

---

[1]) *Ion Ionescu*. Lecţiuni elementare de agricultură, 1870, Bucureşti, pag. 194.

[2]) Comunicată de d. Anton Oprescu.

[3]) Notice sur la Roumanie. Paris 1867, pag. 64.

www.digibuc.ro

O informaţiune interesantă în privinţa seminţelor aduse din Turcia ne dă *G. Galeriu* în nişte *„notiţe despre cultura tutunului la noi înainte de introducerea monopolurilor"*, notiţe ce-i fuseseră încredinţate în 1886 „de către *Hagi Ştefan* din Bucureşti, vechiu arendaş al moşiilor *Ghimpaţi* şi *Mihăileşti* din Vlaşca între anii 1859 şi 1869". „Cum d-sa (Hagi Ştefan) cultiva tutunuri pe mari suprafeţe, silit de această împrejurare, *trebuia să facă în fiecare an câte o călătorie la Ienidge şi Xanti din vechea Tracie*, unde se cultivă şi în prezent cele mai fine tutunuri. Această călătorie aveà scop de a-şi procura sămânţa de tutun, a recruta şi angaja lucrători şi maeştri pentru cultivarea şi lucrarea tutunurilor în baloturi şi boccele, precum şi pentru a-şi da seama, la faţa locului, de starea producţiunei şi preţul recoltei din cursul anului".

„Tutunurile de frunte ce D-l Hagi Ştefan cultiva pe moşiile de mai sus le vindea negustorilor din ţară pe preţ de 20 lei vechi până la un galben ocaua, iar cele inferioare dela 1—20 lei vechi" [1]).

Deputatul *S. Voinescu*, cu prilejul discuţiei proectului pentru amânarea aplicării legii din 1864 a monopolului tutunului, precizà, în discursul său, că sămânţa de tutun turcesc s'a introdus la noi cu vre-o 16 ani în urmă, adică prin 1849 şi că „sămânţa indigenă nu e bună de nimic".

Mai avem o descriere a 2 varietăţi ce se cultivau prin 1881 în jud. Ilfov, numite popular, una *tutun nebun* şi alta *tutun guşat*: „cea cu floarea albă roşiatică, numită în limbagiul vulgar *tutun nebun*, este cea mai puţin răspândită, se cultivă mai mult în com. Bolintinul din vale, are trunchiul mai înalt, de 6—8 palme, frunza mai mare, intreagă şi de formă ovală aproape cardiformă cu vârful mai ascuţit decât a doua varietate cu *floarea roşie-carmină*, mai răspândită cultivându-se mai mult în alte 5 comune, cu trunchiul mai puţin înalt, de 4—5 palme, frunza mai mică, cu vârful mai obtus şi peţiolul îmbrăcat din care cauză vulgul l'a numit *tutun guşat*" [2]).

Probabil că aceste soiuri erau nişte corcituri provenite din încrucişarea naturală a feluritelor varietăţi (Persicean, Samsun, Iaca), ce se cultivau pe vremuri (înainte de monopol) în această regiune.

---

[1]) Buletinul culturei tutunului, an. VII din 1913, pag. 277 şi 278.

[2]) *Gr. Michaescu*. Cultura tutunului în circumscripţia I-a din Ilfov. (*Economia rurală*, an. III, 1882, pag. 25).

www.digibuc.ro

In restul ţării erà cam aceiaşi stare de lucruri : se cultivau diverse var. de tutun unguresc, mult Samsun şi Persicean însă mai toate erau corcite. Aşa zisul *tutun de Poeni* erà o *Iaca* corcită.

Din toate cele arătate până aci putem conchide, cred eu, că *la începutul introducerei tutunului în ţara noastră se cultivau soiuri din genul N. Rustica, cari s'au menţinut multă vreme încoace ca fiind potrivite şi pentru „băut" cu luleaua şi pentru preparatul leşiei pentru oi şi că, în prima jumătate a secolului al* 18*-lea începuse să se introducă tutunuri din genul N. Tabacum* (fie din

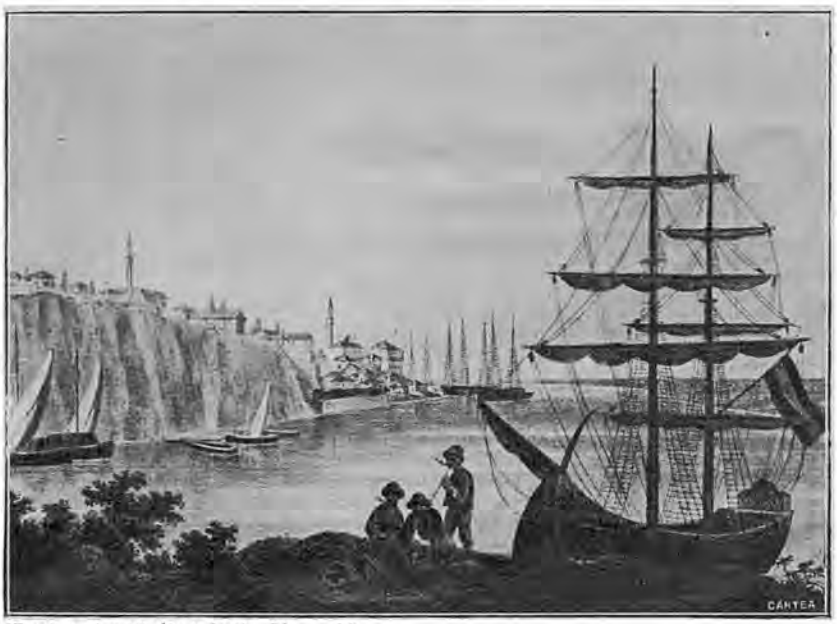

(După o stampă din colecţia Olszewski).

Fig. 59. — *O vedere a oraşului Braila* de Erminy del (1820).

Turcia, fie din centrul Europei) *printre cari, spre sfârşitul acelui secol, predominau soiurile aduse din Turcia, a căror cultură, în prima jumătate a secolului al* 19*-lea, luase o desvoltare remarcabila.*

Acele tutunuri *„de Mutan şi Bârsan aproape de Siret"* despre care vorbeşte *Carra* că *„se vindeau cu preţ îndoit ca cel de Polonia"*, acel *„de Floreşti"*, din ţinutul Tecuciului, *pe care-l fumà boerul Vârnav*, de sigur că nu erau tutunuri din cari să se facă leşie pentru oi, cì tutunuri bune ca şi cele de *„la Bila"*, *care mai înainte se produceau către Găeşti"* şi ca multe altele cari se

www.digibuc.ro

apropiau *„foarte mult de tutunul turcesc"* ca gust la fumat, fiindcă la noi se ajunsese să se *„producă până la oarecare punct chiar tutun turcesc"* [1]).

Străinii cari au trecut sau au trăit prin ţările noastre şi cari au lăsat însemnări şi despre calitatea tutunului românesc, nu-l apreciau la fel, probabil fiindcă nu se refereau la tutunuri de acelaş soiu sau de aceiaş provenienţă (din aceiaşi regiune).

Carra, de exemplu, scrià că tutunul românesc cultivat aproape de Siret, în satele Mutan şi Bârsan, „se vinde îndoit decât cel de Polonia, adică ocauà patru până la cinci parale sau şase până la şapte soldii de Franţa. Debitul pentru Turcia e însemnat, asemenea şi pentru ţara tătărească şi Polonia" [2]).

Reicevich, după ce arată că cultura tutunului reuşeşte cum nu se poate mai bine în ţara noastră, adaogă: „calitatea pare ordinară dar nu se poate judeca meritul său", întrucât nu i se dă toată îngrijirea necesară în cultură şi fabricaţie [3]).

Lejeune, traducătorul în franţuzeşte al cărţii lui Reicevich, lămureşte chestiunea spunând că dacă tutunul românesc nu se cultivă cu mai multă îngrijire, cauza e că boerii fumează tutun turcesc, iar poporul tutun fabricat în Germania, care se aduceà prin Transilvania şi se vindeà foarte eftin.

Bellanger (Stanislas), care prin 1836 ne-a cunoscut ţara, scrie: „tutunul, cu toate că n'are calităţile celui din Arhipelag şi Turcia de Asia, nu e mai puţin căutat de către marii fumători. Acel de Moldova se exportează până în Belgia; contrabanda îl face apoi să pătrundă în Franţa. Cel mai căutat tutun se recoltează prin împrejurimile de la *Mutkan* şi *Birzan*, nu departe de malurile Siretului" [4]).

Chiar *Felix Colson*, care spune că tutunul „moldo-valaque" este inferior celui turcesc, adaugă însă că *ar putea fi „exportat"* [5]), ceeace înseamnă că deşi erà inferior celui turcesc (care a fost

[1]) *Discursul deputatului G. Aninoş scu* în şedinţa adunării deputaţilor dela 3 Decembrie 1871. *Monitorul Oficial* No. 275 din 11 23 Decembrie 1871.

[2]) *Carra.* Istoria Moldovei şi a Romăniei cu disertare as upra acestor provincii pe anul 1781. Traducere de N. T. Orăşeanu, Bucureşti, 1857.

[3]) *Viaggio în Valachia e Moldavia* con osservazioni storiche, naturali e politiche. Milano 1822, pag. 49.

[4]) *Stanislas Bellanger.* Le Keroutza, voyage en Moldo-Valachie. Paris, 1846.

[5]) *Felix Colson.* De l'état present et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie, Paris 1839, pag. 227.

www.digibuc.ro

şi este şi astăzi cel mai bun tutun de ţigaretă din lumea întreagă [1]), totuşi eră de o calitate care ar fi îngăduit să fie căutat pe pieţele străine dacă ar fi fost cunoscut.

Iată ce scrie *Postelnicului Manolache Drăghici* despre tutunurile ce se cultivau la noi:

„Mai este şi tutunul care în trei locuri se face de frunte în Moldova: 1. la *Paşcani* în ţinutul *Sucevei*, al 2-lea la *Huşi* în ţinutul *Fălciului* şi al 3-lea pe *Ghilia*, un pârâu în ţinutul *Dorohoiului*. Acest tutun de prin locurile însemnate, se ridică la Ţarigrad în mare câtime *şi de acolo, după ce trece marea, se face turcesc şi vine iarăşi în ţara lui, împrăştiat prin buccele sau în deosebite teancuri, mai prelucrate ceva după obiceiul asiatic şi îl poreclesc Persicean*. Cu toate acestea nu are vre-o dobândă mare fiindcă tot îl răscumpără dela străini cu întreite preţuri şi folosul rămâne peste Dunărre, decât ajutorul locuitorilor se poate socoti că înlesneşte consumaţia din ţară, şi capitalul tutunului ce se întrece între popor rămâne pe loc" [2]).

Şi trebue să fi fost aşà cum scrie Postelnicul Drăghici, fiindcă din vechile date statistice ce avem la îndemână, oricât ar fi ele de aproximative, vedem că între 1832 şi 1836 se exportà anual numai din Muntenia între 44.000 şi 160.000 ocale de tutun [3]), cantitate ce s'a dublat în 1839, şi, după cum se vede din statisticile lui Martian, ajunsese la 548.452 ocale în 1860, iar în 1861 la 724.200 ocale. Cea mai mare parte din acest tutun mergea în Turcia.

Referitor la *calitatea tutunului de Basarabia, Zamfir C. Arbore* ne dă o serie de informaţiuni foarte interesante [4]):

Tutunul Basarabean se exportà, spune D-sa, în „Cameniţa, Jitomir, Berdicev, Kiev şi Odesa, iar altădată şi la Tulcea, Brăila şi Galaţi. In oraşele Rusiei meridionale tutunul intrà în fabrici de unde eşea asortat, tăiat sau nu, în consumaţiune. Unele *calităţi superioare se vindeau în Rusia drept tutun turcesc*".

„Inaintea înfiinţărei monopolului tutunurilor în România,

---

[1]) Regiunile cari produceau renumitele tutunuri turceşti sunt astăzi în Grecia.

[2] *Postelnicul Manolache Drăghici*. Istoria Moldovei, Tom. I, Iaşi 1857 pag. 24 şi 25.

[3]) *Felix Colson*, op. citat.

[4]) *Zamfir C. Arbure*. Basarabia în secolul XIX, Bucureşti 1899, pag. 428 şi 430.

www.digibuc.ro

tutunul din Basarabia, fabricat la Odesa, *intra la noi sub eticheta adevăratului „tutun turcesc"*.

„Pe acele vremuri fericite, plantatorii de tutun din Basarabia câştigau multe parale şi se dedau cu bucurie culturei tutunului. Pe la 1861—1867 Principele C. Cantacuzino, D-nii Inglezi, Pavel Leonard, Dicescu şi alţi proprietari mari, semănau tutun turcesc şi-l vindeau cu preţ de 10—18 ruble pudul; tutunurile lui Inglezi se vindeau cu 35 ruble pudul" [1]).

Se produceau deci şi pe vremuri în ţările noastre tutunuri de calitate bună şi dacă unii scriitori le apreciau ca inferioare, cauza erà, cum am mai spus, faptul că se refereau la tutunuri de diferite provenienţe cari, fireşte, se deosebiau calitativ după regiuni, îngrijire, sămânţă, etc.

O foarte scurtă notiţă despre tutunul de Banat ne-o dă *Villeneuve* care, vorbind despre tutunurile produse în *vechea Panonie* şi spunând că climatul de acolo nu este favorabil creşterei tutunului în condiţiuni normale, adaogă: „nu se întâmplă la fel cu plantaţiile care se fac dela Buda până la Belgrad şi *în Banat*; *acesta nu este apreciat mai prejos decât tutunul de Maryland*, iar italienii se împacă cu dânsul cu atât mai bine cu cât este totdeauna foarte eftin [2])"

Aşa dar, acel „tutun turcesc" ce se fumà la noi, nu erà numai *„sadea turcesc"* cì şi *„curat românesc"*, dar plimbat peste hotare sau prelucrat, amestecat şi apoi dat cu etichetă turcească drept turcesc. Desigur că nu se puteau asemuì tutunurile ce se produceau pe vremuri la noi cu *cele mai fine tutunuri* produse în anumite regiuni din fosta Turcie, cum nu le putem asemuì nici astăzi, dar nici nu ni le putem închipui că erau cu mult inferioare căci altfel nu s'ar explicà rostul amestecului lor.

Insuşi faptul că clasele înstărite fumau tutunuri turceşti, erà un îndemn pentru agricultorii noştri „umblaţi" de a produce asemenea tutunuri introducând sămânţă din Turcia, şi poate chiar şi oameni pricepuţi în meşteşugul de a cultivà şi preparà tutunul după procedeele ce se urmau în Turcia. Nu trebue să se uite apoi că în ţara noastră avem regiuni a căror climat şi terenuri sunt foarte prielnice producerei de tutunuri de calitate

[1]) Un pud fiind egal cu 16.400 kgr. iar o rublă cu 2.50 lei aur, revenea preţul pe kgr. dela 1,50—2,75 lei aur, iar tutunurile lui Inglezi 5,35 lei aur kgr.

[2]) Traité complet de la culture, fabrication et vente du tabac, 1791, Paris, pag. 11.

www.digibuc.ro

superioară şi deci că spusele Postelnicului Drăghici nu au nimic exagerat în ele.

De altfel, practicarea acestui amestec a dăinuit până la înfiinţarea monopolului: *„tutunul nostru mergea"*, spunea *G. Grădişteanu* în 1879, *„la Rusciuc, acolo se punea în boccele cu etichete turceşti şi apoi venea în ţară sub numele de tutun turcesc"* [1]). Ba chiar se încetăţenise ideea că tutunul românesc dă un gust mai bun tutunului turcesc. *Pană Buescu* în *Diurnalul Agronomiei* scrià următoarele în această privinţă: „tutunul turcesc se consumă la noi într-o cantitate foarte însemnată. Acest tutun e bun mai cu deosebire pentru ciubuc, însă singur tutunul turcesc nu e bun pentru ţigări, şi toţi tutungii îţi vor mărturisi că-l amestecă cu tutunul românesc. Iată dară că tutunul nostru dă o valoare tutunului turcesc. Ar fi de dorit ca tutunul nostru să se îmbunătăţească, introducându-se varietăţi mai superioare, şi să poată atunci servi mai bine la consumaţia noastră internă luând cu încetul locul tutunului turcesc".

Aşa dar, înainte de înfiinţarea monopolului *străduinţele agricultorilor noştri se îndreptaseră din ce în ce mai mult în spre producerea de tutunuri similare celor turceşti aducând sămânţa din Turcia, ba chiar şi oameni pricepuţi în cultivarea şi îngrijirea lui după procedeele din Turcia. Introducerea monopolului a pus capăt acestor străduinţe, dar din norocire numai pentru vre-o două decenii, căci încă de pe la* 1896 1897 *Administraţia Regiei Monopolurilor a înţeles rostul acelor străduinţe, le-a reluat şi a isbutit, încă dinainte de războiul mondial, să producă în ţară tutunuri similare cu unele ce le importă din Turcia şi Grecia şi pe cari treptat, treptat, le-a putut înlocui în fabricaţia sa.*

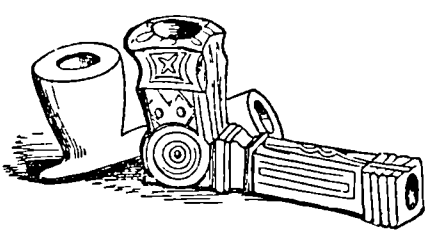

[1]) Discurs ţinut în şedinţa de la 17 Ianuarie 1879 a adunării deputaţilor.

www.digibuc.ro

XIII. REGIUNI ŞI LOCALITĂŢI IN CARI SE CULTIVĂ TUTUNUL INAINTE DE MONOPOL.

Sunt foarte puţine însemnări despre localităţile şi regiunile în cari se cultivà tutunul în secolul al XVII şi al XVIII lea.

In afară de două „gramate", pe cari le-am citat în altă parte [1]), şi din cari se constată că prin 1680 se cultivà tutun în satul *Pietrii* din jud. *Vlaşca* [2]), de l risovul domnesc din 1721 care vorbeşte de cei ce *vor pune tutun* în satul *Suraia* din jud. *Teleorman*, şi de cartea lui *Carra* (Istoria Moldovei şi a Românieі), din care se vede că înainte de 1778 se produceau tutunuri bune în satele *Mutan* şi *Bârsan* [3]) (sau Mutkan şi Birzan cum le zice Bellanger) [3]) din *apropierea Siretului*, ambele din jud. *Tecuciu*, — am mai găsit o însemnare din anul 1796 [4]) referitoare la jud. *Ilfov*. E vorba de o jalbă a locuitorilor depe moşia mânăstirei *Mihai Vodă*, şi anume a celor din satele *Ogrezeni*, *Malu-Spart*, *Tântava*, *Bolintinul din deal*, *Crivina* şi *Ţigănia*, prin care se plângeau împotriva arendaşilor şi orânduiţilor mânăstirei, cari, între altele, „la dijma tutunului" le luau mai mult decât „locuitorii aveau obicei să deà, la 15 oca una iar acum le-a luat zeciuială". Dar judecata nu le-a dat dreptate zicând: „cu dreptate li s'au luat zeciuială, fiindcă zeciuială scrie la ponturi ca să ia stăpânul moşiei din toate semănăturile ţăranului, afară de

---

[1]) *P. E. Mihăescu.* „Din istoricul tutunului" Calendarul plugarilor, 1927.

[2]) *N. Iorga.* Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor, (colecţia Hurmuzache, vol. XIV), pag. 874, n. 875.

[3]) *D-l A. Oprescu* identifică Mutan cu Munteni din Jud. Tecuci şi Bârsan cu Borşani din Jud. Putna. („Buletinul culturii tutunului". An. XV, No. 62 din 1925.)

[4]) *V. A. Ureche*, Istoria Românilor, 1786 1800, pag. 338.

www.digibuc.ro

legumele din grădină pentru trebuinţa casei şi afară de vii, la cari se ia otaştina".

In comunele enumărate mai sus, toate în apropierea *Bucureştilor*, tutunul se cultivă şi astăzi.

E de semnalat afirmaţiunea falşă a unui călător german — care prin 1786 a fost prin ţara noastră — *că la noi nu se cultivă tutun şi zarzavat* şi că numai *boerii cultivau zarzavaturi* [1]).

Din *Uricarul* lui *Codrescu* [2]), în care este publicată condica liuzilor din 1803, aflăm că pe acea vreme se cultivà tutun şi în următoarele localităţi şi judeţe: In ţinutul *Sucevei*, ocolul *Siretului de sus*, pe moşiile *Siminice* şi *Paşcani*; în *Putna*, ocolul *Luncii*, pe moşiile *Călimăneşti, Domneşti, Ungureni, Bejanari, Breslaşi* şi *Borcioaia*; în ţinutul *Tecuciu*, plăşile *Polociu, Berheciu* şi *Zeletinul* pe moşiile *Năneşti, Petriştii răzăşeşti, Brăhăseştii răzăşeşti, Motoşănii, Muncelul răzăşeşti, Buloteştii răzăşeşti, Frumuşelul, Sârbii, Galbenii răzăşeşti* şi *Gohorul*.

Şi *A. Wolf* ne vorbeşte de „cel mai bun tutun ce creşte pe lângă *Huşi*" şi „în satul *Paşcani* situat pe râul *Siret*" [3]).

Cam tot pe acea vreme ştim că se cultivà şi produceà tutun bun şi în satul *Floreşti* din ţinutul *Tecuciului* [4]), iar pe la sfârşitul primei jumătăţi a sec. al 19-lea, Postelnicul *Manolachi Drăghici*, în Istoria Moldovii tipărită în 1857, ne vorbeşte de trei localităţi în care se făceà cel mai *„de frunte tutun"*: la *Paşcani* în ţinutul *Sucevii*, la *Huşi* în ţinutul *Fălciului* şi pe lângă pârâul *Ghilia* în ţinutul *Dorohoiului*". Erau localităţi producătoare de tutun bun şi în judeţul Ilfov şi anume satul *Poeni* [5]). Satele *Bila* din jud. Vlaşca, *Găeştii* din jud. Dâmboviţa, etc. încă erau vestite pentru tutunurile ce produceau, după cum voiu arătà ceva mai departe. Dar pentru a II-a jumătate a sec. 19-lea, însemnările sunt mai numeroase şi mai precise. Astfel, din ancheta comiţiilor agricole făcută în 1862 şi 1863, precum şi din listele expozanţilor medaliaţi pentru tutunul expus la expoziţia universală din 1867 dela *Paris*, rezultă că erau culturi de tutun în judeţele:

---

[1]) *N. Iorga*. Istoria românilor prin călători, vol. II, pag. 259.

[2]) *Th. Codrescu*. Uricarul, Vol. VII, pag. 244, 302, 314, 315, 317, 319 şi 320.

[3]) *Andreas Wolf*. Beitrage zu einer statistische historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau. Hermannstadt, 1805, pag. 39—40.

[4]) *Teodor Vârnav*. Istoria vieţii mele, pag. 14.

[5]) *D. Hagi Tudoraky*. Amintiri.

www.digibuc.ro

Dolj, Gorj, Teleorman, Romanați, Olt, Muscel, Vlașca, Ilfov, Dâmbovița, Argeș, Prahova, Buzău, Putna, Tecuciu, Tutova, Vaslui, Iași, Botoșani și *Dorohoi.*

De sigur însă că tutunul se cultivà în toate județele țării, într'unele mai mult (*Ilfov, Vlașca, Dâmbovița, Fălciu, Tutova*), pentru negoț mai întins, în altele mai puțin, pentru consumul local. Probabil că aproape în toate părțile fiecare sătean cultivà câte puțin tutun pe lângă casă, prin grădini, pentru trebuințele lui personale.

Această situație a dăinuit până la 1872 când s'a introdus monopolul.

Dela această dată, deși oricine puteà să cultive tutun, totuși fiecare cultivator erà ținut să declare dacă cultivă pentru regie sau pentru export, cât cultivă, în ce localitate, etc. In prima publicație [1]) prin care Regia (Societatea Concesionară) aduceà la cunoștință prețurile cu cari va plăti tutunul din recolta 1873, se arătă toate județele și plășile în cari se cultivà tutun în acea vreme. Ele erau grupate în 3 zone, după prețurile cu cari se plăteau, și anume :

Zona I-a : județele *Ilfov, Vlașca, Teleorman, Dâmbovița* (plasa Cobia), *Argeș* (plasa Gălășești), *Muscel* (plasa Podgoria), *Romanați* (plasa Oltul de sus), *Putna* (Plășile Răcăciuni și Bilești), *Fălciu, Tecuciu* și *Tutova.*

Zona II-a : județele *Dolj, Romanați* (fără plasa Oltul de sus), *Oltul, Argeș* (plășile Cotmeana și Pitești), *Dâmbovița* (plășile Bolintin și Ialomița), *Ialomița, Brăila, Prahova* (plășile Târșoru, Câmpul, Cucovu și Filipeștii de Prahova), *Buzău* (Tohanii și Câmpurile), *R. Sărat* (plășile Râmnicu de jos, Grădiscea și Marginea de jos), *Covurlui, Cahul, Bolgrad, Vaslui, Roman* și *Iași.*

Zona III-a : județele *Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Argeș* (fără plasa Pitești și Gălășești), *Muscel* (fără plasa Podgoria), *Prahova* (fără Filipești, Târșoru, Câmpul și Cucovul), *Dâmbovița* (fără Cobia, Bolintin și Ialomița), *Buzău* (fără Tohani și Câmpul), *R. Sărat* (fără de R. de jos, Grădiștea și Marginea de jos), *Putna* (fără Răcăciuni și Bilești), *Bacău, Neamț, Suceava, Botoșani* și *Dorohoi.*

In fiecare zonă tutunurile se clasau în 3 calități (I-a, II-a și a III-a) și se plăteau, în zona I-a ocaua cu lei 1,50, 2 și 3 lei, în zona II-a cu 1, 1,50 și 2,50, iar în zona III-a cu 1, 1,20 și cu 2 lei. Deci regiunile din zona I-a erau apreciate ca cele mai bune.

Gruparea s'a menținut și mai târziu, însă în 1876, prin modificarea legii monopolurilor, cultura tutunului s'a mărginit nu-

[1]) *Monitorul Oficial*, No. 250 din 11/23 Noembrie 1872.

www.digibuc.ro

mai în plasa *Cobia* şi *Bolintin* din jud. *Dâmboviţa*, plasa *Câmpul* din jud. *Ialomiţa* şi în judeţele *Ilfov*, *Vlaşca*, *Tutova*, *Fălciu* şi *Suceava*, iar în celelalte judeţe numai atunci când se puteà cultivà un anumit număr de hect. fără ca într'o singură comună să se cultive sub un oarecare minim.

In Basarabia, în prima jumătate a sec. 19-lea, cele mai întinse culturi de tutun erau în judeţele *Orhei*, *Soroca*, *Chişinău*, *Hotin* şi *Tighina*. In restul judeţelor culturile de tutun erau neînsemnate.

In *Transilvania*, exceptând câmpiile din valea Tisei şi din Banat, aproape nu existau culturi de tutun.

Aşa dar, în ţările locuite de români, înainte de monopol, tutunul erà cultivat peste tot unde terenul şi clima îi erau cât de puţine favorabile. Desigur că erau regiuni sau localităţi *reputate pentru calitatea tutunului produs*, dar însemnările ce ne-au rămas în această privinţă sunt foarte rare şi toate privesc timpurile mai apropiate de noi, exceptând ştirea lăsată de *Carra* despre tutunurile de *Mutan* şi *Bârsan*, despre care am mai vorbit, şi cari datează din 1778.

Ion Ionescu dela Brad ne spune (1861) [1]) că „se cultivează în multe locuri tutunul, însă numai unele sunt vestite pentru bunătatea tutunului ce produc. In România (Muntenia) tutunul de *Găeşti* are un nume bine meritat, iar în Moldova acel de *Huşi* şi *Paşcani*".

Reputaţia tutunului de Găeşti trebuie să fi fost veche şi bine statornicită pentru ca în 1872 *Matei Milo*, în Comedia sa „Apele de Văcăreşti" (în care ridiculizà, între altele, Regia cu personalul şi toată administraţia ei), să pună următoarele cuplete în gura d-lui *Dohanovici* „impiegat superiorissima" la Regia tutunului :

Nu vrem —ca naţionali —
Să fim turcilor vasali.
Ca strein, al lor tutun
Nu-l voim, or cât de bun.
Decât tutunuri turceşti
Venetice fără hal,
Preferăm cel de Găeşti
Că-i curat naţional.

---

[1]) *I. Ionescu dela Brad.* Calendarul pentru bunul Cultivator, ed. III-a 1861, pag. 100.

www.digibuc.ro

Despre tutunul de *Paşcani* se dusese vestea întratâta încât rămăsese şi-o vorbă populară „*am să te fac tutun de Paşcani*" [1].

Tot *Ionescu dela Brad* ne spune [2] despre judeţul *Putna* că „tutunul se face mai mult şi mai bun pe şesul Siretului începând dela *Domneşti*, în *Puieşti*, *Pădureni*, *Călimăneşti*, *Ionăşeşti*, *Coşmeşti* şi *Draga*; *însă tutunul cel mai bun şi mai renumit este din Cosmeşti şi Puieşti*"; iar în altă parte, vorbind de satul *Puieşti*, zice: „oamenii de aci se ocupă foarte mult cu cultura tutunului care se fac foarte bun în pământul galben-nisipos şi în cel negru. Primarul însuşi cultivă mai mult de 1 pogon. Calitatea este bună, se apropie de aceia a tutunului turcesc; însă *cea mai bună calitate de tutun este tot într'un sat depe malul Siretului*, dela *Cosmeşti*, din josul *Mărăşeştilor*" [3].

Acelaş autor ne spune că în *Mehedinţi*, „din toată plasa Motru de jos, satele *Tichomiru*, *Jupca* şi *Peşteana* produc tutunul cel mai bun" [4].

Despre judeţul *Bacău*, *S. P. Radian* scrie că „la *Valea lui Ion* se produce tutun renumit" [5], iar *Ortensia Racoviţă* [6] că cultura tutunului erà înfloritoare înainte de monopol în „comunele *Blăjeşti* şi *Valea lui Ion*, cari produceau tutun în valoare anuală de 150.000" lei.

Se produceau deci în ţara românească, chiar în trecut, şi tutunuri bune, bine apreciate de fumătorii depe atunci cu toate că erau concurate de tutunul turcesc a cărui import erà liber la noi.

In primii ani de monopol, după cum am mai spus dejà, tutunul se cultivà în toate judeţele unde clima îi erà prielnică, însă, faţă de contrabandele întinse ce se făceau în ţară, a trebuit să se restrângă numai la câteva judeţe şi anume în *Ilfov*, *Dâmboviţa*, *Vlaşca*, *Ialomiţa*, *Romanaţi*, *Fălciu*, *Tutova* şi mai apoi *Tulcea*. Mai târziu s'a întins şi în judeţele *R. Vâlcea*, *Mehedinţi*, *Constanţa*, *Teleorman*, etc.

E locul aci să spun că un studiu comparativ al regiunilor, din punctul de vedere al calităţii tutunului ce pot produce şi

---

[1] *T. Pamfile*. Tutunul. Manuscris la Ac. Română.

[2] *I. Ionescu dela Brad*. Agricultura română în jud. Putna, 1869, pag. 52.

[3] idem, pag. 412.

[4] Agricultura română în jud. Mehedinţi, 1867—1868, pag. 452.

[5] *S. P. Radian*, Jud. Bacău, Studiu agricol şi economic.

[6] *Ortensia Racoviţă*. Dicţionar geografic al jud. Bacău, pag. 27.

www.digibuc.ro

al soiurilor de tutunuri cele mai potrivite pentru fiecare regiune în parte, nu s'a făcut decât prin 1896—97, când s'au organizat în diferite regiuni primele culturi comparative cu diferite soiuri de tutunuri străine, în special turceşti, şi cari s'au continuat, cu mici întreruperi, mai bine de 12 ani. Pe baza rezultatelor date de aceste încercări s'au introdus varietăţi noi orientale mai curate, mai de „rasă", şi s'au distribuit în mod mai raţional pe regiuni.

www.digibuc.ro

XIV. PROCEDEELE DE CULTIVAREA ŞI LUCRAREA TUTUNULUI INAINTE DE MONOPOL

Nu avem însemnări prea vechi despre felul cum se cultivà tutunul înainte de monopol. Intr'un studiu folcloric al lui *Tudor Pamfilie*, care se află în manuscris la Academia Română [1]), am găsit o foarte scurtă însemnare despre ,,*amănuntele vechii culturi*'' adunate la ţară, dela câţiva bătrâni cari îşi mai aduceau aminte ,,de foile sau frunzele de tutun pe cari le lăsau să se usuce singure *la umbră*, şi pe cari, după ce le făceau teanc unele peste altele, întinzându-le la umezeală, le legau la cotoare şi alcătuiau o *păpuşă* pe care o puneau la teasc între două scânduri sub un petroi mare''. Mai departe, ,,frunzele de tutun se alegeau : madele. Tutunul prost — cel dobândit din rămăşiţele de foi sau din foi negre, se mai numeşte şi prostătură, furda, furdaiu, furdalîc''.

In deobşte, un tutun prost se numeşte mahorcă, mohorcă şi puşcă, ,,tutun de pipă de cel de 10 bani ghiocul''.

Merită să vorbesc aci şi de o carte, scrisă şi tipărită ,,cam prin 1793'' [2]), întitulată ,,*Invăţătura pentru sămănătorii de tabac din Bucovina*'' [3]).

---

[1]) *Tutunul*, Ms. No. 4814.

[2]) *Dr. V. Paschivski*. Junimea literară, No. 7—8, an. XIII, pag. 347—350.

[3]) Cartea e tipărită în Liov, ,,cu tiparul lui Piller şi e plină de greşeli'' de gramatică, de ortografie, de tipar şi de germanisme. D-l Dr. Paşchivski crede că e o traducere făcută de ,,un translator al Guvernului din Leow'' care ,,nu prea ştia limba română''. Din cuprinsul acestei cărţi se vede că e scrisă de un bun cunoscător al cultivării tutunului, care erà în curent cu felul cum se cultivă tutunul în Bucovina şi, probabil, şi în nordul Moldovei. Cred că ea a fost scrisă, poate şi tipărită întâi în nemţeşte şi apoi tradusă în româneşte de un translator oficial.

www.digibuc.ro

Cartea aceasta, un fel de povăţuitor al cultivatorilor de tutun, este tipărită cu ocazia introducerii monopolului tutunului [1]) în Bucovina (Patenta din 1793 Mai 1). Ceeace este interesant în ea, este cap. I-iu care tratează numai despre înrădăcinatele *„lipse şi rele obiceiuri, care se află la sămănarea tabacului în Bucovina"*. Spicuim câteva din aceste „lipse" şi „obiceiuri rele" ca să putem aveà o idee de felul cum se obicinuià să se facă unele din lucrările culturei tutunului pe acea vreme :

Se ţine sămânţa prea mult pe „tuleiu" (tulpină), din care cauză pierde „greutatea şi puterea", „se slăbeşte şi nu răsare".

Se făceà numai o aiătură simplă din care pricină „creştea" „un feliu de tabac mai slab care nu să puteà ţineà". Din cauza nemuşuroitului „năpădeşte burueanul" încât „năduşe roditoarele frunze". Ruperea înflorescenţii şi a copililor, se făceà târziu, după înflorire şi din această cauză foile „nu ajung la creşterea cea căzută", „fiindcă aceste prisosinţe mlădiţe beu foarte multă mâzgă care din rădăcină se revarsă în tuleu".

Cu privire la cules : se adună şi frunze crude cari „rămân pururea verzi, putrezesc, să împut şi împărtăşesc acest rău şi celorlalte frunze bune". Apoi „înşiră pe aţă frunze îndată cât o rump de către tuleu, fără a o pune mai înainte grămadă, ca *fremantarea* (probabil *fermentarea*) cea de întâiu ce (să) se isprăvească", din care cauză în frunzele cele „grase" rămâne „acea stricăciune" şi „nu dobândesc nici odinioară (nici odată) mirosul aromaticesc plăcut".

Mai vorbeşte apoi de înşiratul prea des, de neîntorsul şirelor spre a le bate razele soarelui deopotrivă şi de lipsa de adăpostire contra ploilor şi vântului.

Iată în fine şi obiceiurile rele dela înmuiatul foilor în vederea păpuşitului şi dela păpuşit : unii „obicinuesc a udà tabacul pe aţe fiind, sau luându-se de pe aţe, cu apă limpede sau prefăcută, iar alţii udă togma cu apa întru care mai nainte sau fost fiert pae afumate din straşine ; prin aceasta cred ei o parte a face tabacul mai destoinic spre păpuşire, iar o parte a-i da faţă mai bună, galben întunecate". La păpuşit pun frunzile „una

[1]) . . . . . „am crezut necesar şi folositor să estindem şi asupra Bucovinei sfera de activitate a Administraţiei veniturilor din tutun din Galiţia şi să introducem în această provincie, în materie de tutun, aceiaşi rânduială, care, în Galiţia şi în unele din ţările noastre ereditare germane, există cu cel mai bun rezultat". (*Patent über die Einführung der Tabaksgefälle in der Bucovina*).

www.digibuc.ro

pe alta în lung şi în lat, pentru ca să facă păpuşile mai mari, mai lungi decât întru sine frunzele". Apoi, pun la mijlocul păpuşii frunze necoapte, verzi şi putrede, „leagă păpuşile cu legături groase de teiu sau de pae, numai ca să dea tabacului mai multă greutate la cumpănă". Se pare ca unele din aceste rele obiceiuri s'au înrădăcinat aşà de tare încât nu s'au putut stârpi nici până în zilele noastre !

Inainte de a arătà procedeele vechi de cultivarea tutunului, reproduc un pasagiu din *Manualul de Agricultură* a lui Litinscki [1]) — mare agricultor care între 1850—1864 avusese întinse plantaţii de tutun în jud Bacău — pasagiu din care se vede cum acest mare agricultor făceà culturi de tutun în tovărăşie cu sătenii şi cum se gândeà şi propuneà dânsul marilor proprietari ca să întrebuinţeze la cultivarea acestei plante pe ţiganii robi cari erau numai o povară pentru proprietari :

„Cultura tiutiunului în o cătime mai mare este pentru economŭ cu greutate, pentru care sfărşitŭ de către cei mai mulţi agronomi s'au găsit de cuviinţă şi mai nemeritŭ ca această lucrare să se dee în dispoziţia oamenilor harnici şi silitori şi pe urmă după drept să se împartă folosul.

Pentru a interesa pe plăntătoriul tiutiunului la asemenea lucrare, trebui să-i dee proprietarul pământul prelucratŭ gata, şi toată cealaltă lucrare să o lese în dispoziţia lui, în protiva căria trebui să-i dee proprietarul o parte din folos. Dacă pământul va fi mai prostŭ, atunce folosul se va împărţi dreptŭ în giumătate, eară fiindŭ pământul foarte bunŭ, atunce va lua proprietarul trei patrimi din producţie, însă proprietarul trebui să se îngrijească pentru şuri la uscatul tiutiunului, dându gunoiul şi lemnul trebuitorŭ pentru răsadniţe.

Fiindŭ-că se poate socoti că de la o falce se poate *lua 900—1000* de ocă de tiutiunŭ care să vinde căte *30* de parale oca, apoi proprietarul luând numai giumătate, are de la o falce *375* lei venitŭ. Un plantătorŭ iscusitŭ şi harnic, poate dovedi cu familia lui, lucru la *trei* fălci ; prin urmare este profitul lui într'o vară, cel puţin *1125* lei.— Pentru întrebuinţarea acestei metode, ar fi după ideea me, ţiganii cei mai potriviţi ; pentrucă nimene nu va pute tăgădui, că acest popul sfiitor de muncă şi mărşav nu este numai o povară pentru stăpânul lor, care îi are ca robi, şi care se mulţumesc în a lor atărnare, numai ca să fie hrăniţi şi ocrotiţi la toate abuzurile şi necuviinţele ce ar face ei, în cât astăzi sînt ei un necaz pentru ţară. Mulţi din boieri i-aŭ disrobit, atât în privinţa morală cât şi în privinţa economică. Dacă acest popor s'ar putea interesa pentru acest ram de agonisire şi s'ar putea deprinde, ar fi pentru proprietar un avantaj atât moral cât şi material".

[1]) *D. de Litinski.* Manual de agricultură practică pentru Moldova. Iaşi, 1853.

www.digibuc.ro

Revin la ştiinţele ce le avem despre felul de a se cultivà tutunul la noi.

Insemnările ce am găsit nu sunt prea vechi; mai toate sunt din a doua jumătate a sec. al 19-lea şi se găsesc în cunoscutele monografii agricole ale lui *Ionescu dela Brad* şi în diferite publicaţiuni şi tratate de agricultură tipărite între 1853—1864. Insemnările din monografiile lui *Ionescu dela Brad* sunt cele mai interesante [1]), pentru că în ele se arată *cum se practicau* la noi operaţiunile culturale, pe câtă vreme în tratatele de agricultură

(Din „Die Trockene Trunkenheit" de Corti).

Fig. 60. — O gravură veche (1750) închipuind toate *operaţiunile culturale*: răsădit, prăşit, cărnit, cules şi cărat.

se arată *cum trebuesc practicate.* Şi acestea din urmă au însemnătatea lor, fiindcă ne dau o idee de felul cum erau sfătuiţi agricultorii noştri, înainte de monopol, să facă cultura tutunului şi, în consecinţă, ne dau putinţa de a aprecià progresele ce cultura acestei plante a făcut sub regimul monopolului. Reproduc

[1]) In *„Lecţiuni elementare de agricultură"* de *I. Ionescu de la Brad*, tipărite în Bucureşti la 1870, autorul dă, foarte pe scurt „sfaturi cum trebueşte cultivat tutunul. Nu le-am reprodus decât pe cele din monografii, cari sunt mai amănunţite şi mai complecte.

www.digibuc.ro

mai jos toate aceste însemnări în ordinea firească a lucrărilor culturale la cari se referă :

1. *Pământurile cele mai potrivite pentru tutun ; plantele premergătoare tutunului ; pregătirea pământului.*

Litinski spune că tutunul creşte pe *orice pământ care nu va fi rece, nici vânjos, însă mai bine creşte pe un pământ puternic, nisipos şi fraged,* având şi o poziţie nesupusă vânturilor ; tutunul se seamănă în toloacă după trifoi şi luţernă sau în mirişte dacă se va gunoi, precum şi după sine însuşi mai mulţi ani în şir. *Pământul trebuie de două ori arat şi bine frăgezit prin grapă.*

Ion Ionescu dela Brad [1] : „Dela bunătatea şi mai ales dela pregătirea pământului atârnă toată izbânda culturei tutunului. La Armiro, de unde ese tutunul cel care arde mai bine, şi la Enigea de unde ese tutunul cel mai bun şi mai cu mult miros, este lucru cunoscut că locul cel mai bun pentru răsădit tutunul este acela în care au fost târle şi mai ales târle de oi. *Pământul deci cel mai bogat, pământul cel de grădină, cel negru şi cu vlagă, este cel mai primitor tutunului* : îngrăşarea şi puterea pământului să întreabă mai mult decât firea părţilor neorganice. *Tutunul creşte în orice pământ ce nu va fi rece, umed şi ploios, însă iubeşte mai mult pe cel fraged, uşor şi nisipos*".

„Cultivatorul care nu are târle vechi în care să semene tutun, poate să-l pună şi în bătătură, în câmpişte, numai să se gunoeze bine. Se poate pune şi până la 20.000 ocale de gunoiu într'un pogon. Tutunul se poate face după sine însuşi pe acelaş pământ în curgere de mai mulţi ani. Tutunul pregăteşte bine pământul pentru toate celelalte plante ce se vor semăna în locul şi după dânsul".

„Pentru a se răsădi tutunul într'un pământ *se cere ca acesta să fie atât de bine lucrat şi atât de bine mărunţit şi prefăcut în ţărână, cât să semene cu pregătirea ce se face pentru cele mai fine seminţe din grădinărie.* Una, două şi trei lucrări sunt cea mai puţină lucrare ce se poate da pământului. Arătura dintâi trebuie să fie adâncă şi cu cât va fi mai adâncă cu atât tutunul se va face mai frumos şi mai rodit. *După fiecare arătură să se boroneze şi să se grape ogorul* şi când aceasta va fi prefăcut bine în ţărână mărunţică, atunci, mai înainte de a se însemnà liniile pe care se face răsăditul firelor de tutun, să se deà cea mai de pe urmă grapă în lung şi curmeziş".

P. S. Aurelian [2] : „*Tutunul preferă terenurile uşoare adică nisipoase, însă bogate* ; aşa spre exemplu : luncile sunt locuri foarte bune pentru cultura tutunului. *Pământurile argilo-nisipos sau nisipu-calcariu este asemenea bun.* Tutunurile cele mai renumite din Cuba cresc în pământuri nisipoase acoperite cu humus (materie vegetală descompusă)".

„*Pământurile argiloase nu sunt bune,* fiindcă pe de o parte sunt prea umede şi tutunul nu dobândeşte aromă, pe de altă parte se usucă

[1] *Ion Ionescu dela Brad.* Calendar pentru bunul cultivator. Ed. III-a 1861

[2] Diurnalul Agronomia, 1861, pag. 547.

www.digibuc.ro

şi crapă când este secetă şi lugerii de tutun suferă foarte mult în asemenea condiţiuni de vegetaţie".

„După observaţiunile făcute s'a constatat că, calcariul (creta) dă un miros foarte plăcut tutunului; prin urmare *pământurile în care se află calcariu sunt bune pentru cultura acelor plante*".

„Tutunul îi merge bine, dobândeşte un miros plăcut, când vegetează în locuri expuse spre răsărit sau spre miazăzi şi adăpostite despre nord. In asemenea situaţiuni foile nu cresc aşa mari ca, când ar vegeta pe la poalele colinelor, însă calitatea lor este superioară".

In ce priveşte pregătirea terenului tot Aurelian scrie, în acelaş loc (pag. 649): „numărul arăturilor variază după pământuri; *în general 3 arături sunt neapărate*. Cea dintâi arătură se dă toamna, a doua după desgheţuri şi a treia cu câteva zile înainte de răsădit. După a treia arătură trebuie a grăpa pământul bine".

In însemnările unui mare agricultor, *Hagi Ştefan*, care făceà întinse culturi de tutun în com. *Mihăileşti* şi *Ghimpaţi* din *Vlaşca*, găsim următoarele:

„Pogoanele pentru tutun *trebuesc întoarse cu plugul în luna lui Martie, şi iar în luna lui Aprilie şi al treilea, când începe plantaţia*. Răsăditul firelor pe pogoane se pune drept sau pe sfoară lăsând drumurile de câte 1 metru; dacă firele se răsădesc mai des, tutunul creşte cu foile mai mici, dacă se răsădeşte mai rar creşte cu foile mai mari. *Pământul din România cel mai favorabil pentru tutun de I-a calitate este acela care se găseşte pe deal sau pe coastă şi cu pietriş printr'însu, să fie înaintea soarelui şi să aibă vis-a-vis un eleşteu*. Pământul nou sau îngrăşat cu bălegar în România, şi fără pietri face tutun mult şi tare, la calitate însă este mai puţin".

Ion Ionescu dela Brad în lucrarea dejà citată, „Agricultura română în judeţul Putna", arată (pag. 340) că în comuna Fitioneşti se cultivă tutunul numai *prin grădinele dela casele locuitorilor*, căci satul, fiind situat în valea Zabrăului, are un pământ nisipos şi nisipos-argilos bogat prin îngrăşările ce s'au acumulat şi foarte potrivit pentru cultura tutunului" iar despre comuna Pufeşti Răcăciuni, (pag. 412) spune că „se face foarte bine *în pământul galben-nisipos şi în cel negru*".

2. *Sămânţă, răsadniţe şi răsădit.*

Litins i nu spune nimic de sămânţă şi răsadniţe ci numai că „tiutiunul se seamănă întâiu în răsadniţă şi apoi răsadul se sădeşte în rânduri, firele se vor răsădi în depărtare de $^1/_2$ palmă unul de altul; la o falce trebuie 22.000 24.000 fire de răsad. Dacă după răsădit este secetă, *apoi trebuie udat cu muşereaţă de gunoiu sau cu apă împuţită*".

Ion Ionescu dela Brad, tot în „Calendarul bunului cultivator" din 1861, dă sfaturi mult mai amănunţite:

„Samânţa de tutun nu pierde puterea încolţitului, măcar de ar sta şi până la 8 ani, numai cât să fie păstrată bine. *La Huşi cultivatorii o pun în titve pe care le ţin spânzurate la uscăciune ca să nu mucegăească*".

www.digibuc.ro

„Sămânța tutunului este foarte mărunțică. Dintr'o sută de dramuri semănate în răsadnițe, pot să iasă și 20.000 de fire, cu care se poate planta și două pogoane.

„Tutunul fiind o plantă de climă caldă, se seamănă pretutindeni în Europa mai întâi în răsadnițe, pe la începutul lui Martie și până la sfârșit, și apoi tocmai în Mai se scot firele și se răsădesc în ogoare. *Cultivatorii dela Huși în săptămâna albă iau sămânța, o pun într'o petică cu o mână de țărână, o udă seara și dimineața și o țin la căldură până ce încolțește*".

„Sămânța de tutun întârzie cu încolțitul 2, 3 și 4 săptămâni, însă la căldură îndestulătoare ea încolțește în 8 zile".

„Tutunul se seamănă în răsadniță. *Acolo se udă și se acoperă peste noapte cu rogojini ca să nu-l bată bruma și numai dimineața, după ce se ridică soarele, se descoperă*".

„*Răsadnițele noastre nu se fac prea bine potrivite*, de aceea vom spune aicea cum ar trebui să fie făcute. O răsadniță de 6 stânjeni de lungă și de 1 stânjen de lată poate să dea 15—20.000 de fire dintr'o sută de dramuri de sămânță. După câtimea de tutun ce voește cineva să semene, trebuie să mărească sau să micșoreze răsadnița".

„Răsadnița se face săpând pământul la un loc apărat și expus la soare și la fața mai mult uscată decât umedă. Pământul se sapă de ½, adese de 2 hârlețe de adânc. După ce scoate țărâna afară se umple locul deșert cu gunoi de cal și de vacă amestecat. Gunoiul de cal dă căldură multă pe care o astâmpără și o țin mai mult timp cel de vacă, care este rece. După ce se astupă cu gunoi groapa săpată, se pune gunoi deasupra încă de o palmă și jumătate pe care, scândurile puse împrejurul lui, îl ține de nu se împrăștie. Se calcă bine gunoiul și se pune deasupra lui o pătură de pământ negru de o șchioapă de groasă".

„Peste acest pământ se seamănă sămânța amestecată cu țărână mărunțică. Sămânța nu se îngroapă, ci numai se udă. După aceea se pune peste răsadniță geamuri de sticlă și peste aceste rogojini și la 2 sau 3 zile, se udă tutunul cu apă încălzită la soare".

„După 8 sau 10 zile, tutunul începe a răsări și odată cu dânsul răsar și buruienile cari trebuiesc plivite cu multă băgare de seamă și mai în toate zilele. La plivit se rărește sadul ca să i se dea aer și lumină".

„Până ce sadul crește, până se îngroașe și ajunge în 3, 4, 5 și 6 frunze, aceia ce se întâmplă pe la săptămâna moșilor, el stă în răsadniță, care ziua, după ce se încălzește timpul, poate rămânea deschisă și numai noaptea să se acopere de frica frigului și a brumei".

„Mai înainte de a pune sadul în pământ, trebuie să i se dea o arătură proapătă. In crestile brazdelor se răsădește firele de tutun, lăsându-se câte două brazde între fiecare brazdă răsădită. De cu seara, mai înainte de ziua în care se face răsăditul, se scot firele din răsadniță, după ce mai întâi s'a udat; aceasta spre a se înlesni smulgerea lor. Sadul trebuie să fie crescut și să fie în trei și patru frunze. Se

www.digibuc.ro

pune sadul în lungul brazdei la câte o palmă unul de altul și se așează bine luând și trăgând pământul împrejurul lui. După răsădit se udă. Udatul se face 4 și 5 zile dela olaltă și seara și dimineața până se prinde".

P. S. Aurelian în *„Diurnalulu Agronomia"* din 1861 (pag. 548—551 și 648—651) face o descriere foarte amănunțită de cum trebuesc făcute aceste operațiuni. Le dau mai jos în rezumat:

Semănatul răsadnițelor este o lucrare din cele mai delicate și din cele mai importante, fiindcă de dânsa atârnă recolta. Cu cât se vor semănà mai de timpuriu cu atât este mai bine, fiindcă răsădind de timpuriu tutunul are timp îndestul ca să se poată desvolta deplin.

Locul de răsadniță trebuie ales la adăpost de vânturi.

Epoca semănatului variază după localități și, în aceeaș localitate, după ani. De regulă se seamănă la mucenici (9 Martie), dar în alți ani și mai târziu. Regula e să se semene atunci când nu ne mai temem de frig sau brumă mare. Se seamănă de regulă 6 gramuri pe un stânjen pătrat.

Inainte de a semănà *se pune sămânța* la încolțit astfel: se leagă într'o cârpă, se înmoae în apă căldicică și după 24 ore se atârnă lângă sobă. Seara și dimineața se stropește puțin. După patru zile se răstoarnă sămânța într'un blid și se amestecă cu ferestrăetură de lemn sau cu pământ cernut. *Pământul din scorburile sălciilor e foarte bun pentru aceasta.* După vre-o opt zile apar niște rădăcioare alburii: sămânța a încolțit și e bună de semănat. Se seamănă pe timp frumos. Unii cultivatori, ca să semene uniform, se servesc de un dârmon cu găurile mai mici cu care se cerne uniform deasupra răsadniței. Se acoperă apoi cu un strat de pământ bun pe care îl cernem pe deasupra într'un strat care să nu fie mai gros de un deget.

Cei mai mulți cultivatori pun peste *răsadnițe un strat subțire de pae care păstrează umezeala și căldura.* Noaptea în zilele *friguroase se acopere și cu rogojini. De asemenea la mijlocul zilei dacă soarele arde prea tare.*

La 2—3 *zile se stropește răsadul* cu îngrijire mare ca să nu-l vatăme.

Când firele au *câteva foițe, le rărim* ca să se poată desvoltà mai bine lăsând între ele o distanță de 2 degete. Se înțelege că *buruenile se plivesc* ori de câte ori e nevoie.

Răsăditul se face când firele au 3—4 *foițe,* uneori când au 6. In ce privește felul cum se trag rândurile pe teren cu grebla sau sfoara cu noduri și țeruși la capete, Aurelian dă exact procedeul urmat și astăzi.

„Pentru răsădit se întrebuințează în unele localități 4 lucrători: cel dintâi face cu un răsăditor găurile cari au o adâncime de o jumătate de palmă. Cel de al II-lea pune firele în găuri având grijă să nu înfigă în pământ și inima firului. Cel de al III-lea udă firele. Al patrulea pune pământ în jurul firului și îl așează cu mâna". (O adevărată *organizare științifică a muncii* de acum aproape 70 ani).

www.digibuc.ro

Apa întrebuințată pentru udat se poate amestecà cu a 12-a parte de ud de vite.

Mai avem o foarte interesantă însemnare dela marele cultivator de tutun, *Hagi Ştefan* : [1])

„Când răsadul se face de scos, *se lasă 2 zile neudat de loc* şi, în *ziua când este să se scoată, se udă bine şi începe să se scoaţă, şi nu de rând, ci numai firele cari sunt mai răsărite*; pe urmă să nu se mai ude decât când este să se scoată iar".

„La răsădit unul face gaura cu băţu în pământ, mai mult lată decât adâncă, şi umple întâi gaura cu apă, altul dupe el pune câte un fir de răsad în gaură, strânge puţin mustăţile rădăcinii cu pământ, şi cu pământul dinprejur înveleşte rădăcinile până la foi, şi iar se udă cu mai puţină apă deasupra. Răsăditul se face pe răcoare dimineaţa sau mai pe seară ; se poate şi la amiazi când nu este mare căldură".

Ion Ionescu dela Brad, în *„Agricultura Română din Judeţul Putna"*, (pag. 340 şi 412) ne arată cum lucrează cultivatorii din Pufeşti şi Filionești din jud. Putna. In *Pufeşti* : „Tutunul se seamănă în răsadniţe punându-se ½ oca (sic.) de sămânţă pentru a *dobândi fire cu care să se umple un pogon. Sămânţa este culeasă după semincerii ce se lasă în adins pentru acest sfârşit.* Răsadniţa se face ca şi cea de curechiu. La 15 Mai se scot firele de tutun dintr'ânsa şi se răsădesc punându-se în linii de un pas de celelalte ; iar firele din linii departe unele de altele de o palmă".

La răsărit se udă firele de 2 şi de 3 ori când nu este ploae.

La *Fitioneşti* : „Sămânţa de tutun se pune la încolţit legând-o într'o petică şi muind-o în apă. Când sămânţa devine albă, se seamănă în răsadniţă ca curechiul. După ce cresce tutunul şi se face bun de răsădit, se răsădeşte" la aceleaşi distanţe ca cele arătate la satul Fitionești.

3. *Despre lucrările de întreţinere*, adică *prăşit, muşuroit, cârnit* şi *copilit* găsim foarte puţine amănunte :

Astfel, *Ioan Ionescu dela Brad* în *Calendarul pentru bunul cultivator*, la pag. 181—183, scrie :

„După *două săptămâni dela răsărit se prăşeşte tutunul întâia oară şi apoi se moşinoeşte"*.

[1]) Erà un cultivator cu multă experienţă care în fiecare an făceà un drum în Macedonia de unde aduceà sămânţă şi maeştri speciali ca să-i lucreze tutunurile după moda de acolo. Păcat că din însemnările lui Hagi Ştefan nu ne-a rămas decât un fragment.

www.digibuc.ro

„După aceea *se susuoreşte* adică se strică mugurul ce răsare la subsuoara frunzelor".

Fig. 61 — *Bosniac* (musulman) *fumând cu ţigaretul.*

„Burburile plantelor *se mucăresc spre a le împiedica de a face flori şi spre a îndrepta toată puterea plantei în spre facerea frunzelor,* lăsând nemucărite numai pe acele plante ce au să facă sămânţă".

www.digibuc.ro

Hagi Ştefan în însemnările sale ne spune :

„Pogoanele cu tutun plantate, *după 2 sau mult 3 săptămâni, trebuesc săpate chiar dacă n'au buruieni ; după alte trei săptămâni,* sau mult o lună dacă n'au fost-ploi, *iar se sapă al doilea* ; asemenea se sapă *şi a treia oară când tutunul începe să înfloreascâ.* Buruienele între tutun fiind foarte vătămătore şi ca să nu ia tutunul nici un miros din buruieni, deaceea totdeauna săpătura se face nu numai unde stau firele de tutun dar şi drumurile între fire şi drumul din marginele tutunului până la un metru depărtare de fire".

„Când *tutunul începe să înfloreascâ* începe şi *copilitul* între foi şi *ruperea florilor din vârf* şi *totdeodată se smulge şi din fiecare fir câte 3—4 foi mai slabe din rădăcini,* numită poală, cari nu sunt de nici un folos ; asemenea *copilit se face încă de 2 ori până la începerea culesului* fără însă să mai rupă şi alte foi din rădăcina de jos decât numai copile unde găseşte".

P. S. Aurelian indică 3 prăşile apoi *„sfârcuitul sau ciupitul tutunului"* (cârnitul) şi copilitul.

In *„Agricultura română din judeţul Putna", Ionescu dela Brad,* scrie că *„se prăşeşte odată şi rar de două ori.* După aceea, când dă în floare, se *ciunteşte,* adică se rup vârfurile şi apoi *se susuoreşte,* adică se rupe susoara sau frunzişoarele ce es la coada frunzelor".

4. *Culesul, înşiratul şi uscatul.*

Litinschi : *„când frunzele sunt coapte,* adică atunci când încep ele a se îngălbeni sau când capătă pete galbene întunecate şi sunt lipicioase", ceiace se întâmplă „pe la mijlocul lui Septembrie sau pela începutul lui Octombrie, apoi *atunci foile trebuesc culese* şi puse în grămezi mici ; aşa trebuie să steie frunzele câteva ceasuri ca să se sbicească ceva, când după aceia să se ducă în şure ; după vre-o zi sau două apoi *se vor înşirui pe o sfoară şi se vor întinde în şură unde vor sta 6 8 săptămâni până* ce se vor usca bine şi după aceia se vor aşeza în teancuri spre vânzare".

P. S. Aurelian, în *Diurnalul Agronomia,* recomandă ca foile *să se culeagă pe timp frumos,* după ce s'a luat roua depe ele. „Culesul se face *în mai multe rânduri"* după cum se coc. „Foile culese sunt făcute tenculeţe şi puse pe pământ până ce se strâng multe şi atunci se cară la uscător". După ce sunt aduse acasă în coşuri sau căruţe se *lasă vreo 2—3 zile în teancuri* (grămezi) *ca să fermenteze* ; prin această primă fermentare „foile se îngălbenesc de tot, culoarea se egalizează". *Indată ce coloarea este uniformă,* trebuie a întrerupe fermentaţiunea şi a *înşirà foile pe aţă ca să se usuce.*

Mai departe, arată că foile când se înşiră pe aţă să fie depărtate unele de altele până la 2—3 degete, pentrucă fiind lipite unele de altele nu se usucă bine şi uneori se şi strică.

www.digibuc.ro

„La amândouă vârfurile sfoarei se fac ochiuri sau se pun cârlige ca să se poată spânzura şirurile". Mai sfătueşte apoi *să nu se usuce foile iute fiindcă atunci „rămân verzi* şi nu mai pot dobândi o faţă galbenă şi totodată pierd din calitate".

„Uscatul tutunului se face în genere *sub umbrare*, sub straşinile caselor, în pătule şi în alte localuri adăpostite. Se cere cea mai mare privighere din partea cultivatorului când se usucă tutunul. Dacă se usucă iute, foile rămân verzi şi nu mai pot dobândi o faţă galbenă şi pierd şi din calitate".

Ioan Ionescu dela Brad, în Calendarul său din 1861 (ed. III) dă sfaturi cari ar putea fi semnate şi astăzi de orice bun practician :

„Tutunul se culege când frunzele încep a se îngălbeni şi a se veşteji. Frunzele cele de gios, de lângă pământ, se culeg mai întâi, după aceea cele dela mijlocul coceanului şi în sfârşit cele din vârful lui. In trei rânduri dară trebuie să se culeagă tutunul, însă după semnele ce am arătat pentru făcutul culesului, el se poate culege de atâtea ori de câte ori adună cineva frunzele cele veştejite. In deobşte frunzele cele de gios dau tutunul cel mai prost şi cele de sus pe cel mai bun. La *Amiro* frunzele culese de pe mijlocul coceanului sunt acele ce se adună cu mai multe îngrijiri, fiindcă dau tutunul cel mai bun de tras, adică cel care nu este nici prea tare nici prea slab".

„După ce se culeg frunzele se pun la svântat, câteva zile, în mănunchi de câte 10 până la 15 şi apoi îndată, până încă sunt jilave, se înşiră pe sfoară şi se face şireaguri care se spânzură la umbră sub şuiă sau sub streaşină ca să le bată vântul, şi să le îngălbenească şi să le usuce şi aşa să nu se strice şi să nu se înegrească".

„Toată bunătatea tutunului atârnă de această lucrare, dela această schimbare a floarei lui. Cu cât vor fi frunzele mai bine şi mai potrivit înşirate, cu atâta se usucă mai bine, adică dobândesc o floare mai deopotrivă şi mai galbenă. Frunzele cele negre sunt acele care la uscat se ard, iar acele verzi sunt acele care n'au fost răscolite de feliu : unele sunt rele pentrucă s'au stricat la uscat şi altele aşişderea sunt rele pentru că asemenea s'au smintit la uscat".

„Frunzele înşirate pe sfoară şi puse la uscat stau o săptămână şi două şi trei, în care timp să se întoarcă de mai multe ori adică să se schimbe şiragurile care trebuie să stea spânzurate".

In *Monitorul Oficial* (supliment) No. 174 din 7/19 August 1864, găsim următoarele instrucţiuni foarte interesante" :

www.digibuc.ro

„Foile de tutun se culeg în deobște pe la sfârșitul verii. Timpul priincios este atunci când foile de tutun au început să *îngălbinească*, se *încrețesc la vârf, se rup îndoindu-le, când fața începe a se umflà pe alocurea*. Când a sosit timpul culesului, *foile se apleacă în jos mult, iese din ele un miros tare și pe deasupra sunt cleioase*".

„Foile se culeg pe un timp frumos și după ce se ia roua. *Când arde soarele sau e timpul ploios nu este bine de cules*".

„Culesul se face în mai multe rânduri pentru că nu sunt foile coapte deodată. Intâi se culeg foile dela rădăcină cari sunt mai coapte, și după vre-o 10 zile acelea cari au mai rămas. Coada foii să se tae sau să se rupă de lângă luger de tot. Foile culese se fac tenculețe pe pământ și apoi se duc acasă la *uscător*".

„Dacă este timpul spre ploaie să se ducă îndată acasă foile culese, pentrucă dacă plouă peste dânsele se strică, pierd fața și mirosul. De aceea este rău ca să se lase foile de tutun culese afară, la rouă".

„Ca să nu se veștejească foile se pun în coșuri, în cari se și duc acasă. Dacă se tae lugerii, atunci se așează bine în căruță după ce s'a așternut o cergă".

Mai departe vorbind, de uscarea foilor se spune:

„Bunătatea tutunului atârnă în mare parte și de chipul cum se usucă. La noi sunt prea puțini cultivatori cari să usuce tutunul bine; îl lasă la soare, la rouă și de aceea pierde mirosul și fața. Am văzut cu toate acestea locuri unde plugarii înțeleg bine această lucrare".

„Pentru uscat trebuie să fie un șopron sau o casă anume, uscător, făcută astfel ca să se poată primeni aerul des. Șopronul trebuie făcut departe de locurile de unde iese putoare și de locurile umede".

„După ce s'au adus foile dela câmp se înșiră pe ață. Fiecare ață poate să fie lungă de un stânjen și mai bine. Foile se înșiră cu o undrea de vârful coadelor; nu se apropie unele de altele ca să se lipească pentrucă nu se usucă bine. După ce s'a umplut o ață cu foi, se atârnă de cârligele puse în șopron sau în casă, de două părți. Cel dintâiu rând de foi se pune la o înălțime de un stânjen și jumătate dela pământ. Dacă este șopronul înalt se pun mai multe randuri de foi în sus".

„Trebuie să fie cineva cu mare băgare de seamă când se usucă tutunul căci dacă se usucă prea iute rămâne verde și pierde și din gust".

„Foile cari încep a mucezi trebuie luate din șiruri și puse la o parte să se usuce".

„Uscatul ține o lună, și uneori și șase săptămâni".

Hagi Ștefan în notițele lui, scrie:

„Când foile cari sunt mai cu putere încep a face bășice și foile mai slabe a da puțin în galben, culesul începe, și nu deodată toate foile din rădăcină, ci numai de jos a treia parte, apoi se rup foile din mijloc și în urmă câte rămân mai sus. Culesul și ruperea foilor totdeauna începe după ce se luminează de ziuă sau și mai înainte dacă este lună, și până ce se ia roua de dimineață, și pe urmă se adună foile rupte lăsate între tutun și pe loc și se dă la înșirat".

www.digibuc.ro

„Foile se înșiră pe sfoară nici rare nici prea strânse. Șirile înșirate se rânduesc una lângă alta la un loc unde nu pătrunde vânt, ceață și mirosuri neplăcute până se mai înmoaie, pe urmă se scoate la soare și locul sub ele, când stă la soare, trebuie să fie curat și să nu aibă buruieni sau băligar; mai favorabil este să aibă sub ele pietriș sau pământul să fie gol și curat și totdeauna să fie păzit bine și ascunse de ceață, de vânt tare și de ploaie. Șirele sunt uscate atunci când cocenele tutunului nu mai sunt jilave; atunci se strânge și se atârnă iar într'un loc ca să nu poată la timp rău să între ceață sau altă umezeală ori ploaie. La un timp frumos și senin ușile și ferestrele la tutun poate să stea deschise, numai la timp contrariu ușile și ferestrele trebuie închise bine".

Ioan Ionescu dela Brad descrie cum se practicau aceste operațiuni în jud. Putna, *la Pufești*: „Printre Sânte-Mării se culeg, când frunzele încep a se băşica. Frunzele culese se pun în chilinuri mici (grămezi) cât poate lua omul cu un braț, și stau 3 zile de se îngălbenesc. După aceea se înșiră pe sfori de 3 st. de lungi și se pun la soare de se usucă, iar când este ploaie, sau negură sau rouă multă, se pun sub acoperiș sau sub streașina casei. După ce stau 2 săptămâni la uscat, fiind soare, iar nefiind, 3 săptămâni, frunzele se fac păpuși și păpușile năsadă, adică chită, teancuri și într'această stare se vând".

La *Fitionești*:..... „când se băşică frunzele, se culeg deodată toate, se pun în teancuri de o palmă de groase ca să se îngălbenească și apoi să înșiră pe ață și se pun sub straşină ca să se usuce și să nu le bată nici ploaia, nici roua, nici soarele".

„Cultura tutunului este exemplu cel mai frapant de inteligență practică a cultivatorilor noștri. *Nu vedem altă sminteală în cultura tutunului decât aceia dela cules, când se amestecă frunzele la un loc cele coapte cu cele necoapte.* Această sminteală, care micșorează calitatea tutunului, se poate prea bine înlătura culegându-se tutunul în 3 răstimpuri, și luând în fiecare cules numai frunzele cele băşicate. Cele de jos se culeg cele mai întâi și fiind mai groase decât celelalte dela mijloc și decât cele din vârf, nu se cuvine să se amestece fiindcă sunt de calitate mai proastă, ca unele ce sunt crescute mai aproape de pământ și mai la umbră decât cele dela mijloc și din vârf, care dau tutunul cel mai bun".

Cu privire la *uscarea foilor* este locul să spun că în Basarabia, lângă Chișinău încă din 1853 se organizase niște culturi model conduse de un cultivator de tutun din Macedonia, culturi cari au dat o puternică impulsiune perfecționării procedeelor de cul-

www.digibuc.ro

tură rutinare de până atunci şi în special metoadelor de uscarea foilor. De atunci datează procedeul răsadniţelor cu geamuri pe rame mobile, rame cari se folosesc şi mai târziu la uscatul foilor. Tot pe atunci, un oarecare *Rosenbaum*, mare cultivator de tutun, a născocit cadrele (gherghefurile) mobile pentru uscatul şirelor de tutun, sistem care repede s'a introdus în tot sudul Rusiei până în Crimeea şi Caucaz [1]).

O încercare pentru uscarea foilor de tutun, după acest sistem, s'a făcut şi la noi, în 1882, la Belvedere în *Bucureşti*. Se cultivà, lângă fabrica de tutun, un pogon de tutun cu diferite varietăţi indigene şi străine, iar toată recolta se uscà pe nişte gherghefuri-cărucioare lungi de 6m.20, late de 3m.10 şi înalte de 2,10m. Gherghefurile erau prevăzute cu rotile cari se mişcau pe nişte şine fixate pe traverse de stejar [2]).

S'stemul acesta nu s'a generalizat. Abia prin 1899, au început să se introducă uscătoriile *tip Samsun* propuse de *G. Georoceanu*, agronom în serviciul Regiei, care le văzuse în regiunea Samsun din Asia Mică. Ele au fost cu timpul modificate şi adaptate nevoilor şi puterilor cultivatorilor noştri; astăzi sunt întrebuinţate la noi pe o scară destul de întinsă.

5. „*Despre păpuşitul şi fermentatul tutunului* avem însemnări foarte scurte şi confuse.

Astfel *Litinski* spune :

„Cine nu poate sau nu voeşte să vândă îndată tiutiunul trebuie să'l aşeze în teancuri mari ca de 4—5 palme înălţime; prin asemenea chip se înfierbântă frunzele şi atunci se va răscoli şi se va întoarce de atâtea ori până când nu se vor mai înfierbânta frunzele; cu chipul acesta se poate ţine pe urmă tiutiunul, câţiva ani fără să se strice".

Hagi Ştefan :

„Păpuşitul poate să înceapă şi dela Noembre dacă cocenile tutunului nu sunt jilave; la păpuşit câte foi se găsesc cu cocenile jilave se dă la o parte. Foile trebuie să trosnească la păpuşit şi pe cât se poate să nu se frece mult cu mâinile şi numai cocenile se aşează drepte ca să nu fie un cocean mai afară şi altul mai înăuntru. Şirele dacă se găsesc prea uscate şi se fărâmă la păpuşit, se lasă o noapte afară la senin şi chiar ger dacă va fi şi a doua zi se păpuşeşte într'o casă cu căldură unde vine şi se mai înmoaie. Păpuşile legate sau nelegate se rânduesc cu cocenile afară până la o înălţime ca de un metru fiind puse pe scânduri cari scânduri sunt jos pe

---

[1]) *V. C. Sterbacev.* Obzor Tabakovodstva v. Rosii, 1894.

[2]) *Uscătorul mecanic al fabricei de tutun.* Articol neiscălit din *Economia Rurală*, An. III, N-brie 1882.

www.digibuc.ro

pământ şi rămâne până la finele lui Februarie. Incăperea unde stă tutunul, mai favorabil este dacă va fi cu pereţii de pământ sau de scânduri; zidul cu cărămidă şi var nu e atâta favorabil pentru un tutun de I-a calitate".

„Dela 1 Martie începe a se face în boccele sau teancuri şi până la 1 Aprilie se termină; teancurile sau boccelele făcute vor sta rânduite una lângă alta şi se lasă să fiarbă mult până la 15 Mai când atunci se mai strâng sforile şi se pot pune şi câte două teancuri sau boccele una peste alta şi, în Iunie în 15, iar se strâng sforile şi se rânduesc cele de sus, jos şi cele de jos să rămâie sus. La August tutunul este gata de fabricat şi de fumat.

„*Orice neam de tutun cultivat în România nu poate să iasă neplăcut dacă el este plantat pe deal şi păzit de cele cuprinse de mai sus*".

P. S. Aurelian în „Diurnalulu Agronomia":

„După ce s'a uscat bine tutunul trebuie a aşteptà un timp noros pentru a strânge foile după aţe şi a le face teancuri. Dacă foile au fost moi când s'au pus în teancuri, după vre o două, trei zile se desvoltează înăuntrul teancului o căldură de vre-o 35 până la 40 de graduri; atunci se face o nouă fermentaţiune care face ca tutunul să fie cât mai dulce şi să arză mai bine, fiindcă pierde o parte din glutenul şi din resina sa".

„După ce s'a terminat fermentaţiunea se desfac teancurile şi se aleg foile. Alegerea foilor consistă în a pune la o parte foile cari au aceeaş mărime şi aceeaş coloare. După aceasta se face păpuşile, puind la un loc un număr oarecare de foi şi legându-le la cotor cu suviţă de teiu sau de foae de porumb. După ce s'au făcut păpuşile, se fac boccelele care sunt nişte pachete compuse dintr'un număr hotărât de păpuşi. Păpuşile se pun cu cotoarele afară şi boceaua se înfăşură în pânză. La noi în loc de boccele se fac teancuri mari la marginea cărora se pun stinghii de lemn legate cu sfoară ca să ţie păpuşile toate la un loc".

„Teancurile sau balurile de tutun se pun în magazii, două câte două, unu peste altul şi din când în când cel de deasupra se pune dedesupt pentru ca presiunea să fie egală".

In articolul *Cultura tutunului* din *Monitorul Oficial* deja citat, găsim aproape aceleaş sfaturi ca mai sus însă ceva mai detaliate. Astfel, după ce se scot foile depe sfori, „se fac teancuri în casă pe scânduri, sau într'un loc unde nu este umezeală. Acolo se lasă vre-o 10 şi 15 zile ca să se mai dospească". Se desfac apoi aceste teancuri, se aerează foile şi se aşează iar teanc. Dacă după 5—6 zile se încălzesc, se aerisesc şi iar se reface teancul. Despre alegerea foilor şi păpuşit nu găsim nimic deosebit. Despre teancurile de păpuşi: „treuieb să umble cineva la ele din când în când şi dacă simte că prea s'au încălzit înăuntru, să le desfacă ca să se aereze păpuşile şi apoi să-l facă la loc".

Ionescu dela Brad, în *Calendarul pentru bunul cultivator*, scrie că tutunul (foile) se ţine în şire „până ce vine o zi umedă care jălăvindu-le îngăduie cultivatorului a le lua şi a le face păpuşi. La făcutul păpuşilor se *pun frunzele cele mici la mijloc şi cele mari şi mai frumoase la margini*. Păpuşile se clădesc unele peste altele şi se tescuesc".

www.digibuc.ro

„După această tescuitură, ori cât ar fi de uscate frunzele, tot

(Din „Țările române văzute de artiști francezi" de G. Oprescu).

Fig. 62. — *Cârciuma de lângă Oradia*, după un tablou al pict. francez Th. Valerio, 1855.

mai scot umezeală care, cu căldura din ele, le face de mai fierb încă odată. De aceia teancurile de tutun trebuesc puse la răcoare".

www.digibuc.ro

6. *Despre recoltarea semințelor* numai *P. S. Aurelian* vorbește, recomandând ca firele alese pentru sămânță să nu li se rupă nici o foaie ci numai lăstarii (copilii). „Firele de sămânță se tae pe la finele lui Septembrie atunci când capsulele (gogoșile) dobândesc o coloare galbenă negrișoară și când s'au copt semințele; operațiunea trebuie făcută pe un timp frumos. După ce s'au tăiat firele, se pun într'o odaie sau un loc la adăpostit ca să se usuce. După ce s'au uscat gogoșile se pun într'o cutie și nu se sparg decât atunci când a sosit timpul semănatului".

Din toate însemnările de până aci rezultă că, *și înainte de monopol, procedeele de cultură ce se întrebuințau la noi erau acelea obicinuite în orientul Europei pentru producerea tutunului de țigarete.*

Comparându-le cu cele întrebuințate astăzi de către cultivatorii noștri, constatăm îmbunătățiri importante nu numai la operațiunile culturale dar și la tratamentul technic al foilor. Monopolul cultivării tutunului cu îndatoririle ce el a impus cultivatorilor de a execută operațiunile culturale după anumite norme și instrucțiuni, a făcut ca anumite procedee culturale mai bune să intre atât de mult în obișnuința sătenilor cultivatori de tutun încât astăzi ei nu pot concepe că acele operațiuni s'ar putea face în altfel.

www.digibuc.ro

XV. NEGOŢUL DE TUTUN ŞI TABAC.

Cea mai veche însemnare în care se pomeneşte despre existenţa unui negoţ de tutun în ţările noastre, este din a doua jumătate a sec. al 17-lea, *din anul 1671*, şi anume: *învoirea dată* în acel an *negustorilor de tutun*, greci şi armeni, *din „ţara românească" de a trece prin Ardeal cu tutun, fără* însă *să aibă voe de a-l vinde pe loc* [1]).

O a doua însemnare — pe care, ca şi pe precedenta, am mai citat-o — se găseşte în *„adetul" vămii schelii dela Câineni din 1691*, care adet *„s'au scos"* (copiat) *după cel din 1676* şi în care, printre alte mărfuri de vămuit, erà trecut şi *tutunul* [2]).

S'ar înţelege din aceste 2 însemnări că e vorba de un negoţ sau de negustori din Muntenia cari făceau negoţ cu tutun în *afară de hotarele ţării*. Sunt însă însemnări care vorbesc precis de un *negoţ intern*, pentru nevoile băştinaşilor, şi anume însemnările din *condica de porunci* şi *socoteli a lui Constantin Vodă Brâncoveanu*. Intr'una din aceste însemnări, fiind vorba de cântarul domnesc cu care trebuiau cântărite *mărfurile ce se vindeau prin târguri*, erà trecut, printre acele mărfuri, şi *tutunul* [3]). Aceasta în 1702, iar în 1705, într'o poruncă despre ţinerea vămii, se zice: ...*„şi să aibă a le luarea vamă de pre la toţi neguţătorii cari vor cumpăra tutun să facă neguţitorie, să-l ducă într'alte părţi", de orice neam ar fi ei* [4]). Erà vorba deci de tutunul care se negustoreà în interior şi, probabil, de tutunul pământean care se vindeà *„au pre la vadurile de pe margine şi pre la târguri, şi afară, de prin sate"*.

---

[1]) *Mon. Com. Trans.* XV, pag. 206, No. 27.

[2]) *N. Iorga.* Studii şi documente t. V.

[3]) Idem pagina 347.

[4]) Idem pagina 348.

www.digibuc.ro

De sigur că negoţul tutunului s'a început la noi întâi cu tutun adus de peste hotare, şi numai cu vremea, după ce s'a cultivat şi la noi, a eşit pe piaţă şi cel românesc fără ca negoţul cu tutun străin, în special cu cel turcesc, să înceteze.

Ştim că, la începutul secolului al 18-lea, erau în ţările noastre *negustori-importatori* cari mergeau dealungul Dunării, la cetăţile turceşti de pe ambele maluri, *Giurgiu*, *Rusciuc*, *Nicopoli*, *Vidin*, *Rahova*, şi aduceau de acolo tutun şi alte felurite mărfuri [1]). Erau de sigur şi *negustori-exportatori* ca acel negustor *Mareş* care prin 1700 avea depozitat spre vânzare la Braşov, între alte mărfuri, şi tutun [2]),— şi ca acel boer *George Clucerul*, care în 1749 *trimisese spre vânzare la Braşov 3400 oca de tutun* şi despre care găsim amănunte într'o scrisoare a lui *Grigore Ghica Vodă*, scrisă în latineşte şi adresată către judele şi senatul Braşovului. Scrisoarea e dusă la destinaţie chiar de „Clucerul George", boer muntean, care, zice Ghica Vodă, *„mi s'a plâns că a dat în primire unui anume Pană Ghiţă*, valah şi el, *o câtime de iarbă nicotiană, ce se chiamă în popor tabac, cântărind vre-o 3400 aşa zise ocale*, spre *a o căra şi vinde acolo. Numitul Pană, ducând acolo acel tabac, după câtva timp, l-a zălogit pentru 150 taleri, fără ştirea stăpânului"*, care a făcut un drum la Braşov, s'a judecat dar *„nu a putut dobândi la judecata Dvs. recăpătarea tabacului său deşi s'a îmbiat să plătească cei 150 taleri"*. Cereà acum (5 Martie 1749) Ghica Vodă ca, *„nu atât în vederea stăruinţei"* sale, *„cât din îmbierea de drep-*

(După un tablou al pictorului francez Lancelot; din Târile romane văzute de artişti francezi de G. Oprescu).

Fig. 63. — *Negustor român fumându-şi ciubucul.*

[1]) *N. Iorga.* Istoria comerţului românesc, epoca mai nouă, pag. 12.

[2]) *N. Iorga.* Scrisori de negustori, p. 86.

www.digibuc.ro

tate", să silească, pe cel ce ţine tutunul zălog, să'l înapoieze în schimbul celor 150 taleri [1]).

De altfel despre negoţul de tutun din Transilvania dela începutul sec. al 18-lea se mai găsesc şi alte însemnări. Astfel un cronicar din Braşov ne spune că în 1707, *„întreg comerţul de mărfuri şi tutun"*, *stagnase* [2]) din cauza neliniştei provocate de „curuţi" (unguri răsculaţi). Cu câţiva ani mai înainte, în 1703, găsim înscris şi tutunul pe lista produselor cu care populaţia oraşului Bistriţa din ţara Bârsei era obligată să aprovizioneze armata ocupantă. Tutunul era pus în rând cu *zahărul, lămâia* şi *diferite condimente* [3]), adică cu mărfuri importate. S'ar înţelege din această însemnare că tutunul, *deşi nu era un produs indigen*, (nu se producea în ţara Bârsei), totuşi *se găsea în localitate* — deci se importa — şi se negustorea.

In 1709 negustoria de tutun din Transilvania trebue să fi fost bănoasă şi deci ispititoare şi pentru alte bresle decât cea negustorească, căci altfel nu s'ar explică dispoziţia luată, în acel an, *de a se interzice ofiţerilor*, între altele, şi *dreptul de a face negoţ de tutun* [4]).

Ceva mai târziu, în 1732, negoţul de tutun căpătase o astfel de desvoltare în cât în unele oraşe, ca în *Braşov* şi *Sibiu* de pildă, stăpânirea cercă să scoată din acest comerţ oarecari foloase pentru comună, *oarecari privilegii*, încercare care însă stârni protestări violente din partea negustorimei şi mai ales din partea „companiei" negustorilor saşi, care n'a cedat până ce nu s'a abandonat proectul [5]). Cu vre-o 20 de ani mai târziu, în 1754, găsim că fabricanţii de tutun din Braşov dedeau oraşului o cotă-parte din beneficiul lor, iar când în 1760 guvernul a concesionat dreptul de a fabrică şi vinde tutun, — şi de sigur şi tabac — numai unui singur fabricant, orăşenii s'au opus cu îndârjire şi au şi reuşit ca, după un an, să se revină la vechea stare de lucruri [6]).

Există deci, încă dela începutul sec. al 18-lea, şi în Transilvania, ca şi în Principate, un negoţ de tutun destul de important.

---

[1]) *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XV, part. II, pag. 1681.

[2]) *Der tabak in Siebenbürgen*, (Neuer Volkskalender, 1924 Sibiu).

[3]) *G. D. Teutsch*. Gheschichte der Siebenbürger Sachsen, vol. II pag. 32.

[4]) *Oskar v. Meltzl*. Das alte unde neue Kronstadt. Sibiu, 1883, pag. 121.

[5]) *G. D. Teutsch*, op. cit. pag. 90 şi *Oskar von Meltzl*, op. cit. pag. 205 şi 206.

[6]) *Oskar v. Meltzl*. op. cit. pag. 444 şi 445.

www.digibuc.ro

Pentru *Moldova* avem de asemenea câteva însemnări din *a doua jumătate a sec. al 18-lea*, dar ele se referă mai ales la *tabac*. Astfel, pe la 1765 ştim că se aduceà în ţară, pe la *Movilău, tabac în „balercuţe"* [1]). La „Mohilău", ne spune d-l N. Iorga, erà un târg important în care negustorii turci, pe lângă cafea, bumbac, etc. vindeau şi *lulele* şi, de sigur, şi *tutun*.

Peyssonel vorbeşte de tutunul ce se aduceà pe uscat spre vânzare pe piaţa oraşului „Okzacow" tutun care veneà din Polonia, *Moldova* şi *Valachia* şi care erà apoi dus în Constantinopol şi Rumelia [2]).

Dintre anii 1774 şi 1779 ni s'au păstrat şi câteva scrisori de negustori în cari se vorbeşte de cumpărături dela Sibiu, de *„tabac violet"*, *„tabac bun de Pesta"*, *„tabac cu miroase"*, ba şi de o *„buşcea"* de tutun [3]).

Angrosiştii din Ardeal aduceau *tabac* aproape numai dela *Pesta*, dar şi din Constantinopol, de unde în primul rând se luà tutun. Constantinopolul furnizà pe acea vreme toate lucrurile de modă, aşà cum ni le furnizează astăzi Parisul. In condica de însemnări a unui negustor din Braşov, găsim notat că adusese din Constantinopol, între 1769 şi 1778, pe lângă multe alte mărfuri, pe lângă „lulele albe, roşii, etc. de „porţiliană", şi *tutun „boşcea"*, *„tabac de Corfus"*, *tabac cu „iagăr"*, *tutun în abale"* [4]), etc.

Se negustorià pe la noi, de sigur, şi tabac românesc — încă dinainte de 1783 se fabricà tabac în ţară — dar probabil că erà mai inferior decât cel străin, care erà preparat cu fel de fel de îngrediente şi miroase speciale. T. Pamfilie, în manuscrisul său dejà citat, ne spune de un obicei ce erà prin Moldova ca la păpuşirea foilor de tutun să pună printre ele şi foi de *ismă* sau *mentă* şi că prin Bucovina se puneà busuioc.

Alte ştiri, referitoare tot la comerţul tutunului la noi, le găsim în *„ponturile" de vânzarea vămilor din 1776* (sub domnia lui Al. Ipsilanti), în care se vorbeşte despre *„tutunul ce se vinde în târg"* şi de *cel „ce ese din ţară să se vândă"*, specificând *că e „scutit de vamă tutunul ce se găseşte" pe la casele locuitorilor"*. Este

[1]) *Buletinul „Ioan Neculce"*, An. I, fasc. I, Iaşi, 1922.

[2]) *M. de Peyssonel.* Traité sur le commerce de la Mer-noire. Paris, 1787, p. 294.

[3]) *D. Z. Furnică.* Istoria Comerţului românesc, pag. 27, 32, 92 şi 116 şi *Documente privitoare la comerţul românesc*, pag. 65, 66 şi 123.

[4]) *N. Iorga.* Braşovul şi Românii, pag. 14 19.

www.digibuc.ro

deci vorba nu numai de tutunul ce *se negustoreà în interior, cì şi de cel ce se exportà.*

Carra ne spune şi el că pe la 1781 se făceà un comerţ însemnat peste graniţă: *„debitul pentru Turcia e însemnat, asemenea pentru ţara tătărească şi Polonia"* [1]).

Din 1783 avem prima însemnare despre două *„dughene"* de *tutun* din Iaşi [2]), ceeace însemnează că începuse să fie şi prăvălii *speciale numai pentru vânzarea tutunului*, iar nu numai de acelea în care se vindeà, pe lângă alte mărfuri, şi tutun.

(Fragment dintr'un tablou dela Ac. Română)

Fig. 64. — Vedere dintr'un *bâlciu din Ardeal.*

Mai ştim din acea vreme că *vânzarea cu amănuntul*, comerţul în detaliu, erà un privilegiu al pământenilor, al „naţionalilor", iar străinii nu puteau face decât vânzări cu toptanul, en-gros. Aşà erà în Turcià şi aşà se urmà şi la noi. In special, în ce priveşte comerţul de tutun, pământenii ţineau cu îndârjire la acest privilegiu [3]).

---

[1]) *Jean Louis Carra.* „Istoria Moldovii şi a României" (tradusă în 1857 de N. T. Orăşanu), pag. 132.

[2]) *N. Iorga*, Istoria comerţului românesc, epoca mai nouă pag. 41.

[3]) *Hurmuzaki*, vol. VIII, pag. 427.

www.digibuc.ro

Aşà dar, în a doua jumătate a secolului al 18-lea, se făceà la noi un însemnat negoţ nu numai cu tutunul de fumat, cì mai ales cu *tabacul de prizat*, fie importat, fie fabricat în ţară, fiindcă începuse să se înjghebeze şi la noi *fabrici* sau *mori de tabac*. Din această epocă avem prima încercare de a se monopolizà fabricaţia şi vânzarea tabacului (1783 sub M. Suţu), încercare despre care voi vorbi mai departe şi care a provocat un viu conflict între agentul consular rus şi Domnitor. Imprejurarea aceasta a atras atenţiunea agenţilor străini (mai întâi a acelui austriac, *Reicevich*, şi mai apoi pe a lui *Gaudin* (la 1795), *Parrant* (1801) şi *Fornetty* (1814), cateşi trei agenţi consulari francezi [1]), cari au văzut că cu tabacul, ce s'ar importà din ţările lor, s'ar puteà face bune afaceri în ţările române. *Reicevich* trimisese în Ungaria chiar nişte probe de *„tabac de Ianina"* (pe care, spuneà el, îl apreciau în mod special românii) pentru ca fabricanţii unguri să caute şi ei să fabrice la fel.

Un document interesant din 1787 — o carte [2]) către Caimacamul Craiovei — ne arată că N. Mavrogheni din „înaltă împărătească poruncă", *oprise exportul tabacului românesc* (*„al ţării"*) *peste Dunăre, adică în Turcia*. Erà această poruncă împărătească încă un abuz, încă o încălcare a autonomiei noastre vamale, prin care se urmăreà, probabil, să se ocrotească interesele fabrican-

[1]) *Hurmuzaki*, supl. I, vol. III.

[2]) ..... „vĕ facem Domnia Mé în scire, că ne au venitŭ prea înaltă împărătească poruncă, ca de aice să nu fie slobodŭ a eşi cât de puţinŭ tabacŭ alŭ ţerei peste Dunăre; pentru care iată vĕ poruncim să daţi poruncă căpitanilor şi vameşilor dupre la margini, ca să fie cu purtare de grijă şi cu privighere zioa şi noaptea, a nu îngădui pe cinevaşi să trécă măcarŭ câtŭ de puţinŭ tabacŭ de aice în ţéra turcească, nici pentru neguţitorie, nici cu pricină de trebuinţă a însuşi aceluia, pentru că de se va dovedi că au îndrăznitŭ vericare din căpitani séu din vameşi, a slobozi pentru vre unŭ interes măcar o oca, unulŭ ca acela se va pedepsi strașnicŭ, precum şi cel ce va cerca printr'ascunsŭ a scoate tabacŭ de aice, afară din ţéră, se va osândi la pagubă dar şi D-tră nu veţi scăpa de urgia Domniei mele cu pricină că din nepaza căpitanilor şi a vameşilor s'au făcutŭ vre unŭ cusurŭ, pentru că Domnia Mé, de la D-voastră ceremŭ şi voimŭ a se urma şi a se face pe deplinŭ paza acésta, după Pré înalta împărătéscă poruncă şi pre inşi-vă avemŭ a vă pedepsi când vom auḑi că s'au făcutŭ urmare în potrivă. Ci dar să fiţi cu purtare de grijă pentru acésta făcândŭ sciută şi cunoscută acum porunca acésta la toţi de obşte, ca să nu găséscă cinevaşi pricină că n'aŭ sciutŭ, iar dela ţéra turcească şi de alte părţi, este slobodŭ a veni tabacŭ aice în ţéră, ne popritŭ, şi să avem răspunsŭ dela d-tră de primirea şi urmarea poruncii acesteia, 1787, Maiu 17 (*V. A. Ureche*, Istoria Românilor, vol. III, pag. 618).

www.digibuc.ro

ţilor şi neguţătorilor din Turcia cu trecere la împărăţie. Această măsură constitue de asemenea o dovadă că se făceà la noi, cu tabacul, un comerţ însemnat care stinghereà într'o oarecare măsură pe producătorii şi neguţătorii de tabac de peste Dunăre.

Şì comerţul de tutun (tutun de fumat) trebue să fi avut o însemnătate mare pe acea vreme, atât în ţările noastre cât şi în cele vecine, şi se pare că armenii steteau în fruntea celor cari acaparaseră acest negoţ. Deducem aceasta şi din propunerea unui mare negustor din Lemberg, armeanul „*Nicorowitz*", făcută în 1776 guvernatorului *Galiţiei* ca să se formeze în *Bucovina, la Suceava*, o *mare şi puternică colonie de armeni aduşi din Valahia, Moldova, Ucraina şi ţările turceşti*, cărora, *între alte încurajări şi privilegii*, propuneà Nicorowitz să li se deà si „*libertatea comerţului cu tutunuri aduse din Turcia*" [1]). Această propunere răspundeà şi tendinţei guvernului austriac care, după anexarea Bucovinei, urmăreà să întroneze o dominaţie comercială asupra elementului românesc prin colonişti streini aşezaţi în mijlocul satelor româneşti. Propunerea lui Nicorowitz n'a reuşit, ceeace n'a împiedecat însă că armenii să acapareze an de an mai bine comerţul tutunului.

(Din „Istoria Comerţului românesc" de N. Iorga).

Fig. 65. — Vedere dintr'un *târg din Lipsca.*

[1]) *Colecţia Hurmuzaki.* Vol. VIII, pag. 317.

www.digibuc.ro

Oraşul Botoşani erà pe la finele sec. al 18-lea un centru important în cari se aciuiaseră o puternică colonie de armeni, mari negustori de tutun pe cari îl negustoreau „până la Leipzig şi Brody" [1]).

Tot privitoi la Bucovina mai ştim că, cu vre-o 16 ani mai târziu, în 1793 se pornise un curent de emigrare printre locuitorii băştinaşi ai Bucovinei din cauza introducerei taxelor pe tutun (un adevărat monopol) şi a arendării (dării în antreprisă) pe neaşteptate a încasării acestor taxe. Arendarea aceasta provocase svonul că ar fi premergătoare unui răsboi, care trebuià să aducă recrutări, rechiziţii şi atâtea alte angarale şi nevoi. Curentul de emigrare erà aşa de puternic încât spre a fi stăvilit se şi făcură guvernului propuneri stăruitoare ca să se lase liberă vânzarea tutunului în Bucovina, mai ales că locuitorii se ofereau, din propriul lor îndemn, să acopere ei singuri plusul de încasări ce s'ar realizà prin arendare [2]).

Toate notele şi însemnările de până aci, dovedesc că, *spre sfârşitul sec. al 18-lea, comerţul tutunului în ţările româneşti începuse să ia o oarecare desvoltare, că el interesà de aproape populaţia băştinaşă* (singura care aveà dreptul de a vinde tutun cu amănuntul), *că negustorii din Orient, şi în special armenii, se ocupau de comerţul intern în mare şi cu cel de import şi export, şi în fine, că ţările din centrul şi estul Europei începuseră să se preocupe cum ar puteà introduce şi ele fabricatele lor de tutun în ţările române.*

In această situaţie intrăm în sec. al XIX-lea, în decursul căruia importul tutunului *„turcesc"*, *„persaciu"*, a *tabacului rusesc, austriac, turcesc şi franţuzesc* a continuat cu o intensitate crescândă.

In tabla vămuirii dela vama Focşani din 1825, găsim că se treceà, spre vânzare, în Moldova (la Tg. Ocna, Bârlad, Tecuci, Herţa, Caşin, Hârlău, Roman, etc.) nu numai tutun prost de *„Anadol"* sau de cel bun, fie de *Anadol*, fie de *Trapunt*, cì şi mult tutun *„bocce"* preţuit cu 3 lei ocauà [3]).

In Iaşi, în prăvălia unui tutungiu, se găseà de vânzare pe lângă vestitul *„tabac de Ianina"* şi *„tabac subţire de cel franţuzesc"*, *„tabac rape"* [4]), etc.

---

[1]) *Artur Gorovei.* Monografia oraşului Botoşani.

[2]) *Colecţia Hurmuzaki,* Vol. XIX, pag. 656.

[3]) *Dum. Z. Furnică.* Documente privitoare la comerţul românesc.

[4]) *D. I. Gavriliu.* Contribuţiuni la istoricul tutunului, pag. 194.

www.digibuc.ro

Intre 1809 şi 1814 se aduceà din Braşov la C.-Lung : *„tabac în plumbŭ"*, *„tabac în plumbŭ cu mirosu"*, *„tabac de nas, cu mirosŭ, în băşici"*, etc. [1]).

Pe la 1817, un *Jaques Avedissian*, armean după nume, scrià din Paris vestitului mare negustor *Hagi Pop* din *Sibiu*, să-i trimită *tabacul de Pesta* ce-i cumpărase un oarecare Ruso Dournich [2]).

Comerţul cel mai întins însă se făceà cu *tutunul de fumat* indigen şi străin (turcesc). Se vede aceasta atât din cifrele ce vom da ceva mai jos referitore la import şi export cât şi din diferite alte însemnări ce se găsesc răsleţe prin diferitele publicaţiuni.

Din 1834 ni s'a păstrat un act de tovărăşie referitor la o negustorie de tutun. E un act scris în greceşte, făcut la Constantinopol, în care e vorba de cumpărări de tutunuri turceşti în cantităţi de 20—30 mii ocale. Unul din tovarăşi îşi lua sarcina de a le cumpărà şi transportà la Galaţi, iar celălalt de a le transportà dela Galaţi la Iaşi şi de a le desface [3]). Mai ştim că prin 1825

[1]) *N. Iorga*. Braşovul şi Românii, pag. 20—26.

[2]) *Dum. Z. Furnică*, op. citat, pag. 247.

[3]) Originalul actului se află în posesiunea D-lui *Anton Oprescu* şi are cuprinsul următor :

„Din prezentul act de tovărăşie se face ştiut că subscrişii Aga Teodorachi şi Comnenachi Gheorghiu facem următoarea tovărăşie cu această învoială :

Adică eu Comnenachi făgăduesc că voi îngriji în fiecare an a se cumpăra tutunuri de calitate bună cari pot să se vândă cu plăcere cumpărătorilor în Iaşi. Cantitatea acestor tutunuri se va ridica dela 20 până la 30.000 ocale după belşugul sau lipsa vremei ; le voi transporta pe Mare până la schela Galaţilor. Iar pe drum dacă ferească Dumnezeu s'ar întâmpla să se strice încărcătura de tutunuri, jumătate din pagubă mi se va cuveni mie. Din capitalul trebuincios la cumpărarea tutunurilor, jumătate voi depune eu. Socotelile scrise pe cari le voi trimite dumnealui Aga, tovarăşul meu în Iaşi, vor arăta preţul cumpărărei tutunurilor şi deosebit cheltuelile cu transportul lor până la Constantinopol.

Eu Aga Teodoracli făgăduesc că primind tutunurile la Galaţi şi transportându-mă la Iaşi, voi îngriji de vânzarea lor cât mai grabnică şi mai cu folos, iar în caz de stricăciune a lor—ferească dumnezeu jumătate din pagubă mi se va cuveni mie. Din capital jumătate sunt dator a depune eu. Poliţele cari se vor trage în socoteala acestei întreprinderi trebue a se achita fără amânare. Câştigul ce ne va fi dat de Dumnezeu atât din vânzarea tutunului cât şi din folosul ce va rezulta în Iaşi pentru fiecare parte, după ce se vor scădea cheltuelile întemeiate, vom împărţi deopotrivă ceeace va rămânea şi va lua jumătate din tot fiecare din noi.

Cu aceste condiţiuni, cu ajutorul lui Dumnezeu, facem tovărăşia aceasta cu începere de azi şi făgăduim unul altuia să slujim spre sfârşirea tovărăşiei

www.digibuc.ro

doi evrei, Herşcu şi Gavril Jâdovu, exportau tutun, tot turcesc, în Austria.

Comerţul „cu oca de mână", adică cu „mărunţeaua" (în detaliu), — care după cum am mai arătat erà un privilegiu al pământenilor, străinii neputând vinde decât cu „deridicata" (en-gros) — luase şi el o mai mare desvoltare şi, de sigur, erà un isvor bun de câştig pentru negustorii români. Din nenorocire, spre sfârşitul celei de a II-a decade a sec. 19-lea, negustorimea noastră a trebuit să îndure o grea lovitură prin faptul că s'a acordat şi străinilor dreptul de a vinde în detaliu orice fel de mărfuri, şi deci şi tutun. In *corporaţiile* negustorilor — *isnafuri* li se zicea mai înainte, *cumpănii* mai în urmă — intrară şi supuşii străini (sudiţii) şi astfel încetară de a mai fi adevărate cetăţi ocrotitoare a negustorimei băştinaşe; negustorii străini aveau aceleaşi drepturi ca şi negustorii români băştinaşi.

Românii, puţini cât vor fi fost negustori de tutun cu mărunţeaua, au avut, de sigur, cei mai mult de suferit, căci importatorii sau negustorii cu ridicata — mai toţi armeni, greci, turci şi evrei — cunoşteau mai bine ca oricine negustoria de tutun, mulţi din ei cunoşteau tutunurile turceşti dela locul lor de origină şi prinseseră deci meşteşugul cum să le amestece între ele, sau şi cu ale noastre, ca să scoată marfă şi mai bună şi mai eftină decât scoteau băştinaşii.

Breslele de tutungii şi tabacci încep a fi formate aproape exclusiv din străini. Intr'o catagrafie a oraşului Iaşi, făcută sub Vodă Mihaiu G. Suţu, vedem că dejà în 1820, din 10 tutungii, 6 erau sudiţi, unul evreu şi numai 3 români [1]). Dealtfel bresle organizate existau dinainte de 1820 — printre „isnafurile Politii Bucureştilor" între 1788 şi 1800 figurà şi isnaful „tutungiilor" [2]) — însă însemnări mai numeroase nu avem decât dela 1832 încoace, adică dela *Regulamentul organic* care impunsese organizarea breslelor în vederea dreptului ce se acordà starostilor lor de a luà parte la alegerea eforilor.

Cum tutungiii şi tabacii nu erau prea numeroşi, ei, mai în

---

noastre cu cinste şi noroc, slujind cu sârguinţă şi dreptate. De aceea spre încredinţarea celor de mai sus şi spre siguranţa părţilor s'au făcut două asemenea acte de tovărăşie şi s'au adeverit cu semnăturile noastre proprii, fiecare din noi luăm câte unul".

[1]) Buletinul „Ioan Neculce", Fasc. 3 din 1923.

[2]) *Sigmund Prager*. Blănăria în trecutul ţărilor româneşti, pag. 124.

www.digibuc.ro

totdeauna, alcătuiau o breslă împreună cu cafegiii. Găsim o astfel de breaslă în Bucureşti la 1839 care aveà de patron *Isvorul Tămăduirei* la biserica Isvorul din Verde [1]).

In tablele lunare de vămuire ale câtorva oraşe din Moldova pe anii 1825 şi 1829, întâlnim aproape numai nume de negustori străini, în majoritate evrei („jâdovi"), ca Sâmon, Marcu, Solomon, Aron, Herşcu, Vâlcu Hrisofor, Iosip Armanul, un Eni Grecul şi un Mehmet Aga [2]). Apoi Iţâc Fel, Herşcu Jâdovu, Avram, Moişu Marcu jidovul, Ali Braictar, Osman Aga, Ivanciu, Isac Frencu [3]), etc. Toţi aceştia cumpărau „tiutiun moldovenesc" de prin judeţele Bacău, Tecuci şi Tutova şi'l duceau spre vânzare la „Eşi", Huşi", „Galaţi" etc. sau îl aduceau din Muntenia sau Turcia şi'l vindeau în Moldova şi peste Prut. Un Mehmet-Aga treceà des prin Bârlad spre Huşi cu *„tiutiun turcesc"* şi *„tiutiun persaciu"* pe care probabil îl importà din Turcia prin Galaţi şi'l duceà spre Iaşi [4]). Tutunul românesc erà pus în *„rogojini"* (3 rogojini de tiutiun) sau *„teancuri"* pe când cel turcesc în *boccele* (bohcele) sau în *„abale"*.

Foarte interesant este un proect pentru *Corporaţia tutungiilor, cafegiilor, tabaccilor şi ciubucciilor din Bucureşti* [5]), întocmit la 12 Mai 1846, în care găsim semnături ca : Hristo, Cunupulos, Vanghelis, Nicolaidis, Sideris, etc. etc. şi mai rar câte un *„eu Ioniţă Neagu"* sau *„eu Gheorghe Andrei"*. Vornicia oraşului aprobase acel proect la 30 Iulie 1847, însă „departamentul din lăuntru" nu l-a admis pentru că : unele din măsurile înscrise în acel proect se găseau dejà prevăzute în legiuirile de atunci, altele erau „zmintitoare legiurilor" şi în fine, pentrucă, deşi în condicele visteriei erau trecute 120 „obraze", totuşi proectul nu erà iscălit decât de vre-o 36 şi, ca atare, nu puteà fi socotit ca venit din partea Corporaţiei.

De remarcat este că din cei 36 semnatari mai mult de jumătate erau, după nume, străini iar 18 din ei semnau grecește.

Cu vremea elementul străin a înlocuit aproape pe dearândul pe cel românesc în negustoria de tutun, aşà că, în anii ce a precedat introducerea monopolului „întreg acest comerciu erà în

[1]) *G. Ionescu-Gion.* Istoria Bucureştilor, pag. 745.

[2]) Comunicate de D-l Anton Oprescu după acte proprii.

[3]) *Dum. Z. Furnică.* Documente privitoare la comerţul românesc.

[4]) *Anton Oprescu.* Revista Istorică pag. 75 79.

[5]) Arhivele Statului, dos. 109 din 1845 f. 83 (Ministerul de Interne diviziа comunală).

www.digibuc.ro

mâna negustorilor armeni. Pe lângă că erau pricepuți în prepararea și amestecul diverselor calități, mai aveau și avantajul că acest comerciu se făceà tot de armenii din Orient și vestitul tutun de „*Xeres*" (probabil de *Seres*) „și *Cavalla*, erau introduse de ei în țară" [1]).

Ca simple documente dau, în tabela de mai jos, numărul celor care în Muntenia în 1863 se îndeletniceau și trăiau din comerțul în detaliu al tutunului.

Din felul cum sunt clasați și grupați cei cari se îndeletniceau în mod special cu acest negoț, înțelegem că negustorul de tutun erà și fabricant, el singur combinà diferitele soiuri de foi de tutun după gustul mușteriului, el le tăià și tot el le vindeà :

Județele		Maeștri	Calfe	Invățăcei	Servitori	Membrii familiei	Total
Ilfov	orașe	169	65	41	67	352	694
	sate	7	—	—	—		7
Dolj	orașe	27	5	9	63	93	197
	sate	1	—	—		2	3
Prahova	orașe	33	19	11	8	44	115
	sate	85	—	—	2	360	447
Brăila	orașe	9		—	30	57	96
	sate	—					—
Muscel	orașe	1		—			1
Gorj	orașe	1		1		1	3
Buzău	orașe	3	3	1	4	6	17
	sate	1		2		5	8
Olt	orașe	2	2	—		7	11
Dâmbovița	orașe	10	2	1	1	11	25
	sate	9		—		15	24
R.-Vâlcea	orașe	6	2	1	1	12	22
Putna	orașe	3	—	—	1	12	16
Romanați	orașe	5	6	1	0	15	33
	sate	1	—	1			2
Teleorman	orașe	6	3	1	4	9	23
Mehedinți	orașe	6	3	5	—	5	19
Argeș	orașe	9	1	1	3	13	27
	sate	7	—	—			7
Vlașca	orașe	7	—	—	4	13	24
	sate	5	—	—	3	23	31
Ialomița	orașe	3	—	1	1		5
	sate	10	—	—	20	36	75
Total	orașe	320	111	74	103	630	1.329
	sate	135		3	25	441	604
Total general		455	111	77	218	1.071	1.932

1) *Dimitrie Hagi Theodoraki*. Amintiri din trecutul negustoresc, pag. 68.

www.digibuc.ro

Pentru a ne formà o idee ceva mai precisă despre comerţul de export şi import al tutunului în secolul al 19-lea, şi deci despre importanţa negoţului de tutun în ţările noastre de pe acea vreme, dau mai jos câteva din datele ce am putut găsì răsleţite prin diferite publicaţiuni. Deşì nu se poate pune prea mult temei pe aceste cifre, culese aşà cum s'a putut pe acea vreme, căci până la 1859 nu a existat o organizaţie oficială statistică, — totuşi din ele ne putem da seama într'o oarecare măsură despre importanţa exportului şi importului de tutun în ţările noastre.

In *1826* s'au *exportat din Moldova 11.680 ocale tutun* a 16 parale oca (în valoare de 4955 piastri) şi *s'au importat 1917 boccele de tutun turcesc* (în valoare de 44078 piaştri) [1]).

Hagemeister relatează că în 1832 s'au importat prin Galaţi 3545 puduri de tutun [2]).

In *„tabela de exportaţie" a Munteniei pe anul 1832 se arată că s'au* exportat *70.000 ocale tutun*, cari socotite *cu 2 lei* vechi, ocauà, valorau *140.000 lei* [3]), iar pentru 1833, în aceleaşi tabele, se găsesc la export *52806 ocale* în valoare *de 66007,60 lei* [4]).

Colson dă, pe aceiaşi ani şi tot ca exportate din Muntenia, aceleaşi cantităţi [5]), iai dela 1834—1837, cifrele ce urmează :

In 1834 s'au exportat 51.231 ocale socotite a 1,50 lei sau în total 72.577,30 lei [6]).

In 1835 s'au exportat 44.689 ocale socotite a 2,52 lei sau în total 108.743,28 lei.

In 1836 s'au exportat 149.060 ocale socotite a 1,52 lei sau în total 213.652,80 lei.

In 1837 s'au exportat 159.240 ocale socotite a 1,35 $^1/_2$ sau în total 207.675 60 lei.

Exportul din Moldova, ne spune Colson, erà cam $^1/_4$ din cel arătat pentru Muntenia.

Acelaş autor ne arată că *în 1837* s'au exportat numai prin portul *Brăila 29750 kgr.* tutun în valoare de 10.115 fr. (34 pro

---

[1]) *G. Ghibănescu.* Le commerce exterieur de la Moldavie en 1826 (extras din buletinul „Ioan Neculce". Fasc. VII 1928).

[2]) *Jules de Hagemeister,* Mémoire sur le commerce des ports de la Nouvelle-Russie, de la Moldavie et de la Valachie. Odesa, 1835.

[3]) *Analele parlamentare ale României,* Vol. III (1832—1833), pag. 455 şi 457.

[4]) Idem, Idem, Vol. IV (1833—1834), pag. 295)

[5]) *Felix Colson.* De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie, 1839. Paris.

[6]) Leul e calculat cu 120 bani. (1 lei=40 parale, 1 para=3 bani).

www.digibuc.ro

suta de kgr.) şi s'au *importat 2000 kgr.* a 6 fr. iar prin *Galaţi*, în acelaş an, s'au *exportat 9200 kgr.* (230 baluri) socotite tot a 34 fr. suta de kgr. şi s'au *importat 772 baluri* a 50 fr. balul.

N. Suţu [1]) ne dă la *export* în 1840, prin *Galaţi*, cifra *de 40910 ocale* în valoare de *77677* lei vechi, iar la import :

tutun	în	valoare	de	152.100	lei	vechi
tabac	,,	,,	,,	2.250	,,	,,
ţigări	,,	,,	,,	1.125	,,	,,

In *Analele statistice* ale lui Marţian [2]) găsim iarăşi o serie de cifre referitoare la exportul Munteniei cari merită a fi ştiute :

In 1850	s'a	exportat	,,tutun	românesc	şi	tabac"	de	171.215 lei
,, 1851	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	192.617 ,,
,, 1852	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	330.617 ,,
,, 1858	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	268.164 ,,

Dela 1853—1857 nu ne dă nici o cifră, pentru că ,,nu s'au aflat asemenea ştiinţe". In ce priveşte cantitatea *importată* în anii 1850—1852, nu găsim nici o indicaţie; pentru anul 1858, ea a fost de *191546* ocale, deci cu 140 lei suta de ocale.

In *1859* s'au exportat numai prin *Brăila 303837 ocale tutun* (au fost încărcate astfel : pe corăbii greceşti 121406 ocale, otomane 119898 ocale şi austriace 62533 ocale).

In *1860, din ambele principate*, s'au exportat *548425 ocale tutun* în valoare de *lei 1.145.247*, parale *24*, (208 lei 33 parale suta de ocale). La această cantitate Moldova n'a contribuit decât cu 58375 ocale în valoare de 121.901 lei şi 24 parale.

Pentru import nu ne dă cantităţile, ci numai valoarea : *1.170.484 lei* şi 19 parale pentru Muntenia şi *310.027* lei şi 1 para, pentru Moldova sau în total lei *1.480.510*, parale 20.

Pentru anii *1861*, *1862* şi *1863 Marţian* ne dă date ceva mai complecte căci ne arată şi *ţările din cari am importat sau în care am exportat.*

In *1861* s'au *exportat 728.969 ocale* din cari *727.128 ocale în foi şi numai 1841 tăiat* (fabricat). Cea mai mare cantitate, *peste 700.000 ocale*, s'a *exportat în Turcia*, iar restul *în Rusia şi Austria*. Este de remarcat că din cantitatea totală de tutun în foi exportat, *se notează 2928 ocale ,,tutun de Huşi" deosebit*

[1]) Notiţe statistice asupra Moldovei, pag. 122 şi 124.
[2]) *Marţian*. Analele statistice, vol. I, II şi III.

www.digibuc.ro

(Din albumul Raffet).

Fig. 66. — *Popasul unui convoi de care* cu mangal. (Moldova 1837).

www.digibuc.ro

de 724.200 ocale „tutun de loc" şi e preţuit, *cel de Huşi* cu *lei 20 ocaua, cel de „loc" cu lei 1,40 şi cel tăiat cu lei 7.*

In *1862* s'au exportat numai *298.870 ocale* din care 284.674 în foi. Şi în acest an tot în Turcia s'a exportat cea mai mare cantitate.

In *1863* s'au exportat *350.356 ocale* din care 348.482 ocale în foi şi 1874 ocale tăiat. In Turcia s'a exportat tutun în foi în valoare de 909.226 lei, iar în Austria tutun tăiat de 67.853 lei. Restul s'a exportat în Rusia şi Franţa.

Importul din aceşti trei ani a fost mult mai mare ca valoare. Nu avem cantităţile importate, ci numai valorile şi anume : *în 1861* de *5.012.274 lei*,în *1862* de *2.498.226 lei*, iar în *1863* de *4.245.969 lei*. Din Turcia am importat cea mai mare cantitate : în 1861 de o valoare de 4.788.810, în 1862 de 2.305.535 lei, iar în 1863, de 3.900.094 lei.

In aceşti 3 ani importam din Turcia aproape toată cantitatea de tutun în foi ; din Austria şi Franţa, ţigările de foi („havane") şi ţigări, iar din Turcia şi Anglia, tabac.

Referitor la exportul tutunului dela 1862—1872, d-l *Th. C. Aslan* ne dă [1]) următoarele cifre ca reprezentând valoarea tutunului exportat :

lei noi	39.008	în	1862
„ „	337.300	„	1863
„ „	90.420	„	1864
„ „	320.260	„	1865
„ „	275.749	în	1866
„ „	84.995	„	1867
„ „	15.362	„	1868
„ „	137.323	„	1869
„ „	35.614	„	1871
„ „	30.782	„	1872

Deşi cifrele date până aci după diferiţi autori nu concordă între ele, nici chiar cele pentru anii imediat dinaintea introducerei monopolului (1861—1864), când există un serviciu statistic oficial, — totuşi s'ar putea admite, în cifre nuijlocii, ca export anual cantitatea de 300.000—700.000 ocale şi ca import, cantitatea de 100.000—250.000 ocale.

Toate însemnările şi notele date până aci ne îngăduie să tragem concluzia că *încă din a doua jumătate a sec. al 17-lea există în*

[1]) *Th. C. Aslan.* Studii asupra monopolurilor în România, pag. 206

www.digibuc.ro

ţările noastre un comerţ de tutunuri străine şi indigene destul de important pentru acea vreme, că el a mers în continuă desvoltare până la introducerea monopolului şi că, înainte de monopol, **nu numai importam ci şi exportam** *tutunuri şi că, în fine, acest comerţ fusese acaparat aproape în întregime de străini.*

Despre preţurile cu cari se vindeà pe vremuri la noi tutunul (în foi sau fabricat), cele mai vechi însemnări ce avem sunt din ultima jumătate a secolului al 18-lea : *„5 lei pentru o ocă tabacă*, ce s'au trimis dum. solului muschicesc (1763)" [1]) ; *„3 ocă tutun, lei 3 parale 15"* (1766) [2]) ; *„4 oca tutun câte 65 parale"* (1777) [3]) ; *„60 parale litra de tutun tăet"* ce „se vinde în tinichea" (1777) [4]) ; ocauà de *„tutun de loc" se vinde* cu preţ „îndoit decât cele de *Polonia* adică 4 până *la 5 parale* sau 6 şi 7 soldii de Franţa" (1781) [5]).

Peyssonel — care de şi n'a fost prin ţările noastre dar, după cum ne spune singur, fiind Consul al Franţei la Smirna şi în Crimeea, s'a informat dela diferiţi negustori turci şi armeni cari aveau legături comerciale cu noi, — arată că la noi se vindea ocauà cu 8 aspri [6]).

Din *1792*, de sub domnia lui Al. C. Moruzi, ni s'a păstrat un *„nart"* al preţurilor, adică o listă de preţurile cu cari trebuiau să se vânză lucrurile de consumaţie în Iaşi. In acest nart găsim pomenit şi *„tiutiun de ţară"* cu preţul *de 8 parale ocauà* [7]). Se zice în acest nart : „cu toţii după preţul ce s'a pus, aşa să vândă fieşte-care orice lucru şi să nu cuteze a cere sau a lua cineva preţ mai mult măcar un ban" iar cine va călcà hotărârea nartului „să se *cerceteze cu bătaia, la vederea obştei"* ca *„să fie spre pilda altora"*.

„Intre 1780 şi 1804, tutunul adus din Turcia costà 70—80 parale şi de multe ori chiar 3—4 piaştri" [8]).

Din secolul al 19-lea avem date ceva mai numeroase. Astfel

---

1) *N. Iorga*, Documentele Familiei Calimachi, pag. 131.
2) *D. Furnică*. Din Ist. Comerţului la Români, pag. XXVII
3) *N. Iorga*. O gospodărie moldovenească la 1777, pag. 12.
4) Idem, Idem, pag. 6.
5) *Carra, op. citat*, pag. 132.
6) *De Peyssonel*. Traité sur le commerce de la mer noire, 1787 Paris, t. II, pag. 188.
7) *Th. Codrescu*. Uricarul, t. IV, pag. 131.
8) *A. Wolf*, op. deja citat.

www.digibuc.ro

tabacul se vindea în 1820 cu 10 lei şi cu 12 lei funtul; în 1821 tabac franţuzesc „rape" cu 8 lei, tabac de Ianina cu 20 lei o cutie [1]), etc., iar prin 1825 în tabla vămuirei din Focşani găsim preţuit ocaua de tutun „bocce" cu câte 2 şi 3 lei ocaua, tutun moldovenesc tăiat, cu 1 leu şi cu 2 lei şi 10 b. ocaua, tutun prost din Anadol cu 30 bani, tutun „trapunt" (probabil Trapezunt) cu lei 1,10 ocaua [2]) etc.

Tot în 1825, unui neguţător i s'a „preţăluit", iarăşi în vederea vămuirei, 180 oca tutun cu 6 lei ocaua; în 1829, un Solomon Bacalu vinde 50 dr. cu 1 leu vechiu şi 10 parale, deci 10 lei vechi ocaua; în lista preţurilor „politicite" pentru vânzarea productelor şi altor materiale în oraşul „Eşii", în luna Octombrie a anului 1832, găsim şi tutunul, şi anume: cel de ţară cu 2 lei ocaua (orezul era tot 2 lei ocaua, ocaua de brânză 38 parale, de carne 21 parale, de mălaiu 28, iar de pâine de grâu 72 parale, etc.), iar cel străin (în foi sau tăiat) cu 16 lei [3]).

Foarte interesante sunt preţurile curente ale tutunului între 1831 şi 1858 în judeţele din Muntenia cuprinse în tabela alăturată (p. 179) [4]).

Precum se vede din acel tablou, în acelaş an preţurile nu variau prea mult dela un judeţ la altul, dar au mers în continuă creştere, an cu an, în toată perioada 1830 1858.

In *monografiile agricole* ale judeţelor *Dorohoi*, *Putna* şi *Mehedinţi*, scrise de *Ionescu dela Brad* şi tipărite între 1866 şi 1869, găsim câteva date precise referitoare la preţurile cu cari se vindeau de către cultivatori tutunurile lor în acea vreme (1864—1866).

Astfel, *în judeţul Putna* tutunul de *Puieşti* se vindeà ocauà cu 2,50 lei, cel din *Mărăşeşti* cu 7 lei, iar cel de *Cosmeşti*, care era cel mai bun, cu 8 lei, cu 12 lei şi chiar cu 14 lei ocauà. In *Dorohoi*, tutunul din plasa *Herţa* se vindeà cu 5—15 lei iar din plasa *Prutu* cu 10 lei. In *Mehedinţi*, tutunul de *Gutu* se vindeà până la 3 sfanţi ocauà („iar mai jos de 2 sfanţi nimeni nu-l da"), cel de *Siseşti* cu 2—3 lei ocauà.

---

[1]) *D. I. Gavriliu.* Contribuţiuni la istoricul tutunului, pag. 194.

[2]) *D. Z. Furnică.* Documente privitoare la comerţul românesc, pag. 299, 308, 309 şi 313.

[3]) *N. A. Bogdan.* Din trecutul comerţului Moldovenesc.

[4]) Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească, adnotate de D. C. Sturza-Scheianu, seria I, vol. III, partea II-a.

www.digibuc.ro

	Slam Râmnic		Buzău		Brăila		Ialomița		Prahova		Ilfov		Dâmbovița		Muscel		Argeș		Vlașca		Teleorman		Olt		Romanați		Vâlcea		Gorj		Dolj		Mehedinți	
	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p.	L.	p	L.	p.	L.	p.	l.	p.	L.	p
1830	8	—		—	—	—			7						8	—	10	20					12				5		10					
1831	12	—	14	—	10			—	14					—		—	12		13		12		12		12		12		8				10	
1834 . . .		—	16	—	10	—	12		14				12		14		12		12		12		12		10		14		10		12		10	
1863	—	—	—	—	12	—	—		12				14		16		12		12		16		12		10		12		13	20		—	10	
1839		—	12	—	16	—	16		15				14		14		18	—	14		8		12	—	14		12				10		15	
1847 . . .			16	—	12			—	14		15		16		16		16		12	20			16		14		15		16	—	16		14	—
1853	25	20	16	—	18		16	—	14	20			22		16		20		18		10		18		16		15	30	18		18		13	20
1856	20		20		20		22	20	20		16	—	22				20		20		24	—	20		22	20			22	21			18	
1858	32		35		36		38		37		36				36		36		30		32		30		31	20	28		24		27		27	

www.digibuc.ro

P. S. Aurelian estimează, pentru 1863, tutunul indigen produs în țară, la o valoare mijlocie de 3 lei ocaua (o recoltă de 1.480.660 ocale în valoare de lei 4.441.980 lei) [1]).

Tot *Aurelian* ne dă pentru 1863 un consum de *1.130.310, ocale* adică cam *1 litră pe cap de locuitor* [2]).

Al. Em. Florescu [3]) dă ca producție mijlocie, în anii dinainte de prima încercare de monopol (înainte de 1864), 3.000.000 kgr. Tot el ne dă următoarele prețuri curente cu care cultivatorii își vindeau tutunurile lor fermentate :

a) *„tutunurile indigene din sămânță turcească* : *cal. I*, 12 piaștri (4,44 fr.) *cal. II* 9 piaștri (3,33 fr.), *cal. III* 5 piaștri (1,85 fr.) ; b) *„tutunuri indigene din sămânță indigenă* : *cal. I* 10 piaștri (3,70 fr.) *cal. II*, 7 piaștri (2,59 fr.) *cal. III*, 2 piaștri (0,74 fr.). Natural ca aceste cifre reprezentă numai niște mijlocii aproximative. Tutunul turcesc importat se vindeà cu 50—80 piaștri (18,51 fr. 29,62 fr.) dar se amestecà cu cel românesc și se vindeà cu prețuri de 3—4 ori mai mari de cât costà amestecul.

Inainte de a terminà acest capitol dau și descrierea unei prăvălii de tutun, *unei tutungerii*, de acum vre-o 80 de ani, din care se poate vedeà cum erà alcătuită și cum se înfățișà o astfel de prăvălie. N'am găsit o descriere mai veche, deși, după cum am arătat, existau asemenea prăvălii încă din 1783. Probabil însă că mare deosebire nu erà între vechile *„dughene de tutun"* și *tutungeriile* de acum 100 de ani.

Iată cum ne descrie marele nostru poet *Vasile Alexandri*, o astfel de tutungerie din Iași de pe la 1844 :

„Ea poartă o fizionomie cu adevărat originală și se poate numi „magazia cea mai deschisă decât toate, fiindcă peretele ei despre „uliță lipsește mai întreg. Ea este împodobită în față-i cu bocaluri „mari pline de lulele, de imamele, de tutun ; prin lăuntru este ti- „xită de dulapuri în care sunt întinse fel de fel de chisele cusute „cu fir, tot soiul de mătănii de mărgean sau de chilimbar și prin „colțuri stau grămezi de ciubuce de cireș și de iasomie. Marfa ori- „entală ce se vinde în tutungerie, așezarea ei curioasă și mai ales „figura caracteristică a armanului ce trage necontenit ciubuc pe pragul

—

[1]) *P. S. Aurelian*, Terra Nostra, pag. 120 și 121.

[2]) Idem, Idem, pag. 265.

[3]) *Al. Em. Floresco*. Mémoire sur la question des tabacs en Roumanie de 1864 à 1872, București, 1877, pag. 3.

www.digibuc.ro

„ușei, îi dă un aer străin de care un zugrav s'ar putea folosi pentru „ca să facă un tablou foarte original" [1]).

Pentru marfa din astfel de prăvălii, nu erà nevoe de prea multă reclamă; ea erà în văzul tuturor, așà că orice lucru nou sau rar scoteà negustorul în prăvălie, erà văzut de toți trecătorii și mergeà apoi vestea din om în om până se respândeà în tot târgul.

Am găsit totuși și câteva reclame în gazetele vechi. Reproduc una din ele de acum 100 de ani care mi s'a părut mai interesantă:

„La piața Sf. Gheorghe celui nou, în brașoveni, la bolta Niculiță Cătană, se afla o destulă cătățime de tabac franțozesc

(Din albumul Raffet).

Fig. 67. — Stradă dintr'un *orașel din Crimeea.*

carot, pentru care se poftește, cei ce vor avea trebuință, a se îndrepta către numitul neguțător" [2]).

Erà însă, pe acea vreme, o altă reclamă mai eficace decât toate și anume aceea ce se făceà cu *tutunul ce se dà în chip de probă* de către tutungii, *boerănașilor scăpătați*. Aceștia, fiind în contact cu toți boerii înstăriți dela mesele cărora nu lipseau niciodată, *nu scăpau prilejul de a làudà tutunul proaspăt sosit cutărui sau cutărui tutungiu*, firește de tutunul aceluia dela care dânșii își făcuseră provizia așà zisă de probă.

[1]) *Anton Oprescu.* Ce putem ști despre tutun înainte de înființarea monopolului. Viața agricolă No. 3. 1920.

[2]) Curierul românesc, An. II No. 12, pag. 48.

www.digibuc.ro

Dar să las să ne descrie *Dimitrie Moruzi* [1]) pe vestitul tutungiu *Inge* cu tutungeria lui şi cu felul lui de a'şi face reclamă :

„Inge, lung şi slab, cu o mustăcioară căruntă şi nu prea mare, „fusese arnăut de capră şi baş-ciubucciu al Măriei Sale Mihail Sturza „Voevod. In tutungeria lui găseai boccele de tutun în rafturi, nar- „ghilele, ciubuce de tot felul, câte o sabie, două turceşti, imamele „de ciubuce şi ţigarete de chilimbar, chibritelniţe şi tăvi de alamă „pentru răzimat ciubucul, lulele pentru ciubuc şi pentru ţigarete, „bogate pistoale lungi, lungi flinte cu cremene cu patul de sidef, co- „voare persiene şi valuri de borangic de Tarigrad. Sta bătrânul toată „ziua la tejghea şi iată cum îşi petrecea vremea : \ eneau la dânsul „boeraşi scăpătaţi cari aveau obiceiul să nu dejuneze şi nici să prân- „zească la ei acasă, fiind poftiţi în permanenţă pe la case mari boe- „reşti. Inge îi primea cu multă bună voinţă, îi cinstea cu dulceaţă, „cafele şi tutun, le arătă toate frumuseţile ce le avea mai proaspete „primite dela Constantinopol şi sta mult de vorbă cu dânşii. „Când erau să plece, îi spuneau că vor să'şi facă provizia de tutun „pe tot anul şi să le dea mai multe probe de încercare. Inge se făcea „că'i crede şi, sub cuvânt de probe, le dădea câte o ocă de tutun „în mai multe săculeţe. Bine înţeles că şi boeraşii scăpătaţi, la rândul „lor, lăudau pe la curţile pe unde mergeau frumuseţile ce abia îi so- „siseră lui Inge dela Constantinopol, aşa că-i făceau bătrânului aliş- „veriş frumos. Că de unde ar fi aflat boerii ce avea el în dughiană? „In prăvălie să tot fi vândut de 5, 6 galbeni pe zi ; abia se putea „hrăni cu familia şi ca să-şi poată plăti calfele. Câştigul cel mare nu-i „venea de acolo, ci dela boerii veliţi, cari nu călcau decât foarte „rar în dughiană, nu cumpărau tutunul nici cu dramul, nici cu occua, „dar numai cu câte cincisprezece până la douăzeci de boccele de di- „ferite soiuri, iar Inge se ducea în fiecare lună la casa velitului boer „să aleagă cât trebuia, frunză cu frunză din fiecare boccea, după gustul „stăpânului. Şi mult tutun se mai trece într'o casă mare boerească, „din pricina caifetului cu ciubucile la fiecare mosafir !"

[2]) *D. Moruzi*. Din amintirile unui bătrân (publicate în Drum drept, an I. No. 6, pagina 385—386).

www.digibuc.ro

XVI. DĂRI ŞI TAXE VAMALE PE TUTUN ŞI TABAC

Tutunul erà impus la noi, în vechime, la 2 dări: una erà pusă pe *suprafaţa cultivată*, se plăteà de producător (cultivator), şi se numeà *tutunărit* sau *pogonărit de tutun*, şi se strângeà, de obiceiu, în luna August; iar cea de a douà erà o taxă *vamala*, pe care o plăteà cel *ce negustoreà* tutunul. Vama se luà fie la *schelele* sau *trecătorile* dela hotare (când intrà sau eşeà tutunul din ţară), fie pe la anumite târguri din interiorul ţării.

1. **Tutunăritul**. Cea mai veche însemnare, în care se pomeneşte despre *„haraciul tutunăritului"*, este din *Muntenia* de pe timpul domniei lui *Şerban Cantacuzino* (1678 1688) din anii *1680* şi *1681*. Ea se găseşte în două scrisori (citate la pag.....) de întărirea unor dănii ce făcuse *Şerban Cantacuzino* Mânăstirei Cotroceni [1]). Nu avem nici o ştire *despre data când s'a aşezat această dare în Muntenia*. Probabil că există dinainte de domnia lui Şerban Cantacuzino.

Din timpul domniei lui *Constantin Brâncoveanu*, care a urmat la domnie lui Şerba Cantacuzino, au rămas mai multe însemnări referitoare la tutun. Intr'una din ele, o poruncă dată la 20 Iulie 1708 *tutunarilor*, adică celor însărcinaţi cu strângerea tutunăritului, se porunceşte (tutunarilor) ca să *„scrie tutunăritul dela tot omul cine va fi pus tutun, au boiarŭ, au al doilea, au neguţătoriŭ, au slujitoriŭ, au popă, au diaconŭ, au călugărŭ, au turcŭ, au armeanŭ, au birnici, au ţiganu... birul tutunului nu-s scuteşte nimenea"* [2]).

Ceva mai târziu, la 1719 — în timpul stăpânirei asutriace

---

[1]) *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XIV, partea I-a, p. 228 şi 234.

[2]) *N. Iorga*. Studii şi documente, T. V, pag. 347.

www.digibuc.ro

din Oltenia, — darea *„tutunăritului"*, care împreună cu *„vinăriciul"* se coprindea *„în dijmărit"*, eră arendată (*„cel ce a cumpărat* slujba *tutunăritului dela inspectorat"*) [1]). Mai ştim, tot din acea vreme, că veniturile ce se incasau din *vinărit, stupărit, vierit* şi *tutunărit*, se vărsau în erariul imperial [2]).

Din 1721 există un hrisov a lui *Nicolae Vodă Mavrocordat*, din a doua lui Domnie (1719—1730), prin care dăruieşte Mânăstirei Văcăreşti moşia Suraia pe care îngădue să se facă sat dând felurite scutiri oamenilor ce ar voi să vie din alte părţi în noul sat. Printre aceste scutiri e enumărată şi darea *tutunăritului* [3]).

Dacă pentru *Muntenia nu ştim în ce împrejurări şi când anume s'a înfiinţat darea tutunăritului* şi nici de către cine, în schimb însă avem pentru Moldova însemnări precise că ea *a fost înfiinţată în 1694, de către Constantin Duca Vodă*, feciorul „Ducăi Vodă celui bătrân" şi ginerile lui Constantin Brâncoveanu.

Imprejurările în care *Constantin Duca* a *„scornit"*, cum zice cronicarul, *tutunăritul* merită să fie ştiute :

Constantin Duca Vodă, când a fost îmbrăcat la Constantinopoca caftan de domnie, n'aveà decât 16 sau 17 ani. La vârsta al ceasta s'a logodit, în Constantinopol chiar, cu fata lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi a făcut *„mare cheltuială ţării"* şi *„multe cheltueli fără treabă"*, toate cu bani pe împrumut şi pe chezăşia lui socru-său Vodă Constantin Brâncoveanu. Şi după ce a petrecut şi a cheltuit în Constantinopol din Martie până în Iunie, porni spre ţară unde făcù nuntă cu şi mai mare alai şi cu o petrecere de ţinù „trei săptămâni încheiate" şi la care luară parte, „nuntiră", boerii a două ţări. Toate însă se făceau cu bani pe datorie, fiindcă tânărului Vodă „nu-i eră urâtă datoria şi-i eră dragă şi mândria".

Dar sosì *vremea socotelilor*, a răfuelii cu datornicii : *„în-*

[1]) Idem, pag. 136 şi 140.

[2]) *O. Lugoşianu*. Oltenia sub ocupaţia austriacă.

[3]) *N. Iorga*. Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor. Colecţia Hurmuzaki, vol. XIV, pag. 874—875 : .... am orânduit Domnia mea să aibă toată voia acea sfântă Mânăstire să strângă pe moşia Suraia oameni de aiurea şi fără dăjdii şi pricini şi astfel să facă sat".....„iar pe cei ce se vor strânge îi ertăm de toate dajdiile ce vin la Visteria noastră pe tot anul" adică „de haracia, de lipsa haraciului, de *tutunărit*"....„iar pentru cât tutun vor pune în moşia Suraia oamenii Mânăstirii, *să nu aibă tutunarii voe a lua dela ei tutunărit*".... „iar nimeni dintre dijmari, oeri, văcari, *tutunari* să nu îndrăsnească a intra în acel sat"....

www.digibuc.ro

cepură a venire datornicii dela Ţarigrad şi a-şi cerere datoriile, că li se plinise zioa" şi mai veneau fel de fel de *„porunci dela poartă"* şi fel de fel de „havalele", iar socru-său, Constantin Vodă Brâncoveanu, începù, cum zice aşà de frumos cronicarul Ioan Neculce, să-l zorească şi el : *„eară de vară, în al doilea an a Domniei lui, văzându-l Muntenii de lucruri slabe ce avea dela poartă, îl tot grăbea de bani, ce era ei chezeşi pentru dânsul ce luase în datorie ; şi el fiindu-le ginere, să nu-i mânie, silea să le facă voia să plătească"*. Şi atunci „au *scornit un obiceiu nou pe ţară, de au scos de pogonul de popuşoiu şi de parâng,* ce-l făceau oamenii cu sapele prin curături să nu moară de foame, el le *lua câte un zlot şi de pogonul de tutun câte 4 lei* ; lucruri deşarte şi fără nici o socoteală sau vreun spor, să poată să ridice nevoia" [1]).

Ca simplă curiozitate pomenesc că acest Constantin Duca Vodă a fost surghinit din a doua lui Domnie la Constantinopol de unde „cum a sosit l'au surghinit Impărăţia la un oraş ce se cheamă *Cavala"*. In oraşul acesta, astăzi în Grecia, se duc în fiecare an, în zilele noastre, delegaţii Regiei române să cumpere tutun.

Aşà dar, la înfiinţarea lui, în 1694, *tutunăritul* erà în Moldova *de 4 lei de pogon,* iar în Muntenia, în 1708, *de 4 taleri* de pogon *şi 33 parale de nume.* (Leul avea aproape acelaş curs ca talerul).

Pogonăritul de păpuşoi, pus în Moldova odată cu cel de tutun, s'a desfiinţat în 1741 de către Constantin Mavrocordat odată cu oeritul şi coniţa cailor, dar cel a tutunului a rămas [2]). Din a treia Domnie a lui Constantin Mavrocordat (1748—1749) ştim că s'au făcut *„peceţi tipărite* pe stupi, şi pe mascuri şi pe *pogoanele de tiutiun,* care lucru n'au fost în pământul Moldovei" [3]).

Tot din timpul Domniei lui Constantin Mavrocordat ne-a rămas o poruncă pentru strângerea tutunăritului : *„pogonarilor de tiutiun de pre la Ţinuturi, să fie volniĉ a lua pogonăritul de tiutiun de pre la toţi ; după obiceiŭ, precum s'aŭ luat şi într'alţi anĭ şi cum mai în grabă să strângă şi banii să-i aducă la Cămara gospod"* [4]).

---

[1]) *Mihail Kogălniceanu.* Cronicele României ed. II. *Letopisitul ţării Moldovei de Ioan Neculce.*

[2]) *N. Iorga.* Studii şi documente t. VI, pag. 582.

[3]) *Mihail Kogălniceanu.* Cronicele României ed. II : Letopiseţul ţărei Moldovei de Enaki Kogălniceanu, p. 215.

[4]) *N. Iorga.* Studii şi documente, t. V, pag. 381.

www.digibuc.ro

Din timpul lui Constantin Mihai Racoviţă (Moldova) există un hrisov, cu data de 9 Iulie 1752, prin care se acordà *scutire de darea tutunăritului* (şi altor dări) pământenilor cari se înstrăinaseră prin alte ţări şi cari ar fi voit să vină în patrie, şi chiar şi altor „străini de altă ţară" cari ar venì să se aşeze în ţara Moldovei [1]).

Fraţii Tunusli [2]), în şirul dărilor existente în Muntenia după reforma lui Mavrocordat, înnumără şi *tutunăritul*: *„cei ce cultivă tutunul plătesc câte 4 lei şi 48 parale de pogon şi plocon pentru numele lor câte 80 bani"*.

La 1775 în Muntenia, sub domnia lui *Al. Ipsilanti*, îl găsim tot de 4 taleri vechi şi ploconul de 80 bani [3]). La fel îl găsim, ceva mai târziu, *în 1784* şi *1785*, în timpul domniei lui Mihai Vodă Suţu. De atunci avem şi o „carte" de slujba tutunăritului cu data de 5 Iunie 1784:

„Zem Vlas... carele pe anulŭ acesta 1784, aŭ cumpăratŭ slujba tutunăritului ot sud... ca să aibă volnicie, printr'această carte a Domniei mele, a căuta această slujbă după obiceiu şi de la toţi cei ce vor avea pogoane de tutun să măsoare pogonul drept cu stânjenul ce se dă pecetluit dela visterie şi după câte pogoane va avea fieş-carele să plătească de pogon po taleri 4 vechi şi plocon de nume po bani 80, iar mai mult supărare să nu facă, că se va pedepsi şi slujbaşii ce vor âmbla cu tutunăritul pentru mâncarea lor şi a cailor, supărare sau cheltuială locuitorilor nici într'un chip să îndrăsnească a face, ci toate or-ce le vor trebui, cu tocmeală şi cu bani gata să plătească, iar fără de plată să nu se îndrăsnească a lua, că se vor pedepsi" [4]).

F. R. de Bawer, feldmareşalul Caterinei a II-a, ne spune, tot pentru Muntenia,[5]) că tutunăritul era 4 lei şi 16 parale, iar pentru ţinerea comisarului (adică ploconul), 27 parale. Datele lui Bawer sunt luate după ştiutul memoriu al Banului Mihail Cantacuzino scris în anul 1776.

La 1783 găsim că strângerea dării tutunăritului eră concesionată în Moldova unui oarecare *Ieremia* [6]).

---

[1]) *Th. Codrescu*. Uricarul t. IV, pag. 3.

[2]) *Fraţii Tunusli*. Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti. trad. de G. Sion.

[3]) *V. A. Ureche*. Istoria Românilor, vol. I, (1774—1786), pag. 114.

[4]) *V. A. Ureche*. Istoria Românilor vol. I, pag. 412.

[5]) *Gen. de B*..... Memoires historique et geographique sur la Valachie, 1778, pag. 84.

[6]) *N. Iorga*. Studii şi documente t. I, pag. 124.

www.digibuc.ro

(Din colecţia de stampe a d-lui G. Olszewski).

Fig. 68. — Stradă dintr'un *orăşel din Dobrogea.*

www.digibuc.ro

Carra [1]), care ne spune că *„tutunăritul e un vechiu bir asupra tutunului"* ni-l dă, tot ca Bawer, de 4 lei şi 16 parale de pogon şi 27 parale pentru ţinerea comisarului.

Tot în Muntenia, *în anii 1786* şi *1787* (domnia lui N. Mavrogheni), tutunaritul erà de 4 taleri vechi, iar ploconul de 80 bani de fiecare „pogon cultivat şi măsurat cu stj. pecetluit" [2]).

Un alt scriitor, *Ig. Iacovenco*, ne spune [3]) : „tutunul este un imposit vechiu, perceput de pe tutunul de fumat şi toţi cari îl semănau trebuiau să plătească de pogon 4 lei şi 48 aspri şi în deoseb 80 aspri ca plocon dijmarului".

Dela 1797, din Moldova, avem un document referitor la felul cum trebueşte măsurat pogonul de *„tiutiun, vie şi păpuşoiu :"*

„Pogonul de tiutiun rătund este să fie de 48 prăjini după sfara ce se dă în visterie eară la plata pogonăritului ce iaste venit al Mânăstirei Sfântului Spiridon se face măsurătoarea pogonului într'acest chip, adică să măsură o margine a lungului şi un capăt şi viind fiieşte care măsură câte 12 prăjini, apoi este pogon deplin, dar unde sânt pogoanele lungi, şi latul vine mai îngust, se face analoghie tot pe socoteala ce se arată mai sus, asămine măsuri are şi pogonul de vii cum şi pogonul de păpuşoiu", 1797 Iulie 13 [4]).

Sub *Constantin George Hangerli* (1797—1799) darea tutunăritului în Muntenia s'a îndoit ca şi oeritul şi dijmăritul şi multe alte dări.

Iată cum *Zilot Românul* [5]) des ria în versuri îngreunarea dărilor sub *Hangerli;*

„Orice huzmet al cămărei pe ţară, îl îndoi,
Cum şi fu astă îndoire mai întâi la oerit
Care cu destule zoruri din ţară s'a împlinit.
Veni vremea dijmăritului a se scoate obicinuit,
Şi acesta născocirà de-l scoase îndoit...
Când făcu (ţara) socoteală că au scăpat negreşit,
Eată şi tutunăritul, iar îndoit i-au izbit".

In 1803, sub *Constantin Ipsilante* (Muntenia), tutunăritul erà de 4 taleri vechi şi în plus 80 bani ca plocon de nume. Avem din

[1]) *Jean Louis Carra.* Istoria Moldovii şi a României cu disertare asupra stării acestor provincii pe la anul 1781, trad. de N. T. Orăşanu, 1857, pag. 264.

[2]) *V. A. Ureche.* Istoria românilor, seria 1786—1800, t. III, pag. 630.

[3]) *Iacovenco* (Ig.). Starea actuală a principatelor turceşti Moldova şi Valachia şi a provinciei ruseşti Basarabia (în ruseşte) St. Petersburg, 1828, pag. 115.

[4]) *Th. Codrescu.* Uricarul, vol. IV, p. 72.

[5]) *V. A. Ureche.* Trei ani din Istoria românilor, (1797—1800), pag. 193.

www.digibuc.ro

acest an şi o *carte domnească* de tutunărit dată celui ce *„a cumpărat slujba tutunăritului" ca să aibă „volnicie a căuta slujba după obiceiu şi dela toţi cei ce vor avea pogoane de tutun, să măsoare pogoanele drept cu stânjenul ce i se dă pecetluit dela Visteria Domniei mele, şi pre câte pogoane va avea, fie-carele să plătească de pogon po taleri patru vechi şi ploconul de nume po bani optzeci, iar mai mult supărare să nu facă,* că se va pedepsi, şi slujbaşii ce vor âmbla cu tutunăritul, pentru mâncarea lor şi a cailor lor, supărare sau cheltuială locuitorilor, nici într'un chip să nu îndrăsnească a face, ci toate ori-ce le va trebui, cu tocmeală şi cu bani gata să cumpere iar fără de plată să nu îndrăsnească a lua că se va pedepsi" [1]).

Din Iulie *1809*, tot din Muntenia (sub ocupaţiunea rusească dela 1806—1812), nì s'a păstrat o hotărâre a Divanului prin care *sudiţii „austriaceşti"* fură şi ei îndatoraţi să plătească taxa vieritului şi *tutunăritului, „fiindcă toţi cei ce se află locuitori în ţara accasta de unde se hrănesc, se îndestulează şi se chivernisesc, datori sunt ca la întâmplările trebuinţii şi la greutăţile ce va avea ţara să ajute toţi de obşte, cu aceia ce au de îndemânare, după cuviinţă".*

Priveà însă această hotărâie numai pe acei locuitori, pământeni sau străini cari, *deşì erau „şezători statornici"*, totuşi *„s'au dat sub protecţia a austriaceştii Curţi de se diafandisesc cu cuvânt că sunt sudiţi Kesaro-Crăeşti"* [2]).

In Muntenia între anii 1813 şi 1816, sub domnia lui *Ion Caragea*, se plăteà *10 parale* de stânjen fără de plocon, însă se *luà 2 parale de răvaşul ce tutunarii erau ţinuţi să deà fiecărui contribuabil.* In 1816 îl găsim *de 17 parale* de stânjen fără plocon şi tot *câte 2 parale* de nume *pentru răvaş* [3]). *Iacovenco* ni-l arată că erà de 20 parale de stânjen adăugând „că toate dările *s'au urcat peste măsură* [4]).

In 1818 îl găsim de 14 parale pe stânjen.

De pe acele vremuri avem mai multe cărţi *„de slujba tutunăritului"*, toate de pe acelaş tipic. Reproduc mai jos o carte din 1813 :

---

[1]) *V. A. Ureche.* Istoria românilor, vol. XI, pag. 165.

[2]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, t. IX al seriei 1800 1830, pag. 249

[3]) *V. A. Ureche.* Din Domnia lui Caragea, 1812 1818.

[4]) *Iacovenco* (Ig.). Op. citat., pag. 120.

www.digibuc.ro

„Zemle Vlahiscoie. Vânzarea tutunăritului pe anul acesta cu leat 1813, după trebuințele cele învederate, s'a hotărât, cu sfat de obște, să se ia de un stânjen câte *zece parale* și măsurătoarea să se facă cu stânjenul ce se va da dela Visterie înfierat, măsurându-se locurile de tutun în lat și în lung și pe câți stânjeni va ieși, să plătească de stânjen, cum s'a zis mai sus, *câte zece parale* fără de plocon, numai câte *două parale de răvașe de nume*, și slujbașii tutunari să fie datori *a da răvașe de plată* iarăși *cu suma banilor și cu suma stânjenilor*, căci măsurătoarea cu cotul ce se urma din vechime, se făcea cu catehrisis, făcându-se multe năpăstuiri locuitorilor, iar măsurătoarea cu stânjenul s'a găsit mai dreaptă; de aceea s'a hotărât a se urma măsurătoarea cu stânjenul. Vânzarea însă a tutunăritului *este*

(Din colecția de stampe a D-lui G. Olszewski).

Fig. 69. — *Vederea Calafatului.* (F. Laufbarger. P. Ahrens Sc.)

afară de cei privileghiați și cei ce au hrisoave, carți domnești de scuteala, iar ceilalți toți, cum și *pandurii din patru județe ot peste Olt au să plătească tutunăritul*, precum mai sus se cuprinde, și de va fi ca să se caute slujba de cumpărătorul județului, să se ferească de a nu face cea mai puțină nedreptate locuitorilor, cu luare de bani mai mult peste suma hotărâtă, că apoi ceeace se va dovedi, prin cercetările ce sunt a se face, că au luat mai mult prin catehrisis, va fi silit, nu numai ca să întoarcă înapoi îndoit, ci se va și pedepsi după măsura vinei, iar de va fi să se vânză husmetul la altul, îndatorat să fie a se chezăși cu acel cumpărător, ca să nu se facă câtuș de puțină năpastuire locuitorilor, că nici acela nu va scăpa de pedeapsă. Deci cu această orânduială s'a dat această carte a Domniei-Mele... ce s'a orânduit de dumnealor boierii cumpărători cu tutunăritul ot sud... să

www.digibuc.ro

aibă volnicie a căuta slujba şi cu stânjenul ce i se va da pecetluit dela Visterie să măsoare şi să ia şi banii, cu urmare precum se cuprinde mai sus, să nu îndrăsnească însă a pune în măsurătoare şi loc fără tutun, cu cuvânt că ar fi avut tutun semănat şi nu s'a făcut, ci numai loc în care va fi tutun şi mai mult să nu se îndrăsnească a cere cevaşi cu nici un fel de numire, nici conace făr de plată să nu facă, ci orice le va trebui, să le cumpere cu bani gata, că dovedindu-se împotrivă următor se va pedespsi, Şi dumneavoastră ispravnicilor ai judeţului, să îngrijiţi a se urma întocmai, precum poruncim, dându-le şi ajutorul cel cuviincios, ca la o slujbă ce este a Visteriei domniei mele: isaam receh gpd. 1813 Maiu 20" [1]).

E de observat că în aceste cărţi se arată că *pandurii* din cele 4 judeţe de peste Olt *nu erau scutiţi de tutunărit*. De sigur că dânşi n'au fost încântaţi de această dispoziţie şi, după cum remarcă istoricul V. A. Ureche, ea a fost una din cauzele care a contribuit şi mai mult la nemulţumirea şi agitaţia lor.

In 1822 (ocupaţia turcească din Muntenia) îl găsim de *14 bani* de stânjen *şi 2 parale* de răvaşul de nume [2]). Cărţile de tutunărit din acea vreme erau redactate aproape exact după tipicul reprodus mai sus.

Darea tutunăritului *s'a menţinut până la Regulamentul organic când s'a desfiinţat* împreună cu multe alte dări, introducându-se un alt sistem de impuneri asupra căruia, în ce priveşte tutunul, vom revenì ceva mai departe.

Pe lângă darea tutunăritului, ca şi pe lângă toate dările cari constituiau venitul Visteriei Domneşti, mai erau şi alte dări cari constituiau veniturile unor anumite înalte dregători sau boerii.

Tronà pe acele vremuri la noi, ca şi aiurea, principiul că slujba, funcţiunea, hrăneşte pe slujitor. Ca atare, feluritele dregătorii aveau dreptul la aşà zisele *„havaeturi"*, iar felul acesta de a plătì pe dregători a dat naştere la multe abuzuri şi la multe neorânduieli. *Matei Vodă Ghica* (în 1754) şi mai apoi *Grigore Vodă Ghica* (în 1775) au revizuit toate acele rânduieli şi venituri, suprimând pe unele, întărind pe altele, organizând astfel legal veniturile boerilor şi statornicind o mai bună rânduială în aşezarea şi împlinirea lor.

Inainte de a se face aceste revizuiri, ştim că stolnicul erà acela din înalţii dregători care aveà partea lui din pogoanele

[1]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. X, p. B. pag. 149, 150.
[2]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor vol. XIII, pag. 270—276.

www.digibuc.ro

de tutun. La 1755, sub Matei Ghica, s'a fixat pentru stolnic câte 1 ½ bani de fiecare pogon de tutun iar pentru „medelnicer : 1 ban de pogon" [1]). Sub Grigore Ghica îl găsim de *„2 bani de totŭ pogonulŭ de tiutiunŭ, pogonăritŭ cu măsura ce este înŭ Visterie făcându-să şi sfări cu pecete gospodu şi dinŭ totŭ venitutlŭ c-a cuprinde ori înŭ vânzare, ori înŭ credinţă, să ia Velŭ Stolnicu 2 bani earŭ 1 banŭ să va da lui Velŭ Medelniceru"* [2]).

Tot sub *Grigore Vodă Ghica*, la *1776*, s'a mai orânduit *o dare de 1 leu* de fiecare pogon de tutun *în folosul Mânăstirei Sf. Spiridon* [3]).

Prin reforma lui *C. Mavrocordat* toate veniturile boereşti din dări — haveturile — s'au suprimat şi au fost înlocuite cu lefuri fixe, cu felurite scutiri de dări, cu dănii domneşti, etc., aşà că toate veniturile trase din diferite dări mergeau în întregime la Visteria Domnitorului.

2. Veniturile din tutunărit.—In trecut aproape toate dările se arendau sau, cum se ziceà pe atunci, *„se vindeau"*. Acest sistem de încasare se aplicà nu numai veniturilor din vămi, ocne, cì şi veniturilor din impozitele directe, din *„slujbe"* sau *huzumeturi* cum li se ziceà pe vremuri. Negutătorii nu puteau concurà la aceste arendări, cì numai marii dregători în funcţie. Aceştia aveau însă dreptul să le sub-arendeze ori cui şì deci şi negustorilor. Prin reforma lui C. Mavrocordat, s'a suprimat acest privilegiu al boerilor astfel că ori cine puteà concurà la luarea în arendă a acestor dări.

Darea tutunăritului o găsim arendată încă de pe la începutul sec. al 18-lea („cel ce a cumpărat slujba tutunăritului") [4]). De obicei ea se arendà împreună cu alte dări uneià şi aceleiaşi persoane, astfel că suma ce se incasà din tutunărit erà înglobată cu cele incasate din alte dări [5]).

După *Carra* şi *Bawer*, *în anul 1751*, an de belşug pentru

[1]) *N. Iorga.* Studii şi documente, t. V, pag. 159.

[2]) *N. Iorga.* Studii şi documente, t. XXII, pag. 22 şi 23.

[3]) *N. A. Bogdan.* Din trecutul comerţului moldovenesc şi *V. A. Urechè.* Istoria românilor, vol. II, pag. 256.

[4]) *N. Iorga.* Studii şi documente, t. V, pag. 140.

[5]) Idem, Idem, pag. 136. („în dijmărit se cuprinde species : vinăriciul şi tutunăritul")

— *De B****, op. citat, pag. 8 („tutunaritul fŭ cuprins în vinărit").

— *Carra*, op. citat. („el", tutunăritul, „se coprinse cu dămărit").

www.digibuc.ro

tutun, *tutunăritul ar fi adus 15.000 de lei*, („când tutunul creşte cu îmbelşugare, tutunăritul se îndoeşte cum s'a întâmplat în 1751 când ajunse la 15.000 lei").

Tot aceşti scriitori ne dau *pentru anul 1759 cifra de 5000* lei, pentru anul *1766* suma *de 4200* lei, iar pentru *1767* lei *7950* („se dete cu arendă pentru suma de 7950 lei").

Fraţii Tuuusli spun că *între 1738 şi 1769* ar fi produs *7955 lei* [1]).

După *Păr. Hugas Ingigian* [2]), sub *Al. Ghica*, începând din Decembrie 1767 până în Noembrie 1768, *tutunăritul* împreună cu alte dări mai mici au adus visteriei Valahiei un venit de *60.000 lei*; venitul total al visteriei fusese de 3.550.000 lei.

Tomas Thornton, citat de D-l N. A. Bogdan, arată că *în 1775* tutunăritul ar fi adus visteriei Moldovei un venit *de 50.000 lei*, venitul total al bugetului fiind de 2.884.000 lei.

In 1812 el a fost de 50.000 pentru Moldova şi de 60.000 pentru Muntenia.

Intr'o condică de socoteli a boerului *Costachi Creţeanu* se găseşte urmatoarea însemnare de preţul cu care *s'a arendat tutunăritul în 1815*, în judeţele din Muntenia [3]), precum şi de numele celor ce îl luaseră în arendă:

120	taleri,	Slam Râmnic,	Scarlat Ruset
260	,,	Buzău	Polv. Zamfir
850	,,	Ialomiţa	Iancu Predescu
5000	,,	Ilfov	Polv. Zamfir
2250	,,	Prahova	Vrana
5600	,,	Dâmboviţa	Geani
610	,,	Muscelu	Sachelarie
1310	,,	Argeşu	Polv. Zamfir
12500	,,	Vlaşca	Banu Filipescu
1000	,,	Teleormanul	Sachelarie
1000	,,	Oltu	Costache Creţeanu
30850			

Intre 1816 şi 1824 tutunăritul şi dijmăritul, arendate ambele aceleiaşi persoane, au adus 260.000 piaştri [5]).

---

[1]) *Fraţii Tunusli*. Istoria Ţării româneşti, pag. 52).

[2]) *H. Dj. Sirouni*. Mărturii armeneşti despre români: Principatele tributare Valahia şi Moldova de păr. Hugas Ingigian.

[3]) *N. Iorga*. Un boer de provincie în timpul eteriei şi regulamentului organic.

[4]) *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XIX, pag. 1080 şi *Iacovenco* în op. deja citat, pag. 120.

www.digibuc.ro

Dintr'o jalbă din 19 Mai 1826 aflăm că „slujba pogonăritului de tutun a ţânuturilor Tecuciu şi Covurluiu" fusese „cumpărată" cu 2.900 lei.

S. P. Radian, plecând dela cifra dată de Carra de *7950* lei ca sumă încasată dun tutunărit în anul 1767 şi dela taxa de 4 lei şi 16 parale pe pogon ce se plăteà pe acea vreme, ajunge, printr'un calcul greşit, la încheerea că pe acea vreme „se cultiva în ţara românească *45 pogoane cu tutun*" [1]); calculul exact ne duce însă la cifra de *peste 1800 pogoane*. Această cifră reprezint, de sigur, culturile pentru care s'a incasat darea tutunăritului, dar trebue să fi fost multe plantaţii mici, petice de culturi, cari se făceau prin grădini, porumburi, etc., cari scăpau vigilenţii tutunarilor şi deci este de presupus că suprafaţa ce se cultivà erà mai mare decât 1800 pogoane.

Am puteà deduce, din cifrele data până aci, că în a doua jumătate a sec. al 18-lea se cultivà la noi între 600 şi 2000 hect. cu tutun.

Darea *tutunăritului* s'a menţinut până în 1830/1831, când prin *Regulamentul organic* s'a desfiinţat împreună cu toate dările şi vămile interne, înlocuindu-se cu o dare fixă — *axiz* — în folosul comunelor. Axizul se luà pe kilogramul de tutun ce se introduceà spre vânzare în oraşe şi despre care voiu vorbi ceva mai departe.

3. **Taxe vamale**. Pentru o mai bună înţelegere a însemnărilor ce dau mai departe, găsesc necesar să schiţez, în linii foarte generale, care erà în vechime regimul vamal din ţara noastră.

Vama erà unul din isvoarele cele mai importante de venituri ale Domniei. Ea existà din timpuri foarte vechi şi se plăteà pentru toate mărfurile ce se aduceau de peste graniţă, fie că ele erau destinate a fi negustorite sau consumate în interiorul ţării fie că erau numai în trecere, în transit, prin ţară. Plăteau vamă şi produsele ţării când erau exportate şi chiar cele străine ce se exportau după ce intraseră în ţară şi după ce mai plătiseră odată vama de intrare.

In vremurile de mai de mult, vama erà mică, 80 bani de povară sau de car. Mai în urmă ea erà de 3% ad-valorem. In 1733, *Grigore Ghica Vodă* a înfiinţat aşà zisă „*Carvasara*", adică o casă de vămuire, şi un mare *vameş*, întocmind în acelaş timp

[1]) *S. P. Radian*. Din trecutul şi prezentul agriculturei române.

www.digibuc.ro

(Din albumul Raffet)

Fig. 70 — *Salaş de ţigani* în munţii Crimeei.

www.digibuc.ro

taxe speciale fie-cărui fel de marfă ce se importà. De sub el s'a început să se întocmească aşà zisele *catastifuri* (cataloage) în care erau trecute toate mărfurile cu specificarea taxelor ce trebuiau să se plătească pentru fiecare din ele, *pe bucată* sau *pe ocà*. Făceau excepţie numai *mărfurile turceşti, aduse de negustorii turci, pentru care se plăteà tot după „obiceiul ce din vechime s'a urmat", adică* 3% *ad valorem.*

Tutunul şi tabacul se vămuiau, probabil, după aceleaşi norme, adică în vechime 3% ad-valorem, iar mai în urmă „după catalog" sau tarif.

Cu vremea, mai ales după înfiinţarea consulatelor străine, lucrurile s'au mai schimbat; au survenit convenţii între Turcia şi diferite puteri mari (Rusia, Austria, Franţa, Anglia, etc.) prin cari se acordau anumite privilegii (vama 3% ad-valorem, etc.) şi mărfurile din acele ţări, convenţii pe cari ţările româneşti erau obligate să le respecte.

In afară de vama de la hotare sau *„vama de afară"* cum i se spunea pe atunci, mai erau şi aşà zisele vămi *„dinlăuntrul"* adică diferitele taxe cari se plăteau în interiorul ţării la intrarea sau desfacerea mărfurilor în diferite târguri sau oraşe.

Cea mai veche ştiinţă despre *vama de pe tutun* o avem din *Muntenia*, şi o găsim în acea veche „orânduire" vamală a *Câinenilor* din 1691, scoasă *„după catastiful schilii dela Duca Vodă*, la leatul 7184" (1676), în care se prevedeà vama ce trebuiau să plătească „povările şi bucatele ce trec prin schilă". Găsim acolo că drept vamă la tutun se luà *„bani 80 de o povară de tutun i lulea"* [1]). Erà aceasta o vamă ce se plăteà la intrarea în ţară, o *vamă de hotar* sau *„de afară"* cum se zicea pe vremea aceia. Acest tarif a fost renoit în 1705: „de o povară de tutun şi lulele, 80 bani româneşti" [2]).

Despre vama *„dinlăuntru"* cea mai veche ştire o găsim într'o *poruncă din anul* 1705, Ianuarie 1, şi anume în condica de porunci şi socoteli a lui *Constantin Brâncoveanul*: *„să aibă a ţinerea vama tutunului într'acest an"..... „aŭ pre la vadurile de pe margine şi de pre la târguri, şi afară, de prin sate; şi să aibă a le luarea vama de pre la toţi neguţtorii carii vor cumpăra tutun,*

[1]) *N. Iorga.* Studii şi documente, tom. V.

[2]) *N. Iorga.* Documente greceşti din Istoria Românilor (colecţia Hurmuzaki) vol. XIV, pag. 750 şi Istoria Românilor în chipuri şi icoane.

www.digibuc.ro

să facă neguţtorie, să-l ducă într'alte părţi", de orice neam ar fi ei „*de oca po bani 1*" [1]).

Din aceiaşi condică aflăm că venitul din vama tutunului erà arendat, cum erau arendate şi alte multe venituri de pe acea vreme : „*afar(ă) den vama tut(u)nului, pentru că vama tut(u)nului s'au vândut osebi*, 1 Ian. 1695" [2]).

Din Moldova, cea mai veche ştiinţă despre vama pe tutun o avem dîntre *anii 1726 şi 1733* [3]), când se plăteau următoarele taxe vamale :

Tiutiun furda, de oca, 5 bani
„ muntenesc de 35 oca, 1 leu. Carul 7 lei
„ de ţară „ 70 „ 1 „
Tabac „ 14 „ 1 „
Tiutiun de bocce „ 7 „ 1 „
„ de miez (?) „ 14 „ 1 „
Lulele din 10 una sau de cântar, 44 bani"

In *1765* găsim [4]) cam acelaş tarif ca cel din 1726—1733 cu adaosul unui nou fel de tutun, a tutunului *boccea* :

„Demite (legătură, pachet) tiutiun de 14 oca, un gros vechiu [5])
Tiutiun furda de 1 oca, 5 aspri
românesc de 35 oca 1 gros
„ „ „ haraba 7 groşi
„ de ţară, „ 70 oca 1 gros
Tabac „ 14 „ 1 gros
Tiutiun bocce „ 7 „ 1 gros vechiu
„ de miez (?) „ 7 „ 1 gros vechiu
Ciubuce, de arabaua de 2 boi, 1 gros
Lulele, la 10 una şi dacă s'ar trage la cântar, cântarul 44 aspri".

Fraţii Tunusli ne dau următorul tarif vamal pentru Muntenia : [6]).

---

[1]) Idem, Studii şi documente, vol. V, pag. 348.

[2] Idem, Idem, pag. 338.

[3]) *N. A. Bogdan*. Din trecutul comerţului moldovenesc, pag. 158, (citat de autor după Arhiva românească a lui Mihai Kogălniceanu).

[4]) *Ioan Neculce*. (Buletinul muzeului municipal din Iaşi). An. I, fasc. I, 1922.

[5]) Un *gros* erà egal cu un *leu vechiu*, iar *asprul* era o monedă mică de argint ; aci apare ca un submultiplu al leului.

[6]) *Fraţii Tunusli*. Istoria politică, geografică a Ţării Româneşti, trad. de G. Sion, p. 41 44.

www.digibuc.ro

„Incărcătura de tutun turcesc ..... 240 bani [1])
Ocaua de tutun turcesc ..... 4 „
Ocaua de tutun românesc când trece în Turcia 1 „
Ocaua de tutun bohcea ..... 5 „
Ocaua de tutun dizi [2]) ..... 3 „
Suta de lulele bune ..... 3 „
„Coşulul de lulele proaste ..... 30 „

Tot în Muntenia, după condica domnească [3]) din 1776 (Al. Ipsilanti), erà următorul tarif vamal:

„Tutun turcesc, pe unde va intra, de povară ...240 bani
Tutunul de ţară ce se vinde prin ţară de oca ... 1 „
Tutunul de boccea, de oca ..... 5 „
Amnarele, de 100 buc. ..... 3 „
Lulelele cele bun la 100 buc. ..... 3 „
Lulelele cele proaste la un coş" ..... 30 „

De pe vremea lui Al. Ipsilante avem o indicaţie precisă despre exportul tutunului pământean: „dela toţi cei ce vor avea *tutun de aceia din ţară pentru exportaţiune*, se va lua un ban de oca" [4]).

Tot în condica domnească, în rândul taxelor vamale citate mai sus, se găseşte precizat că pentru „*tutunul de ţară ce merge la ţara turcească, la bâlciuri*" să se ia un ban de ocà.

In „ponturile" (condiţiunele) de arendarea (concesionarea) vămilor pe anul 1776, găsim, în aceiaşi condică, la pontul 17, următoarea condiţiune:

„*Vama tutunului după hotărâre să aibă vameşii a urma*, adică *numai pe la târguri să vămuiască tutunul ce se vinde în târguri, după catalog şi după obiceiu, şi tutunul ce ese din ţară să se vânză, la schela pe unde va trece, câte un ban de oca după obiceiu, iar prin sate pe la casele locuitorilor să nu cuteze vameşii a umbla şi a vămui*".

In 1791 sub Mihail Suţu găsim acelaş tarif ca şi cel de sub Al. Ipsilanti:

[1]) Un leu avea 120 bani iar 10—12 bani făceau un aspru.

[2]) Tutun *dizi* înseamnă tutun în *şire*, adică aşezat în baloturi (teancuri) nepapuşit, adică în felul cum se uzitează şi astăzi la *Smirna*, la *Suchum* şi chiar şi în Basarabia noastră în primii ani după realipire.

[3]) Condica Domnească No. II, Arhivele Statului.

[4]) *V. A. Ureche*, Istoria Românilor, vol. I, pag. 114.

www.digibuc.ro

„Tutunul turcesc, pe unde va intra, de povară 240 bani
Tutunul de țară ce merge la țara turcească sau la alte bâlciuri, de oca..... 1 „
Tutunul de boccea, de ocă una ..... 5 „
„ de țară ce se vinde prin târg, de ocă una 1 ,

Acest tarif nu se aplică tutunurilor de „Rusia și Nemția" pentru cari se plătea 3% din valoare.

In textul ponturilor de vânzarea vămilor, la No. 17, găsim aceiași vorbire despre vama tutunului ca și cea reprodusă mai sus [1]).

In tariful muntean din 1792 apare *„tutunul Tombechi"* și cel *„de Ianina"*.

La 1802, în tariful vamal modificat al mărfurilor ce intră și „iesă" din Valachia, găsim : [2])

(Catalogul vechiu, adică tariful vechiu)
„Tutun turcesc, pă unde va intra, dă povară ...240 bani

(Adausul noului tarif) :

Tutun turcesc, bohcea, oca ..... 9 bani
„ „ ocaua ..... 6 „
„ „ basma, ocaua ..... 6 „
„ ghisufru (?) dă un teanc .....120 „
„ ce vine dela Ianina, ocaua ..... 9 „
„ tombeschi, ocaua ..... 18 „
Cu care acest mijloc vine trei la sută".

(Tariful vechiu) :

„Tutun dă țară, ce merge la Țara Turcească sau la alte bâlciuri, dă ocă una ..... 1 „

(Tariful nou) :

„Tutun dă țară orunde să va vinde, să plătească vama cumpărătoriul dă ocă una pol (jumătate) și luând cărțulie, este slobod cu acea vamă a-l scoate afară din țară ori unde va vrea".

(Vechiul tarif) :

„Lulelele cele bune, la o sută dă bani,..... 3 bani
Lulelele cele mai proaste, dă un coș, ... 30 „

In *„catalogul"* vamal *pe 1804*, *„după care are a urma orânduitul vameș a vămui vama negutătorilor sau a orice raiă a prea puternicului nostru Impărat"* [3]), găsim :

---

[1]) *V. A. Urechi.* Istoria Românilor, Tom. IV, pag. 239, 240 si 250.
[2]) Ac. Română, Ms. No. 645 f. 271, 272 278.
[3]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. XI, pag. 206.

www.digibuc.ro

„Tutunul turcesc, bohce oca ..... 3 bani
„ „ dizi „ ..... 6 „
„ „ basma „ ..... 6 „
„ ghiusuflu (?) de un teanc .....120 „
„ ce vine dela Ianina, oca ..... 9 „
„ Tombec, oca ..... 18 „

„Tutunul de țară, ori unde se va vinde să plătească vamă cumpărătorul, de oca una 1 ½ bani și luând cărțulie este slobod de acea vamă să scoată afară din țară ori unde va vrea".

Tot în acest catalog găsim că taxa pe lulelele cele proaste erà de 120 bani de coș în loc de 30 bani cum erà înainte, pe câtă vreme taxa pe lulelele cele bune, se menține tot la 3 bani de sută.

Acelaș tarif se găsește și în „cataloagele" vamale din 1807 și 1811 [1]). La 1817 erà, în Muntenia, 3 bani de ocà iar când se exportà 3% din valoare : „tutunul românesc ce se vinde prin târguri și prin sate, să dea vânzătorul de una oca 3 bani. Iar eșind peste graniță, să dea cumpărătorul la suta de bani, 3 bani" [2]).

La 1831—1832, prin Regulamentul organic nu s'au desființat vămile de hotar *ci numai cele interne*, [3]), în locul cărora s'a introdus o taxă comunală un *axiz*, care se plăteà la intrarea în orașe și făceà parte din venitul orașelor, din „cutia orașului". Aceste taxe erau :

1 leu 20 b. de kg. de tabac străin
12 bani de kg. de tabac din țară
56 bani „ „ „ tutun străin
7 bani „ „ „ „ de țară

Impozitul comunal (axizul) s'a menținut până la 1863, când s'a mai înființat și o patentă pentru negustorii de tutun. Ei erau grupați în 4 clase (legea din 26 Ianuarie 1863) după cum vindeau cu „deridecata" sau cu „mărunțeaua" și anume :

1. Negustători cari vindeau cu ridicata, plăteau patenta cl. II-a ;
2. Negustători cari vindeau cu ridicata și cu mărunțeaua făcând comerț și cu alte articole, precum țigări, tabacheri și altele, plăteau patenta cl. III-a ;

---

[1]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. XI, p. 253.

[2]) *G. Ghibanescu.* Surete și isvoade, vol. VII.

[3]) „Se strică și se desputernicește pentru totdeauna"... vama ce se lua până acuma dela vânzările înăuntru în țară prin târguri, bâlciuri, orașe și sate (art. IV]... și „rusumeturile, adică dijmăritul, tutunăritul, vinăriciul și oeritul pământenilor" (art. V) *Analele parlamentare ale României*, t. I, pag. 494.

www.digibuc.ro

3. Negustători cari vindeau tutun cu bocceaua şi tutun tocat, plăteau patenta cl. V-a;

4. Negustători cari vindeau cu balanţa în amănunt, plăteau patenta cl. VII-a.

Tariful patentelor varià, firește, nu numai pe clase cì şi de la oraş la oraş, după numărul locuitorilor. Iată tariful claselor în cari intrau tutungii:

Clasa	De la 20000 suflete în sus	Dela 5000 la 20000 suflete	De la 3000 la 5000 suflete	De la 3000 suflete în jos
II	300 lei	200 lei	130	80
III	140 „	100 „	75	35
V	65 „	50 „	35	25
VII	25 „	20 „	12	6

Patenta aceasta a fost în vigoare numai în 1863, iar în 1864 venind legea monopolului, care urmà să fie aplicată la 1 Mai 1865 — amânată apoi până la 1 Mai 1866 — s'a desfiinţat.

La 27 Ianuarie 1867 desfiinţându-se monopolul, se fixează următoarele taxe de import (vamă) indiferent de calit. tutunului: 5 lei de kgr. de tutun sau ţigări şi 7 lei de kgr. de tabac. Exportul rămâneà liber.

Prin legea din 31 Martie 1868, taxele se sporesc în felul următor: 10 lei pentru kg. de tutun în foi sau tăiat de orice calitate; 12 lei pentru kg. de tabac şi 10 lei pentru 100 de ţigării de foi. Pentru ţigări se plătea aceeaşi taxă ca şi pentiu tutunul tăiat. Dar în afară de taxele de vamă pe tutunul străin s'a impus şi tutunul indigen la o taxă de 40 bani de kg. Erà această taxă o reînviere a dării *tutunăritului* dai nu pe pogonul cultivat cu tutun cì pe ocauà de tutun.

Situaţia aceasta s'a menţinut până la 1872 când s'a introdus efectiv monopolul.

Din examinarea vechilor tarife vamale ar putea deduce cineva că la alcătuirea lor (a cataloagelor vamale) *s'ar fi urmărit o incorajare a producerii tutunului indigen*. Ar reeşi aceasta din faptul că, în mai toate tarifele citate mai sus, tutunul indigen („de loc") se găseşte impus mai puţin decât tutunurile străine.

Admiţând această ipoteză, ar fi să credem că pentru tutun, *şi numai pentru tutun*, se aveà în vedere la alcătuirea tarifelor de vamă favorizarea produsului indigen. Când tarifele noastre vamale erau motivate şi întemeiate numai pe consideraţiuni de ordin pur fiscal, e greu de admis ca să se fi făcut excepţie pentiu

www.digibuc.ro

tutun. Alta este explicaţia acestui fapt: când vama de 3% advalorem a fost înlocuită prin taxe speciale fiecărui fel de marfă, s'a căutat firește, ca la alcătuirea tarifelor, taxele să reprezinte cam tot 3% din valoarea curentă a mărfurilor. Aşa fiind, erà natural ca pentru „tutunul de loc" sau „de ţară", care eià mai eftin de cât cel străin, şi taxele vamale să fie mai mici.

Ca să închei ţin să pomenesc şi de o dare cu totul specială ce există prin 1851 în Dobrogea, o *dare-bacşiş* numită„ *ciubuc-parasse*" [1]), care în românește s'ar traduce „paraua-ciubucului". Plăteau această dare numai *ciobanii* (mocanii) *statornici în Dobrogea*, nu şi cei *străini* (sudiţi austriaci).

Când în 1851 s a încercat mărirea acestei dări (Ciubuc-parase) şi a beilicului, ciobanii s'au alarmat, s'au dus la starostele lor de la Hârşova care, prin consulii şi vice-consulii respectivi, au obţinut de la „excelenţa sa" Sait-Paşa de la Silistra dreptate mocanilor supuşi austriaci, dar nu şi celor „stabiliţi în Turcia sau cari nu pot face dovadă că se întorc în fie-care an în patria lor".

De altfel în Turcia, acest „*parasse*" sau „*parassi*", erà bine cunoscut, dar nu ca *dare obligatorie*, ci *ca bacşiş* sadeà. Se vede însă că în Dobrogea bacşisul se transformase în dare obligatorie, ca şi aşà zisul *beilâc* cu care se întreţineau casele în care drumeţii turci mai de seamă erau găzduiţi şi ospătaţi gratuit.

[1]) *G. Vâlsan*, Mocanii în Dobrogea la 1845, în *Graiul românesc*, An. II No. 3 Martie 1928.

www.digibuc.ro

XVII. FABRICAREA TUTUNULUI ŞI DĂRILE PE FABRICATELE DE TUTUN

Până la Regulamentul organic, (1831—1832), nu apare nicăeri nici un fel de însemnare despre vre-o dare pe *tutunul tocat*, ci numai pe *tabac*, adică pe praful de tutun de tras pe nas. Despre ţigări şi ţigarete gata fabricate, nu puteà fi vorba, fiindcă aproape nu erau cunoscute la noi [1]).

Faptul că nu găsim nici o însemnare despre impunerea la vre-o dare a tutunului tocat este explicabil fiindcă, în marea majoritate a cazurilor, tutunul pentru fumat se cumpărà în foi (păpuşi). Fiecaıe om mai cu dare de mână îşi aveà provizia lui de păpuşi de tutun [2]) din cari tocà atât cât îi trebuià pentru 2—3 săptămâni păstrându-l în ,,chiupuri" de pământ, în ,,chisele" sau în ,,burdufuri" anume făcute pentru ţinut tutun.

Rar se întâmplà ca cineva din aceştia să cumpere [3]) dela ,,dughianà" tutun gata tocat, fiindcă, dacă n'aveà vre-o slugă

[1]) In Austria ţigările de foi încep a fi cunoscute pe la 1810—1820, iar ţigaretele pe la 1843. (,,*Le tarif de la Regie des tabacs Autrichienne*" de Dr. Karl Ableîdinger in *Revue internationale des tabacs*, No. 49, 1930).

[2]) Intr'un izvod din 1784, ,,de cele ce s'au găsit la casa răposatului Cluceriu Grigoraş Costache" se pomeneşte şi de ,,1 tiancŭ cu tiutiun moldovenesc" *N. Iorga*. Studii şi documente vol. VII pag. 234.

— Intr'alt izvod de ,,păgubirile ce s'au întâmplatŭ la moşăia Cornii a dumisali Aga Ţigara din ribeliia ce au făcutŭ dumnalui Post. Iancu Canano la 9 Apr. la patru căşuri dinu zĕ" se arătà între a'te'e şi ,,dou chisăli tiutiunu" şi ,,unu burdufu de ţănutu tiutiunu". *N. Iorga*, Studii şi documente, vol. VII.

[3]) *N. Iorga*. O gospodărie moldovenească la 1770 pag. 6. In ,,însemnările de cumpărături" se găseşte necontenit ,,tutunul care se tae acasă" şi numai într'un loc se găseşte însemnat: ,,tiutiun tăet ce s'a luat din târg şi s'a dat la Mihai Precup, *neavând tutun la dulap scos din beciu*".

www.digibuc.ro

dibace [1]) care să i-l toace în faţă, apoi chemà un meşter tăitor [2]), un caegiu sau caiangiu cum se zicea mai în urmă, căci tăiatul tutunului devenise, pe acea vreme, o adevărată specialitate în care escelau mai ales armenii. Fiecare puneà să-i taie tutunul după plac, mai mare sau mai mic, apoi îl aşezà în tinichea şi mai puneau „deasupra tutunului şi o bucată de morcov pentru a nu se usca" [3]).

Cei mai nevoiaşi de pe la oraşe îşi cumpărau tutunul dela dugheană, ca şi acei din ţăranii cari nu-l produceau singuri în ţarina lor, însă, de cele mai multe ori, n'aveau nevoe de tutun tocat fiindcă pentru lulea îşi cumpărau foi (păpuşi) pe cari le sfărâmau singuri în podul palmei sau le tocau cu briceagul.

Prima însemnare despre existenţa unei făbrici de tăiat tutun, se ştie că o avem de abea de prin 1837 şi anume din Iaşi. E vorba de un fabricant neamţ, *Carl Hertl*, care înfiinţase cu învoirea stăpânirei *o fabrică de tabac şi de tăiat tutun* în casele „dumisale Păhărnicesei Anica Popa". *Fabrica de tutun* se mărginea numai la „o roată care are a se învârti cu un cal spre a tăie tiutiunul cu un fel de cuţit" [4]).

Dacă despre fabricarea tutunului de fumat nu se găsesc însemnări, în schimb însă pentru tabacul de prizat, la a cărui fabricaţiune se cere mai multă pricepere şi un oarecare meşteşug, se găsesc însemnări destul de interesante.

Primele însemnări în cari se pomeneşte de „tabac" le găsim, după cum am văzut, în „catastihurile" vamale dintre *1726* şi *1733* şi în cele din *1765*; cred că e vorba aci nu numai de „vama de hotar", de graniţă, ci şi de vama dinlăuntru cu toate că pe

[1]) *T. Vârnav. Istoria vieţii mele*:.... fuma tutun „de loc din Floreşti pe care i-l tăia Mihalache ţiganul, foarte subţire întocmai ca şi cel turcesc".

[2]) *N. Iorga*. Istoria industriilor la români, pag. 211. Intr'o carte de scutire din anul 1813 se vorbeşte de un oarecare Chiriac Zătărul „tăitor de tutun dă aci din Bucure ti".

D. C. Moruzi, Pribegi in ţară străină p. 123: „Când tutunul din chiupuri începea să se isprăvească, numai ce-l vedeai pe D-l Inge tutungiul, însoţit de 2 pui de armeni cu fesurile în cap şi cu nişte nasuri pe obraz cât furtunul tulumbei. Aşterneau pe podele o pânză groasă, vărgată în dungi roşii, pe care le aduceau tot ei; d-l Inge da toate boccelele jos, le desfăcea, alegea foile după socotinţa lui, amestecând foae cu foae în mici pachete pe care le da băeţilor. Aceştia le aşezau într'un fel de ghilotină" (havan) „şi începea tăerea".

[3]) *Dimitrie Hagi Theodoraki*. Amintiri, pag. 69.

[4]) *D. I. Gavriliu*. Contribuţiuni la istoricul tutunului, pag. 130.

www.digibuc.ro

acea vreme foarte mult tabac, probabil cel bun, erà importat [1]) de aiurea. El erà adus în *„barilcuţe"* [2]), *„butoiaşe"*, *„tinichele"* [3]), în *„plumbŭ"* (cositor) [4]), etc.

Ştim că încă de pe la 1783 se fabricà tabac şi în ţară, căci în *cartea de ponturile vânzărei* (arendărei) dreptului de a fabricà şi vinde tabacul, carte dată de Domnitorul M. Suţu—şi asupra căreia vom mai reveni, se vorbeşte la punctul 2 despre „cei ce *lucrează tabacul* ca să nu fie lipsiţi de muncă şi meşteşugul lor" [5]), etc. Va să zică erau anumiţi meşteşugari, specializaţi în „lucrarea tabacului" de pe urma căruia trăiau. Ceva mai târziu, în 1812, apar în Moldova ca fabricanţi de tabac, doi străini: *Petre Davercu* şi *Piler"* [6]), iar la 1821 exità în marginea Câmpulungului o *„moară de tutun"* [7]); cred că e vorba de o fabrică în care se tocau foile de tutun şi se fabricà tabac La 1817 erà o fabrică de tabac şi în Galaţi [8]).

Fabrici de tabac propriu zise s'au mai încercat să se facă şi în Iaşi pe la 1827 [9]), unde de altfel incă de pe la 1820 găsim înscrisă printre „isnafurile" oraşului şi breasla zisă *„tabaccii"* sau a tabacilor deosebită de a „tutungiilor" şi care nu se poate confundà cu a *tabacilor* (tăbăcarilor). Incă o ştire despre răspândirea fabricărei tabacului ne-o dă N. Suţu care vorbind despre starea industrială a Moldovei, ne spune că sătenii din judeţul Bacău

---

[1]) 1776 Mai 25, Nicoliţa Iovipale, scrie dumnealui Hagi Constantin Pop de Sibiu „şi de va fi venit niscai *tabac nou de Pesta* bun, să-mi iei o başică" (*D. Z. Furnică*. Ist. com. rom., pag. 127).

— 1779 Aprilie 14. Cineva târguia dela Sibii „1 *tinichea tabac violet"*.

1780. Altul: „6 funţi de *tabac de Peşta*, să fie mai bun" şi ½ funtŭ tabac violet, *bun, cu miroase"*. (*D. Z. Furnica*. Inst. com. rom., pag. 116).

— *N. Iorga*. Studii şi Documente vol. VIII „2 funţi de tabac dela Pesta de cel negru".

[2]) *G. Ghibănescu*. Catastihul vămilor Moldove din 1765, în *Buletinul* Ioan Neculce, An. I, fasc. 1 1922: se spune că s'a incasat 100 groşi dela Kir Gavril din Focşani „pentru 2 *barilcuţe* de tabac".

[3]) *N. Iorga*. O gospodărie moldovenească în 1777. Printre cele cumpărate de un gospodar şi trimise generalului baron Bareş, se numără şi „*o tiniche tabac*, negăsindu-se mai mult tabac bun",

[4]) *N. Iorga*. Braşovul şi Românii.

[5]) *V. A. Ureche*, Istoria Românilor, vol. I, pag. 410.

[6]) *N. Iorga*. Istoria industriilor la Români, pag. 181.

[7]) *N. Iorga*. Istoria românilor în chipuri şi icoane, pag. 280.

[8]) Condica pentru pricinile lazareturilor. Ac. Rom. Ms. 887.

[9]) *N. Iorga*. Istoria industriilor la români, pag. 213—216.

www.digibuc.ro

şi Putna, între altele, se ocupă şi cu „*facerea tiutiunului*" iar în Tecuci cu „*facerea tabacului*" [1]).

Toate aceste note şi însemnări ne arată că încă de la finele sec. al 18-lea, fabricarea sau „*facerea tabacului*" luase o oarecare desvoltare la noi, şi deci că, alătuı de tabacul străin, îşi făcuse loc şi tabacul produs de o industrie locală. Această situaţie ne explică de ce primele încercări pentru monopolizaıe s'au făcut cu tabacul şi de ce stăpânirea, când erà vorba de noui venituri,

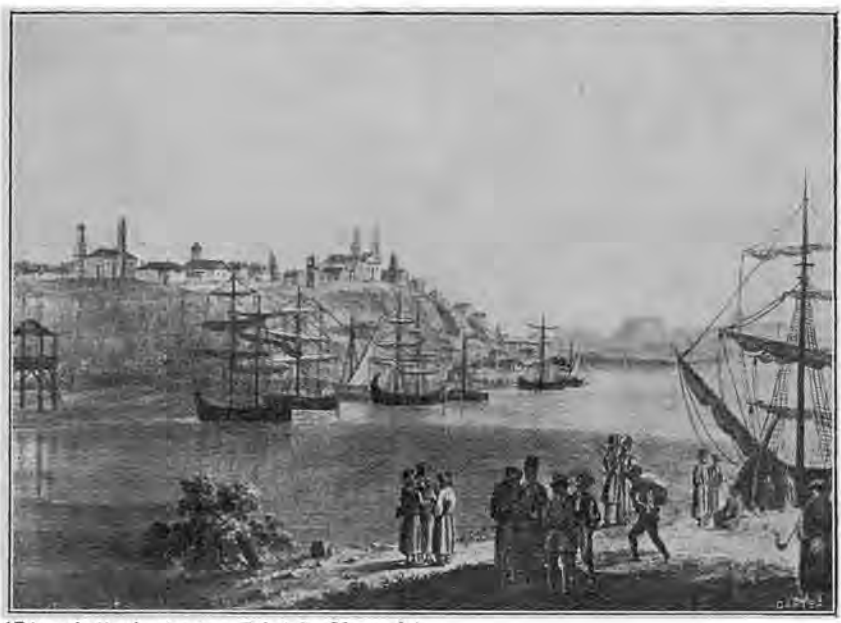

(*Din colecţia de stampe a D-lui G. Olszewski*).

Fig. 71. — Vederea oraşului *Galaţi* (1830), de Erminy del. Litho V. A. V. Saar. Albumul Iacob Alt.

nu uità sporiıea dărilor pe tabac după cum se va vedeà ceva mai jos că s'a întâmplat în 1796.

Reamintim că rentabilitatea comerţului de tabac în principate nu scăpase din vedere agenţilor consulari străini, cari, prin rapoartele lor, semnalau tabacul fabricat în ţările lor ca un produs ce s'ar putea foarte uşor plasà la noi [2]). Unii din ei au

[1] *N. Suţu*. Notiţe statistice asupra Moldovei, pag. 108.

[2] *Hurmuzaki*. Supl. I la vol. III, pag. 525: Parant, vice-consul francez dela Iaşi, scria în 1798 Consulului general: le tabac venant de Paris, en carrotte ou en poudre, este extremement recherché et donnerait *un grand benefice*, ayant toujours soin, cependant, d'en menager les envois".

N. Iorga. Istoria Comerţului românesc (epoca mai nouă), pag. 98 şi 135.

www.digibuc.ro

avut chiar conflicte violente cu Domnitorii ţării când aceştia au încercat să stăvilească, într'un fel sau altul, vânzarea tabacului străin.

Cea mai veche *taxă vamală pe tabac*, despre care avem cunoştinţă, este aceia dintre anii 1726 şi 1733, care erà de 1 leu pentru 14 ocale de tabac, şi pe care o găsim menţinută, tot pentru Moldova, şi în catalogul vamal din 1765, (un gros pentru 14 ocale tabac).

In intervalul de timp dela 1765 la 1791, nu mai găsesc nici o însemnare despre vama pe tabac. Inţelegem însă dintr'o carte (poruncă) dată sub Mihail Suţu în 1791, că deşi în *„toate părţile"* există *„apaltosu* [1]) *tabacului"* adică un fel de monopol al vânzării tabacului, totuşi în Muntenia nu s'a *„făcutŭ apaltosŭ"* ci s'a lăsat *„slobodă vânzarea"*, dar s'a menţinut vama care erà venit al marelui „Căminar" [2]). Iată textul cărţii în chestiune:

...„Măcar că, după cum la toate părţile, s'ar fi căzutŭ şi aici să facemu Domnia mea apaltosŭ tabaculŭ, şi amu avutŭ şi muşterii cari o cerea acesta cu multŭ preţŭ, văzêndŭ scumpetatea cu care se vinde tabaculŭ acum, dér cu toate acestea ca să fie slobodă vênzarea şi ca să nu se supere de nimenea, Domnia Mea, n'amŭ făcutŭ apaltosŭ, ci amŭ rênduitŭ pe dumnelui, cinstitu şi credinciosŭ boerulŭ Domniei mele spătarŭ Gherache epistatulŭ Căminarii, ca, de la totŭ tabaculŭ streinŭ câtŭ se află în Bucureşti acumŭ, séu câtŭ va veni de aici înainte, să iee vama care este obicinuitŭ Ierat alŭ dregătorii dumnelui, adică de oca una câte 30 de parale, iar de la tabacu de aici să iee de oca dece parale, la care nu are vameşiŭ întru nimica a se amesteca; pentru care poruncimŭ şi dumitale, cinstitŭ şi credinciosŭ boerulŭ Domniei mele, Iorgache Suţe biv vel post. epistatu agii, să dai mână de ajutorŭ orânduiţului epistatului Căminarii ca să strângă vama ac'sta pe deplinŭ. 1791, Noemvrie 15.

Asemenea carte s'au făcutŭ şi la oraşulŭ Craiova [3])".

Aşà dar, darea pe tabac erà în Muntenia în 1791, de 30 parale pe ocauà de tabac străin şi de 10 parale pentru cel pământean.

[1]) *Apalt* însemnà darea în întreprindere sau luarea cu arendă a incasării veniturilor resultate din vânzarea unor anumite lucruri de consumaţie.

[2]) *V. A. Ureche*. Istoria Românilor, vol. XI, pag. 665.

— *W. Wilkinson*. Tableau historique, de la Moldavie et de la Valachie, tradus în franţuzeşte de M** boer de cl. II-a. („...marele Căminar era strângătorul dărilor asupra vinului, rachiului şi *tabacului* care se aduceau în Bucureşti spre a fi vândute", pag. 48).

[3]) *V. A. Ureche*. Istoria Românilor, tom. IV, pag. 260.

www.digibuc.ro

In 1796 aflăm că Domnitorul cereà Divanului *să chibzuiască ce noui venituri* s'ar putea creà pentru „cutie", iar acesta, prin anaforauà din 14 Martie al aceluiaş an, propune ca „dela tot tabacul importat, de la cel fabricat aci, să dea şi la cutie o dare egală cu aceia ce o va da la Vel Caminariu", ceeace Domnitorul a şi aprobat [1]).

La 1801... „făcându-se Cochi-vechi de isnoavă de câte trele slujbele Epitropiei ce se vând acum, însă podărit, butărit şi vama tabacului, au eşit fiecare cu preţul ei, până la taleri 9000, iar pe câte trele unite au dat taleri 10.000 rămânând cu acest preţ asupra vameşului Marco" [2]).

La 1803 vama tabacului, tot în Bucureşti, o găsim de 50 parale pentru cel străin şi 10 pentru cel pământean : „fiindcă vama tabacului este obicinuit venit al dregătoriei Caminăriei, după cum ne adeverim Domnia-mea din condicele Divanului, am dat această domnească carte a noastră.... ce s'a orânduit aci în oraşul Bucuresci, de Dumnealui cinstit şi credincios boerul Domniei mele, Vel Căminar, ca să aibă a lua *de la tabacul străin, de oca câte 50 parale*, iar dela *tabac de aici din ţară, să ia câte 10 parale*. Pentru care poruncim Domnia mea Dumnealor zabiţilor din oraşul Domniei-mele Bucuresci, să daţi mână de ajutor orânduitului de la Vel Căminar, ca să strângă vama aceasta, pe deplin în oraşul Bucureşti, 7 Ghenarie 1803" [3]).

In 1804, Constantin Ipsilanti pentru a mări fondul cutiei de milostenie a mărit căminăritul cu 8 parale pentru tabacul din ţară şi cu 26 parale pentru cel străin :

„Fiindcă pentru ajutorul cutiei de milostenie, a fost orânduit a se lua dela tot *tabacul străin ce vine aici în ţară, la una oca, parale 26 şi dela tabacul de aici din ţară, la oca 8 parale*. Am dat Domnia mea această carte... ce au cumpărat dela Epitropie pe anul acesta lét 1804, venitul acesta ca să aibă volnicie a lua dela tabacul străin şi dela tabacul din ţară, precum mai sus se coprinde ; pentru care poruncim Domnia mea şi Dumneavoastră zabiţilor din oraşul Domniei mele Bucureşti, să daţi mână de ajutor cumpărătorului, ca să poată strânge acest venit" (1804 Ianuarie) [4]).

La Craiova se plătea tot 50 parale de oca pentru tabacul străin şi 10 parale pentru cel pământean [5]).

[1]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, 1786—1800, pag. 659.
[2]) Idem, Idem, t. VIII, pag. 83.
[3]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor 1786—1800, pag. 163.
[4]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. XI, pag. 164.
[5]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. IX, pag. 536.

www.digibuc.ro

Aceleaşi taxe le găsim, pentru Craiova, şi în 1812 [1].

Este interesantă „amănunta cercetare" ce Divanul orânduește în 1810 în scopul de a se *documentà în vederea apaltului tabacului şi* **tutunului :**

...„fiindcă pentru multă neajungere de bani ce are Visteria ţării acum într'această vreme spre întâmpinarea şi împlinirea grabnicelor cereri şi cheltueli ale prea puternicei oştiri, *este de a se face apalt tot tutunul şi tabacul atât cel străin cât şi cel de aice din ţară* şi trebuinţă fiind mai întâi a sci Divanul preţul cu care se cumpără şi se vinde tabacul şi tutunul ; de aceia dar Divanul orânduesce pe Dumneavoastră, ca pe nisce *ideaţi* la aceasta *şi adunându-vă la un loc să faceţi amănunta cercetare cu cât anume se cumpăr i atât tabacul cât şi tutunul, atât cel străin ce vine din alte părţi, cât şi acel din aice din ţară şi cu ce preţ se vinde de neguţători aici în târg?* Chibzuind Dumneavoastră că *paltadorul acela, asupra căruia va rămâne dela cochi-veachi apaltul acesta, cu ce preţ să vândă şi el tabacul şi tutunul şi ca ce câştig să i se dea şi lui la oca?* fără de zăbază şi să arătaţi Divanului în scris cu vataful de aprozi"... 1810 M. 7 [2]).

Există deci un fel de monopol al vânzării tabacului, un aşà zis apalt al tabacului, care se dà în arendă pe cale de licitaţie. Arendaşul vărsà la Căminărie şi la cutia de milostenie a oraşului în întregime sau în mai multe rate (câştiuri), suma care eşise la licitaţie, iar el putea : sau să vândă numai el, prin prepuşii lui cu preţul stabilit prin condiţiunile (ponturile) în care luase la licitaţie apaltul sau să lase liberă vânzarea dar să incaseze, dela toţi cei ce vindeau tabac, taxele aferente precizate prin condiţiunile apaltului. Fireşte că în primul caz profitul arendaşului rezultà din diferenţa dintre preţul cu care cumpărà tabacul şi preţul obligatoriu cu care îl vindeà detailiştilor, iar al doilea caz, incasà diferenţa dintre totalul incasrilor din taxe şi arenda ce plăteà.

La Căminărit şi la darea pentru cutia milei erà impus orice fel de tabac, însă, după cum văzurăm, mărfurile *ce se aduceau din „Rusia" şi „Nemţia"* de către supuşii acestor ţări, *şi prin urmare şi tabacul,* erau *apărate de orice vamă sau dare internă* şi *nu plăteau decât vama de* 3% *ad valorem la intrarea în ţară* sau la locul de desfaceie. Erau, acestea toate, avantaje obţinute pe baza convenţiunilor încheiate încă din 1783 şi 1784 de Turcia

---

[1] *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. XI, pag. 675.

[2] V. A. Ureche. Istoria Românilor, vol. XI pag. 665.

www.digibuc.ro

cu Rusia şi Austria prin stăruinţa Consulatelor respective din Principate. Tabacul din toate celelalte ţări, şi chiar cel din Turcia, plăteà în mod regulat căminăritul şi darea la cutie.

Nu arareori însă se întâmplà ca şi consulii altor ţări să încerce să capete cu *anasâna* acest privilegiu pentru supuşii ţărilor lor; firește aceasta se întâmplà atunci când relaţiunile lor personale şi împrejurările politice din Principate le permiteau să fie mai cutezători. In documentul ce urmează — o intervenţie din Mai 1810 a Divanului, din timpul ocupaţiei ruseşti, către vice-preşedintele Divanului, Engelhardt, — se arată un astfel de caz, un conflict cu Consulul francez:

...„din vechime *tabacul* a fost apalt, era venit al căminăriei celei mari, la care în trecut se rânduia fecior de beer, iar anul acesta, după slobozenia ce au dat Divanului Principele Bogratior a fost numit căminar Anastasache Comăneanu. Dumnealor boerii căminari după vreme l'au lăsat (tabacul) slobod a vinde cine va vrea; prin hotărâri Domnesci s'au orânduit ca să dea cei ce aduc tabacul străin din ţara turcească *de una oca câte parale 50 şi osebit la cutia milosteniei iar la oca 1, câte parale 26* şi de vamă sau altă dajdie au fost apărat tabacul, iar de sunt ani 28 de când s'au aşezat Consulaturi aci în Bucureşti, pentru diafendepsis neguţătorilor sudiţi ai străinătăţilor curţi, s'au orânduit prin tarifă, ce au să plătească sudiţii vama, când tot de a atunci s'a pus în rânduială că tabacul, ce aduc neguţătorii sudiţi dela Rusia, i dela Nemţia, să plătească 3 la sută, iar când sudiţii au adus tabac turcesc pentru vânzarea aci în ţară au plătit şi ei fără osebire şi căminăritul şi aceia ce este rânduit pentru cutia milosteniei, după ponturi. De sunt 2 ani, aducând un neguţător francez tabac turcesc aici în ţară de l'au vândut, s'au împotrivit a plăti căminăritul şi avaetul cutiei. De care făcându-se cercetare inşii neguţători supuşi, cari au metaherisit acest alişveris, au dat adeverinţa cum că totdeauna pentru tabac turcesc au plătit căminărit după ponturi. După care din partea Divanului s'au îndatorat şi sudiţii francezi a plăti şi s'au făcut cunoscut şi cinstitului Consulat al Franţei. Acum Dumnealui Epistatul caminăriei a făcut arătare Divanului, că un Zisu Ianiotu, ginerele lui Hristoder Vrana, aducând tabac din ţara turcească şi arătându-se el sudit frances, se împotrivesce a plăti căminărit. După cercetarea ce s'au făcut după coprinderea ponturilor şi obiceiului ce s'a urmat, s'a orânduit Dumnealui, Vel Aga, ca p in scirea cinstitului Consulat al Franţei să împlinească dela zisul căminăritul după ponturi. Şi Dumnealui Vel Aga, urmând datoriei Dumniei-sale, au mers la cinstitul Consulat de au dat pliroforie şi au luat răspuns că nu poate îndatora pe zisul să plătească acele câte 76 parale la oca de tabac după ponturi, ci să plătească numai 3 la sută; ci fiindcă boeria căminăriei într'acest irat razimă şi de nu i se va da rămâne a pierde venitul, de aceia, Excelenţa Ta, cu mijloc cuviincios,

www.digibuc.ro

care mai bine se va socoti, să binevoiţi a da nizam de îndreptare. 1810 Mai 7" [1]).

Până la 1819 căminăritul şi cutia milei s'au menţinut la 76 parale pentru tabacul străin şi 18 parale pentru cel pământean. Impotriviri însă în felul casului arătat mai sus, s'au ivit mereu [2]).

In 1819, 1920 şi 1921 toate dările s'au împătrit şi incincit [3]). Tabacul şi tutunul n'au scăpat nici ele acestor apăsătoare impuneri.

Prin Regulamentul organic, (1831—1832), au căzut şi aceste dări, fiind înlocuite cu impozitul comunal, acsizul, care se incasà în folosul comunei.

[1] *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. XI, p. 674.

[2]) „După luminată porunca Măriei tale ce mi se dă la această jalbă a lui Ioan Veneto, cumpărătorul vămii tabacului, care este irat al Dumnealui vel Caminarul, făcând cercetare din condicele Divanului, m'am pliroforisit, că cărţile domneşti ce se dau, au aceasta coprindere, precum se arată în jalbă urmată din vechime şi până acum, ca să ia dela tabacul străin, de una oca parale 76, iar dela tabacul de ţară câte parale 18 de ocă, d'impreuna cu cutia milosteniei, având şi cutia parte dintr'acest irat şi ne adevăr este că în *ponturile şi catalogul vămii nu se coprinde nimic de tabac*, precum nici în luminatele *cărţi ale hu umetului căminăriei* iar nu se face osebire, şi la cererea ce face *pentru cei ce se impotrivesc de nu plătesc dreptul căminariei*, rămâne a se da de către Măria ta nizam, precum mai bine se va socoti de către Inalţimea ta. 1819, Iulie 2. vel Logofat. (*V. A. Ureche* Ist. Rom. XII).

[3]) *V. A. Ureche.* Istoria Românilor, vol. XII, pag. 235.

www.digibuc.ro

XVIII. MONOPOLIZAREA TUTUNULUI.

Din schiţarea istoricului tutunului în lumea întreagă s'a putut vedea că, în ciuda tuturor măsurilor restrictive luate împotriva tutunului, întrebuinţarea lui nu s'a restrâns deloc ci, din potrivă, s'a întins cu o repeziciune uimitoare. Imposibilitatea de a stăvili prin pedepse această deprindere, pe de oparte, nevoia de venituri, pe de alta, a făcut pe cârmuitorii diferitelor State să recurgă la calea impunerilor. Sistemul acesta avea marele avantagiu de a creà noi venituri din nişte impozite cari nu apăsau decât pe cei prinşi de patima tutunului, imposite pe cari aceştia le îndurau fără murmur, fiindcă omul putând trăi foarte bine fără tutun, liber erà fiecare să nu l întrebuinţeze şi deci să nu plătească noile dări.

Dar dacă nici cele mai aspre pedepse — până şi pedeapsa cu moarte — n'au putut oprì răspândirea deprinderii fumatului şi prizatului, apoi cu atât mai mult nu o puteau oprì impunerile, ori cât de grele ar fi fost ele. Ba, din contră, interesele cârmuirei, care cereau venituri din ce în ce mai mari, începură cu vremea să fie in complectă armonie cu răspândirea acestei deprinderi aşà că, de unde la început impositul pe tutun părea a aveà un caracter oare cum sanitar sau higienic, a rămas în cele din urmă numai cu caracterul lui pur fiscal.

Dar, ori cât de bună materie imposabilă erà tutunul, strângerea impozitului întâmpinà mari dificultăţi, putea uşor să scape vigilenţii agenţilor fiscali atât din cauza răspândirei culturei tutunului şi a comerţului de tutun, cât şi din cauza posibilităţilor ce aveau consumatorii de a se sustrage controlului fără ca organele de supraveghere să se poată sesiza la timp. Ideea ca Statul să-şi rezerve dreptul de a cultivà, fabricà şi vinde tutunul, cu

www.digibuc.ro

alte cuvinte, de a monopolizà în folosul său producerea, fabricarea şi vânzarea tutunului, a rezolvat în mod aproape desăvârşit problema aceasta. Consumatorul nu se mai puteà sustrage dela plata impozitului întrucât în preţul de vânzare al tutunului erà cuprins şi impozitul, iar din altă parte nimeni nu puteà să-şi procure tutun şi deci să se sustragă dela plata impozitului.

Dar, cum acest sistem de impunere-monopol cereà investiţiuni de capitaluri mari (în construcţii, în materiale, unelte, etc.), personal special, lucrătorii numeroşi, personal de supraveghere, etc., etc., şi cum Statul nu erà în măsură să facă dela început faţă unor asemenea nevoi, — s'a recurs la ideea concesionărei, adică a arendărei acestui drept de monopol la persoane sau Instituţiuni particulare. Aşà a început monopolul aproape în toate Statele astăzi cu monopol şi aşà a început şi la noi.

Primul început, primul rudiment de monopol, a fost cunoscut la noi sub numele de *apalt* (apaltul tabacului), nume italienesc şi care însemnà monopolul dreptului de a incasà venitul din taxele puse pe vânzarea unui produs oarecare. De fapt însă la noi vânzarea tabacului a fost „slobodă" însă cel care îl negustoreà trebuià să plătească, pentru fiecare ocă de tabac, o anumită taxă Caminăriei celei mari sau arendaşului apaltului, căci se şì arendà.

Această formă de monopol erà cunoscută în Franţa şi Italia încă din a II-a jumătate a sec. al 17-lea de unde s'a întins şi în Austria, Polonia, etc.

La noi nu ştim precis când s'a introdus, dar ştim că „din vechime tabacul a fost *apalt*" şi că „erà venit al căminăriei celei mari".

1. **Primele încercări şi propuneri de a se introduce monopolul în Principatele române.** Cea dintâi încercare de monopol, despre care găsesc însemnări precise şi amănunţite, este din anul 1783, din Muntenia, din prima domnie a lui *Mihai Şuţu*. Insemnările se găsesc într'un *„pitac domnesc"* din acel an, pe care îl reproduc mai jos în întregime, şi din care se vede că erà vorba de un monopol în toată forma şi cu toate lucrările pregătitoare unui astfel de regim.

Se pare că în aceeaşi vreme s'a încercat şi în Moldova să se introducă monopolul tabacului — domn fiind Al. Mavrocoidat I. Delibeiu — dar n'am putut găsì nici o însemnare din care să pot vedeà în ce constà acea încercare, cì numai corespondenţa

www.digibuc.ro

agentului austriac Reicevich, din care, după cum arăt mai departe, se vede că era vorba şi în Moldova de un regim identic celui din Muntenia.

Nu ştim ce a determinat pe M. Şuţu să încerce introducerea monopolului tabacului: poate „lăcomia de bani", care, după cum spune un istoric, era singura lui „pată"; poate şi proasta stare financiară a Principatului provocată de aplicarea şi în Principate a convenţiei comerciale încheiată de Turcia cu Austria şi Rusia şi în baza căreia mărfurile ce veneau din aceste ţări nu mai plăteau decât 3% din valoare.

Or care ar fi fost motivele, fapt cert e că în 1783 s'a încercat pentru prima oară la noi introducerea monopolului tutunului.

Iată cele 11 „ponturi" ale acestui „pitac" domnesc din 1783:

1. „*Tabacul*, cu porunca domnească *să se pecetluiască cântărindu-se* de vre-un zapciu, *atât cel de aci cât şi cel din ţara turcească*".

2. „*Câţi au tabac, să-l aibă a-l vinde la orânduitul om al cher hanalei* tocmindu-se *cu preţul ce va fi cu cale*, iar de nu, *să se pecetluiască şi să iasă afară la Moldova*", (adică să fie exportat).

3. „*Cei ce lucrează tabacul*, ca să nu fie lipsiţi de munca şi meşteşugul lor, câţi dintr'ânşii vor avea, *să aibe voe a lucra la cherhana luând plata lor pe fieş-care zi*".

4. „După zaptul tabacului, *oricine se va găsi vânzând printr'ascuns, sau făcând singur ei, nu numai să se pedepsească, ci şi tabacul să i se ia fără de nici o dare de bani*".

5. „*Dintr'alte părţi străine, să nu aibă voie nimenea a aduce tabac iar şi de va aduce să nu fie volnic a-l vinde la altul fără de numai la cherhana*, însă de se va învoi la preţ iar de nu, *să se pecetluiască şi să iasă afară*, şi vrând a-l trece la Moldova, să plătească la cherhana câte 15 bani de oca, iar de va vrea a-l întoarce înapoi, să nu plătească nimic".

6. „Când cineva cu pricină că *voesce pentru a sa trebuinţă tabac, va aduce mai mult decât o oca*, prisosul să se oprească la cherhana, fără de a i se plăti cu nici un ban".

7. „*Cherhanaua să aibă datorie, au tutun arnăuţesc să aducă spre a face tabac bun, au tabac străin bun, şi să i se afle tabac de 3 feluri, de întâia mână, i al doilea de ţara Arnăuţească* şi al *treilea din tutun de aici din ţară, care* să se vânză *mâna întâi cu 6 tal.* al *doilea câte tal. patru şi* al treilea, cel din *tutun de aici din ţară, câte tal. doi şi jumătate*; iar de se *va îndrăsni a vinde din rânduitul preţ mai mult, să se pedepsească*, către acesta să nu aibă voe a-şi trimite tabac la părţile ţării turceşti spre a vinde, şi de se va găsi că au îndrăznit de au trimis, să se pedepsească".

www.digibuc.ro

8. „Afară din țară să nu aibă voe nimenea a vinde sau a face tabac, fără numai să cumpere dela cherhana sau să fie cu scirea orânduitului om".

9. „*Orânduitul să aibe voe să umble cu zapciul ca să găsească tabacul ce printr'ascuns se află la vre-o odae sau prăvălie*".

10. *De va aduce cineva trei sau patru oca de tabac pentru dar, să plătească la cherhana, câte taleri unu la cherhana, iar de se va găsi vânzând, să se facă zapt, fără de a se plăti nici un ban, și să se pedepsească.*

11. *Cel ce va aduce tabac dela țara leșească, Rosià, Țara nemțească,* să aibe *a plăti după tarifă la orânduitul om al cherhanalei*".

„Dumnea-ta vel Agă primind pitacul acesta să aibi a orândui zapciu, ca *să cerceteze în târg și unde va găsi tabac de vânzare, ori prin prăvălii, ori prin odăi, prin hanuri, t t să-l cântărească și să-l pună sub pecete, ca să stea până se va da a doua porunca a noastră cum să se urmeze.* 1783 Noemb. 18".

Din cetitul acestor „ponturi" *reese precis și clar caracterul de monopol* al fabricării și vânzării tabacului cu toate măsurile necesare înființării lui: constatarea tabacului esistent în mâinile particularilor, răscumpăratea lui pe cale de tocmeală sau exportarea în caz de neînțelegere, etc., etc.

Cum tabacul, după cum am arătat în altă parte, erà un articol important de consumație internă și de import, nu se puteà ca această încercare de monopolizare, să nu provoace îngrijorare în țările din cari importam tabac — Rusia și Austria și să nu prilejuiască conflicte vii între Domnitor și agenții consulari ai celor 2 împărății.

In colecția Hurmuzaki găsim, în această privință, oarecari însemnări cari merită să fie știute, mai ales ca din ele se vede că și în Moldova se introdusese acelaș regim ca și în Muntenia:

La 3 Martie 1784 consulul austriac, *Reicevich*, scrie din Iași la Viena lui Kaunitz, că: „actualul prinț Al. Mavrocordat I. Delibeiu, pentru a favoriza pe un ministru al său, îi concesionă vânzarea tabacului. Consulul rus însă se opuse la aceasta și dispuse ca să fie pus în vânzare, în prăvălia unui mic negustor rus, câteva livre de tabac; atunci hatmanul Mise-Oglu, care era concesionarul vânzării, trimise 2 soldați arnăuți ai săi să ia tabacul dela negustorul rus; ei fură însă isgoniți de ienicerul consular care erà de pază la prăvălie".

„Toate acestea au produs mari neînțelegeri și altercațiuni între Prinț și miniștrii săi și consul".

www.digibuc.ro

Conflictul nu s'a aplanat deloc, căci într'un alt raport al lui *Oechsner* din Iaşi, cu data de 26 August 1784, găsim că prinţul continuă să „susţină" concesiunea iar negustorii ruşi vând tutun împotriva ordinelor prinţului".

Interesant este de remarcat că, cu această ocaziune, străinii încep să se teamă să nu piardă piaţa ţării noastre pentru tabacurile lor, atât din cauza regimului nou din Principate [1]) cât şi din cauza calităţei tabacului lor [2]) care erà inferior celui de Ianina. Acesta se căutà foarte mult în principate deşì nici cel unguresc nu erà dispreţuit [3]).

Se trimise deci probe de tabac de Ianina în Ungaria printr-un oarecare negustor, Ciatii, spre a se încercà imitarea lui [4]), dar în acelaş timp se fac eforturi în Principate ca şì supuşilor austro-ungari să li se îngădue să vândă tabac aşà cum vând ruşii [5]). Se fac chiar intervenţii la Constantinopole în această chestiune, prin internunţiul Herbert, care se pare că nu isbutise să câştige cauza [6]) şi căruia ì se raportează apoi că vânzarea erà înainte

[1]) „Observ că din cauza noilor dispoziţiuni luate de prinţul Moldovei, va înceta poate cu totul importul tabacului din Ungaria. Şi deoarece aceasta *este o ramură de comerţ ce nu poate fi indiferentă pentru noi*, ar fi nimerit să se cerceteze în alt fel prin ce mijloc se va ptea continua totuşi acest comerţ potrivit cu dispoziţiunile luate de Prinţ".—3 Aug. 178 Kaunitz-Rietberg către Reicevich. (Hurm. vol. XIX, p. I, pag. 192).

[2]) „Eu cred că cea mai mare dificultate pentru desfacerea tabacului din Ungaria în aceste ţări, este şi va fi calitatea sa. Grecii din Ianina vând aci pe preţul ridicat de f. 2 şi 3 livra, tutunul de Ianina, care e tare subţire sottile). Dacă un fabricant din Ungaria ar şti să-l imite bine, ar putea să spere un câştig bun. 1784 16 August" (Hurm. XIX, p. I, pag. 196)

[3]) „Tabacul unguresc este de altfel foarte gustat aci şi desigur că ar deveni o ramură de comerţ destul de importantă dacă n'ar fi concesiunea care este generală în toată Moldova p. tutunul de priзat". 26 Aug. 1784 (Hurm. vol. XIX, p. 197).

[4]) *Hurmuzaki XIX*, p. 1, p. 202 şi 211.

[5]) „Aşa cum vând ruşii putem să vindem şi noi. Dvs. să nu pierdeţi între timp din vedere această afacere"; 2 Sept. 1784. Scrisoarea lui Reicevich către Oechsner (Hurm. XIX, p. I, pag. 201).

[6]) ...„vă voi observa, şi Dvs. ştiţi tot aşa de bine ca şi mine, că în Turcia nu este permis Europenilor (Francilor) să aibe prăvălii şi să vândă în detaliu, acest comerţ fiind rezervat numai naţionalilor, şi dacă totuşi câte odată se închid ochii pentru Europeni, aceasta nici odată nu se întâmplă pentru prăvăliile de tutun de cari sunt foarte geloşi". „Nu ştiu dacă Ruşii au în Moldova libertăţi mai întinse ca aiurea, singurul caz în care mi se pare că plângerea noastră ar fi fondată, altfel plângerea nu poate fi făcută decât asupra dispoziţiunei de a fi închis acele prăvălii fără să vă previnà". 'Hurmuzaki, vol. XIX, vol. 1, pag. 235 Scrisoarea lui Reicevici către Herbert din 26 Ian. 1785).

www.digibuc.ro

vreme liberă în Iaşi ca şi la Bucureşti, că prin concesionarea vânzărei tabacului unui favorit, se împiedică vânzarea de către „ai noştri" cari au plătit deja vamă şi că Ruşii, cu toate restricţiunile Prinţului, totuşi au prăvăliile lor în care vând tabac la Iaşi ca şi la Bucureşti.

Nu ştim ce s'a mai întâmplat în urmă; reţinem însă faptul că *prima încercare de a monopolizà fabricarea şi vânzarea tabacului a provocat mari nemulţumiri printre negustorii străini şi reprezentanţii lor oficiali*, ceeace, după cum vom vedeà mai departe, s'a întâmplat şi mai târziu când s'a introdus monopolul tutunului în ţările noastre.

Nu ştim dacă în decursul celor 81 ani, câţi s'au scurs dela prima încercare de monopol a lui M. Suţu şi până la 1864, s'au mai făcut în Muntenia şi Moldova şi alte încercări de a monopolizà vânzarea sau fabricarea tutunului sau tabacului. Ceeace ştim, după cum am mai spus, e că în anul 1810 (în timpul ocupaţiei ruseşti) „*pentru multă neajungere de bani*" ce aveà „*visteria ţării*" şi spre „întâmpinarea şi împlinirea grabnicelor cereri şi cheltueli a prea puternicei oştiri" s'a socotit absolut necesar *de a se face apalt „tot tutunul şi tabacul atât cel străin cât şi cel de aici din ţară* şi trebuinţă fiind mai întâi a şti divanul preţul cu care se cumpără şi se vinde tabacul şi tutunul", se dete poruncă „să se cerceteze preţurile şi să se chibzuiască cu ce preţ să se dea voe să vândă asemenea marfă şi ce câştig să se lase aceluia asupra căruia va rămâne dela „cochi-veachi" (licitaţie) apaltul tutunului şi tabacului[1]). Erà vorba aşa dar de *arendarea pe cale de licitaţie publică a dreptului de monopol asupra vânzării tutunului şi tabacului*.

Nu ştiu ce urmare a avut această cercetare şi nici dacă pe lângă tabac s'a făcut sau nu apalt şi tutunul, şi în ce condiţiuni.

In tot cazul avem dovada că ideea de a monopolizà vânzarea tabacului şi tutunului începuse să câştige teren în principate încă dela finele sec. al 18-lea, iar la începutul secolului al 19-lea, după cum vom vedea mai jos, începură să se ivească propuneri concrete pentru monopolizarea chiar şi a fabricării tabacului şi tutunului nu numai a vânzării.

Astfel în 1827 un oarecare *Dimitrie Carastat* din Basarabia, a

---

[1]) *V. A. Ureche*. Istoria românilor, vol. XI, p. 665.

www.digibuc.ro

propus înființarea în Iași, pe socoteala sa, a unei fabrici de tabac cu condițiunea de a *i se da timp de 12 ani privilejiul exclusiv de a fabrică și vinde tabacul în Moldova*, — cu alte cuvinte *o concesionare a monopolului fabricației* — iar în schimb el se obligă să dea în primii 2 ani câte 500 lei anual în folosul școalei, iar în restul anilor câte 1000 de lei. Dar iată documentul [1]) în intregime :

„Țidula gospod. Cinstiți și credincioși dumv. veliți boieri ai Domniei Meli proiu și halè ! Dumnealui pomeșcicul Dimitrii Carastat, ci se află din a stânga Prutului, prin vechilul său, încă din toamna trecută au cerut *să i se dea slobozenie a deschide aicea in politie Iașii o fabrică de tabac*, făcând-o din temelie pe a sa cheltuială, aducând meșteri cu bune științe, și lucrând cu iscusință feluri de tabacuri de tot prețul, fără a amesteca acele materii vătămătoare ce li obicinuesc cei mai mulți pentru neștiință, precum cenușă, chiper roșu, var, cuișoare, spirturi, mirositoare și alte asămine, care după dovezile nestrămutate a celor mai ispitiți doftori sânt de mai intâiu pricini a durerii de cap, a slăbiciunii vederii, a gutunariului și a altor patimi, insă pe aceste tocmeli ce să arată mai gios. Adică :

1. In curgirea de doisprezece ani *niminea altul să fie volnic a lucra aicea in țară după publicarisirea și incepirea lucrării fabricii sale.*

2. *Oricin' va voi a aduce tabac de peste hotar*, de orice fel, *să nu fie oprit*, insă să să insemneze funturile prin casa vămii cu pecetea fabricei sale, fără vreo altă plată și *oricin' va voi a cumpăra de acel tabac volnic să fie.*

3. Prețul tabacului să se cumpere pe ușurința analoghii cheltuelilor ca să tragă pre norod a cumpăra pe bună voință și a nu căuta tabacuri streine, care scot moneda din țară, și iarăși de va face de prisos, in cât să nu se poată trece tot aicea, slobod să fie a scoate și piste hotar, ca să alcătuiască un matah, osăbit ce va aduci moneda in pământul acesta, oprindu-să jidovii și alții care pentru nebăgare de seamă cu volnicie dela sine fac tabccuri vătămătoare, amestecate cu materiile pomenite, fără a aduce vre un folos obștii.

4. Pentru că la inceput are a pune simțitoare cheltuială spre intemeiere aceștii fabrici, să indatorește pe doi ani dintâi a da la școala domniască de aice din Eși câte cinci sute lei, iar pe zeci ani următori câte una mie lei pe an. Și după împlinirea vadelii de 12 ani să leagă a lăsa la scoala politii fabrica intreagă cu toate istrumenturile, cii mari și cii mici, de lemn sau de her sau de orice materii, driaptă afierosire și danie, și școala, luând venitul, il va intrebuința spre învățătură și luminarea fiilor Moldovenilor.

5. După publicuirea așezării aceștii fabrici di să va afla cineva indrăznind a lucra tabac in pământul Moldovei, să se ia ștraf pe seama și folosul scoalii fără a pretandarisi măcar un dram.

Intru aciasta am primit și anaforă dela preasfințitul Mitro-

[1]) *N. Iorga.* Istoria Industriilor la românі, Buc. 1927, pag. 213—216.

www.digibuc.ro

polit al Moldoviei duhovnicescul nostru părinte, indemnători să slobozim prin domnescul nostru hrisov cererile dumisale pomeşnicului, fiind de folos in multe chipuri, şi noi, giudecând că ori unde un matah iasă, matra prisosăşti, prin fabrica intemeiată, acolo fireşte iaste şi mai ieftin, precum videm tabacurile de Ianina, de Franţa, aşa de alte locuri, că, unde să fac, sânt mai ieftine, iar scoţându-să afară, să scumpesc, nu socotim a fi vre-o greşală slobozăniia acestui lucru, ce mai vârtos nemerită, pe aceste temeiuri: intâi că, după ce sângur cer neoprirea tabacului strein de piste hotar, prin aciasta incredinţează că atât cu bunătate, cât şi cu ieftinătate tabacului său să bizueşte a mulţămi toată obştea de toate stările a nu mai pofti pe cele streine. Al doilea că, mulţămindu-să şi obicinuindu-sa obştea cu tabacul său, nu s'ar mai scoati şi pe acest lucru moneda din ţară, ci, mai ales de-l faci, precum făgăduieşte, cu meşteri iscusiţi, va şi aduce monedă in acest pământ. Al treilea că lăcuitorii, folosindu-să din vânzarea tutunului, se vor sili a faci mai mult când vor vedea că are căutare. Al patrulea că, pilda domnii sale fiind spre folosul obştesc poate indemna şi pe alţii intru altele spre aseamine urmări. In sfârşit, când patriia nu are nici un folos dela acei ce lucriază până acum tabac fără oprire, jidovi şi streini oameni, necunoscuţi şi netrebnici in folosul obştesc, atât mai de protimisit pot fi acei ce in multe feluri ar pricinui binele şi pin aceasta a trage din alte părţi cu statornică lăcuinţă acei spre deşteptare alişverişului, care acum se află amorţit pentru slăbiciunile tuturor isnafurilor şi a breslilor politii. De aceea rânduim intru chibzuinţa dumv. lucrul acesta să-l socotiţi cu scumpătate, şi fiind cu cali, să ne arătaţi prin anaforă ca să a dea hrisovul cerşut. Poroncim şi dum. Vel Vornic za aprozi să facă cunoscut dum. boierilor idula aciasta şi să să pue in lucrare chibzuirea fără prelungire". 1827 Aprilie 26.

Se pare că Dimitrie Carastat n'a isbutit să capete aprobarea, căci nu se găseşte nici o însemnare despre funcţionarea fabricei lui.

După 10 ani dela propunerea basarabeanului Carastat, apare o nouă propunere, tot în Moldova, a unui oarecare *Carl von Hertl*, fabricant de *tiutiun* şi *tabac* care propunea să se înfiinţeze o fabrică cu cheltuiala „hasnalei" şi să i se dea lui conducerea în schimbul unui salar de 270 galbeni anual, locuinţă, încălzit şi luminat. Câştigul curat al acestei fabrici, scrià Hertl, ar fi atins 100.000 lei pe an, bine înţeles însă că *nimeni altul nu mai trebuià să aibe voe să fabrice tutun sau tabac*, importul trebuià oprit iar tot tutunul produs în ţară să fie vândut numai acestei fabrici. Iată şi acest document: [1])

„Fiindcă eu, gios iscălitul, ştiu cu deplinătate un deosebit iscusit meşteşug, numai mie cunoscut, adică a fabricarisi toate feliurile

[1]) *G. Dem. Teodorescu*. Literatura şi arta Română. An. I No. 12 din 1897.

www.digibuc.ro

de tiutiun şi tabac, atât de aicea cât şi de cel strein, în o măsură, nu numai de o potrivă să fie cu toate felurile de tiutiunuri streine, cele cunoscute aici până acum, ci încă a le întrece mult în privirea bunei insuşiri, şi a curăţiei, apoi mă făgăduesc a se vinde şi cu preţ mult mai înjosit decât cele de peste hotar aduse, ba încă şi cu un folos foarte însemnat pentru hasneaua ţării de aici.

Aşa dar eu, încredinţat de râvna şi grija cu care Inălţimea voastră vă siliţi în tot feliul ce se poate, a îmulţi şi a spori binele ţării acesteia, eu cutez prin aceasta a vă face, cu căzuta umilinţă, propunerea ca:

a) Să rânduiţi înfiinţarea unei fabrici cu cheltuiala hasnelei;

b) Să *opriţi cu totul aduc.rea de tiutiun şi tabac de peste hotarele strenz, cu deosebire de tiutiunul turcesc*;

c) Să îndatoriţi pe toţi locuitorii din acest Prinţipat care răsădesc tiutiun ca *să teslimărieas ă* (să predea) tot *tot tiutiunul*, cum se va face, *la fabrică*, cu preţul ce se obişnueşte în ţară, luând însă fieşte care lucrătoriu atâta pentru sine, cât cere trebuinţa lui pe an;

d) *Să fie opriţi* şi sub răspunderea în viitor *toţi acei neştiutori făcători de tabac* şi prin aşa măsuri se va depărta cu totul gătirea feliurită de tabac şi de tiutiun calp, care foarte stricăcios şi primejdios este pentru sănătate şi tot odată se va aduce hasnealei un venit curat mai mult decât 100.000 lei pe an, iar publicului de aicea se va înlesni foarte mult cumpărarea de tiutiun.

Câştigul curat, care sigur va fi peste 100.000 lei, să rămână apoi hasnelei ori Inălţimei Voastre.

Infiinţarea fabricei nu va costisi hasnelei mai mult decât 36.000 lei şi cheltuiala aceasta se va întoarce hasnelei în un an, din cauţiele ce se vor da de către 40 distribuitori de tiutiun şi tabac luându-se la fieştecare câte 1.000 lei — care vor fi împuterniciţi a vinde tabac şi tiutiun, folosindu-se din banii vânzării câte 20 la sută.

Povăţuirea la fabrică, cutez eu, gios iscălitul, a o lua asupra mea cu leafa de 720 # (galbeni, ducaţi) pe an, care totdeauna să mi se plătească nesmintit câte 180 # pe trii luni şi înainte pe lângă aceasta să mi se dea şi slobodă locuinţă cu lemne şi lumânări.

Aşa apoi eu încredinţez sigur că din 100 foituri de tiutiun crud, voi teslimarisi 175 foituri de tabac fabricarisit.

Osebit de aceasta să mi se dea şi un gramatic spre păzirea şi ţinerea socotelilor, pus sub controla mea.

Prin această fabrică se va depărta şi calpa prefacere a tiutiunului turcesc precum şi fabricarisirea cea rea a jidovilor, iar Statului un folos aşa de însemnat se va aduce.

Deci dacă această propunere a mea se va învrednici de Inalta primire a Inălţimei voastre, apoi atunci voiu avea cinste a arăta cu deamănuntul şi celelalte pregătiri trebuincioase la întreprinderea şi sporirea acestui interes.

In nădejdea că acest proect al mieu cu milostivire va fi primit, am cea mai deosăbită cinste a mă numi" . . . .

www.digibuc.ro

G. Dem. Teodorescu, dând acest document, adaugă că propunerea lui Hertl n'ar fi avut nici o urmare deşi „dorinţa de câştig n'a lipsit domnitorului din Iaşi dar nu putea să înfrângă deprinderile epocei".

D-l *D. I. Gavriliu*[1]), între hârtiile vechi ale Eforiei oraşului Iaşi, a găsit şi urmarea ce s'a dat „jalobei" lui Hertl şi anume *„slobozenia" de a face fabrica, însă pe socoteala sa:*

„Departamentul trebilor din lăuntru"
către Eforia din Eşi'.

D-lui Karl Hertl ce cu aceasta se înfăţişează Eforiei prin jalba ce au dat Departamentului, au făcut cerere că aşa precum are dorinţă de a fabricarisi tabac aice în oraş, cari va putea fi deopotrivă la bunătate cu cel străin şi cu preţ mai îngiosit şi precum cele trebuincioase şi ar fi pregătit apoi să i se încuviinţeze voe spre a putea începe acea lucrare a tabacului; în urmarea căreia Departamentul scrie acei Eforii, ca primind dela jăluitorul un filotimon în folosul obştestii casă a oraşului atâta cât plecare ce după înţăles îndemn a Eforiei, l'ar îndatori, în putere art. 151 dela secsia I al Capitolului al 5 din organicescul reglement unde zice: „Neguţitoria productorilor de tot felul precum şi a tuturor lucrurilor ce să vor mai adăugi de industrie, nu va fi supusă înlăuntrul ţării la nici un fel de vamă sau apalt care sunt apurure ca nişte vătămătoare sporirii negoţului şi asămine este oborâtă şi orice fel de dare, supt nume de legiuit avaet pentru fabrici şi alte aşăzământuri de asămine".

Ii va slobozi îndată cerşuta voie întru a-şi face asămine fabrică pentru lucrarea tabacului, cu acea însă că *vánzarea de tabac ar cui să nu fie oprită precum şi fabricarisire, ori care altul să o poata slobod întrebuinţa* după învoire ocârmuirii potrivit cu zisul articol al reglementului".

Ministru şi Cavaler, *Ghica vel Logofăt.*
1838 Iulie 20 No. 1542.

Tot în arhiva vechii Eforii a oraşului Iaşi d-l Gavriliu a găsit nişte însemnări referitoare la orânduirea unei cercetări spre a se vedea dacă este sau nu întemeiată plângerea „D-lui Căminar Alexa Hadinos" impotriva instalării acestei fabrici. Jalba lui Hadinos, care erà locuitor din mahalaua în care Hertl îşi instalase fabrica, a fost cercetată la faţa locului şi n'a fost găsită întemeiată.

Ceeace este însă interesant pentru noi în rezultatul acestei cercetări este vorbirea despre maşina de tăiat tutun ce instalase Hertl în fabrica sa: *„această maşină nu are a fi cu vreo piatră*

1) *D. I. Gavriliu*, Contribuţiuni la istoricul tutunului, pag. 128—130.

www.digibuc.ro

precum se găseşte la mori, ci numai o roată care ari a să învârti cu un cal spre a tăe tutunul cu un fel de cuţit şi tutunul fiind umed nu poate face nici un fel de huiet".

Aşa dar, Hertl a isbutit să-şi înfiinţeze pe compt propriu o fabrică de tutun şi tabac care se pare a fi fost prima fabrică de tutun mai sistematică din ţara noastră.

Probabil că au mai fost şi alte propuneri, fiindcă nu se puteà ca ideea de monopol să nu fi avut adepţii ei la noi, atunci când starea financiară a Principatelor erà cum nu se poate mai rea, când cu resursele obişnuite nu se mai puteau dovedi nevoile ţării, iar în 2 împărăţii vecine, Austria şi Polonia, monopolul tutunului fiinţà încă de prin 1784.

N'au cutezat domnitorii şi cârmuitorii Principatelor să-l introducă, desigur spre a nu lovì în supuşii şi în interesele unor anumite împărăţii vecine, dar şi pentru a nu provocà nemulţumiri în masa tutungiilor, ai acelor negustoraşi — armeni, turci şi ovrei — cari erau oamenii de casă ai boerimei cârmuitoare şi cari se pripăşiseră în ţară odată cu cutare fanariot „ales" domnitor, sau cu cutare înalt demnitar din suita lui.

2. **Introducerea monopolului tutunului în România.** *Legea din* 1864. Situaţiunea financiară rea a Principatelor — chiar după unire când se pusese oarecare rânduială în strângerea veniturilor şi în cheltueli — se agravà din an în an mai rău. In 1864 veniturile obişnuite nu mai ajungeau să acopere cheltuielile ordinare ale ţării, iar deficitele bugetare creşteau din an în an. Secularizarea averilor mânăstireşti votată în Dec. 1863 care trebuià să aducă un venit anual de peste 15.000.000 lei, împrumutul de aproape 18.000.000 lei contractat la Banca otomană şi la fraţii Stern, împrumut făcut cu scopul de a acoperì despăgubirile ce trebuiau să se dea locuitorilor sfinte pentru averile secularizate— păreau că vor scoate ţara din greaua stare în care se află, dar nu fuse astfel. Imprumutul Stern trebuì să ì se dea altă destinaţie şi anume să acopere deficitele bugetelor trecute — iar bugetul anului 1864, chiar dela întocmire, se anunţà cu un deficit de peste 10.000.000 lei cu toate supra-evaluările tuturor veniturilor, cu toată înscrierea în buget a noilor venituri domenieale şi cu toate *reducerile... lefurilor funcţionarilor cu* 10 %. In afară de acest deficit de 10.000.000 lei, se mai anunţà un gol de circa 6.000.000 lei care erà provocat de legea din 1864 pentru improprietărirea sătenilor şi care gol constà din despăgubirea ce urmà

www.digibuc.ro

să fie dată arendaşilor moşiilor ce urmau să fie împărţite sătenilor împroprietăriţi" [1]).

Golul erà mare şi greu de împlinit. Trebuiau neapărat găsite noi isvoare de venituri. Ideea monopolului tutunului, care de mult începuse să prindă teren şi care erà dejà în studiul guvernului, — nu puteà găsì împrejurări mai prielnice de înfăptuire ca cele de atunci.

Se cunoşteà puţina simpatie pe care o va întâmpinà monopolul în masa poporului, se prevedeau nemulţumirile agricultorilor producători de tutun şi mai ales ale negustorilor de tutun cari făceau cele mai frumoase afaceri cu fabricaţia şi negoţul tutunului. Toate aceste nemulţumiri şi antipatii la un loc apăsau totuşi mult mai puţin decât starea rea financiară în care se găseà ţara.

Dar, care erà starea culturei tutunului şi negoţului de tutun pe acea vreme?

Tutunul se cultivà mai în toată ţara dar cele mai întinse culturi erau în Muntenia în judeţele *Ilfov*, *Vlaşca*, *Teleorman*, *Dâmboviţa*, *Romanaţi*, *Dolj*, iar în Moldova numai în judeţele *Putna*, *Tutova*, *Fălciu* şi *Bacău*. Producţia anuală era de circa 3.000.000 kgr. iar tutunul se vindeà de către cultivatori gata fermentat cu preţuri foarte variabile după felul tutunului. Cifrele următoare, luate după Al. Em. Florescu [2]), ne pot da o idee de preţurile curente cu cari cultivatorii vindeau pe loc tutunurile brute fermentate pe acea vreme:

Tutunurile indigene din sămânţă turcească:

Cali. I	12	piaştri oca	sau	4.44 fr.
Cal. II	9	„ „	„	3.33 „
Cal. III	5	„ „	„	1.85 „

Tutunurile indigene din sămânţă indigenă:

Cal. I	10	piaştri oca	sau	3.70 fr.
Cal. II	7	„ „	„	2.59 „
aal. III	2	„ „	„	0.74 „

Bine înţeles că aceste cifre reprezintau numai nişte mijlocii aproximative, preţurile fiind foarte variabile după calitatea tutunului sau „proprietăţile lui intrinsece", fără să se facă prea mare deosebire „între tutunurile provenind din sămânţa turcească şi cele din „sămânţa indigenă".

---

[1]) *Th. C. Aslan*. Finanţele României dela Regulamentul organic până astăzi. 1831—1905. Bucureşti 1905, pag. 95—105.

[2]) *Alexandre Emanuel Floresco*. Mémoire sur la question des tabacs en Roumanie de 1864 à 1872, pag. 3.—Bucarest. MDCCCLXXVII.

www.digibuc.ro

„Acelea din tutunuri, adaugă Al. Em. Florescu, care erau destinate consumului intern, erau cumpărate cu toptanul de către vechii negustori cari în general le amestecau cu tutunuri turcești de calități superioare și le revindeau astfel publicului cu prețuri cari întreceau întotdeauna cu de 3 și 4 ori pe acelea cu cari și le procurau". Cele turcești curate se vindeau cu 50—80 piaștri (fr. 18,51—29.62).

Eră deci bănoasă negustoria de tutun și prin urmare nu puteà sürprinde pe nimeni marea nemulțumire și apriga agitație a negustorilor de tutun contra ideei de monopol.

Totuși nevoia de a se găsi noi surse de venituri eră atât de poruncitoare, iar sursele normale de venituri de pe acea vreme fuseseră atât de istovite în cât nu mai eră cu putință să mai fie mărite, să mai fie silnicite. Singura scăpare ce se mai întrezăreà, eră introducerea monopolului tutunului.

Ministrul de finanțe de pe acea vreme, *L. Steege*, explică destul de documentat situația aceasta în raportul său către Consiliul de miniștri prin care propuneà *înființarea monopolului tutunului integral și administrat direct de Stat.*

Iată textul acestui raport:

„*Domnilor Miniștri*,

„Nu ne putem îndoi că o scădere oarecare va rezulta negreșit în veniturile generale ale Statului, prin reducțiunea prețurilor cu care se vor rearenda domeniile Statului, în urma aplicărei legei rurale.

Deși pentru acoperirea acestui gol, pe exercițiul viitor, 1865, s'a afectat o parte din împrumutul contractat cu Banca otomană și frații Stern la Londra; însă acest expedient nu se va putea întrebuința și după expirarea anului 1865, pe tot timpul adică cât vor fi în lucrare contractele arendelor ce au a se încheia de acum, fără a spori într'un mod îngrijitor datoria publică. Subsemnatul a trebuit dar a aviza, chiar de acum, la un mijloc de a acoperi deficitul, rezultând din împrejurarea arătată, printr'un venit normal care să nu împovăreze viitorul.

A fost cu neputință de a se gândi, în timpul de față, la o sporire a contribuțiunilor directe, când pe de o parte, proprietarii încearcă o reducere în veniturile lor și când, de altă parte, foștii clăcași urmează a adăoga, la contribuțiunile ce plătesc, și despăgubirea pentru pământurile ce primesc în definitiva lor proprietate. O asemenea sporire, nu numai că ar fi apăsat prea greu, atât asupra proprietarilor cât și asupra foștilor clăcași, dar ar fi amenințat Statul de a prea micșora pe viitor facultățile contribuabililor de a plăti impozitele, mai vârtos într'o epocă unde noua organizațiune comunală și districtuală caută a le impune dările necesare, spre acoporirea trebuințelor locale.

www.digibuc.ro

Cât pentru impozitele indirecte, cel puțin în timpul de față, iarăși n'a stat putință a le spori unele, precum: drepturile vamale, pentru că ar fi trebuit a se înlătură mai întâi oare cari dificultăți diplomatice întârzietoare; altele cari privesc obiectele de prima necesitate, pentru că ar fi atins prea simțitor clasele sărace.

In asemenea împrejurări, subsemnatul are onoare a vă propune ca un mod mai nimerit, spre a acopori deșertul de care s'a vorbit, așezarea unui drept exclusiv al Statului pentru vânzarea în țară a tutunului și tabacului, atât străin cât și indigen.

Aplicarea acestui drept nu va atinge într'un mod simțitor pe contribuabili, fiindcă nu este un obiect de primă necesitate, ci s'ar putea zice mai mult un obiect vătămător sănătății, dar a cărui întrebuințare, prin înrădăcinatul obicei ce s'a luat pretutindeni, se crede imposibil a se stârpi. Osebit de aceasta, toate Statele, și cele mai civilizate, au făcut din vânzarea tutunului un drept exclusiv în favoarea tezaurului lor și au tras din acest drept un ajutor puternic pentru acoperirea cheltuelilor publice.

Admițându-se principiul de Dvs., va naște o chestiune prealabilă asupra modului de a-l pune în aplicare.

In această privință se prezintă două sisteme: cel dintâi de a da dreptul exclusiv vânzărei tutunului în întrepriză și cel de al doilea de a se administra direct de către Stat. Cel dintâi este, fără îndoială, mai lesnicios și nu cere nici un capital de exploatare, însă rezultatele sale, după experiența făcută aiurea, sunt foarte neînsemnate în comparațiune cu rezultatele dobândite prin aplicarea sistemului de al doilea.

Necesitatea însă de a putea dobândi din dreptul citat o sumă anuală îndestulătoare, spre acoperirea trebuinței Statului, a fost motivul principal ce a îndemnat pe subsemnatul de a preferi sistemul Regiei proprii a Statului, care a servit prin urmare de bază la elaborarea proectului ce am onoare a vi-l prezenta în alăturare. Dacă acest proect va primi încuviințarea Domniei-Voastre, rog a se înainta în studiul Consiliului de Stat, după care, de va dobândi și sancțiunea Măriei Sale, să pot păși la elaborarea unui regulament, spre a preciza amănuntele statornicirii și administrațiunei acestui venit, în mărginirea proectului, precum și la organizarea serviciului, pregătind și bugetul". No. 39472 din 24 Noembrie 1864.

După ce propunerea lui Steege a fost discutată în Consiliul de miniștri și în Consiliul de Stat, legea monopolului fù admisă, iar *Alexandru Vodă Cuza* o și promulgă prin decretul domnesc din 5 Dec. 1864. Legea urmà să fie pusă în aplicare cu începere dela 1 Mai 1865.

Prin această lege se luà pe seama Statului dreptul „*de a vinde tutunul și tabacul străin sau indigen sub orice formă sau calitate, iar cultivarea tutunului în toată țara nu se putea face decât pentru regia Statului sau pentru exportațiune*". Dreptul a fabricà

www.digibuc.ro

tutun sau tabac erà de asemenea rezervat Statului care trebuià să înființeze fabrici „în trei orașe principale ale țării", în apropiere lacalităților unde se cultivà mai mult tutun indigen".

Cei ce doriau să cultive tutun trebuiau să facă o declarațiune în care să arate „câtimea ce vor să cultive pentru regie și aceia pentru exportațiune", iar autorizarea se dedeà de către o comisiune „destrictuală de regie" compusă din Prefect, controlorul destrictual și un membru al comitetului permanent.

Prețul cu care trebuiau să se cumpere recoltele de tutun dela cultivatori urmà să se fixeze, pentru primul an, în Martie (1865), iar pentru anii următori în luna Octombrie a anului premergător recoltei.

Fabricatele trebuiau să se vândă publicului prin debitanți autorizați cari se aprovizionau dela anumiți depozitari mari; comisionul debitanților ca și tarifele de vânzarea fabricatelor se fixau anual printr-un decret domnesc „urmat după ascultarea Consiliului de Stat, după raportul Ministrului Finanțelor".

Administrarea regiei tutunului și tabacului erà pusă sub „privigherea directă a Ministerului Finanțelor".

Cum legea urmà să se aplice la 1 Mai 1865, toți cultivatorii și negustorii de tutun erau liberi până la acea dată să vândă tutunurile brute sau fabricate ce le posedau, iar în termen de 1 lună, începând dela 1 Mai 1865, trebuiau să depună în depozitele regiei tutunurile ce le-ar fi mai rămas spre a fi răscumpărate de Regie după un tarif ce urmà a fi fixat de guvern.

Abia fu promulgată această lege și agitația negustorilor începù. Cei vre-o 500 negustori de tutun — căci la atât se reduceà numărul lor și aceștia aproape toți erau străini, armeni, greci și evrei și numai vre-o 30 români — nu precupețeau nici o osteneală, nici un sacrificiu, pentru a aţâţà spiritele în contra monopolului și pentru a întreține o agitație cât mai violentă. Deși ei interveniseră pe la ambasadorii din Constantinopol ai diferitelor puteri străine, cari începuseră demersuri pe lângă guvernul român și deși în țară câștigaseră adepți chiar printre deputații țării, totùși guvernul nu cedă deși se schimbase ministrul de finanțe. Noul ministru, *Strat*, încercă oarecare înțelegere cu negustorii, dar nereușind, începù să grăbească lucrările pregătitoare: construcții și cumpărări de magazii în care să se depună tutunurile ce urmau să se răscumpere, întocmiri de comisiuni cari să expertizeze și recepționeze tutunurile ce se vor declarà, etc., etc.

www.digibuc.ro

3. **Modificările aduse legii monopolului din 1864.** Se pare însă că ministrul Strat căpătă repede convingerea, ca să nu zic teama, că nu va puteà aplicà legea lui Steege într'un timp aşà de scurt şi de aceia venì cu un proect de lege pentru mânarea aplicării monopolului cu un an de zile, adică până la 1 Mai 1866.

Ministrul Strat motivà această amânare zicând că legea din 1864 a fost alcătuită „într'un mod cam pripit şi nu s'au luat din vreme măsuri pentru punerea ei în aplicare" [1]). In afară de aceasta, se primise de guvern, de la diferite companii străine, propuneri de a li se da în antrepriză monopolul tutunului şi, ziceà Strat, că „în faţa unor asemenea propuneri Guvernul nu a putut să rămână indiferent", că „în situaţia noastră financiară nu trebue să ne arătăm nepăsători pentru asemenea venit" şi deci că „guvernul nu putea face mai bine decât a suspenda legea monopolului pe un an" în cursul căruia poate acele societăţi ar veni cu propuneri formale.

După proectul de lege întocmit de Strat, se lăsà liberă cultura, importul şi vânzarea tutunului până la 1 Mai 1866 însă sub controlul Statului care aveà să încaseze anumite taxe. Discuţiunile acestui proect de lege au ocupat 2 şedinţe ale „adunării elective". Ea fù votată la 9 Iulie 1865. In cursul discuţiunilor din adunare, debitanţii încercară să provoace chiar mişcării de stradă cari însă fură repede potolite.

Până ce această lege să treacă la Senat, Strat se retrase din Minister şi-i luă locul *N. Creţulescu*, care nu-şi însuşi legea lui Strat pentru motivele arătate mai jos:

„Prin neaplicarea monopolului la timp, s'a creeat diferite dificultăţi cari, spre a se aplana, va trebui nu numai un timp îndelungat dar şi de a se face cheltueli cu mult mai mari decât acelea ce s'ar fi cerut la început pentru înfiinţarea fabricilor, pentru angajarea unui număr însemnat de funcţionari, după care va urma să se lase să treacă cel puţin $2^1/_2$ luni până să se poată aduna tutunurile din toată ţara în depozitele Statului, să se fabrice în modul ce s'a statornicit în câtimi îndestulătoare spre a se distribui pe la toţi debitanţii ce s'ar statornici într'un număr fix pe la toate comunele rurale şi urbane din ţară după prescripţiunile legei; astfel ca la ziua ce s'ar fixa, să nu se poată vinde în toată ţara decât tutunurile şi tabacurile regiei. Osebit, mai sunt de luat în consideraţiuni dificultăţile următoare:"

„1. Necesitatea de a se angaja un număr însemnat de lucrători mai mult sau mai puţin nedeprinşi cu asemenea lucrare specială, care

[1]) Şedinţa din 5 Iunie 1865. Monitorul Oficial No. 128, 1865.

www.digibuc.ro

prin urmare va trebui să meargă şovăind un îndelungat timp astfel că ţara ar fi expusă la mai multe pagube şi prin urmare venitul pe care se conta pentru anul I-iu mai ales, să nu se vază mai deloc".

„2. Timpul când urma să se pună în aplicare legea, necoincidând cu epoca când se fac închirierile trebuia să se plătească chirii cu mult mai mari decât acelea ce s'ar fi platit la Aprilie (timpul închirierilor) sau ar fi trebuit să se pună la cale construiri de localuri, fabrici cu care trebuia să cheltuiască sume de bani destul de însemnate, într'un timp când, asemenea cheltueli se putea zice că erau imposibile".

„3. In afară de acestea, prin aplicarea monopolului, trebuia să se impună publicului noul gust al tutunurilor preparate, căci sau urmează a se prepara în diferite moduri chimice precum se fac în alte state, spre a se putea conserva, sau dacă îl vom pune în pachete tăiat simplu, cel mult peste 20 zile dela facerea pachetelor, tutunurilor dintrânsele se vor usca astfel că nimeni nu le va mai putea lua spre întrebuinţare şi din aceasta va rezulta o pagubă însemnată prin perderea valorii materialului fabricat, osebit de toate celelalte însemnate cheltueli de fabricare şi împachetare".

Tot în acest raport, ministrul Creţulescu, spune: „dacă sa'r fi aplicat proectul asupra taxelor provizorii, rezultatul ar fi fost să nu percepem mai nimic din cauzele următoare:

„1. Vânzătorii cu ridicata se puneau în poziţiune să declare dela început că în cursul anului nu o să poată vinde nimic şi atunci Ministerul, conform legei, ar fi urmat ca îndată după constatarea câtimei fiecărui, să sigileze magazia tutulor şi să înfiinţeze agenţi în scopul de a sigila şi desigila magaziile de ori câte ori va fi trebuit să revizuiască marfa spre a nu se supune stricăciunii făcându-se o însemnată cheltuială, pentru conservarea unui obiect străin, care nici într'un timp nu putea să aducă vre-un profit statului".

„2. Pentru ce priveşte detailiştii, agenţii fiscului ar fi urmat să sigileze şi desigileze magaziile atât pentru revizuirea obiectului depus spre a se evita stricăciunea ca la vânzătorii cu ridicata, cât şi pentru a se scoate câtimile ce treptat s'ar fi putut să ceară spre consumare. Detailiştii cu toate acestea n'ar fi făcut alt decât a ascunde dela început cea mai mare parte din câtimile ce le-ar fi trebuit spre consumate în cursul anului, ar fi declarat la început o mică câtime spre a plăti de formă oarecari taxe ca să scape aparenţele; şi astfel rămâne învederat că în cursul anului nu s'ar fi perceput taxe nici dela a patra parte a tutunurilor, ţigărilor şi tabacurilor ce s'ar fi consumat în realitate".

„3. Prin aplicarea taxelor, preţul de vânzare s'ar fi ridicat în profitul detailiştilor şi în paguba consumatorilor".

„4. Prin înfiinţarea taxei se recunoaşte în principiu aplicarea unei măsuri retroactive, pentru mărfurile ce erau deja la negustori, cari, până atunci numai prin plata vămei şi a dreptului de axiz erau liberi să le speculeze in consumaţiunea dinăuntru".

„In faţa acestor greutăţi de tot felul, am crezut un moment că aş putea ajunge la o regulare prin înţelegere cu corporaţiunea tu-

www.digibuc.ro

tungiilor și tabacciilor, ca cel puțin pentru anul curent să se poată aduna un venit oarecare care să acopere golul ce lasă scăderea resurselor ordinare".

„Neputând însă dobândi nici un rezultat practic, și în vederea unei necesități absolute precum arăt, a trebuit să mă ocup a studia, care ar fi mijlocul cel mai nimerit prin care să putem ajunge a regula statornicirea unui venit sigur din tutun chiar acum îndată, fără ca statul să fie expus la cheltueli fără a se putea aduce vre-o pagubă actualilor proprietari de tutun și tabac, și infine fără a se aduce vre-o nemulțumire publicului".

După toată stăruința depusă și studiul cel mai serios ce am făcut fazelor prin care a trecut această chestiune, împreună cu o comisiune ce am convocat înadins, nescăpând din vedere tot odată și sistemele de adunarea venitului de tutun în statele străine, am văzut că alt mijloc mai nimerit nu stă la noi deocamdată, decât a se menține în principiu monopolul, asemănat legei din 5 Dec. 1864; cu deosebire numai *ca în loc de a se lua tutunul și tabacul brut, de a se fabrica și da în consumațiune în pachete printr'o administrațiune ad-hoc și cu diferite preparative*, mai mult sau mai puțin nepotrivite cu obiceiurile fumătorilor din țară, *statul să monopolizeze comerțul de tutun brut și tabac, adică să se facă singur stăpân pe târg încasând ca venit diferența dintre prețul de cumpărătoare al obiectului brut și acel de vânzare către detailiști*, care putând apoi să prepare tutunul și tabacul în modul în care îl preparau și mai inainte, îl vor putea vinde la consumatori tot astfel, iar pentru cheltuieli și câștig li se dă o a patra parte din excedentul ce s'ar hotărî ca beneficiu pentru stat peste prețul de cumpărătoare, osebit de profitul ce negreșit va avea fiecare din modificarea diferitelor sorturi de tutun, spre a-l confecționa în calități și după gustul fumătorilor".

„Pentru aceasta statul nu va avea nevoie de alt, decât de a angaja magazii de depozite cu agenții strict necesari în toate orașele de reședință ale districtelor și vre-o trei sau patru magazii de depozite generale, unde va urma să se conserve spre desfacere, atât tutunurile brute, țigările și tabacul ce ar fi nevoe să se aducă pe fiecare an din străinătate, cât și acela care, după un calcul regulat, îi va trebui din cultura indigenă pentru consumațiunea ordinară. Osebit va trebui a se conserva și tutunul din recolta indigenă care ar fi destinat pentru exportațiune și care după regularea expusă se lasă scutit de orice sarcină".

In consecință, Ministrul Crețulescu veni cu decretul princiar No. 970 din 3/15 Iulie 1865 prin care pe de o parte fixă data de 1 August pentru aplicarea legii din 1864 (în loc de 1 Mai 1865 cum prevedea legea din 1864 sau de 1 Mai 1866 cum propusese Strat), iar pe de alta nu rezervă Statului *de cât monopolul comerțului de tutun* brut și de tabac. Statul trebuiă să răscumpere tot tutunul din țară și apoi să-l vândă debitanților de tutun con-

www.digibuc.ro

form dispoziţiunilor prevăzute într-un alt decret princiar No. 470 din 9 Iulie 1865.

După aceste dispoziţiuni toţi debitanţii erau deci ţinuţi să cumpere tutun *numai dela Stat, dar erau liberi să-l fabrice şi să-l vândă în detaliu cum le vor dicta interesele.*

Aplicarea noilor dispoziţiuni a provocat mari nemulţumiri: „Clasa de oameni a căror interese au fost în realitate atinse de legea monopolului este aceia a tutungiilor şi a comercianţilor toptangii; aceştia nemai putând aduna din toată ţara tutunuri

(Din colecţia de stampe a D-lui Olszewsk).

Fig. 72. — *Orşova veche* (1820). F. Wolf del.

cu preţuri scăzute ca să le vândă în urmă cu preţurile cele mai mari, au perdut un comerţ foarte lucrativ [1]).

La 3 August fù chiar o mişcare de stradă, o adevărată răscoală, care nu fù domolită decât cu puterea armată după o luptă de 2 ore [2]).

Este de notat şi de reţinut că, şi de data aceasta, ca şi în 1783, tot agenţii consulari ai Austriei şi Rusiei fură aceia care

[1]) *N. Cretzulescu.* Deslușiri asupra Monopolului tutunului, pag. 18 Bucureşti, 1867.

[2]) *A. D. Xenopol,* vol. II, pag. 32.

www.digibuc.ro

se puseră cei dintăi în mişcare, protestară energic pe lângă guvernul român şi îndemnară pe supuşii lor să nu predeà Statului tutunuiile, etc. Guveinul nu ţinù seamă însă nici de svârcolirile celor câteva sute de depozitari supuşi străini şi nici de frământările agenţilor consulari, cì a aplicat, la datele hotărâte de cele 2 decrete, toate dispoziţiunile prevăzute în ele.

4. **Prima încercare de a concesionà monopolul tutunului.** Din nenorocire aplicarea acestor dispoziţiuni au dat rezultate dezastiuoase. Comisiunile de experţi cari erau în fiecare judeţ şi cari trebuiau să facă extimarea şi răscumpărarea tutunurilor, au clasificat tutunurile fiecare în altfel, de oarece nu erà stabilită „nici o normă pentru controlul acestei clasări. Multe comisiuni au acceptat foi de tutun şi fabricate alterate şi fără valoare; calităţi de tutun inferioare au fost clasate ca superioare. Pe lângă aceasta, s'a plătit negustorilor de tutun din trecut o despăgubire de 15% din câştigul lor, aşa în cât a trebuit să se plătească o sumă de 19.600.000 lei.

Din lipsă de debitanţi statul vindea aceleaşi fabricate vechilor negustori de tutun cu un rabat de 20 %.

Din cauză că legea n'a stabilit felul împachetării tutunurilor puse în circulaţie — caie ar fi fost singurul mijloc contra sustiagerii dela impunere şi care ar fi putut procurà şi fiscului venituri sigure, — s'a dat debitanţilor prilejul de a înşelà şì Statul prin contiabande, şì publicul prin amestecarea diferitelor feluri de tutunuri" [1]).

„Fără îndoială că în asemenea împrejurări monopolul tutunului nu puteà produce fiscului veniturile pe care se comptase. In tot timpul existenţei sale de un an şi jumătate, acest monopol a produs un venit biut de 14.711.527 lei şi un venit net de 5.500.000 lei" [2]). Cheltuelile au fost deci de 10.211.527 lei, adică 63% din încasările biute.

Ministrul Creţulescu nu puteà să nu vadă adevărata stare de lucruri şi să nu fi prevăzut un rezultat atât de defavorabil pentru Stat, dar socoteà această stare ca un provizorat, ca un foarte scurt provizorat, şi anume numai până ce va puteà concesionà acest *privilegiu unei soc. particulare*, credinţa lui fiind că Statul *nu va puteà să administreze şi exploateze cum trebue* un astfel de monopol:

[1]) *D. Busuiocescu*. Das tabakmonopol in Rumänien Jena, 1905, pag. 16.
[2]) *D. Busuiocescu*, p. 16, op. citat.

www.digibuc.ro

...„eu am fost, scria N. Creţulescu în 1867 [1]), în contra monopolului tutunului, nu din punctul de vedere al teoriei monopolurilor, *ci pentru greutăţile ce prevedeam că o să întâmpinăm la aplicarea acestei legi*".

Şi în adevăr, în timpul Ministeriatului său, N. Creţulescu primise o ofertă din partea unei Soc. ungare prin împuternicitul ei, bancherul Schoegrady, cu care chiar a încheiat o convenţie provizorie ce urmă să fie ratificată de către corpurile legiuitoare. Iată ce scrià N. Creţulescu în această privinţă:

„Condiţiunile principale erau ca societatea să ia asupră-i toate tutunurile Statului, să se însărcineze a plăti, la scadenţa lor, bonurile emise de tezaurul public pentru cumpărătoarea acelor tutunuri, să plătească Statului pe fiecare an câte 7 milioane lei în primul period de 6 ani, câte $8^1/_2$ milioane în periodul al 2-lea, câte $9^1/_2$ milioane în periodul al 3-lea, şi câte $10^1/_2$ milioane în cel din al 4-lea şi cel din urmă period de 6 ani, şi în sfârşit să clădească 4 depozite şi magazii a căror valoare să fie minimum de 4 milioane lei, construcţiuni cari la finele contractului să rămână pe seama Statului fără nici o despăgubire".

„Tot într'o vreme (tot în aceiaşi vreme), siguranţa neapărată despre bunele rezultate ce ar fi putut da această ramură de venit public, îndemnase constituirea a două compănii (societăţi) indigene una cu capitalurile sale proprii şi alta prin acţiuni. Cea dintâi erà reprezentată prin 2 din cei mai mari capitalişti din ţară, D-nii Miron Vlasto şi Cerlenti, iar cea de a doua, de D-nii Nicolae Băleanu şi Vasile Boerescu deputatul. Astfel s'a văzut, în anul 1865 pentru prima oară, introducându-se la noi spiritul de asociaţiune fără care nimic mare nu se poate introduce nici prospera; s'au văzut oameni din toate unghiurile ţării alergând şi cerând, deadreptul sau prin corespondenţă, acţiuni la Comitetul Soc. din Bucureşti prezidat de d-l Băleanu" [2]).

Atât convenţiunea provizorie cu soc. ungară cât şi propunerile celor două Societăţi româneşti fură supuse examinărei corpurilor legiuitoare, care urmà să se pronunţe „sau pentru arenduire, şi atunci concurenţa între cele 3 companii era de natură a produce cele mai mari foloase Statului, sau pentru Regie şi în cazul acesta, neapărat *împachetarea*, pentru care se şi luase dispoziţiuni, devenea o necesitate absolută" [3]).

---

[1]) *N. Creţulescu*. Deslușiri asupra monopolului tutunului pag. 8. Bucureşti, 1867.

[2]) *Nicolae Creţulescu*. Deslușiri asupra monopolului tutunului, pag. 14 şi 15. Bucureşti, 1867.

[3]) Idem. pag. 15 şi 16.

www.digibuc.ro

Până însă să se examineze chestiunea de către corpurile legiuitoare, Ministrul *Creţulescu* trecù la Ministerul de Interne, iar până ce noul Ministru de Finanţe, *Oteteleşeanu*, să ia în cercetare propunerile în chestiune survenì *detronarea* domnitorului *Al. Cuza*, instalarea *locotenenţei domneşti* şi formarea unui nou guvern în care portofoliul finanţelor îl luă *Mavrogheni*.

Intre timp se începuse o campanie foarte susţinută împotriva Regiei. Se spuneà că s'au făcut fraude mari. Ministrul *Mavrogheni* ordonă diferite anchete pentru descoperirea fraudelor, dar toate anchetele nu dovediră nimic. Totuşì la Regie erà o stare de lucruri în adevăr ıea. Ministrul nu luà însă nici o măsură, ba din potrivă, păreà că lasă lucrurile să se încurce şi să se înrăiască din ce în ce mai tare ca să poată, probabil, justifica desfiinţarea monopolului sau, mai just, a exploatării lui direct de către Stat.

Vânzările din depozitele Statului deveneau din zì în zì mai slabe, iar contrabandele înfloreau văzând cu ochii.

Iată ce spune N. Creţulescu, în broşura dejà citată, în această privinţă :

„Singurele măsuri ce se văd luate sunt publicaţii oficiale în Monitor prin care se chemau cultivatorii tutunurilor a-şi aduce, conform legei, productul lor din 1865 la depozitul Statului spre a se estima şi a se lua de Regie; îndată însă după aceasta, urmară contra-publicaţii prin care se revoca măsura dintâi şi se zicea că guvernul e hotărât a supune chestiunea în aprecierea corpurilor legiuitoare. De aci zmăcinare şi zăpăceală pe oameni; de aci vânzare ilegală şi frauduloasă, de şi nevoită, din partea bieţilor cultivatori. De aci aprovizionare în contra legei din partea tutungiilor, de pe la particulari şi prea puţini din magaziile Statului".

Şi în adevăr din Ianuarie 1866 până în Ianuarie 1867 Statul nu cumpărase din mâna producătorilor decât foarte puţin tutun, abia de o valoare de câteva sute de mii de lei; restul se vindeà direct, bine înţeles prin contrabandă, chiar debitanţilor cari se sustrăgeau dela obligaţiunea ce aveau de a se aprovizionà numai din depozitele Statului.

5. **Desfiinţarea monopolului. Taxe pe tutunul importat şi pe tutunul indigen.** Statul rămăsese astfel cu un stoc mare de tutun „cam prost şi cam scump", care nu se mai isprăveà. Erà deci nevoe de o lege care să dea posibilitatea Statului să se desfacă „de această nenorocită încurcătură" în care aveà riscaţi vre-o 15 sau 16 milioane lei şi pe cari trebuià să-i scape cu orice preţ.

www.digibuc.ro

De aceea, la 5 Ianuarie 1867, guvernul aduse în discuţia Camerilor un proect de lege pentru desfiinţarea monopolului vânzărei tutunului, introducerea de taxe vamale pe tutunul importat şi obligativitatea debitanţilor de a se aprovizionà cu o anumită cantitate de tutun din stocurile Statului. Erà o lege *„cu totul provizorie, numai până ce Statul se va desface" de stocurile sale de tutun*, ceeace se comptà că se va întâmplà în maximum 2 ani, după care timp, cultura, fabricaţiunea şi vânzarea tutunurilor trebuiau să rămână absolut libere.

Această lege s'a votat de Cameiă la 9 Ianuarie 1867, iar la Senat la 23 Ianuarie 1867.

Pentru desfacerea în cel mult 2 ani a tutunurilor ce rămăseseră în depozitele Statului, debitanţii erau obligaţi să umpere în fiecare lună, cei de clasa I tutun în valoare de 4.000 lei, cei de cl. II de 2.000 lei, cei de cl. III de 1.000 lei, iar cei ce cl. IV de 400 lei.

Clasarea debitanţilor pe clase se făceà de o comisiune adhoc compusă din 5 debitanţi. Cei cari nu se aprovizionau de la Stat, pierdeau dreptul de debitant.

Două regulamente, unul promulgat la 6 Aprilie 1867, altul la 26 Septembrie 1867, regulau în mod detailat toate măsurile de ordin administrativ în tot ce se refereà la debite, preţ de vânzare, etc.

Cultivatorii erau liberi să-şi vândă tutunurile la oricine voiau însă cu toptanul, nu în detaliu.

Neglijenţele şi abuzurile administrative îşi urmaiă însă cursul lor, tot ca în trecut, şi sub regimul acestei legi. Debitanţii încetară în mare parte de a se aprovizinà din depozitele Statulu şi nu dedeau în consumaţiune decât tutunurile cumpărate mai eftin din ţară sau din Turcia.

Din această cauză, în timp de un an şi jumătate, Statul nu a putut realiza decât un venit de 3.408.142 „piaştri" (lei) iar stocurile de tutun ale Statului nici vorbă nu erà să se apropie de epuisare. Deci, după 6 luni când comerţul cu tutun trebuià, conform legei, să devie absolut liber, Statul erà ameninţat să rămână iarăşi cu un mare stoc de tutunuri în magaziile sale, tutun vechiu, în parte stricat, risipit şi zobit, etc.

Guvernul venì atunci cu o nouă lege, *„legea asupra tutunului"* promulgată la 12 Iunie 1868, care prelungeà pe încă 2 ani obligaţiunea debitanţilor de a se aprovizionà cu tutun din depozitele Statului.

www.digibuc.ro

Noua lege prevedea însă şi o taxă pe tutunul indigen şi anume 50 *bani de fiecare oca de tutunuri „de producţiune indigenă destinată la consumaţiunea dinăuntru or care ar fi calitatea lor"*. Cultura tutunului rămânea „cu desăvârşire liberă".

Fiecare cultivator avea îndatorirea ca, după ce a pus tutunul în „teancuri" sau „boccele" (aceasta până la 30 Iulie a anului următor recoltei), să declare cât anume tutun are, unei comisiuni compusă din primar, învăţător şi preot, care luă notă într'un tablou ce se înmânà subcasierului pentru verificare şi impunere.

De asemenea comerţul tutunului, tabacului şi ţigărilor era absolut liber, orcine putând „întreprinde profesiunea de tutungiu, fie cu amănuntul, fie cu ridicata cu singura condiţiune" de a se aprovizionà, într'o anumită măsură stabilită prin legea din 1 Febr. 1867, şi cu tutunuri, tabacuri şi ţigări din depozitele Statului. Această obligaţiune însă nu erà decât pentru maximum 2 ani, căci după acest termen comerţul deveneà absolut liber, iar Statul trebuià să-şi desfacă stocurile de tutun ce-i vor mai rămâne cum va puteà.

Importul erà deasemenea liber însă trebuià să se plătească anumite taxe vamale.

Exportul tutunului indigen erà absolut liber şi se restituià exportatorului taxa de 50 bani de ocă, dacă dovedea că a plătit-o.

Conform acestei legi, care s'a aplicat până în 1872, s'a incasat din taxa pe tutunul indigen următoarele sume :

1869	353.803,85 fr.
1870	339.458 — „
1871	464.905,61 „
1872	473.891,85 „
Rămăşiţe	202.912,— „

Din *export* :

1868	51,— „
1869	56.298,84 „
1870—71	72.481,18 „
1872	638.885,17 „

Cifra incasărilor din export din 1872, care e de 9 ori mai mare ca cea din 1870—71, se explică prin faptul că se aşteptà introducerea monopolului cu răscumpărările inherente introducerei acelui regim şi deci cu noui posibilităţi de afaceri bune.

www.digibuc.ro

Fapt evident este că taxele pe tutunul indigen şi pe cel importat n'au dat, în timpul cât s'au aplicat, rezultatele aşteptate nici din punct de vedere fiscal şi nici din punctul de vedere al propăşirei culturei tutunului.

6. **Reînfiinţare monopolului şi dare lui în concesiune**. Situaţia financiară a ţării continuând totuşi a fi din ce în ce mai rea — deficitele bugetare reprezentau în ultimul timp peste 16% din buget iar încasările din taxele pe tutun fiind cu totul neînsemnate, a trebuit să se revină iarăşi la ideea introducerii monopolului complect. Două proecte de legi fusese depuse în Cameră — unul în 1869 de ministrul Golescu şi altul în 1870 de ministrul Grădişteanu — dar nici unul din ele nu ajunse să fie luat în discuţiune.

Fig. 73. — *Regele Carol I* în 1870.

Eră, de sigur, prea mare teama de a nemulţumi ţara şi de a provocà agitaţii pe chestia monopolului, care aveà foarte mulţi adversari, unii din convingere, alţii din interese, iar majoritatea din simpla antipatie faţă de orice măsură restrictivă luată de Stat. Mai eră apoi şi experienţa trecutului, pe cât de îndelungată tot pe atât de dezastruoasă pentru Stat şi cetăţeni, care prevesteà o opunere foarte dârză la introducerea monopului.

Totuşi situaţia financiară a Statului ceieà imperios crearea de noi surse de venituri, iar monopolul, după exemplul altor State, eră singurul în măsură să creeze acele venituri. Însuşi Domnitorul Carol, prin mesajul tronului din 1871, ceeà aceasta :

www.digibuc.ro

„Guvernul meu *va sprijini şi va pretinde votarea proectelor*, depuse deja în sesiunile trecute, *cari privesc monopolul tutunului. Aceste proecte sunt absolut necesare şi trebuesc aduse în discuţiune cât mai repede posibil, pentru că prin aceasta ni se oferă siguranţa, ca la începutul anului viitor să putem regula toate cheltuelile statului şi să preîntâmpinăm nouile greutăţi financiare, care ar face imposibil succesul operei luate asupra noastră*".

Proectul fù depus pe biurourile Camerii iar raportorul comitetului de delegaţi ai secţiunilor Camerii, *G. Brătianu*, depuse un raport lung şi documentat în care se oglindeşte admirabil starea de spirit în care s'a examinat şi discutat proectul în chestiune [1]) : ...„*nu vă pot ascunde, D lor, că impresiunea simţită de comisiunea Dv. cu facerea legii de monopol a fost din cele mai nemulţumitoare. D-nii delegaţi se identificau în această privinţă cu adânca nemulţumire a secţiunilor ce reprezentau. Nemulţumirea nu erà însă numai a secţiunilor şi a D-lor delegaţi, ci a ţării întregi după cum toţi o ştim. Cum nu putea să nu se resimtă de la prima vedere o nemulţumire şi o neplăcere în toate clasele societăţii? Căci cine nu ştie, că, în teză generală, monopolul are în contra sa toate prevenţiunile şi toate antipatiile populaţiunilor dintre care unele, trebue s'o confes, fondate pe raţionamentele cele mai incontestabile*". Iar ceva mai departe: ...„*ori-care ar fi fost propriile păreri ale D-lor delegaţi, aceştia erau, prin însuşi votul secţiunilor respective, obligaţi a nu respinge monopolul decât atunci când s'ar găsi un echivalent de impozite mai bun, mai puţin vexatoriu, prin care să se poată înlocui în mod avantajos monopolul*".

Şi în adevăr, atât în sânul comisiunei delegaţiloi, cât şi în Camerà s'au frământat şi alte diferite propuneri de impuneri cari să înlocuiască monopolul. Una din ele constà în impunerea plantaţiunilor de tutun la o taxă de 300 lei de pogon, care, socotind mijlocia producţiei la 300 ocale de pogon, ar fi însemnat 1 leu de ocà. In acelaş timp se propunea ca tutunul străin importat să fie impus la o taxă vamală de 20 lei ocauà. O a douà propunere, susţinută de mulţi cultivatori, negustori şi tutungii, cereà ca să se impună pogonul de tutun cu o taxă de 30 lei şi în plus fiecare ocà de tutun din recolta indigenă cu 2 lei. In afară de aceasta, tutunul importat să fie

[1]) Monitorul Oficial No. 269 din 3 15 Decembrie, 1871.

www.digibuc.ro

supus la o taxă de vamă de lei 10 de ocà şi să se introducă brevete pentru debitanţii de tutun.

Majoritatea Comitetului delegaţilor a rămas însă la proectul depus de guvern cu foarte puţine modificări.

Discuţiunile din Cameră, care au ocupat 5 şedinţe consecutive, au fost destul de aprinse dar fără vre-un interes deosebit. S'au reeditat toate învinuirile ridicate de economiştii străini contra monopolului şi în special învinuirea că monopolul sugrumând libertatea culturei, industriei şi comerţului de tutun, va distruge producţia tutunului indigen. „Toţi economiştii, ziceà N. Ionescu, unul din cei mai apreciaţi oratori ai vremei de atunci au demonstrat că o ţară nu poate progresa când are asemenea, instituţiuni, şi dacă s'ar fi găsit vre-un economist care să fi încercat să probeze contrariul, un asemenea economist nu poate merita nici chiar de a i se cita numele".

Obiecţiunea cea mai puternică şi pe care a ridicat-o cei mai mulţi oratorii, se refereà la ideea concesionărei monopolului unei Soc. particulare. Lucrările concesionate de Stat până atunci (drum de fer, poduri, etc.), dăduse rezultate atât de rele în cât în opiniune publică erà un curent vădit ostil acestui sistem.

Ceeace este însă demn de remarcat şi de reţinut din toate discuţiunile referitoare la legea din 1872, este preocuparea tuturor *de a nu nimici cultura tutunului din ţară* şi *de a nu stânjeni exportul, preocupare de care erau stăpâniţi chiar şi susţinătorii monopolului.* „Cu cât vom lăsa exportaţiunea mai liberă de orice impunere, zicea M. K. Epureanu, cu atât vom putea compensa greutăţile pe care le-am introduce asupra agriculturei cu ocazia monopolului. Prin urmare, pe de o parte să ne facem un venit prin introducerea monopolului, iar pe de alta să lăsăm exportul cu totul liber ridicându-i orice stavile" [1]).

Legea, totuşi, a fost votată în forma depusă de guvern.

In esenţă, legea din 1872 conţineà exact aceleaşi principii ca şi legea din 1864, adică dreptul deplin de monopol al Statului asupra culturei, fabricaţiunei şi vânzărei tutunului indigen şi străin *„sub orice formă, de orice calitate şi pentru oricare întrebuinţare"*, — însă guvernul *erà autorizat* (art. 3) de a *„da în întreprindere privată pe termen de 15 ani" exploatarea acestui monopol, pe cale de licitaţie şi pe temeiul unui „caet de însărcinări" alcătuit de Ministerul Finanţelor.*

[1]) M. Of. No. 270 din 4/16 1871. Şedinţa din 30 Noembrie 1871.

www.digibuc.ro

In ceeace priveşte asigurarea că producţiunea indigenă nu va fi stânjenită, legea nu pune aproape nici o restricţiune culturei tutunului, fiecare putând să cultive tutun în orice parte a ţărei însă numai pentru Regie sau pentru export şi cu îndatorirea ca, înainte de 10 Ianuarie, să declare aceasta indicând comuna şi situaţia terenului pe care vrea să-l cultive. Declaraţiunile, care se puteau face chiar şi la Primăria Comunei respective, erau înaintate unei comisiuni judeţene din care făceà parte şi reprezentantul Regiei. Acesta eià obligat ca, în termen de 10 zile dela primirea declaraţiunilor, să se pronunţe dacă Regia consimte sau nu ca declarantul să cultive tutun pentru dânsa sau pentru export. Comisiunea, respectiv Regia, nu aveà decì dreptul de a nu admite cuiva să cultive tutun, cì numai de a hotărî dacă ea consimte ca acea cultură să se facă pentru ea. In caz contrariu, cultivatorul rămânea liber să cultive pentru export.

Bine înţeles că legea prevedeà o serie de îndatoriri pentru toţi cultivatorii de tutun în scopul de a împiedica contrabandele.

Tutunurile pentru Regie se plăteau după anumite tarife publicate în cursul lunei Octombrie al anului premergător recoltei, iar clasarea şi preţuirea lor se făceà de către agenţii Regiei. In caz de nemulţumire, putea face apel la Comisiunea districtuală care erà compusă din delegatul Regiei şi un delegat al Comitetului permanent şi care, pentru cazurile de contestaţiuni, se complectà cu expertul numit la începutul fiecărui an de către preşedintele tribunalului local.

Tarifele de preţuri pentru cumpărarea tutunurilor cultivate pentru Regie se întocmeau pe zone, fiecare zonă cuprinzând „localităţile care se asemănau mai mult unele cu alte fie prin natura solului, fie prin mijloacele obişnuite de cultură, fie prin orice alte împrejurări". Gruparea localităţilor în zone se făceà la fiecare 5 ani de către Ministerul Finanţelor de acord cu Administraţia Monopolului.

Fixarea preţurilor pe zone, pe calităţi, după felul seminţei din care provenea tutunul, etc. se făceà de către o comisiune compusă din 6 „arbitri numiţi în număr egal de către Ministerul Finanţelor şi Administraţia Monopolurilor", care luà şi avizul motivat ale Comisiunilor districtuale.

In ceeace priveşte tutunul cultivat pentru export, producătorii erau supuşi controlului organelor Regiei ca să nu înstrăi-

www.digibuc.ro

neze nimic din recolta lor şi aveau îndatorirea ca, până în luna Septembrie a anului următor, să-şi exporteze întreaga recoltă. In cazul când nu-l puteau exportà până la acea dată, erau îndatoraţi să-l transporte şi înmagazineze în depozitele Regiei plătind magazinajul până ce puteau să-l exporteze.

Toate dispoziţiile privitoare la fabricaţie, vânzare, contravenţii, etc., erau aproape identice celor din legea din 1864.

Licitaţia pentru concesionarea monopolului s'a ţinut în fine, la începutul lunei Mai 1872. D-l *C. Bacalbaşa* ne descrie [1]) astfel modul cum s'a ţinut acea licitaţie:

(Din colecţia de stampe a D-lui G. Olszewski).

Fig. 74. — *Orşova nouă*, cu vederea portului Ada-Kale (Kunicke lithogr.)

„La licitaţie au participat *23 societăţi* dar în cele din urmă n'au rămas în luptă de cât două: *Soc. ungară* care a biruit şi o societate română, *soc. oltenilor*, reprezentată printr'un domn Vlădoianu. Operaţia s'a făcut în modul următor:

Licitaţia a fost orală, în localul Ministerului de Finanţe, fiind de faţă toţi Miniştrii. S'au luat trei bucăţele mici de lumânări de stearină şi s'a aprins una din ele; întâia serie de licitaţie s'a încheiat când s'a stins lumina.

A doua serie a urmat la fel. Apoi a fost aprinsă a treia bucă-

[1]) *C. Bacalbaşa.* Bucureştii de altă dată. vol I, pag. 102.

www.digibuc.ro

ţică, iar lupta crâncenă a început între compania oltenească şi compania ungară. Compania oltenească s'a urcat până la 8 milioane, dar compania ungară a dat 10 mii lei mai mult. In acel moment s'a stins şi a treia bucăţică de lumânare.

Ungurii au obţinut aprobarea licitaţiei pentru dânşii la suma de 8 milioane zece mii lei".

Societatea aceasta (Franco-Ungarian-Bank) erà o societate maghiaro-evreiască din Budapesta în asociaţie cu Banca României.

La 17 Mai 1872 s'a încheiat contractul, iar la 7 August 1872 s'a şi pus în executare.

Prin contract, Băncile concesionare — constituite curând după aceia în societate pe acţiuni cu un capital de 25 milioane lei — luau asupra lor exploatarea monopolului pe un termen de 15 ani cu o arendă anuală de 8.010.000 lei pentru prim perioadă de 5 ani, 9.612.000 anual pentru a doua perioadă de 5 ani şi de 11.534.400 pentru ultima perioadă. Plata arendei se făceà în 12 lunare.

Concesionarii aveau obligaţia să construiască 2 fabrici cu magazinele şi toate anexele necesare, iar la expirarea termenului de concesionare, toate acele construcţii şi instalaţii rămâneau proprietatea Statului.

In ceeace priveşte cultura tutunului indigen Soc. concesionară erà ţinută să sprijine desvoltarea ei prin obligaţiunea *ce-şi luà de a întrebuinţa numai tutun indigen pentru fabricarea cal. III, IV şi a V*, iar Statul îşi rezervà dreptul de a supravegheà ca interesele cultivatorilor şi consumatorilor să nu fie atinse.

Legea aceasta din 1872 aveà, în ce priveşte cultura tutunului, o dispoziţiune foarte defavorabilă concesionarilor sau, mai exact, Administraţiei monopolului şi anume *dreptul oricui de a cultivà tutun pentru Regie dacă făcea o declaraţiune şi dacă Regia*, prin delegatul ei, *nu i-ar fi putut răspunde în termen de* 10 *zile* într'un sens sau altul. Cum în marea majoritate a cazurilor răspunsul nu se puteà da în termenul legal de 10 zile, declarantul erà în drept să cultive tutun iar regia *erà obligată* să i-l cumpere conform tarifului. Din această cauză Regia, pe de o parte se, găseà în faţa unui mare număr de cultivatori a căror recoltă, deşi întreceà nevoile Regiei, trebuià să o cumpere, iar pe de alta, culturile erau atât de împrăştiate pe tot cuprinsul ţărei în cât erà imposibil un control serios şi deci o împiedicare eficace a contrabandelor.

Guvernul care, din punct de vedere financiar, aveà acelaş interes cu Soc. concesionară, a admis modificarea legei (Art. 6,

www.digibuc.ro

17, 23, 24 şi 30) înăsprind măsurile restrictive pentru stârpirea contrabandelor şi culturelor ilicite şi prelungind la 25 zile termenul în care Regia trebuià să răspundă celor ce declarau că voesc să cultive tutun.

Cu toate acestea treburile Regiei nu s'au îndreptat fiindcă, după cum spune D-l Busuiocescu în lucrarea D-sale deja citată, *„adevărata cauză a răului n'a fost înlăturată*, şi anume lipsa unei conduceri unitare şi dibace. In primii 2 ani Societatea concesionară a făcut afaceri rele prin faptul că a pierdut o parte însemnată a capitalului său, anume 4.390.128 lei. Cauza a fost că, Societatea a trebuit înainte de toate să organizeze din temelie Regia, să construiască fabrici şi să formeze funcţionari capabili. După aceia, şi atâta timp cât englezul *Wingfield* a stat în fruntea Regiei, afacerile au mers mai bine. Acesta a pus ordine şi punctualitate în afaceri, aşà că s'a asigurat capitalului industrial o dobândă potrivită. In anul 1875 s'a realizat un beneficiu net de 951.328 lei, sau 3,98%. Sub conducerea Directorului General *Lang*, afacerile Regiei au mers din nou rău, deşi acesta promisese acţionarilor munţi de aur. In anul 1876, Societatea concesionară a realizat un beneficiu numai de 143.136 lei. Cauza erà pe de o parte cheltuelile mari, după cum vom vedea mai târziu, — aici menţionăm numai că Directorul General primea un salariu de 120.000 lei anual în afară de locuinţă, încălzit, luminat, etc., un Director de fabrică 40.000 lei pe an, — iar pe de altă parte, neglijenţa administraţiei, Ţara nu erà aprovizionată cu fabricatele necesare. In multe comune nici nu existau debite, iar acolo unde existau nu se puteau obţine calităţile dorite". Mai departe, acelaş autor, bazat pe diferite publicaţiuni contimporane şi relaţiuni oficiale, arată că „fabricatele de tutun erau în general rele şi preţurile prea ridicate" aşà că populaţia a trebuit să recurgă la fraude şi contrabande, iar ţăranii şi mai nemulţumiţi [1])

[1]) Un cântec popular de pe acele vremuri:

„Am rămas cu capul gol...
Tutunul ni l'a luat,
L'a luat l'a împachetat
Şi la cârciumari la dat,
Vinde *pacul* zece bani.
Are omul zece bani,
Nu ştie pe tutun să-l dea
Ori pe ţuică ca să bea!

(*T. Pamfile*. Tutunul. Ms. No. 4814 Ac. Rom.).

www.digibuc.ro

au început să cultive prin grădini şi locuri dosnice tutun pentru trebuinţele lor proprii.

După arătările Regiei, ne spune tot D-l Busuiocescu, cultura ilicită şi contrabandele atinsese cifre enorme:

Anii	Cultura ilicită [1])	Contrabande
1875—76	445 pog.	6581 kgr.
1876—77	820 „	16452 „
1877—78	1416 „	32330 „

Dar, dacă soc. concesionară a îndurat pagube, apoi şi cultura tutunului indigen a avut de suferit enorm, din cauză că concesionarii aveau tot interesul de a reduce la minimum posibil întinderile cultivate de tutun. Marele agronom şi economist, *P. S. Aurelian*, scria [2]) în această privinţă următoarele:

„O cultură care se lăţise foarte mult în ţara noastră este a tutunului. Foloasele ce raporta cultura acestei plante atât în comerciul local cât şi pentru exportaţiune, îndemnase pe agricultori a o îngriji foarte de aproape. Mulţi dintrânşii nu s'au mulţumit numai să aducă sămânţa din Turcia, dar chiar cultivatori locali pentru a trata planta după cum se face la loc. Cultura mergea prosperând şi putea deveni o ramură din cele mai productive ale agriculturii noastre; însă fiscul a socotit de cuviinţă să concesioneze cultura şi vânzarea tutunului unei companii; aceasta a fost o lovitură de moarte pentru cultura tutunului. De la monopol încoace mai toţi proprietarii au abandonat cultura; ţăranii o fac de nevoie, însă pe întinderi mici; astfel că regia importă tutun. Iată dar unde am ajuns: de unde România trebue să fie ţară producătoare de tutun, ea s'a făcut clienta Ungariei, Turciei şi a altor ţări. De bună seamă legitime vor fi interesele fiscului; însă în cestiunea tutunului avem convicţiunea că putea să se lase cultura şi comerciul liber şi Statul prin impozite să se folosească mai mult fără ca să priveze agricultura ţării de una din cele mai importante culturi. Aiurea se căută a se introduce în agricultură cât mai multe plante şi în special plante industriale; noi, ca şi cum vreun geniu rău ne-ar îmboldi, de abia vedem o cultură că prinde rădăcini şi facem ce facem ca să o înăbuşim".

7. **Anularea concesiunei şi trecerea regiei monopolului tutunului în administrarea directă a Statului.** In situaţiunea această ne găseşte războiul independenţei din 1877 care a înrăit şi mai mult lucrurile la Regie. Imprejurarea că, în urma acestui război

[1]) Nu e vorba aci de culturi compacte de tutun, ci de fire de tutun cultivate prin locuri dosnice, şi cari s'au calculat apoi ca suprafeţe compacte socotindu-se 10.000 fire la pogon.

[2]) *P. S. Aurelian*. Terra nostra, ed. II-a, pag. 165, 166.

www.digibuc.ro

Rusia obţinuse Basarabia prin tratatul dela Berlin, a dat posibilitate soc. concesionare *să găsească un motiv pe temeiul căruia să ceară resilierea contractului*. Până atunci nu puteà invocà în sprijinul resilierii decât faptul că Statul nu-i dădea sprijinul datorit pentru stârpirea contrabandelor din culturile ilicite, fapt care însă trebuià dovedit juridiceşte. Acum puteà invocà un fapt juridic : *obiectul contractului nu mai erà acelaş*, s'a micşorat teritoriul ţării, etc., etc.

In consecinţă *B. H. Lang*, Directorul General al Regiei, a notificat formal Ministerului de Finanţe că *societatea concesionară va considera reziliat contractul din ziua în care Basarabia va fi retrocedată Rusiei* şi că dacă guvernul admite, poate să gireze maximum încă 2 luni afacerile Regiei, nu însă pe bazele contractului denunţat ci plătind Statului 45% din vânzarea brută. După expirarea acestui termen Regia nu-şi mai ia nici o răspundere decât numai dacă între timp guvernul va admite schimbarea bazelor contractului.

Guvernul erà pus într'o situaţie foarte grea. Socotind imposibilă luarea Administraţiei monopolului pe seama Statului, din cauza lipsei personalului competent şi a marilor cheltueli ce trebuià să facă, nu-i rămâneau decât două perspective : sau să reesamineze clauzele vechiului contract şi să cadă de acord cu Societatea concesionară pentru prelungirea contractului pe alte baze, sau să nu admită rezilierea şi deci să intre în proces cu Societatea concesionară. Ministru de Finanţe de pe acea vreme, *D. A. Sturza*, a găsit ca mai oportună soluţia reesaminării clauzelor vechiului contract şi, ca atare, după tratativele urmate cu Soc. concesionară, au căzut de acord asupra următoarelor puncte :

1. Restrângerea culturei tutunului numai la 6 judeţe (*Ilfov Ialomiţa, Dâmboviţa, Vlaşca, Tutova* şi *Fălciu*), cu dreptul guvernului de a cere admiterea şi altor judeţe dacă suprafaţa ce s'ar cultivà pe întreg judeţul ar atinge 250 hectare, fără ca într'o comună să se poată cultivà mai puţin de 25 hectare.

Prin această restricţiune se dà Regiei posibilitatea de a supraveghèa culturile de tutun mai de aproape şi de a împiedecà culturile ilicite şi contrabandele.

2. Redevenţa fixă de 8.010.000 nu se mai măreà cu 20% la fiecare perioadă de 5 ani, ci se fixà la 8.115.000 lei pentru tot timpul, iar dacă venitul brut rezultat din vânzări va trece de

www.digibuc.ro

18.000.000 lei anual, atunci se va mai vărsà Statului 45% din prisosul incasărilor.

In afară de acele două clauze primordiale se mai admisese : mărirea garanţiei, înăsprirea măsurilor pentru urmărirea şi constatarea contrabandelor şi o reglementare mai strictă a condiţiunilor pentru cultura tutunului de export.

Pe baza acestui acord, guvernul întocmì un proect de lege care fù adus în discuţiunea Camerilor în şedinţa dela 15 Martie 1879.

Atât expunerea de motive a Ministrului de finanţe cât şi raportul Comitetului delegaţilor, nu s'au mărginit numai la examinarea chestiunilor în litigiu, şi în consecinţă la modificările ce se cereau să se aducă legei şi contractului, cì la însuşi principiul monopolului. Raportul Comitetului delegaţilor erà extrem de violent împotriva monopolului, ceeace nu-l împiedicà însă ca, în concluzie să ceară *nemodificarea contractului* şi deci *menţinerea monopoluiui* în forma lui concesionată ! Discuţiunile din Cameră s'au urmat şi ele mai mult în jurul principiului monopolului, cu un mare lux de date şi citate din lucrări şi ţări străine, ca şi când ar fi fost în discuţiune însăşi monopolul tutunului.

In ceeace priveşte partea referitoare la concesionari, deşì a fost mai puţin discutată, se degajà însă din cuvântările majorităţii oratorilor, o antipatie vădită pentru Societatea concesionară. Unul din oratori, deputatul *D. Pruncu*, singurul care s'a ţinut strict în chestiune, a criticat în mod foarte judicios şi documentat pretenţiunile concesionarilor şi a pledat cu multă convingere luarea de către Stat a administraţiei monopolului tutunului. El şi-a încheiat cuvântarea astfel :

„Termin declarând că eu nici odată nu voi da un bacşiş de 2 milioane unor oameni cari nu au nici un capital depus în monopolul tutunurilor, şi nu voi da acest bacşiş fiindcă nu voesc să ajungem în starea în care a ajuns Egiptul, nu voesc să văd într'o zi în locul D-lui Sturza, pe D-l Crawley sau pe D-l Lang" !

Această eşire a deputatului Pruncu erà, se pare, în asentimentul majorităţei Camerei, care *a respins proectul guvernului cu* 56 *voturi contra* 29. De altfel însuşi primul Ministru, *Ion Brătianu*, terminându-şi cuvântarea cu care s'au încheiat discuţiunile acestui proect, spunea :

„Noi ne-am împlinit datoria, ne-am adresat la Dvs. şi la luminele Dvs. neputând face altfel. Dvs. n'aveţi decât să faceţi după

www.digibuc.ro

cum veţi crede de cuviinţă. Să studiaţi chestiunea cu profunditate şi să vedeţi mai ales dacă argumentele opoziţiunei au vre-o greutate contra acestui proect; noi ne-am făcut datoria, rămâne acum ca Dvs. cari cunoaşteţi chestiunea, să ne arătaţi ce trebue să facem".

E de remarcat că şi în discuţiunile ce s'au urmat asupra acestui proect de lege, chestiunea culturei tutunului indigen pentru consumul intern şi în special pentru export, a preocupat în de aproape pe oratori şi a fost unul din motivele care a contribuit la respingerea acestui proect în care, precum am spus, se prevedeà restrângerea culturei tutunului numai la 6 judeţe, iar pentru culturile în vederea exportului stabileà dispoziţiuni mult mai severe cari, deşi puteau preîntâmpinà în adevăr posibilităţile de contrabandă, însă îngreuiau enorm situaţiunea cultivatorilor de tutun pentru export.

Motivul cel mai puternic de respingere a fost însă micşorarea redevenţii, lucru despre care, după cum spune D-l *Th. C. Aslan* [1]), deputaţii „nici nu voiau să ştie de dispoziţiunea care erà scrisă în lege în virtutea căreia Statul devenea părtaş cu Regia la câştigurile ei viitoare cu 45% din vânzările brute ale tutunurilor, când ele ar depăşi suma de 18.000.000 lei". Aceasta din cauză că deputaţii *„nu aveau nici cea mai mică încredere că veniturile brute ale Regiei aveau să treacă peste* 18.000.000 *lei, şi prin urmare Statul nu ar fi avut ce să împartă cu acţionarii Regiei, ci avea să sufere o reducere sigură din suma pe care Regia erà datoare să o dea Statului după vechiul contract dintre Stat şi Regie".*

Acelaş autor calculând 45% din încasările brute ce au trecut peste 18.000.000 lei într'un period de 9 ani dela resilierea contractului (1879—1888), arată că viitorul „a dat dreptate Ministerului de Finanţe", iar nu deputaţilor „cari nu au avut încredere în puterea de desvoltare economică a acestei ţări", căci, în adevăr, diferenţa în plus ce s'ar fi cuvenit Statului, conform prevederilor proectului respins, ar fi fost dela 1.000.000 lei până la peste 2.000.000 lei anual, sau în total 10.857.950 lei pe toţi cei 9 ani.

Din fericire însă Statul luând asupra sa monopolul, nu numai că nu a păgubit cele 10.857.950 lei cì, din potrivă, după cum vom vedea în altă parte, a câştigat în decursul celor 9 ani aproape 50.000.000 lei.

[1]) *Th. C. Aslan.* Studiu asupra monopolurilor în România, Bucureşti, 1906. Pag. 171.

www.digibuc.ro

Neîncrederea unora, fie în desvoltarea economică a ţării, fie în capacitatea şi destoinicia elementului românesc, a fost în mod strălucit spulberată prin rezultatele obţinute de Stat ca administrator direct a monopolului tutunului. Este locul aci să reamintim că o bună parte din meritul acestei isbânzi este al lui *G. C. Cantacuzino,* cel *dintâi Director General al Regiei Monopolului tutunului,* care cu mult curaj şi cu mai multă încredere în destoinicia elementului românesc a luat în sarcina sa organizarea şi conducerea acestei mari şi grele administraţii.

Dar să revenim la istoricul chestiunei. Contractul s'a reziliat pe baza unei legi speciale (votată la 24 Martie 1879) promulgate la 28 Martie 1879 în următoarele condiţiuni: toate clădirile, instalaţiile, maşinele, uneltele, etc. celor 2 fabrici (Bucureşti şi Iaşi) treceau în proprietatea Statului care se obligà să achite Soc. concesionare suma de 740.000 lei, contravaloarea cotelor de amortisment al acestor imobile pe timpul pentru care Societatea a renunţat la contract.

Fig 75. — *Gh. C. Cantacuzino,* primul Director General al Regiei Monopolurilor Statului.

Pentru suma de 3.380.000 lei ce Societatea datorà Statului, şi care reprezentà cota parte din arenda anuală, procente pentru ratele întârziate, etc., Societatea cedà Statului toate tutunurile brute şi fabricate ce se găseau la 6/18 Martie 1879 în depozitele fabricelor şi în toate depozitele ei din ţară. Bine înţeles că o comisiune specială aveà să inventarieze aceste produse şi să fixeze precis cantitatea lor, rămânând apoi ca Statul să plătească Societăţei mărfurile ce s'ar găsì în plus faţă de prima estimare, iar pentru cazul când s'ar găsì în minus, Statul erà în drept să reţină contravaloarea diferinţei din garanţia ce Societatea aveà depusă la Cassa de Depuneri.

Şi astfel la 7/19 *Aprilie* 1879 *Statul* a luat efectiv în mâinele sale, *în mod provizoriu,* administrarea monopolului tutunului, urmând ca să se ţină o nouă licitaţie pentru arendarea

www.digibuc.ro

lui, aşà cum se prevedeà în Art. 2 al legei promulgate la 28 Martie 1879.

Printr'un „Regulament provizoriu pentru administrarea Regiei Monopolului Statului" decretat tot la 28 Martie 1879, s'a instituit un „*Consiliu de Administraţie*" şi o „Direcţie Generală" cărora li s'a dat sarcina nouei administraţiuni fixându-le şi atribuţiunile.

Licitaţia prescrisă de lege nu s'a mai ţinut; administrarea exploatărei tutunului a continuat să fie făcută direct de Stat iar rezultatele au întrecut toate aşteptările.

In adevăr, în 1879—80 *venitul net* al monopolului tutunului administrat direct de Stat a fost de 12.684.310, iar în 1880—81 de lei 15.732.722, pe câtă vreme prin sistemul concesiunei ar fi fost, după vechiul contract, abia de 9.618.000 lei, iar dacă Statului i s'ar fi dat 45% din incasările în plus peste cele 18.000.000 lei — aşà cum prevedeà noul proect respins de cameră — partea Statului în exerciţiul financiar 1880—81, ar fi fost de circa 1.000.000 lei peste redevenţa fixă în loc de peste 5.000.000 lei cât a produs administrarea directă.

De aceea s'a renunţat în mod definitiv de a se exploatà monopolul tutunului prin concesionare, renunţare care nu numai că n'a întâmpinat nici o dificultate dar a dat o deplină satisfacţie opiniunei publice care nici odată n'a văzut cu ochi buni acest sistem de exploatare.

Prin legea votată la 7 Aprilie 1881 se dă forma legală administrărei monopolului direct de către Stat: *dreptul de „monopol, Statul îl va exercita direct, în virtutea legei de faţă, printr'o administraţie specială"*.

Prin legea aceasta, în cari s'au înglobat şi dispoziţiunile provizorii din 1879, se organizează serviciile centrale şi exterioare ale Administraţiei monopolului tutunului, se stabileşte atribuţiunile diferitelor servicii, etc., fără să modifice cu nimic principiile de bază ale monopolului.

După 6 ani, în Februarie 1887, se votează şi promulgă o nouă lege a monopolului tutunului în care, pe baza experienţei căpătate în cursul celor 6 ani de aplicare, s'au introdus diferite modificări şi adaose menite să desăvârşească organizarea administraţiei acestui monopol.

Intre timp s'au dat în seama Administraţiei monopolului tutunului şi administrarea monopolului sărei (1881), a monopo-

www.digibuc.ro

lului *chibriturilor* şi *cărţilor de joc* (1887), a *pulberei de vânat* şi *explosivelor* în genere (1898) şi a *hârtiei de ţigarete* (1900), fiecare fiind administrate după legile lor speciale.

In 1912 toate legile referitoare la monopolurile din România au fost înglobate într'o singură lege intitulată *„lege pentru administrarea şi exploatarea Monopolurilor Statului"*. In legea aceasta s'au concentrat şi sistematizat toate dispoziţiunile referitoare la diferitele monopoluri, bine înţeles complectându-le şi precizându-le.

Totdeodată s'a dat forma legală diferitelor servicii ale Regiei cari între timp fuseseră create pe cale bugetară sau prin simple decisiuni ministeriale.

Prin legea specială din 7 Februarie 1929, Statul a concesionat drepturile sale de monopol pe cari şi le exercită prin *Regia monopolurilor Statului* (*R. M. S.*), instituţiei noui create numită *Casa autonomă a monopolului regatului român* (*C.A.M.*), căreia i-a acordat o completă independenţă financiară.

Noua instituţie, cu complecta ei autonomie de gestiune şi cu caracterul ei de întreprindere comercială privată, este în drept de a contracta împrumuturi internaţionale pentru Stat în vederea stabilizării monetare, a desvoltării economiei naţionale, etc. şi are o mai mare libertate de acţiune în exploatarea monopolurilor ce-i sunt concesionate apropiind-o astfel de întreprinderile private.

www.digibuc.ro

ANEXE

www.digibuc.ro

XIX. CUVÂNT CONTRA NICOTIANEI

de în veci pomenitul şi fericitul între morţi, prea înţeleptul Voivod Nicolae Mavrocordat. Acum pentru prima dată, editat în Iaşii Moldovii în zilele prea înălţatului şi prea iubitorului de cultură Voevod Alexandru Ion Mavrocordat în tipografia fondată de preotul chir Mihail Romeul şi chir George Hagi Dinu din Tricala, 1786, August 25 ! [1])

Vai, se zice, acelora carî numesc dulcele amar, şi amarul dulce, dar, nu numai a numi dulcele amar comportă responsabilităţi neobişnuite, ci şi a lăsa ca amarul să se ridice în contra dulcelui şi apărătorii acestuia să predomine, e judecat ca mare nelegiuire şi nedreptate. Din contră cei ce se ridică în contra lor şi dacă e cu putinţă, rezistă mulţimei apărătorilor minciunei, îşi atrag multe laude dela cei cuminţi şi primesc cât de multe recompense dela dătătorul bunurilor precum adversarii adevărului primesc pedepsele relei lor voinţe.

De asemeni, e om de nimic şi acela care ascultă pe cei ce ridică în laude mari banul gol sau, mai bine zis, banul nou şi născocirea din ultimul timp, cauza a mii de rele, banul atât de folositor vieţii, pe cât născocirea e producătoare de pagube corpului celor ce o în trebuinţează ; de aceea m'am decis să scriu în contra acestei născociri şi în contra celor ce o laudă, nădăjduind că chiar dacă nu voi abate dela ruşinoasa faptă pe cei ce s'au obişnuit cu ea şi pe cei ce au crescut cu ea, (căci la aceştia obiceiul e devenit acum, natură), dar totuşi cu-

---

[1]) Tradus din greceşte de d-l, *Nasi Diamandi*, care însoţeşte traducerea de următoarea deslusire :

„In traducerea textului am avut drept criteriu şi bază redarea fidelă a originalului atât din punct de vedere sintactic cât şi din punct de vedere semantic, renunţând astfel la o traducere literară liberă conformă cu spiritul limbei române. In consecinţă orice asperitate semantică şi orice abatere sintactică redă aspectul pedant şi oarecum afectat al originalului grecesc dela începutul secolului al XVIII-lea".

www.digibuc.ro

vântul evidenţiind răul acestei născociri, nu va lăsa să fie biruiţi de ea pe cei cari însă n'au fost cuceriţi de pasiune.

In adevăr, se produce pe câmpii o buruiană cu foaia lată, care n'a avut vre-o denumire dela cei vechi, azi e denumită nicotiana de cei ce o întrebuinţează, ea e culeasă foaie cu foaie, de oameni, e uscată la căldura soarelui, şi după ce umezeala ei a fost disolvată de căldură, devine uscată, şi în starea aceasta e răspândită sub forma de legături vânzându-se cu mulţi bani, iar după ce se sfarmă de cumpărători se depune într'un mic vas de pământ, de formă încovoiată şi care e găurit în două părţi, într'o parte se pune materia destinată a fi arsă, iar în partea cealaltă se adaptează un tub lung, fabricat din lemn; pe acesta ţinându-l între buze trag prin el fumul buruienei ce arde. Şi unii înghit fumul şi îl bagă în stomac, transformând pântecele lor în cuptor iar alţii îl dau afară prin nas, iar cei, ca să zicem aşa, ce sunt mai cu măsură în viţiu, îl ţin puţin în gură şi îl dau afară.

Dar cine ar putea descrie cât de vătămătoare este pentru cameni această buruiană desgustătoare? Cine ar putea enumera câte pagube produce acelora ce întrebuinţează această extrem de rea otravă? In adevăr, precum mitologia a creiat fiinţe cu o sută de mâini, aşa şi mie îmi trebue o sută de limbi ca să scot la iveală ruşinoasa acţiune a acestei buruieni.

Căci, pornind dela denumire, dela efecte şi din orice punct de considerare, această buruiană aduce ocară celor ce sunt văzuţi cu ea, numele ei, îndată ce a fost pronunţat, sberându-se cu o voce groasă, provoacă degustătorilor o iritaţie ciudată, deşteptând în ei o mânie furioasă, efectul confirmă aceasta. Nu-i lipseşte nimic din proprietăţile otrăvurilor; ceva mai mult, pare că întrece, în mare măsură, şi răul otrăvurilor; căci, de sigur, acelea vatămă numai corpul, pe când aceasta, pe lângă corp numai puţin distruge şi inteligenţa, ea mânjeşte corpul şi eliminând din el umiditatea simetrică, îl usucă de tot şi, ca un tiran neîndurător, îl seceră din viaţă, înainte de vreme. Ea face ca inteligenţa să se abată dela acţiuni frumoase şi bune; ca o lipitoare suge şi soarbe corpul şi moleşind inteligenţa o abrutizează, înegreşte inima ca pe un cuptor, umple măruntaele cu funingine, gura miroase urât, dinţii devin mai negri ca smoala.

Dar hai! se invoc ca martor al afirmărilor mele pe mama şi obârşia a tuturor făptuitorilor, adică pe sacra natură a tot ce există.

In adevăr, natura înjghebând primele elemente, prin amestecul lor între ele a dat viaţă la toate vieţuitoarele dăruind fiecăreia cinci simţuri, iar pentru fiecare simţ a orânduit hrana cuvenită.

Astfel îmbrăcând pământul cu variate flori şi verdeaţă în felul hainei împodobite cu aurării şi colorându-l în diverse culori, de asemenea încunânând cerul cu stele în felul covoarelor de forme diverse, şi înfigând în el, ca doui ochi cei doui mari astri, a dăruit ochilor privirea acestor făpturi ca cea mai dulce hrană. Dăruind oamenilor voci articulate şi facultatea de a conversa între ei, a hărăzit auzului o bogată benchetuire. Dăruind florilor parfumul a aşternut simţului mirosului o masă îmbelşugată, atribuind arborilor producerea de

www.digibuc.ro

fructe foarte delicioase şi dulci, a creiat suficientă hrană simţului gustului.

La început în adevăr, viaţa păstrând încă un eroism şi respectând virtutea, vecină cu dumnezeirea, era disciplinată după legile naturei, puţin câte puţin însă timpul, coborând dela acea măreţie în prăpăstiile plăcerilor, a deschis streine şi variate drumuri de plăceri şi oameni trăsniţi au inventat pentru simţuri hrăni alterate şi contrarii naturii; pentru văz, comedii şi teatre, caraghioşi şi saltimbaci, pentru auz dansuri meşteşugite şi cântări armonice şi pentru celelalte simţuri alte mii şi mii de născociri.

Trebue să acordăm iertare celorlalţi cari le procură o oarecare plăcere, însă cei ce întrebuinţează nicotiana, cea producătoare de iritaţie, câtă ocară şi dojană nu merită, cari doresc prin un singur obiect să producă plăcere la două simţuri deodată: mirosului şi gustului precovătămând pe amândouă; gustul prin amărăciune şi mirosul prin puturoşenie? Pe lângă aceasta aduc mare vătămare şi ochilor prin fumăreală, oprindu-li-se vederea până aproape de picioare, ei se or besc de bună voie şi cu adevărat se scufundă în bezna iadului unde sălăşluesc păcătoşii, căci credinţa e ca acesta este întuneric şi întunericul învăluieşte şi înconjoară ochii. In adevăr spune-mi ce alt ceva este fumul? E întuneric aevea.

Ceilalţi oameni s'ar mulţumi la prânz şi la cină cu pâine şi apă. Şi dacă cineva dintre noi ar pleca în ţări străine, s'ar lupta pentru a dobândi, cu ajutorul lui Jupiter, fericirea de a avea pâine şi apă. Ceilalţi însă chiar dacă ar deveni bogaţi dispunând de căruţe pline cu pâine, de mâncări suculente şi întăritoare ale corpului, chiar dacă ar avea norocul să dobândească pământuri străbătute de râuri frumoase, dacă însă vor fi lipsiţi numai de nicotiană se svârcolesc, se aservesc şi ca de o sfoară se trag de nas.

Şi a-i vedea pe ei să se scoale desdedimineaţă şi în felul celor cuprinşi de o furie teribilă să se învârtească ici colea şi întocmai ca câinii de vânătoare să cotrobăiască cu nasul nicotiana spre a se îndopa cu ea şi a-şi umple măruntaele cu funingine.

Dacă cineva le-ar adresa salutul de bună dimineaţa înainte ca ei să fi gustat nicotiana i-ai vedea atunci urlând ca lupii şi aruncând cât de multe insulte celui ce i-a salutat, ei par a fi mai nenorociţi de cât femeile gravide. In adevăr acestea odată ce au poftit pietre sau altceva din mâncări ciudate, apoi după puţin le scuipă afară şi se scârbesc, aceştia însă incontinuu poftesc acest fel de puturoşenie şi neavând-o numai de cât se îneacă.

Dar să nu cumva să condamne vreun răutăcios cuvântul meu şi să nu-mi atribue vre-o pată de minciună zicând: Deoarece această buruiană după cum spun, nu e bună, pentru ce natura a creeat-o? In adevăr natura n'a creeat această buruiană ca să o devoreze oamenii, ci ca să împodobească şi să înveselească pământul prin variatul colorit al florii.

In adevăr natura a creeat fagul, frumos la vedere, înalt ca statură şi plin de petale şi fructe, dar nici de cum ca să mâncăm din el,

www.digibuc.ro

fiindcă e frumos la vedere, ci e destinat pentru hrana mistreților; tot astfel și această buruiană e destinată de natură pentru dobitoace.

Cei ce întrebuințează nicotiana vor apare evident, omului care prin ochiul inteligenței studiază bine lucrurile, mai nelegiuiți de cât tâlharii și pungașii și de cât oricare altul dintre păcătoși. Și în adevăr pungașul operând în timpul nopței, spărgând ziduri și însușindu-și obiecte străine, îndată ce soarele răsare și ilumineză vârfurile munților se abține de a mai păcătui și străbate ulițele în mod decent, și dacă cineva ar zice că pungășia e rușinoasă, el este de acord. Ceilalți însă nici ziua, nici noaptea, nu lasă tubul din gură și, ceva mai mult, ei înșiră lungi laude ale faptei lor rușinoase și insultă grosolan pe dojenitorul lor.

Așa dar, deoarece din multe puncte de vedere cuvântul a dovedit în mod strălucit, că nicotiana este extrem de rușinoasă atât ca nume cât și ca efecte, că e vătămătoare sufletului și corpului, că e icoana veșnicului iad, tiran neîndurător al celor ce o întrebuințează și pe aceștia că sunt mai sălbatici de cât fiarele, mai pofticioși de cât femeile gravide și în fine mai nelegiuiți de cât tâlharii și pungașii, ori care om cuminte să se abție dela o aszfel de buruiană otravă și pe cât poate să abată pe toți dela întrebuințarea ei.

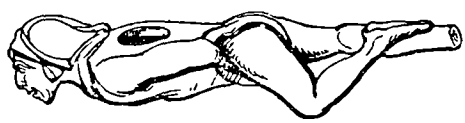

www.digibuc.ro

XX. LEGENDE POPULARE DESPRE TUTUN

1. Pâca, zeitatea tutunului sau mama dracilor.

După *S. Fl. Marian* (Viața literară și artistică, I, 3) și *Tudor Pamfile* (Mitologia românească, p. 277, 278 și 279).

Sub numele de *Paia* sau *Pâca*, după cum se zice în unele părți din Transilvania, se înțelege *mama dracului* sau *Zeitatea fumatului*.

Pâca, după închipuirea românilor, și în deosebi a celor din Oltenia, jud. Vâlcea, este o babă bătrână cât lumea, neagră și urâtă ca întunericul iadului, cu coarne în cap ca râșchitoarele, cu nasul lung și încârligat, cu ochii umflați ca de capră înecată, cu colți în gură ca ai mistrețului, cu ghiare ca secerile, cu coadă ca de vită, lungă și îmbârligată, c'o lulea sau pipă mare în dinți, pe berigățile gâtlejului și pe nările nasului ieșindu-i flacără de foc, fum negru și o duhoare de tutun.

S'a scremut iadul și-a născut-o pe dânsa. Și deodată cu dânsa a ieșit din adâncul iadului și un fel de fum care a prins a răspândi în lume boală și moarte. Și ființa ce s'a născut, s'a numit *Paia*, și *Paia* i-a rămas numele până azi.

Dracii, feciorii săi, voind s'o preamărească și să-i pomenească numele, au făcut o sămânță, pe care semănând-o în pământ, a răsărit o buruiană numită *buruiana dracului* sau *tămâia dracului*, adică *tiutiunul* sau *tutunul*.

După aceea s'au apucat *dracii* și au făcut o *cioabă*, adică un fel de ulcicuță de lut în care să se pue și să se ardă buruiana cea drăcească, iar în loc de toartă i-au pus o țeavă de soc, pentru ca fumul dintr'însa să nu iasă numai pe deasupra și să se răspândească în aer, ci să iasă și prin țeavă, ca oamenii ce vor voi să preamărească și să pomenească pe *Paia*, să-l poată trage înlăuntru și apoi să-l sloboadă pe gură și pe nas. Și așa s'a făcut *luleaua* sau *pipa*, numită altmintrelea și *cădelnița dracului*.

Și de atunci buruiana Dracului, pusă în pipă sau lulea, aprinsă și vârâtă între buze și dinți, suptă cu poftă și slobozind duhul tras

www.digibuc.ro

din ea, dă naştere unui vuet sau pocnet însoţit de un fum gros, care produce un fel de *paf* sau *pâc* care aminteşte pe *Paţa* sau *Pâca*, mama draciior. Şi tot de atnnci, fie-care fumător, sau pipător, când *bea tutun* sau când *duhăneşte* sau pipă, făcând necontenit pâc, pâc sau pâca, pâca, vrând-nevrând pomeneşte pe *Paţa* sau *Pâca* între a căreia aducere aminte şi pomenire s'a semănat tutunul şi s'a născocit pipa şi fumatul.

Dracii însă nu s'au mulţumit numai cu atâta, că au făcut tutunul şi au prins a-l fuma singuri într preamărirea şi pomenirea mamei lor, ci ei s'au pus luntre şi punte ca să-i înveţe şi pe oameni a-l fuma ca şi acestia să preamărească şi să pomenească pe mama lor. Ba ei au învăţat pe oameni să-l sfarâme mărunţel şi să facă *tabac* pe care să-l tragă pe nas, făcându-i prin aceasta nu numai să preamărească pe mama lor, ci să şi strănute şi să lacrămeze la auzul numelui acesteia.

Arătându-se însă, nu mult după aceasta, Dumnezeu şi văzându-i pe oameni ceeace fac, i-a întrebat:

— Ce faceţi voi aicea? Pomeniţi pe mama dracului?

— D'apoi uită-te Doamne, ce ne-a dat nefârtatul!—răspunseră oamenii arătându-i mai multe păpuşe şi frunze uscate de tutun.

— Ce v'a dat? Ian daţi-mi-le şi mie să văd ce fel de frunze sunt acelea! zise Dumnezeu, mai departe.

Oamenii nu se puseră de pricină, ci i le-au dat.

Luând Dumnezeu frunzele şi văzând de ce fel de buruiană-s, a amestecat vre-o câteva rămurele de busuioc printre dânsele, şi apoi întorcându-le oamenilor şi dându-le şi câte o *liulea*, i-a învăţat ce să facă cu dânsele şi cum să le tragă.

Şi de atnnci oamenii au început să tragă din acest soiu de liulele tiutiun amestecat cu frunze de busuioc.

www.digibuc.ro

2. ISTORIE PENTRU TUTUNI [1])

„Ascultați iubiții mei blagosloviți o învățătură foarte de folos pentru creștini, însă mai ales pentru care vor fi căzut întru această greșală ră și înșălăciune di avolească, însă di vor fi băut tiutiun. Această carte este scoasă di pre limba letinească prin limba moldovinească cu nevoința marelui dascal al Ierusalimului kir Silivestru, care au ales din multe cărți a sfinții părinți din Ierusaiim, zăcând: — Închinându-se la Sfântul mormânt al Domnului nostru Is. Hs. și șăzând și eu pe o piiatră și vorbind de ale noastre vorbe sufletești, o minune ca aceasta văzurăm și auzirăm, adică undi veniră un stareț bătrân și să închină sfântului mormânt și apoi se întoarseră către noi făcând închinăciune; noi am zăs: Dumnezeu să te ierte, părinte! Iar el începu cu lacrămi a spune zăcând: — O minune ascultați, fraților; să vă spuiŭ o întâmplare ca aceasta ce am văzut întru această cale fiind; că eu, fraților, lăcuescŭ întru o poșteră de 75 de ani, ce să chiamă Araviia. Acu, ieșind la lume să vin să mă închin sfântului mormânt a Domnului nostru Is. Hs. și mergând, am întâlnit un om nalt și cu o falcă mare și cu una mică și cu nasul foarte mare, iar el trecu pe lângă mine și tăcea; iar eu stătuiu și gândiiu și cunoscuiu că nu-i creștin pământian, ce poate să fie un di avol; și nu lăsaiu lucru slab, ce îndată mă luaiu după dânsul și, fiind voia lui Dumnezeu, îl găsăiu într'un munte înalt al Carmilului și făcea o grădină cu zădiu de piiatră și săpa în grădină și sămăna; iar eu m'am apropiiat de dânsul și am zăs: spune-mi, ce sapi și ce sameni? iar el nu răspunse nici ca cum; iar eu zăsăiu că: te voiu jura pe numele împăratului vostru Satana, parte de el să nu ai de nu-mi vei spune ce sameni acolo; iar el cu mare greu îmi spusă așa, adică printr'o trestie lungă di-mi șopti la ureche dintr'ânsa și zăsă: — Părinte sfinte eu sânt Galaar, dimonul care sânt căpitan preste toți, dracii și sânt mai încredințat

[1]) Legenda aceasta erà scrisă de mână pe câte-va foi legate la un loc cu Acatestul tipărit de Samuil Klain în Sibiu la 1801. Manuscrisul a fost descoperit de tatăl marelui nostru B. Hasdeu în biblioteca poetului basarabean Costache Stamate și e copiat după un exemplar mai vechiu. (Hasdeu. Cuvente den bătrâni, vol. I, pag. XXIV—XXV).

www.digibuc.ro

la împăratul nostru Satana pentru slujbele care-i fac cu credinţă; şi mai mult pentru aceasta am socotit noi toţi pentru ca să facem şi noi noao vre-o mirodenie şi ni-am strâns toţi în muntele acesta al Carmilului şi socotind aceasta adică am pus o tidvă şi ni-am b.... într'ânsa toţi, şi am zăs, că ce va ieşi dintr'ânsa să ne fie spre mirosul nostru; şi am pisat-o şi s'au făcut sămânţa aceea tiutiun, şi va fi noao miros, că aceea va trage oamenii pre nasuri şi pre guri, şi întâiu vor trage păgânii şi apoiu ţiganii şi apoiu creştinii şi se va îmulţă de la răsărit până la apus, şi să vă îndemna boierii, încă şi din cei bisăriceşti, că va fi mai cu preţ de cât tămâia; şi întâiu va trage tiutiun, apoiu va mergi la bisărică; şi măcar de nu vor trage unii, dar cum vor ieşi dela biserică după sfânta nafură, îndată vor trage tiutiun; şi fără tamăi or putea trăi, iar fără tiutiun nu vor putea nici o ză · şi gura lor va pute ca cuibul pupăzăi şi dinţii lor vor avea smoală; şi or care va be, indigrabă ori ce voe a noastră va face, şi mai cinstit la împăratul nostru va fi; măcar de trei ori de va trage cu totul la noi va fi, şi mai cinstit ăl vom face din plata sa, şi parte di 'npărăţie ăi vom face.

Deci cine s'ar întâmpla ca să cadă întru această greşală şi înşălăciune diiavolească, cu toată blagosloveniia ne rugăm ca să se lasă şi să se părăsească de acel lucru di avolesc; iară cine s'ar întâmpla să nu crează sau să nu să părăsească de acel lucru înşălătoriu, unul ca acela să fie legat şi afurisăt de 15 părinţi de a Ierusalimului, di vremi ce să face prieten şi primitoriu tocmelelor diiavoleşti; ce mai vârtos de aceasta să se ferească şi cu totul să se lepede, şi încă şi pe alţăi să înveţe a să lepăda; şi pentru această greşală datoriu este fieşte-care, din cei care vor fi căzut întru acest păcat, tămăe bisericei să aducă în toată vremiia; şi care să va lepăda de acest păcat, acela să fii blagoslovit şi fericit în vecii vecilor, amin".

Hasdeu însoţeşte textul de mai sus de următoarele deslușiri:

„Textul nostru, scris cum se vorbeşte în Basarabia, zice că s'a tradus din lătineşte în moldoveneşte „cu nevoinţa marelui dascăl al Ierusalimului kir Silivestru".

Prin urmare acel „kir Silivestru" era Român, sau cel puţin ştia româneşte.

Ne îndoim prea mult să fi existat vreodată la Ierusalim sau pe aiuri în Asia, un asemenea „mare dascăl".

Şi apoi chiar să fi existat, tot încă el nu putea să traducă pe cele câteva pagini din „limba latinească şi în acelaş timp să le compileze „din mai multe cărţi a sfinţii părinţi din Ierusalim".

In fine, în Palestina fiind aproape necunoscuţi ţiganii, este cu desăvârşire neprobabil, ca un drac de acolo să fi spus că tutunul „întâiu vor trage păgânii şi apoi ţiganii", ceeace din contra se potriveşte foarte bine în gura unui drac din România.

Părintele meu îşi deduse osteneala de a urmări, dacă nu cum-va ruşii vor fi având vre-o istorioară analogă asupra tutunului şi a constatat, în adevăr, că posedă şi ei în această privinţă o carte poporană,

www.digibuc.ro

publicată de către contele Kușlev-Bezborodko [1], dar care diferă cu totul de cea română.

In Rusia meridională se povestește că tutunul a crescut din cadavrul Herodiadei, fiindcă tăiase capul lui Ioan Botezătoruli [2]).

La Sârbi tutunul s'a născut din intestinele ereticului Arin [3]).

Se știe că la Spanioli din contra, tutunul e considerat ca o „iarbă sfântă [4]).

In scurt, *Istoriia pentru tiutiun*, așa după cum o vedem mai sus, *este o invențiune curat românească a vre-unui călugar nefuntor*. carele s'a crezut dator, pentru a reuși mai bine în cruciata sa contra tutungiilor, de a inventa totodată pe „un mare dascăl al Ierusalimului kir Silivestru".

Este sigur, în orice cas, că mai mulți buni creștini au renunțat la pipă din cauza acestei cărticele, decât din îndemnul celor mai savante tractauri igienice".

[1]) Kostomarov Памятники старой русской литературы, p. 61, Petersburg, 1860, pag. 427 34

[2]) Dragomanov Малорусскія Народныя преданія, Kiev, 1876, pag. 18.

[3]) Karadzic Живот и обичаји народа српскога Beograd, 1867, pag. 231.

[4]) De Gubernatis La mythologie des plantes t. 1. Paris 1878, pag. 109.

www.digibuc.ro

3. Istorie „pentru pricina tabacului și a tutunului de unde s'a izvodit" [1]).

(O variantă a legendei precedente).

„Oarecarele dintre sfinți părinți di la Ierusalim eșind din pustie și mergând și închinându-să la mormântul Domnului nostru Is. Hs. și ședeam noi toți pe o piatră foarte mare și vorbeam de cele sufletești. Și șăzând noi, iată că văzum unde veni un om bătrân cu barba albă până la brău și merse de să închină la mormătul Domnului Is. Hs. și veni către noi zicând: „Metanie". Iară noi ziserăm: „Dumnezeu te erte!" Și începu a ne spune și amar a ne povesti zicând: „Ascultați, fraților, ce întâmplare am văzut întru această călătorie a mea, căci, fraților, de 40 de ani decând lăcuescu într'această peșteră ce să cheamă Evraolea și acum am venit la mormătul domnului nostru Is. Hs să mă închin. Deci întâlnindu-mă cu un om înaltu și negru ca un harap și ca un dracu și ținea în mâna stângă un vasu de lutu cu sămânță. Iară eu îi ziseiu lui: metanie. Iară el tăcea și mergea și eu socotindu-mă și neauzind graiu din gura lui că nu iaste om creștin ci poate să fie pom dievolesc, nu lăsaiu lucrul așa ci mă întorseiu după el și-l găsiiu întru un munte înaltu făcând o grădină și săpa și semăna. Iară eu îi ziseiu: Ce sapi aciia? Iară el tăcea și săpa.

Iară eu îi ziseiu că voiu să-l jur pre numele împăratului său „carele îț' va fi ție împărat". Iară el tăe o trestie și-m' șoptiia pă la urechie și zise: „Lasă-mă, părinte sfinte; de vreme ce mă juraș', cu dreptul îț' voiu spune. Eu voevod peste toț' draci sânt și iubit împăratului nostru Satanii, pentru slujba care mi-au dat-o să i-o fac eu acuma. Că mi-au poruncit împăratul nostru Satana ca să ne strângem noi toți voevozii și dracii carii după unde sântem de pretutindinea, ca

---

[1]) Academia Română, *ms.* 4364, f. 25—27; manuscris miscelaneu, cuprinzând, între altele, și istoria lui Sindipa filosoful, transcris de logofătul Grigorie, iconomul mînăstirii Aninoasa, după „alte foițe ale duhovnicului Chesarie", și trecut la 1802 în stăpânirea lui Costandin Copilul, egumen la Aninoasa fiind Dosithen.

www.digibuc.ro

să facem un schit ca acesta, ca să avem şi noi o dulceaţă pă lume. Şi ne-am sfătuit noi toţ' şi am b... într'o tigvă. Şi au b... întâiu înpăratul nostru Satana, apoi voevozii, apoi ceialalţi cei mai mici şi din b... Satanii s'au izvodit inigeaoa, care o beau cei mari şi din b... voevozilor s'au izvodit tutunul cel mare şi din b... celor mai mici, cel leşăscu ; şi-l vor trage întâi păgănii şi va creşte şi umplea tot pământul şi-l vor bea ţiganii, apoi mai pă urmă şi din creştini acestea grăunţe carele va creşte şi să va umplea tot pământul şi să va chiema tabac şi mai ales b..... dracului. Iaste şi va fi mai cu preţ b..... dracului decăt tămăia voastră, cu carele vă tămăeţi pă la zile mari şi la morţi. Iară b..... dracului va fi pă la toate praznicile şi Duminicile la voi, şi cine va trage odată sau de dooaă ori sau de trei ori, sau în toată viiaţa lui, de tot îl vom iubi şi al nostru buun prietin va fi şi curând la înpărăţiia noastră îl vom chema şi blagosloveniia Satanii va avea şi va puţi gura cale de un ceasu şi ingeriul lui Dumnezeu nu să va putea apropiia de putoarea tutunului şi de scărba putorii lui şi va puţi gura lui şi sufletl lui şi dinţii lui vor fi cu zmoală şi cu rugină şi păcatul Sodonului va avea".

Acestea lucruri au spusu acel sfăntu părinte ca să dăm în auzul tuturor oamenilor, pentrucă aceastea au spusu acel voevod drăcescu pă acea trestie, că cu gura nu putea să spue căci că era jurat ca să nu iasă graiu din gura lui pentru taina acestui tutun şi tabac ce iaste cap de drac şi mai ales b..... dracului şi cine-l va trage, dariul Satanii să fie în capul lui şi în inima lui, în feciorii lui şi în fetele lui, în sufletul lui şi în trupul lui, şi să fie blestemat şi lepădat de sfănta biserică şi să fie afurisit de sfinţii părinţi di la ' icheia 318 şi de noi de dooăzeci de sfinţi părinţi di la Ierusalim. Şi să vor chema iubiţi ai lui Hs. cei ce nu beau tutun, amin.

Iară oamenii care beau tutun cum vor lăcui în iadu, în munca de foc, ticăloşii care oameni tragu tabacu, că şi aceia tot voia dracului fac. Orice fel de bine ar face, dracul tot la el îl va trage şi cine nu să va lăsa de tutun niciodată, al doilea afurisescu prea cinstiţi părinţi 318 di la ' icheia şi noi 20 di la Ierusalim. Iară cine să va lăsa de această spurcăciune, va fi blagoslovit de noi şi de domnul Hs. în toată vremea lui şi cu toată casa lui şi cu feciorii lui şi fetile lui. Iară care nu beau tutun, vor avea milă şi ertare de păcate de la domnul nostru Is. Hs. Iar cine nu să va lăsa de tutun, aceia cum vor lăcui în munca focului, să să muncească dracului, că tutunu aşa amăgeşte ca să te sue în pătincele (sic! desigur *pănticele*) iadului şi munca ta nu va mai avea sfârşit, pentrucă în tutun te-ai nădăjduit, ca să moşteneşti iadul şi în iad nu este pocăinţă că ai întrat de a ta bună voe într'însul. Ci nu mai supăra pre Dumnezeu, că au apus soarele tău şi s'au închis uşa ta. Ia-ţi acum, omule, plata ta!

www.digibuc.ro

4. Istorie foarte de folos, pentru tutun, de unde iaste tutunul şi pentru care pricină îl iubesc oamenii mai vârtos de cât toate verdeaţele şi legumele pământului. Ce folos face omului [1]).

Trei oarecare sfinţi stareţi, Serghie, Ighin şi Teofil din Mănăstirea sfântului Schilipiie, cea den mănăstirea Mesopotamiei scrie:

Fiind la un gând cu bună socoteală, să sfătuiră întru una de zile şi pusără gând să meargă împreună, să umble până în sfârşit, să încungiure pământul. Deci eşind din mănăstirea lor, purceasără spre răsărit şi mearsără, multe lucruri ciudate văzând, până ce ajunsără la peştera sfântului Macarie Rămleanului, pre carele văzându-l, foarte să minunară de chipul lui cel groaznic şi mult să folosiră de minunatele lui cuvinte şi de învăţăturile lui.

Şi de-acolo răpindu-i îngerul Domnului, într'o clipeală îi adusără şi îi pusără în Ierusalim şi să închinară sfântului mormânt al Domnului nostru Is. Hs.

Şi după ce să închinară, eşind afară din cetate şi şăzând pe o piiatră şi vorbind de ceale sufleteşti şi cântând spre Sevastie, văzură pe un om înalt, negru ca un arap. Iară ei văzându-l, să minuna de înălţimea lui ca pieşte fire şi de groznicilia lui.

Şi sculându-să de pe piiatră, mearsără la dânsul şi să închinară lui după obiceaiul călugăresc, zicând „metanie". Iară el nu le răspunse lor cuvânt. Iară ei văzând că nu le răspunde cuvânt, cunoscură că nu iaste om adevărat şi începură a-l întreba vârtos cine iaste şi ce iaste? Iară el nici un cuvânt nu le răspunse lor. Şi lăsând drumul, purciasără la deal spre munte.

Iară sfântul Ighin, fiind mai răvnitoriu, zise celor doi fraţi:— Blagosloviţi-mă, fraţilor, că eu voiu să merg după el, şi nu voi să-l

---

[1]) E o variantă a legendelor precedente. O reproduc după *T. Pamfilie*, (Ms. Ac. Rom.) care a luat-o după *S. Fl. Marian*. Legenda este scrisă tot cam prin 1813 de Isaiia ieremonahul, viitorul Ilarion episcopul de Argeş. Ea este compusă din acelaş îndemn, cu aceleaşi linii, dar se deosebeşte de cel moldovenesc printr'o ţesătură mai bogată.

www.digibuc.ro

las până când îl voi face cu numele Domnului nostru Is. Hs. de-m' va spune ce iaste şi cine iaste.

Şi aşa sfântul Ighin purciasă după dânsul la munte şi îl ajunsă într'un pisc înalt de munte, într'o grădină de pietri, sămănând nişte sămânţă. Ş dacă văzu pre sfântul Ighin că să apropie de dânsul, el lăsă lucrul şi vru să fugă. Iară sfântul Ighin grăi ţapăn lui, zicând:— Stai, nu fugi; cu numele Domnului nostru Is. Hs. poruncescu-ţi ţie să-m' spui mie cine eşti şi ce lucrezi? [1]) Iară el stătu şi oftă foarte şi răspunsă zicând: — O, de nu s'ar fi pomenit acel nume (adecă numele Domnului nostru Is. Hs.!) Că de când să pomeneşte acel nume în lume, de-atuncea au slăbit toată puterea noastră şi s'au stins de pre pământ jărtvele noastre, cu care jărtve ne cinstia şi ne slăvia toţi oamenii pre noi, ca pre Dumnezeul său! Iară acum oamenii ne-au părăsit. Insă eu sânt Sarsailă, voevodul puterilor lui Satanailă Velzăful, domnul întunearecului. Şi m'au ales Domnul meu şi m'au rânduit spre o slujbă foarte bună, cu meşteşug nou şi înşelăciune foarte supţire, cu care pre lesne vom amăgi şi vom îndemna şi vom înşela pre oameni, de vor aduce iarăşi tot omul jărtvă pururea bine primită noaă şi plăcută mirodenie în casă, ardere de tot şi fum în văzduh lămurit prin gură, spre lauda şi cinstea noastră. Adecă această sămânţire, care mi-i au dat domnul ca să o samăn eu acum aici, la acest loc iaste din jărtvele noastre ceale mai cinstite şi mai iubite. Şi iată, o samăn aicia şi va creşte dintr'ânsa o buruiană mare cu frunză lată, foarte frumoasă. Şi întâi o vom arăta fiilor lui Izmail adecă turcilor şi ţiganilor [2]), ca cum ar fi de o mare cinste şi folos sănătăţii celor ce o vor mirosi frunza ei, şi aprinzându-o, să vor afuma cu fumul ei. Şi aşa, dela acela, toate limbile şi toate neamurile o vor căştiga şi o vor sămăna şi vor umplea toată lumea de dânsa, neguţătorind-o ca cel mai trebuincios negoţiu. Şi această buruiană va fi mai iubită şi mai cinstită în lume oamenilor, decât toate verdeaţile şi legumile pământului, şi pururea întru mare păzală şi cinste lor. Frecându-o lămurit ca făina şi mirosindu-o, o vor suge prin nas şi aprinzându-o în vas de acea treabă, pururea fără saţiu vor suge, ca o mare şi scumpă dulceaţă, prin ţave, fumul acela în gura lor. Şi aşa, toţi oamenii vor aduce nouă prinos, mirosală, ardere de tot şi fum stricurat şi lămurit prin gura lor, care jărtvă va fi cinstită şi mai iubită nouă, decât toate jărtvele noastre ceale de demult.

Şi tot omul, mirosind aceasta, şi afumându-şi gura sa şi faţa sa cu acel fum, i să va părea că mare folos îşi va face, şi aceasta va fi lui cinste şi mândrie. Şi aşa, cu aceasta, iarăşi împăraţii şi domnii şi toate noroadele îi vom amăgi şi îi vom face slijitorii noaă

---

[1]) Tot astfel şi Arhanghelul Mihail întâmpină pe Avestiţa, Aripa Satanii: — „Iată poruncesc ţie, Satano, şi te leg cu numele lui Isus nazarineanul — „Pamfile, *Mitologie românească*, I, p. 241.

[2]) In textul precedent „Şi întâi vor trage păgânii, şi apoi ţiganii şi apoi creştinii."

www.digibuc.ro

și jărtvitorii și neîncetat ne vor aduce noaă jărtvă cinstită și bine primită.

Iată ți-am spus toate și de acum să nu mă mai întrebi, că mai mult nu-ți voi spune!

Iară sfântul, auzind, mult să minună și să întristă foarte de o înșălăciune mare ca aceasta, care va să fie în toată lumea. Și așa, suspinând și plângând, să întoarsă la frații săi le spune lor tot deamănuntul ce au văzut și ce au auzât dela acel diavol.

Iară ei auzind aceasta, foarte să întristară și să sfătuiră, ca să o scrie aceasta și să o trimiță pe la toți părinții și pre la toate mănăstirele ca să să păzască de această înșălăciune drăcească.

Și după aceea, preste scurtă vreme începură a o purta neguțătorii și a o aduce în toate țările, până umplură lumea cu dânsa și pururea să înșală. Iară fericit va fi omul carele să va feri de acea înșălăciune drăcească. Iară, o, vai de acel om, ce va face acest lucru drăcesc, că atuncea când va merge la judecată înaintea lui Hristos, va cura fum și putoare rea din gura lui. Și-i va grăi Domnul Hristos de-i va zice: — O, blestemate oame, fugi de la mine; du-te la întunearecul Iadului cel gătit diavolului și slugilor lui, că lucrurile aceluia ai făcut, iară poruncile meale n'ai păzit; pentru aceaea cu dânsul tu vei să te muncești până în veaci, amin! (publicată de C. M. Mateescu în Ion Creangă VIII, p. 71—74).

www.digibuc.ro

5. Povestea tăbacului[1])

Invățătură tuturor creștinilor care să tem de Dumnezeu și de județu lui cel înfricoșat a lui Dumnezeu; că cu dreaptă judecată va plăti fieștecăruia după lucru lui.

Arăt dumnilor voastre, fraților, pentru duhan de unde iaste și cine l-au făcut.

In zilele lui Costantin, împaratul grecesc, era un sihastru și mergea la Ierusalim din Muntele Maslinilor, în săptămîna Sfintelor Patimi, ca să fie pe Joea cea mare la Ierusalim, să se cuminece cu Sfintele Taine. Și dacă se cumineca, să închină gropii lui Dumnezeu și Sfintelor Locuri. Deci eșind, văzu 15 călugări șezând pe o piatră. Zisă către ei". „metanie" Iară ei zisă cu lacrămi: „ascultați, să vă spui ce am văzut eu viind la Ierusalim, că mă tâlniiu cu un harap și zisă și către el: „metanie"; iară tăcu și să dusă. Iară socotim că nu iaste om adevărat, ci poate fi diavolul și mă întorsă și după el, și-l aflăm făcu o grădină de piiatră, săpa și sămîna. Iară eu socotiiu că iaste un lucru de înșelăciune și zisă și către el: „Juru-te pe numele lui Dumnezeu celui viu, să-mi spui cine ești și cum te cheamă și cine te-au mînat și ce este lucru tău, acesta"?

Iară el zberă foarte tare și zisă tare: „Mă legași, că de numele lui Dumnezeu să cutrămură toate faptele". Și zisă: „Eu sînt Talarie dimonu, care sînt preste toți dracii iubit înpăratului nostru, Sătana, pentru care lucru fac eu acuma. Că întîiu era lumea toată a noastră, a înpăratului Satana, oamenii cu sufletele lor și bisearecile și praznicile și prinoasăle. Că în toate bisearecile era idoli și le făcea oamenii jertfă și lumea toată a noastră era. Iară după învățătura lui Hristos și a slugilor lui, să boteză lumea toată și noi furăm urîți de oameni. Iară când fusă săbor la Nichiia, 318 sfinți părinți de întăriră legea creștinilor și făcură pravila, noi încă ne-am strâns în iad de am făcut

[1]) Academia Română, *ms.* 826 f. 15 verso—18 verso. Scris la 1830 (după însemnarea dela f. 15) Dăruit Academiei de Șerban Borhină, la 1899.

www.digibuc.ro

săbor toți dracii, cum am face să înșelăm lumea și oamenii să ne slujască noao. Și am suflat toți dracii într'o ticvă, ce să zice curcubătă și din aburu nostru s'au făcut o sămânță cât un fir de mag (sic), și o am sămînat unde s'au răsipit trupul Iudi.

Iuda acela întâiu au omorât un prunc de Domn; a doilea au omărît pre tată-său; a 3, au curvit cu mumă-sa; a 4, au vândut pre Domnul nostru Iisus Hristos în treizăci de arginți: 30 de arginți fac 500 de florinți, într'atâta au vândut pre Hristos.

Dupe atsaia szau dusz în laturi și szau szpaenzurat de o szaltsie; si szan plecat szaltsia de 3 ori cu el pene jos, iare 3 oare au greit îngerul: „Nu te spânzura, că vei avea ertare!" Iară el au zis: „Ce am făcut, nu mă va erta Dumnezeu!" Atuncia s'au spânzurat. Și să ridică salciia cu el și să rupsă ștreangul și pică jos și crepă pântecele lui; și să dusă lângă drumul Chireneului și muri acolo. Și vrură să-l îngroape și nu-l putură, că nu-l primi pământul. Și s'au răsipit pre pământ trupul lui.

Și spusă acel dimon că acolo au sămănat acea sămânță și zisă că să făcusă o buruiană foarte mare, adică foarte vesălă, și făcusă sămânță multă. Și i-am pus numele tutun, ce să zice duhan și o am luat sămânța lui și o am împărțit în 2 sprezeace laturi înprotiva lui Hristos; că el încă au avut 12 slugi, apostoli, de i-au trimis în lume, de au stricat idolii noștri. Și am trimis și noi acea sămânță în 12 laturi, ca să umple lumea toată. Și întâiu o vor apuca țiganii a să afuma, apoi păgânii, după aceia și creștinii. Și va umplea lumea toată. Și va fi mai cinstită buruiana noastră decât tămâia lui Hristos; că numai la praznice să vor tămâea, iară cu buruiana noastră în toate zilele și în toate nopți și în toate dimineți să vor afuma. Și va fi un lucru nesățios, și care să va afuma cu aceea buruiană, acesta semn dinții vor avea, zmoală și rugină, și va puți trupu lui. Și cine să va afuma cu acea buruiană odată, bine ne pare de el. Și cine să va afuma a 2 oară, preatin ne iaste. Iară cine să va afuma a 3 oară cu acea buruiană, frate ne iaste și iubit înpăratului nostru. Și va petrece la moșiia noastră în veaci, pentrucă face voia lui, învățătura lui; că asemenea păgânilor, care să închina idolilor, iaste; și oricine va apuca moartea cu acea buruainâ, va fi perit și trupeaște și sufleteaște, și va petreace la moșiia noastră în veaci".

Acestea spusă acel dimon și rămasă acolo. Și eu spuiu voao, fraților, adevărat ce am auzit, ca să n'am păcat dela Dumnezeu.

Acestea zisă sihastru acela și iară să dusă la Muntele Maslinilor. Și numele sihastrului era Athanasie, om sfânt și drept, petrecea cu frica lui Dumnezeu. Iară noi, 15 părinți, care am auzit și am văzut, am scris toate, ca să umble cartea aciasta în lume, ca să nu să înșeale cineva dintră creștini cu acea buruiană drăciască, care iaste din sînu diiavolului. Iară cine s'a fi înpreunat cu acea buruiană cu neștiință, acela om să o lapede dela sine și să o lasă și din casa sa; că de astăzi înainte, niminea nu va putea felelui înaintea lui Dumnezeu că n'au știut. Cine are urechi de auzit, să auză. Iară cine va zice că este și este dela Dumnezeu acea buruiană, și să va înpreuna cu ea, ace-

www.digibuc.ro

luia om putearea şi lucrarea celui ce o sămânat să-i fie în casă şi în masă, în trup şi în suflet, în feciori şi în feate, şi să fie lepădat de biseareca răsăritului cea creştinească. Şi cu creştini nu iaste, nici cu Hristos nu mearge, că nu este primită jertfa lui. Şi să nu dai pomana ta în mâna lui, nice colac, nici lumina ta, nice vejmântul tău la unul ca acela, că acela iaste lepădat dela Dumnezeu. O fraţilor, aciasta auzind, să nu să smintească cu gândul sau cu cuvîntul, ci să-şi aducă aminte de Dumnezeu şi de judeţeul cel înfricoşat; că ne caută a muri, după aceaia a fi judecaţi. Pentru aceaia Dumnezeu au făgăduit că va erta toate păcatele omului căruea să ispovedueaşte, ca să nu meargă dedesuptul pământului, unde este lăcaşul diiavolului şi întunerecului cel groaznic, şi vermi neadormiţi, plîngere şi scârsnire dinţilor; mult amar este acolo, ţipete şi vaete groaznice. De aciasta să te temi şi de păcat să te fereşti. Să mulţămeşti lui Dumnezeu de sănătate şi de viiaţă, culcându-te şi sculându-te. Că nu te-au făcut Dumnezeu să fii fiiu diiavolului şi moştean înpărăţii drăceşti, ci te-au făcut să fii fiiu lui Dumnezeu şi moştean înpărăţii ceriului.

www.digibuc.ro

6. **Tutunu-i de la dracu**[1])

S'a dus la Scaraoschi un drac şi i-a zis: „Să ştiţi, întunecimea Voastră, că eu am să fac pe stareţul Mânăstirii-de-Tămâie „să nu mai trăească neînsurat!"

— „Şi cum anume? întreabă Scaraoschi?

— „Lasă, că-ţi vedea, Intunecimea Voastră. Eu am să mă duc în lume, la lucru!" răspunse Zgribuliciul.

Şi-o rade, om bun, în vârtej, în vârtej, şi ajunge drept la Mânăstirea-de-Tămâie. Intră înăuntru, se duce la stareţ şi repede şi degrabă se face şi el, neprecistuitul, călugăr! Şedea într'o chilioară, făcea şi el treabă şi se închina şi el la sf. slujbă ca şi ceilalţi călugări — ba, de la o vreme, intrase adânc în inima tuturora, aşa că toţi, care mai de care, se întreceau a asculta vorba lui Aghiuţă. Da' el — ca şi azi — cu toată sf. slujbă se împăca, numai când ieşea cu Sfintele Daruri, îşi făcea îndată treabă şi nu ştia singur cum s'o tulească mai degrabă afară din mânăstire. Pe urmă iar venea şi, din cântare şi închinare, nimeni dintre călugări nu-l întrecea! Azi aşa, mâini aşa, până când, într'o noapte, — duh necurat, ce socoţi! — s'apucă şi scrie pe o tăbliţă, cu slove mascate: „Poruncă dumnezeiască este ca, de azi înainte prea cuviosul stareţ al Mânăstirii-de-Tămâie să trăiască însurat". Şi, luând tăbliţa, se zgreapţână cum se zgreapţână şi o suie tocmai sus, în vârful crucii şi o înfige acolo. Când se scoală dimineaţa călugării, văd tăbliţa legată cu aţă şi cătărată tocmai în vârful crucii, unde numai pasăre sburătoare, ori înger din Cer ar fi putut-o pune. Ce-a fi, ce-a fi? Cine-a scoborâ-o — cine-a scoborâo?... Da' Satana necuvioasă, de colo: — „Staţi fraţilor, că eu oi face în astă noapte o rugă la Dumnezeu şi aşa socotesc că am să pot da jos tăbliţa".

La Dumnezeu rugă n'a mai făcut el, căci neam de neamul lui drăcesc nu face asta, da'-i vorba, că într'adevăr, peste noapte, s'a zgrepţărat, ca un drac ce era şi a scoborât tăbliţa. Şi, dis-de-dimineaţă, se duc ei mai mulţi călugări la stareţ ca să slovenească şi el

---

[1]) D. Furtună: Firicele de iarbă. Povestiri şi legende româneşti, pag. 27—32 No. 808 din Biblioteca pentru toţi.

www.digibuc.ro

ceeace era scris pe tăbliță. Citește și el: „Poruncă dumnezeiască este ca, de azi înainte, preacuviosul stareț al Mânăstirii-de-Tămâie să trăiască însurat". Și nici prin gând n'ar fi crezut că astă poruncă nu-i de sus, de la Dumnezeu! Vezi că ce fire pământească ar fi fost năsdrăvană, să știe că tot clenciul cabazului ar fi fost tocmai părintele Nefârtache? Și așa, încoace, încolo, vreme îndelungată de prăpădit nu era — și de aceea a doua zi se hotărăște nunta starețului. Și se pornise zice-se, bucuria mare și în înaltul cerului, la Mânăstirea-de-Tămâie — nu de alta, da' fiindcă se îndeplinia porunca cea picată din cer și adusă cu mâna Satanei.

De cât, trebuie să știți că Satanei îi merge până la o vreme, — pe urmă tânjește treaba, tânjește mereu și-i prind a cânta și lui găinile cele cu cobe și, odată, se dă 'n gât, bietul! că noi păcătoșii ne uităm adesea datoria, da Dumnezeu sfântul, niciodată! Și iată, că a doua zi, când să se pornească nunta, vine odată cu alți nenumărați preoți și călugări și schimnicul cel bătrân, bătrân, care în singurătatea codrului celui de argint găsise prea sfântul trup al Maicii Domnului. Se înfățișează și el bătrânul înaintea starețului, i se închină după cuviință și, cu glas de bătrânețe sfântă, așa-i grăește: „Cuvioase părinte! Astănoapte, pe când îmi odihneam ist trup trecător ca roua florilor mi s'a arătat în vis, acolo la marginea codrului de argint, Prea Curată Maică. Și din două lucruri mi-a zis să-mi aleg unul: ori să mă întorc din aste cărări păcătoase, căci aici slujește, în chip de călugăr, un diavol — ori să viu până aici și să vă dau de știre să faceți o slujbă. La astă slujbă toți călugării să ia parte și nici unul de la început până la sfârșit, să nu iasă din sfânta Mânăstire de Tămâie. Căci numai așa aveți să dați cu crucea peste Satana, care s'a încuibat aici și vă ispitește".

Și așa, după vorbele bătrânului, s'a și început slujbă mare, cu sobor la Sfânta Mânăstire. Până la ieșirea cu sf. daruri n'a cutezat nici un călugăr să iasă. Da atuncea hop! că acel care era diavol, de tot vrea să se ducă, ba după tămâie, ba după cărbuni, — mă rog, ca femeia cea leneșă, când vede că vine bărbatu-său cam în trei ițe.

— Nu, stăi, frate, lasă că este și tămâie; sînt, slavă Domnului, și cărbuni, ci mai bine, ține hangul aica la cântare cu noi! zic ceilalți călugări. Și el, bietul, s'a tot îngălbenit și atâta nu i-au venit la borotie sfintele daruri și atâta l-au ars ele, se vede la inimă și atâta l-au ținut locului călugării, că a crăpat Ucigașul în mijlocul Mânăstirei si s'a făcut numai păcură!... Atunci abia și-au luat de seamă starețul și a văzut că acesta avea să-l ducă la păcat și la moarte. Călugării au luat toată acea păcură și au aruncat-o subgardul Mânăstirii-de-Tămâie. Din păcură însă a crescut o buruiană de soiul durducanilor, mare și cu urât miros.

Ce să facă Tartorul cel bătrân, Scaraoschi? Ca să nu rămâie de râs astă buruiană drăcească, a venit într'o zi în chip de om și a prins a afuma cu frunze dintr'însa. Și cum afuma? O punea în gură, o aprindea la celalt capăt și, ca tămâia dracului, ardea încet încet și dădea fum, ca și tămâia lui Dumnezeu de la Mânăstirea-de-Tămâie...

www.digibuc.ro

Dar, văzând Scaraoschi că nici un călugăr de acolo nu vroia să-i deprindă năravul a aşteptat până a făcut sămânţă tutunul, adică buruiana cea crescută din duhul necurat, a luat sămânţă şi a semănat împrejurul crâşmelor. Acolo tutunul a crescut şi beţivii, cei dintâi, ia-u prins gustul. Bătând în unghii, s'a dus înapoi iar la iad Scaraoschi,— iar aici, pe pământul lui Dumnezeu, s'a tot lăţit năravul dracului. Căci vedeţi cu toţii: mulţi creştini, foarte mulţi, vâră astă buruiană drăcească în gura, în care primesc sfânta anaforă şi sfânta împărtăşanie şi duhul cel sfânt!

(Vlăsineşti-Dorohoi).

www.digibuc.ro

7. Tutunul e făcut din sânge de drac.

(O altă variantă culeasă din Bucovina [1])

Sântul Vasile avea sub conducerea sa o mulțime de crilici (ascultători de teologie, cari în limba poporului se numesc ***crilici*** sau clirici, pe cari îi învăța religia și cântările bisericești. Eară, de unde și până unde, se vîrî și un diavol în mijlocul acestor clirici și stete cu dânșii șease ani neîntrerupt fără să se scie cine e. Insă diavolul, de câteorii se duceau crilicii și cu St. Vasile la biserică, totdeauna când începea cheruvicul fugea din biserică, fiindcă atunci îl ardea la inimă și nu putea să asculte această cântare. După cheruvic se 'ntorcea iarăși și cânta în strană împreună cu ceilalți clirici până la sfârșitul leturghiei.

Dela un timp însă, băgând de seamă ceilalți crilici purtarea acestuia o spuseră S-tului Vasile și totdeodată îl întrebară cum devine ca cutare crilic pe timpul cheruvicului iese totdeauna afară.

Sft. Vasile neștiind mai de aproape, cine-i diavolul, îl întrebă: „cum vine că tu pe timpul cheruvicului fugi din biserică? Diavolul nu răspunse nimic.

St. Vasile, văzând aceasta, se pune într'o seară și se rugă lui D-zeu din toată inima ca să-i descopere această taină.

Peste noapte i se arată un înger în vis și-i spuse că clericul care ese din biserică totdeauna când se cântă cheruvicul, e diavol. Sft. Vasile sciind acum cine se află lângă sine, căută toate mijloacele să-l ție în biserică până la sfârșitul liturghiei. Insă în zadar i-a fost toată munca. Diavolul ca totdeauna când se începea cu cheruvicul o tulea la fugă din biserică.

Acum Sft. Vasile se rugă lui D-zeu pentru a doua oară. Și iarăși veni îngerul în vis și-i spuse că numai așa îl vor putea opri și la cheruvic, dacă vor pecetlui cu cruci ușa, ferestrele și turnul bisericei.

A doua zi dimineața, când merseră cu toții la biserică, Sft. Va-

---

[1]) S. Fl. Marian. Botanica poporală română Albina Carpahtos, an. II, 1879, p. 311.

www.digibuc.ro

sile pecetlui mai întâi uşa, ferestreie şi turnul bisericei cu cruci şi apoi se apucă de liturghie.

Diavolul care nici nu visase de ceeace i s'a pregătit, c nd s'a început iarăşi cheruvicul, a dat să iasă pe uşă afară, dar văzând uşa pecetluită cu cruce se întoarse repede la ferestre; aici încă erau cruci. Se repezi dar în vârful turnului, însă neputând ieşi nici pe aci din cauză că şi turnul era pecetluit cu cruci, pică deodată în mijlocul bisericei şi se prefăcu în dohot.

Văzând aceasta Sft. Vasiie porunci celor a ţi c irici să ri ice degrabă, c o otul mpreun cu peatr unde a căzut diavolul, să-l scoată afară şi să-l arunce într'o rîpă mare care se afla în apropierea bisericei.

Crilicii făcură cum le-a poruncit St. Vasile, luară adică dohotul şi peatra şi le aruncară în rîpă.

Din dohotul acesta a crescut apoi o buruiană mare şi grasă, adică tutunul.

După această întâmplare, se duse alt drac în altă ţară şi acolo se vârî într'o fată de împărat, unde petrecu 7 ani. Fata s'a uscat ca toaca de se putea vedea printr'însa.

După al 7-lea an când sccoti dracul că s'a necăjit şi s'a muncit de ajuns fără să o fi putut lecui cineva, vorbi din fată şi zise:

„In cutare şi cutare râpă, de lângă cutare mănăstire, se află o buruiană foarte grasă numită *tutun* sau *tabac*. Dacă deci voeşti tu să te vindeci de boala ce o ai, să meargă cineva acolo, să sape buruiana şi să-ţi facă scăldotoare dintr'însa, iar din frunze să facă ciuciuleti şi să te afume cu dânsele. Atunci te vei vindeca.

Fata, care de mult voia mai bine să moară de cât să se muncească, spuse acestea tatălui ei. Impăratul trimise îndată nitşe oameni de ai săi cărora le dete şi o mulţime de bani, numai să-i aducă buruiana.

Oamenii trimeşi ajungând la loc săpară tutunul cu rădăcină cu tot şi-l duseră de-l răsădiră în grădina împărăteseică.

Impăratul, curios să vadă puterea vindectoare a acestei buruene, făcu îndată scăldătoare dintr'însa şi-şi scăldă fata iar cu ciuciulete de frunze o afumă. Fata s'a vindecat îndată şi s'a făcut mai sănătoasă, mai voinică şi mai grasă de cum fusese înainte de boală. De atunci s'a lăţit tutunul peste toată faţa pământului".

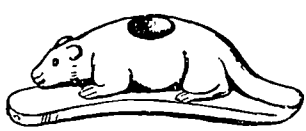

www.digibuc.ro

8. Altă legendă despre tutun culesă din Bucovina. [1])

A fost, când a fost, o fată care niciodată nu vrea să asculte de mamă-sa. Aceasta a blestemat-o zicând: „fire-ai a dracului să fii". Şi mereu o blestemà aşà până venì dracul, o duse la el şi o luă „muiere". După 9 luni născù un copil, o fată. Stà singură şi plângea mereu, iar dracul umbla după treburile lui. Odată înemeri la ea un vânător. Ea îi istorisì din fir în păr tot, şi îl îndemnă pe vânător să fugă să nu-l găsească dracul că-l prăpădeşte. Dar, hop, dracul: „te-am pris nemernico cu acest om nelegiuit". Dar vânătorul scoate o sfoară, prinse pe dracul de grumaz şi început să judece pe împieliţatul cum de a cugetat să ia de muiere o biată fată. Dracul, de frica morţii, îi dădù muerea împreună cu copilul.

Vânătorul se milostivì, îi dete drumul şi vrù să plece, dar dracul, de colo „stai, că jumătate din copil e al meu" şi, cât ai clipi din ochi, scoase paloşul şi tăià copilul drept în două.

Biata femeie luă jumătatea şi o îngropă sub talpa ţintirimului, iar locului unde a îngropat-o i-a zis „mormântul moroaicei", pentru că a fost „de simbră cu mamonul".

„La câtă-va vreme s'a văzut pe mormântul acesta răsărid şi crescând o buruiană cu multe odrasle, pe care erau flori albe, vinete şi roşii. Şi săpând buruiana aceasta află că din inima plămânii şi maiul (ficatul) retiţei s'au făcut o mulţime de barabule, unele ca ouăle de găină, altele mai mari şi gustându-le să vadă cum sunt, văzù că's bune de mâncat. Deci luându-le le-a numit barabule (cartofi) pentrucă din bucată de copilă au crescut".

---

[1]) *Hasdeu.* Etymologicum Magnum Romaniae, ag. 2477.

www.digibuc.ro

Văzând dracul aşa, îngropă şi el jumătatea lui, dar din ea n'a eşit ceva la fel cì *„o buruiană mare, cu frunze late şi flori mărunte, şi când a căutat în pământ să vază ce este, n'a aflat nimic"*.

„Dracul, necăjit peste măsură, nu ştia ce să facă cu frunzele buruenii crescute. In urmă însă le strânse, le puse să se usuce, şi apoi le dete unuia şi altuia învăţându-i ca să le fumeze. De atunci apoi au prins cei mai mulţi oameni a fuma frunze de acestea cari s'au numit *tutun, tiutiun* şi *tabac,* pentru că s'au făcut din jumătatea de copilă a tatălui".

Fata a învăţat apoi pe celelalte fete să asculte pe mamele lor, iar barabulele, fiind din sămânţă de diavol, românii din ţinutul Dornii nu le întrebuinţează la ospeţe de cumetrii, la nunţi, comândări, şi niciodată nu le dau de sufletele morţilor.

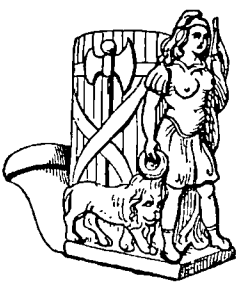

www.digibuc.ro

9. **Buruiana dracului** [1]).

(*Legendă din satele săseşti din Ardeal*)

Un ţăran a văzut odată un teren plantat cu o plantă nemai văzută de dânsul. Cum în mijlocul plantaţiei se află un om străin, ţăranul întrebă ce a plantat acolo? Stiăinul îi răspunse: „dacă tu ghiceşti numele acestei plante, tot terenul acesta plantat va fi al tău; iar dacă în trei zile nu vei gâci, atunci tu vei fi robul meu pe toată viaţa". Ţăranul uitându-se mai cu băgare de seamă la străin, văzu cu groază că nu erà un om ca toţi oamenii, ci un *diavol*.

Ingrozit plecă acasă, unde povesti nevesti-si foarte trist ce a păţit. Femeea însă l'a liniştit, răspunzându-i: „Să n'ai nici o teamă: am să aflu eu cum se numeşte planta aceea".

In ziua următoare femeea şi a uns tot trupul cu miere şi s'a tăvălit apoi în fulgi „aşà încât părea o pasăre. Apoi s'a dus pe ogoiul doavolului, începù să alerge prin plantaţie mişcând mâinele ca şi când ar fi vrut să sboare. Când venì diavolul şi văzù cea dihanie cu fulgi, crezù că-i vre-o pasăre necunoscută lui şi striga la ea: huş pasăre, huş, *că-mi calci tutunul*". Atâta i-a trebuit femeei care a rupt-o la fugă acasă să spună bărbatului numele plantei. Acesta s'a dus repede la câmp şi cum l'a văzut pe diavol i-a strigat cât a putut că terenul e plantat *cu tutun*. Diavolul furios, după ce a blestemat tutunul ca să nu fie de nici un folos omului şi să se prefacă în fum şi scrum, s'a dus în iadul lui. De atunci femeile zic tutunului, pentru caie bărbaţii au aşa de mare simpatie, *buruiana dracului*.

---

[1]) Din Neuer Volkskalender für stadt und land. 1924. Sibiu.

www.digibuc.ro

10. Tutunu-i crescut din trup de drac.

(*Legenda culeasă din Bucovina* [1])

Doi draci au voit odată să ia de soţie pe fata unui boer. Insă preoţii de loc n'au voit să-l cunune cu dânsa. Supărându-se dracul cel mai mare, că nu-şi poate îndeplini dorinţa, se duse şi se spânzură de un plop. Insă acesta s'a clătinat odată bine şi a svârlit pe dracul cine ştie unde de s'a prefăcut în sălitră şi pulbere, când a picat la pământ.

Dracul cel mai tânăr, care încă era de faţă, văzând aceasta, se înspăimântă şi alergă în ruptul capului la iad. Cum ajunse aci spuse celui mai mare dintre dânşii ceeace a păţit fârtatul său. Atunci, zise Scaraoţchi, mai marele dracilor:

— „Staţi, că eu am mai mult folos din el decât voi".

Şi după ce rosti cuvintele acestea eşi din iad şi se porni spre dracul cel mort unde se afla o mulţime de tutun crescut din trupul lui. Văzând aceasta, Scaraoţchi s'a întors înapoi la iad şi a trimis trei draci în lume ca să semene tutun pretutindeni.

Dracii trimişi n'aşteptară să le mai spue odată ce să facă, ci părăsind iadul îndată şi pornindu-se prin lume începură a semăna tutun, a-l fuma, a-l trage pe nas şi a face scăldători dintr'însul spre vindecarea feluritelor boale, îndemnând pe toţi oamenii să facă şi ei aşa.

Oamenii, ca oamenii, ne mai cugetând mult făcură şi ei ce i-au învăţat dracii.

In curând s'a înmulţit tutunul, şi după ce s'au făcut lu-

---

[1]) *S. Fl. Marian.* Botanica poporală română. (In Albina Carpaţilor, anul II, 1879, pag. 311.

www.digibuc.ro

lelile, au început oamenii tot prin îndemnul dracilor, a fuma şi din lulele.

Prin aceşti draci s'a lăţit apoi tutunul cu încetul peste toată lumea şi acum a făcut Scaraoţchi, mai marele dracilor, să fumeze şi din *sugare* ca mai lesne să-şi poată strica peptul şi să moară pentru ca să poată merge mai de grabă la dânsul, căci în rai nu se primesc fumătorii.

Iară cu timpul are să facă Scaraoţchi ca oamenii nu numai să-l fumeze cu gura şi să-l tragă pe nas, ci să fumeze şi cu urechile ca să înebunească de cap şi să facă mai multe păcate căci aşa-i place lui Scaraoţchi !

www.digibuc.ro

Reproduc şi următoarea legendă scrisă în formă literară dar al cărui fond este popular. Este scrisă de *N. N. Beldiceanu* şi a fost tipărită în *Flacăra*, No. 47, an. IV (pag. 494—497), sub titlul de :

11. Iarba lui Nichipercea sau tutunul.

„La un schit de călugări, prăpădit într'o tihăraie sălbatecă de codri, la care era stareţ sfântul Vasile, se oploşise un proclet de Drac. Venise la schit într'o seară, sub înfăţişarea unui ţinc rebegit şi ugilit ca un cotei fără stăpân şi se rugase de stareţ să-l primească şi pe el în schit : să argătească pe mâncare şi pe îmbrăcăminte.

Băiatul era harnic de nu se mai află şi isteţ şi meşter la cuvânt şi mehenchiu lucru mare, de se cruceau sfinţii monahi. La coasă nu se vedea din iarbă de mare ce era ; şi le lua înnainte la toţi călugării ; la cântări şi la tipic se lua la întrecere cu tot schitul, şi învăţase a ceti, de rămâneau călugării cu gurile căscate, când începea Pălie să zică din Sfânta Evanghelie.

— Mă Pălie, tu trebuie să fii Nichipercea, că prea le ştii bine rostul la toate, îi spuneau monahii.

— Măi, tu ai să ajungi stareţ, mă Pălie.

— Da de ce să n'ajung : nu's, poate vrednic ; nu ştiù rânduiala sfintei slujbe ; nu ştiu toate glasurile şi toate cântările?

La un an, îl făcu sf. Vasile frate : fratele Naftanail. Era frumos ca un heruvin în rasa de mohair şi cu pletele plăviţe şi creţe, cari-i curgeaù până pe umeri de supt comănac. Avea o guriţă roşie şi nişte ochi negri şi o faţă albă, de ai fi zis că-i o fetiţă, când păşea, cu smerenie, printre călugări şi s'aşeza în strană, cu genele plecate.

La trei ani, îl făcu sf. Vasile călugăr ; şi ajunse mâna dreaptă a stareţului. Şi sf. Vasile, bătrân şi slab cum era, îi lăsă părintelui Naftanail mai toată cârmuirea schitului gândindu-se cu adâncă mulţumire sufletească : De acu pot zice : Doamne, slobozeşte pe robul tău !

Toţi călugării îl iubeau pe părintele Naftanail ; şi între ei, era bine hotărît, că atunci când Dumnezeu îl va chema pe sfântul Vasile în locaşurile veşnice, stareţ le va fi monahul Naftanail, cel vrednic la toate şi dulce la cuvânt. De când călcase dânsul pragul locaşului

www.digibuc.ro

acestuia al Domnului, schitul era îndestulat cu de toate: oile mânăstireşti fătaù câte doi miei; vacile de abia îşi purtau seara ugerile; pomii din livada mânăstirească legaù rod în fiecare an, de stăteau crengile să se rupă de atâta povară; stupii roiau de câte trei şi patru ori pe an şi miere şi ceară ca la schit nu mai era nicăeri; cămările eraù pline de bunătăţi şi beciurile de vinuri, — belşugul curgea ca un râu de lapte şi de miere, şi monahii se îngrăşaseră de nu-şi mai încăpeau în piele; chiar Sf. Vasile, care era uscat ca nişte moaşte, începuse a se rotunzi, de nu-l mai încăpea cingătoarea. Se dusese vestea de schitul acesta blagoslovit; şi an cu an, creştea numărul călugărilor. In câţiva ani, dintr'un schit de două zeci călugări, cum era când venise Naftanail, ajunsese cea mai mare mănăstire de prin meleagurile acelea. Se duraseră de jur împrejur chilii multe şi se ridicaseră ziduri ca de cetate, cu porţi grele, de stejar, ferecate, ca să nu le poată sparge nici cu săcăluşurile. Şi în locul clopotului mărunt care abea răsbătea cu glasul lui sărac sihlele dese, părintele Naftanail adusese un clopot de o mie de ocale din ţara moschicească, pe care abia îl trăgeau cincizeci de clugări voinici şi s'auzea la o mie de poşte împrejur.

Duminicile şi sărbătorile, venea lumea de pe lume, ca la praznic, de nu mai încăpeau în biserică. Şi toţi schilozii şi ologii şi orbii şi femeile sterpe veneaù să le citească părintele Naftanoil; şi schilozii plecaù buni-teferi, şi ologii îşi svârleaù cârjile şi orbii dobândeaù vederile şi femeile sterpe purcedeau grele. Şi căruţele cu cai şi carele cu boi nu mai încăpeau în ograda mânăstirei; şi se îngrămădeau până departe, de jur împrejurul zidurilor mânăstireşti. Şi de nechezatul cailor şi de mugetul boilor şi de strigătul negustorilor şi de glasul trăgănat al cerşetorilor, cari cereau de pomană cântând, — clocotea văzduhul ca într'o zi de iarmaroc.

Când îl chema undeva să citească, părintele Naftanail se suia în caleaşca mânăstirii la care eraù înhămaţi doi telegari negri ca păcura, prinşi din herghelia mânăstirească. Cât erau aproape de mânăstire, caiii mergeau cu toţi caii; când însă rămânea mânăstirea hăt în urmă, la o vorbă a părintelui Naftanail, deschideau aripi de liliac şi se înnălţaù în văzduh. Avea mânăstirea o herghelie de o sută de cai la fel; toţi negri ca nişte corbi şi cu ochii aprinşi de parcă aveau ţintuite în cap câte două stele; şi toată herghelia asta era purtată de un băeţaş de pripas.

In preajma mânăstirii se aciuase o lae de căldărari şi durase un sat de bordee, cari se zăreau de sus de la mânăstire, ca nişte muşuroaie; şi şerpoaice de fete frumoase şi cu lipici ca în satul acesta ţigănesc nu mai eraù nicăiri, şi toate semănaù între ele ca nişte surori şi toate eraù cu gâturile şi cozile pline de rubiele.

Intr'o noapte Sf. Vasile se trezi în nişte cântece, cari veneau dintr'o chilie din fundul mânăstirii; se coborî din pat, îşi lua nişte târlici în picioare, o caţaveică pe umeri şi cârja de după uşă şi eşi să vadă ce-i.

Când zări lumină la chilia părintelui Naftanail, îi dădu un cuţit

www.digibuc.ro

prin inimă; ascultă: cântecele veneaù dintr'acolo; mai luă aminte cu urechile lui bătrâne și pricepu, că erau glasuri femeești. O luă atunci prin ceardacul care încingea chiliile de jur împrejur și se opri la una din ferestrele luminate; se aplecă și când se uită pe subt perdea, i se păru că-i cade cerul pe creștet.

In jurul unei mese încărcate de clondire și de mâncăruri, chefuiau cu niște țigance din satul din vale, cei mai iubiți monahi ai lui, în frunte cu părintele Naftanail, care sta în capul mesei cu cea mai frumoasă țigancă din lume, goală ca o șopârlă și cu trupul plin de salbe de aur. Iar în sunetul daerelelor jucaù douăsprezece țigănci în clinchetul salbelor, cu sânii pietroși ca niște gutui; își mlădiaù trupurile de parcă erau trupuri de șarpe; își cu tremuraù sânii tari, își alintau șoldurile, închizând din ochii de văpaie; își săltau pântecele rotunde.

Dar deodată trecu prin noapte un meunat răgușit, care-i sfredeli urechile starețului ca un burghiu de foc; și sfântul Vasile zări, sărind pe umărul părintelui Naftanail, un motan negru, mare cât un zăvod, c'o coadă ca de veveriță și cu două cornițe sub urechi; și lumina se stinse, cu un pocnet, și părintele stareț căzu cu fața în sus pe dușumelele cerdacului.

Când se trezi se pomeni în capul mesei lângă părintele Naftanail. Era îmbrăcat ca și sfinția sa cu antereù de cutnie, încins cu șal de Tarigrad și peste șal, strâns cu o curea bătură toată — în ținte de aur și cu paftal de mărgean. In mâna stângă avea niște mătănii de mărgăritare negre, mari cât alunele și sorbea înfierbântat din borșul de știucă, fiartă în zeamă de varză cu hrean.

Masa pornea atunci, căci în mijlocul mesei aburea un castron de borș cât o cristelniță.

Sfântul Vasile se trezi de-a dreapta c'o țigancă goală, care semăna leiță cu țiganca de lângă părintele Naftanail; și începu și Sfinția Sa a goli pâhărețele de vișinată și de vutcă și de izmă și de ananas și de mastică.

Masa era încărcată de bunătăți. Intre sfeșnicele grele de argint și de tumbuc se îngrămădeau clondirii cu toate neamurile de vutcă; șiparile cu vinurile dulci, chipriotice și cu tămâios și hermezin și ravac; farfuriile încărcate cu marinată de stacoji, cu icre de morun și de chefal, cu licurini jupoiați, cari înnotaù în untdelemn chilimbariu și în zeamă de lămâi de Mesina.

Fraților, cu pletele creț pe umeri, se țeseau împrejurul mesei, purtând farfuriile mari cu chebapuri, cu mâncare de claponi îngrășați cu migdale de arigrad, gătiți cu coconari și strafide; abia duceaù tăvile grele de aramă, cu miei întregi, fripți haiducește; umblaù forfota cu pletele în vânt slujind pe sfinții monahi, turnând vin prin pocale; tăind mucurile de la lumânări cu mucarnițele de alamă; afumând, în jurul mesei, cu cățui de argint, în cari zvârleaù chilimbari și odogaci.

De jur împrejur eraù divanuri turcești acoperite cu macaturi de lână de Brusa, cu ciucuri de Veneția; erau jețuri scumpe, înflorite

www.digibuc.ro

cu sidef și cu fildeș; pe sofale câteva mesuțe rotunde de abanos, cu picioarele scunde, pe cari erau împrăștiate cărți de joc.

Pe chilimurile de Țarigrad își legănau șoldurile rotunde țigancele, în zuruitul daerelelor și în clinchetul salbelor. Și Sfântul Vasile privea răzemat într'un cot, cu un zâmbet fericit pe buzele de untdelemn; și din când în când îi făcea cu ochiul părintelui Naftanail; și într'un târziu se trezi și sfântul monah cântând pe nas, cu trăgăneli bisericești:

Căprioară, surioară,
Dor de lume mă omoară,—
Roade poala codrului
Să-mi văd fața dorului.

A doua zi Sfântul Vasile se trezi c'o durere ascuțită în creștet, de parcă i-ar fi bătut Diavolul acolo un piron de foc, și-și simți cerul gurei amar, de parcă ar fi mestecat frunză de pelin; dar de pățania de peste noapte nu-și aduse aminte nimic. Intră în biserică și îngenuchiind stătu așa până la sfârșitul slujbei și se rugă fierbinte cu ochii închiși, făcând cruci mari și bătând lespedea cu fruntea, ca și cum i-ar fi șoptit un glas tainic, c'a păcătuit și nu mai e vrednic să vadă fața Domnului. Când eși, ochii părintelui Naftanail îl pironiră până în fundul sufletului și sclipiră ca doi solzi de foc subt streșenile sprâncenelor negre. Intră în chilia lui săracă de schinic, cu acelaș piron de foc bătut în creștet.

Seara pe când se pregătea să-și facă rugăciunea, auzi de odată, în liniștea ce-l împresura, o podea trosnind ca de un pas omenesc; și sfântul Vasile înlemni, cu drepta ridicată cum era, gata să înceapă semnul crucii: în fața lui sta nedezlintită, ca zugrăvită pe peretele chiliei, și-l privea cu ochi de mâță, o femee goală, cu trupul înfășurat în salbe de aur; îl privea pe sub gene lungi, zâmbindu-i cu gura roșie; și deodată făcu un pas spre el și întinse spre dânsul șerpii albi ai brațelor. Sfântul Vasile se trase îndărăt, ca mușcat de inimă, strigând din răsputeri:

— Piei Satană!

Și când făcu semnul crucii, se auzi în chilie un behăit de ied, care semăna cu un râs de copil și femeea goală se șterse de pe peretele chiliei; iar Sfântul Vasile căzu în genunchi și se rugă fierbinte și bătu mătănii toată noaptea. A doua zi își luă toiagul și se afundă în inima codrului. Stătu în codru patruzeci de zile trăind numai cu apă și cu rădăcini. Când se întoarse la mânăstire, se simțea curat ca un prunc nou-născut. Veni de acolo c'o bănuială și se puse la pândă. Bägă de seamă din întâia zi că părintele Naftanail pieri din biserică tocmai când sosi sorocul să se cânte cheruvicul. Luă aminte a doua zi: la fel; a treia zi: tot așa.

Seara, intră pe neașteptate, în chilia părintelui Naftanail. De la ușă i se păru c'aude înnăuntru râs și vorbă; dar când puse mâna pe clanță, se făcu tăcere și când deschise ușa, părintele Naftanail

www.digibuc.ro

singur cuc. Era cu capul gol și sfântul Vasile, care nu-l mai vazuse niciodată așa, zise:

— Da, frumos păr mai ai părinte Naftanail.

Părintele Naftanail luă atunci, ca fript, comanacul de pe masă și și-l îndesă pe cap. Sfântul Vasile avusese însă vreme să-i vadă iţiindu-se, dintre pletele creţe, două corniţe ca de miel.

Băură, ca de obiceiu, câte un felegean de cafea, sfătuind de treburile mănăstirii și părintele stareţ plecă apoi la culcare.

Târziu, după ce se isprăvi slujba de noapte, sfântul Vasile se duse la părintele clisearc:

— Blagosloveşte, părinte.

— Domnul, Cine-i?

— Eu, stareţul. Deschide repede părinte Ilarioane.

— Da ce s'a întâmplat părinte stareţe? întrebă spăriat părintele clisearc, deschizând uşa.

— Taci molcom, îmbracă-te repede, ia cheile bisericei și hai cu mine.

Când eşiră, cele două ferestre de la chilia părintelui Naftanail, ardeaŭ în noapte, roşii ca două geamuri ale iadului. Intrară în biserică, aprinseră un capăt de lumânare; și umbrele fluturară prin unghere, ca niște aripi de lilieci.

— Jură pe sfânta cruce, că n'ai să spui nimănui nimic, grăi cu taină mare, sfântul Vasile.

— In numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, jur pe Sfânta cruce că n'am să spui nimănui nimic. Așa să-mi ajute Dumnezeu, făcu părintele Ilarion.

— Amin. Acu ia aminte bine la ce-ţi spun eu, zise sfântul Vasile cu acelaș glas plin de taină. Pecetlueşte cu semnul crucii toate ferestrele. Să iei apoi scara și să pecetlueşti cu semnul sfânt și ferestrele din turn. Și mâne, în timpul slujbei, când ţi-oi face eu semn, să te duci repede și să pecetlueşti și uşa, ai înţeles?

— Am înţeles părinte stariţe; dar rogu-te ce s'a întâmplat? întrebă înspăimântat părintele Ilarian.

— Mâne, părinte Ilarioane, mâne îţi vedea cu toţii; acuma, fă ce ţi-am spus și nu mă cerceta, făcu Sf. Vasile cam supărat.

A doua zi biserica era plină stup de monahi. Părintele stareţ trase cu coada ochiului și-l văzu pe părintele Naftanail la locul lui, ascultând cucernic sfânta slujbă; făcu un semn tainic părintelui Ilarion, care se strecură, nebăgat în seamă, printre călugări, și pecetlui uşa cu semnul sfânt.

Când s'apropie vremea să înceapă cheruvicul, părintele Naftanail vru ca de obiceiu să iasă pe uşă afară, dar văzând uşa pecetluită cu semnul crucii, ca stropit cu aghiazmă, dădu fuga la o fereastră; alergă de la geam la geam, ca un liliac uriaș speriat de lumina făcliilor; dar toate erau pecetluite. Atunci dintr'o săritură, se svârli în turn; dar când și aici peste peceţi, se prăbuși cu un bubuit de tunet în mijlocul bisericii, prefăcându-se în dohot și umplând casa Domnului de fum și de miros de pucioasă. Și în aceeaș clipă periră toate chiliile

www.digibuc.ro

durate de Aghiuță; periră și călugării cari veniseră în urmă; periră turmele și herghelia mânăstirească; peri și satul de țigani din vale; se prăbuși și clopotul cel mare de o mie de ocale și acolo unde căzu se făcu un ezer adânc de păcură; și în locul mânăstirii bogate și pline de călugări, rămase schitul sărac de odinioară, cu cei câțiva monahi bătrâni și uscați ca niște moaște.

Iar sfântul Vasile porunci călugărilor să scoată în grabă piatra plină de dohot, pe care căzuse diavolul, și s'o arunce pe ea într'o prăpastie de la marginea schitului. Și din dohotul acesta a răsărit o buruiană grasă: adică tutunul sau iarba lui Nichipercea".

12. De ce se zice tutunului „tămâia dracului".

„Când a primit Domnul Hristos moartea și s'a îngropat în mormânt, i-a răsărit *tămâe* pe mormânt. Pe mormântul diavolului a răsărit însă *tutun*.

Diavolul a zis:

— Să vedem, Doamne, la care aleargă lume mai multă: la tămâe sau la tutun.

Când veni lume, a alergat mai multă, la tutun, la mormântul diavolului. Diavolul, văzând atâta lume la tutun a zis:

— Să-mi dai mie, Doamne, pe toți cari or bea tutun! Dar Domnul Hristos a zis:

— Ai tăi să fie cari or bea și n'or scuipa jos.

Și așa a scăpat lumea de diavol. Dar tot au rămas cari nu scuipă: ăia toți sunt ai diavolului"

(Viața literară, I, No. 22.

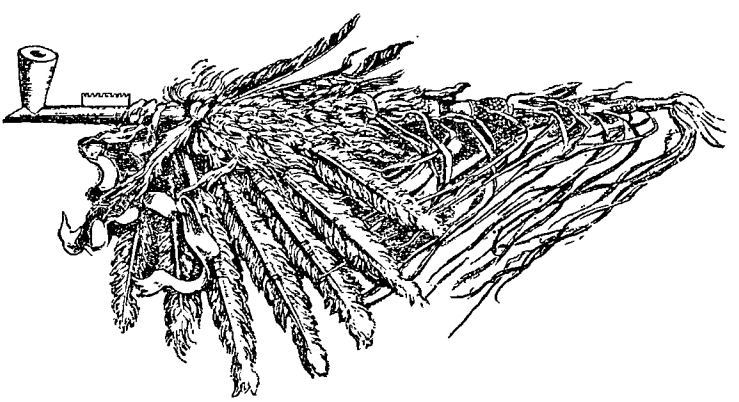

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro